Gustav Adolf og Trediveaarskrigen

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk från Library of Congress har digitaliserats av Internet-Arkivet i maj 2010 och anpassats för Projekt Runeberg i april 2013 av Ralph E.

Gustav Adolf

Af

^ed ^ud^edmug ^

^mue^potis, ^iuu , 19^9. Trykt k^os E. votter ^ubtnluug Eo.Forord.

Dr. Martin Luther og Kong Gustav Adolf — disse to ftaar fammen. Hvad Luther gav os, har Guftav Adolf hundre Aar senere reddet for os.

Disfe to Mænd tilfammen har vi, næst Gud, at takke for, at vi nit er Portestanter og t Frihed besidder og nyder de største Velsignelser, som er tilflydt Mennefkeflegten.

Martin Luther — efter Paulus Historiens største Mand og Menneskehedens største Velgjører, „et Mirakel af en

Mand" ^Melanchton Ord^. — Martin Luther vandt en mageløs Seir i sin. Kamp ^mod det overmægtige Pavedøm-

mes Slaveri, Uvidenhed, Løgn og Bedrag, idet han løste Bi-belen sra Pavens Lænker og satte Bibel og Evangelium op i Dagen, frit for alle, og dermed gav til hele Menneskeheden alt det, som siden har løstet, beriget og lykkeliggjort de pro-testantiske Folk, nemlig religiøs og politisk Frihed, prote-stantisk Opdragelse, Oplysning, Videnskaber, Opdagelser og sand Kultur. Prof. Døllиuger, Gammelkatolik, siger. „J hele den kriftne Tid har ingen Mand givet fit Folk saa me-get godt, som Luther gav." Thomas Earlyle, den store en-gelske Historiker, siger, at i Luthers Optræden i Worms 1521 t^da han fordrede Samvittighedsfrihed^ „ligger Spiren til hele den fenere Udvikling i Frihed og Eivilisation baade i Europa og Amerika". l^Se J. Lenkers Forord til femte Bind af Luthers Kirkepostil paa Engelsk^.

Men hundre Aar senere havde Pavemagten, ved Hjælp as den i 1546 stistede militære Muukeorden „Jesuiterne", med List og Magt — især under Trediveaarskrigen, 1618 til 1648 — igjen næsten nedtrampet hine deformationens Goders og Pavedømmets gruelige Tyranni, Uvidenhed og6

Overtro i Middelalderen truede da paanyt nied at tage Over-magten i Verden. Jefuiterne havde nemlig da, især ved Hjælp af den tyske ^østerrigske^ Keisermagt, som de dengang styrede og kommanderede, igjen lagt Tyskland under Pavens Fødder og havde ogsaa allerede lamskaaet to af de fkandi-naviske Lande, der under Kong Kristian den 4de forgjæves havde søgt at drive den katolske Overmagt under Geiiera-lerne Wallenstein og Tilly tilbage.

Blot Sverige stod endnu frit. Men Jefniternes Plan var ogsaa at lægge Sverige igjen under Pavens Fødder. Deres sterkeste Kriger Wallenftein var allerede udnævnt til „Admiral over Østersøen", og det var klart, at den katolfke Magt fnareft muligt vilde gaa over Østersøen til Sverige for ogsaa at knuse og underlægge sig dette Land. Havde Jesuiterne opnaaet dette, saa havde det isandhed set mørkt ud, ikke blot for Sverige, men for hele Protestantismen, ja Menneskeheden. Var Katolikernes store og vilde Skarer en-gang komne ind i Sverige, kunde

ikke dette Land have staaet fig. De vilde da uden Tvil, saa som de samtidig gjorde i Tyskland, med Brand og Mord have ruineret sørst deu skan-dinaviske Halvø og siden Danmark^ og dermed vilde deu østerrigske Keisermagt og altsaa jesuiterne eller Pavekirkeu igjeu havt Overmagten i Verden som før Luther. ^eder-landene og England var dengang endnu svage gationer og havde ikke kunnet staa sig mod de katolske Magter, naar disse sørst havde lagt baade Tyskland og Skandinavien uuder sig. Det katolske Frankrig, med den slue Kardinal ^ichelieu, l^isjeljø^ i Spidsen, ønskede vel at stanse det katolske ^ster-rig i dets Seiersgang og hjalp dersor Gustav Adolf til en vis Grad ^ men dermed vilde ^ichelieu dog blot styrke Frank-rigs politiske Magt^ han bekjæmpede jo Protestantismen og religionsfriheden i Frankrig paa samme Tid, som han hjalp Gustav Adolf mod Ofterrig.7

Det var Sverige og Sverige alene, fom det da kom an paa, om Luthers deformation og dermed Frihed, Oplysuing og sand Kultur skulde faa Lov at beftaa eller ikke. Meu at Sverige dengang, fattigt og dertil udpint af en mer end 66 Aars Krig og med blot en Million indbyggere, skulde være istaud til at drive deu forenede Keisermagt og Pavemagt tilbage og tilkjæmpe Protestantismen Seier og det til at beftaa, dette syntes ligesaa umuligt, som at hin fattige Munk Luther hundre Aar før skulde kunne fuldføre, hvad han tog sig for mod Verdens Stormagter, Paven og Kei-feren.

Kong Guftav Adolf af Sverige — af de seierssikre Je-suiter for Spot tituleret som „Snekongen fra horden" og „En liden Fiende" — traadte da, naar Faren var fortvilet stor, og trods sin bedste daadgivers, Axel Oxenstjerna s, Advarsel, traadte, „dreven as en mægtig Aand, som ingeir kan modstaa", frem paa Kamppladsen, som en liden Da-vid mod Goliat, ofrende sig til Døden, for om muligt at frelfe Sverige fra timeligt og aandeligt Slaveri og at redde fra Undergang Mennefkeslegtens dyreste Arv. Fienden raa-dede over ti Gange større Krigsmagt end den, Gustav Adolf førte imod ham. Meu tvertimod menneskelig Beregning — Gustav Adolf og haus faa og fattige, men trofafte Fokk vandt, om end gjennem tuug og haard Kamp. eir Seier, hvorved de reddede fra Undergang Arven fra Lnther og gav denne paanyt til Mennefkeslegten og bevirkede derved deii efterfølgende Udvikling af Frihed og Eivilifation baade i Europa og Amerika. Det koftede imidlertid Guftav Adolf hans Liv og det svenske Folk atten Aars Kamp.

Det er visselig vor hellige Pligt som Luthers og Gustav Adolfs lykkelige Arvtagere, at vi fætter vort Folk istand til ret at forstaa og paaskjønne, hvad disse Mænd har arbeidet og stridt og lidt og osret for os, hvilke Frugter det har bragt8 os, — hvad disse har kostet og hvad de er værdt. Dertil trænges førft og fremst god Literatur paa dette Felt. Det har vi ogsaa angaaende Luther. Lad mig særskilt pege paa Luthers egne Skrifter tder nu ogsaa udkommer paa Engelsk, ved Dr. Lenker^, samt ialfald den bedfte Beskrivelse as Lu-thers Levnet, nemlig „Lukhers Liv" as Julius Køstliu. Maatte de blive flittigt studeret!

Med Bøger paa ^orsk om Gustav Adolf er det desværre altfor fmaat. J deu norfke Boghandel har vi om ham hidtil væsentlig blot en historisk ^oman as Topelius, god i sit Slags, meu dog blot en ^oman og sølgelig ikke overbevi-sende som den nøgne Historie. Her er en stor Mangel, som bør afhjælpes. Det er dette, som denne Bog vil gjøre.

Den virkelige eller sande Historie om Gustav Adolf kom-mer i denne Bog. Den er forfattet af deu fortræffelige fveu-ske Folkeskribenk, Professor og Historiker Anders Fryxell, død som Provst i Vermeland 1881. Fryxells store Verk i flere Bind. „Berættelser ur sveuska Historieu", hvoraf „Gu-ftav Adolfs Historie" er eu Del, har i Sverige vuudet den høieste Berømmelse som letlæst, folkeligt og interessant, ja fængslende som en ^oman, og derhos historisk nøiagtigt. Blandt Svenskerne er „Gustav Adolf" af Fryxell fkattet som en Folkelæsning af førfte ^ang, og det fortjener at blive det ogsaa hos dorske og Danske.

J en saadan Sag bør Folkene fra horden føle som ett Folk og styrke sig i Fællesskab og Samhold som Skandinaver og Portestanter. Dette trænges især i dette Land med dets mange og store Fristelser til at slippe det faste Tag i vore fælles faa værdifulde og dyrt kjøbte Arvestykker. Vi træuger, at vi her famles om og varmes op af fælles Min-der om vore Folks fælles Kampe og Ofre forat redde o^ be-vare vor fælles dyrefte Arv, Evangeliet og Friheden, den sande Kulturs og Lykkes eueste Kildevæld. Vi har saadannefælles Minder. Omend alle tre skandinaviske Folk ikke al-tid var lige seierrige ^hvad der ikke var Folkenes Skylde i Kampen mod den kotalske Overmagt, saa gik de dog alle frem mod den samme Fiende, med det samme Maal sor ^ie, ofrende Liv og Blod i den samme Kamp mod den sæl^ les Fiende, faaledes i Trediveaarskrigen de Danske og ^or-ske under Kong Kristian den Fjerde, 1625 til 1628, og siden Svensker og Finner under Kong Gustav Adolf fra 1636 fremover. ^ordens Broderfolk har endog, medens hele den øvrige Verden laa skjælvende under den mægtige Paves Fod,^

ikke mindre end to Gange kraftigt og feierrigt „talt roma midt imod", nemlig under den norske Kong Sverre 366

Aar sør Luther og under den svenske Kong Gustav Adolf 166 Aar efter Luther. Lad saadanne Minder faa være fælles nordisk eller skandinavisk Eiendom! og lad dem faa samle og opildne alle Skandinaver. kil fælles Omtanke, ^id-kjærhed, Aarvaagenhed og Arbeide i dette vort nye Land, saaat vore Fædres fælles Fiende ^der nu er ligedan som dengang og overalt arbeider sor sit gamle Maal, nemlig Overmagt over Protestantisme og Frihed^ ikke igjen, hvad han „med Magt og arge List" forføger paa, skal faa berøve os eller vore Efterkommere eller dette vort uye Laud noget af vor fælles faa dyrt kjøbte Arv og Eiendom efter Martin Lukher og Gustav Adolf! Amerika tilhører jo ogsaa med

Opdagerens ret ikke Katolikexne, men Skandinaverne, der tv ed Leif Erikson^ opdagede Amerika 566 Aar før Kolnmbus. Vi har dobbelt ret og mangedobbelt Pligt til at værne om Amerikas Lykke. Men Lykken ligger i Proteftankismens Frihed og Evangelium. De maa vogtes og forsvares, i Politik saavelsom ellers. Og det er Skandinavernes ^Eressag og deres hellige Pligt at gjøre det.

Gustav Adolfs Historie, sont leveres i denne Bog, maler for os en repræsentant for det bedste i den nordiske Folke-16

flamme og endog en af Verdenshistoriens største og ædleste Karakterer, der lod fig drive ikke af Egennytte eller Erob-ringslyft, men af de renefte Formaal, ofrede fig trofast endog til Døden for at redde Menneskeslektens dyreste Eie og med sin „lille Hob" ^se hans Svanesang. „Forfærdes ei, du

lille Hob"^ udførte Heltebedrifter, der med rette regnes blandt Verdens største, hvorved Kristendom, Frihed og Eivilisation blev reddet og er bevaret til denne Dag, ikke blot sor Sverige, men for Menueskestegten. Gustav Adolss mer-kelige Personlighed og Historie er lærerig, vækkende, var-mende og inspirerende i høi Grad. Den er ogsaa fortrinlig skikket til, under vor sarlige Stilling her i Amerika over sor den af Jesuiterne styrede listige, magtlystue og i alle vore Forhold indsnigende og indtrængende Pavekirke, — skikket til at vække os op til at tænke os om og studere Stilliugeu og at udføre i Guftav Adolfs Aand ærligt, modigt og man-digt, hvad Forholdene kræver af os som Protestanter og an-fvarsfulde Borgere af dette Land, saaat ikke vore dyreste Arvedele, sand Frihed og Protestantisme og dermed sand Kul-tur igjen skal blive kuet af hin Mørkets Magt i Forening med Tidens andre ødelæggende Kræfter.

Denne Bog i fin Helhed er af nævnte Anders Fryxell. Oversættelsen til ^orsk er udsørt af en rigsarkivar i ^orge. J nærværende Udgave er udeladt saadaut, som neppe vil interessere amerikanske Læsere, saasom om en Del af Gustav Adolfs førfte Krige og out flere Stormandsflegter i Sve-rige paa Gustav Adolfs Tid. Skildringen af Katolikermes grufulde ødelæggelse af Magdeburg ^i Kapitel 25^ er del-vis fra Wallins Verdenshistorie, paa ^orfk as Daae og Drolsnm. Kapitel 37 og 38 er as Udgiveren.

Prosessor Dr. H. G. Stub har venlig vist den Opmerk-somhed at skaffe for Bogen en Oversigt, der as mig er sat som Jndledning. Udgiveren.indledning.

^Af Prof. Dr. H. G. Stnb^.

Der tør nok være adskillig Sandhed i det, som den store svenske Statsmand Axel Oxenstjerna, Gustav Adolfs trosafte Ven, skriver. „Aldrig har Sverige havt en større Kon-ge. „Guftav Adolf den store" og „Fædrelandets Fader" er Titler, som han isandhed har fortjent af os. J den hele Verden gives der ikke nogen, som kan sammenlignes med ham. Jeg tviler paa, om ^Fremtiden nogensinde vil frem-bringe hans lige."

Der tør nok være Sandhed i, hvad napoleon den store, selv en af Verdens største Genier og derfor den kyndigfte Dommer i denne Sag, siger, at Gustav Adolf er en af de otte største Feltherrer, Verden har seet. Det tør nok og være sandt, at Guftav Adolf er en af de skore skabende Aan-der, som har gjort mere end nogen anden til at omdanne det gamle System i Krigskunsten til det moderne. Det tør nok og være fandt, at Guftav Adolf har dannet en Skole af berømte Feltherrer, som baade sør og end mere efter hans Død gav Verden Vidnesbyrd om, hvad han havde været for dem.

Det er og en ubestridelig Sandhed, at Gustav Adolf le-genilig og aandelig var udstyret som saa. legemlig en Helte-skikkelse^ et Hoved høiere end den almindelige Mand, med gule Lokker, høi Pande, ornenæse, klare graa ^ine, i hvilke Alvor og Majestæt var parret med Mildhed og Godhed^ aandelig en storslagen Begavelse, Herre over ti Sprog, vel hjemme i den klassiske Literatur, en skarp Forstand, en sjel-12

den Hukommelse, saa hau endog mindedes en stor Del af de menige Soldaters ^avne, en Taler, en Digternatur, eudog en Disputator, som i München disputerede paa Latin med en af Jefuiterfædreue om Forvaudlingslæren i nadveren — en magnetisk Personlighed^ hvis mægtige personlige Jnd-flydelfe selv hans Fiender ikke ganske knude unddrage sig.

Men Gustav Adolf var dog meget mere og ftørre end alt dette.

Vor Tid er en slap Tid. Den store napoleon spurgte engang en bekjendt Bestyrerinde for en Skole. Hvad træn-ger Frankrig meft til? „Mødre!" svarer hun uden at be-tænke sig — Kvinder altsaa i Ordets dybe og sande Betydning.

Men vi kan og sige, at det, vi trænger mest, er Mamd^ kristne Mænd, helstøbte Karakterer, kristne Personligheder. Og til at være en kristen Personlighed hører sørst og fremst den uryggelige Overbevisning om, at Gud har kaldet eu til den Gjerning, man har valgt som sin og sat som sit Livs Maal. Det er saadanne Mænd, som udretter uoget i Ver-den^ Troshelte, som udfører Undere. Gjennemtrængte af den Tro, at Gnd havde kaldet dem til at ndføre, hvad der for menneskeligt Oie syntes umuligt, tog de fat paa fit Livs Opgaver og gjennemførte dem.

En saadan Troshelt var Gustav Adolf. Vil du lære, hvad klippefast Tro paa Kald er, paa Kaldet fraoven, fra Gud, saa betragt Gustav Adols! Vi skal ikke her dvæle ved det, at han sont en kristen Konge ansaa det som sit Kald fra Gud at være en god Konge for fit Lund og Folk og i denne Overbevisning med beundringsværdig Kraft bragte fit eget Land ud af den indre sønderrevne Forfatning, det var i, da han, 18 Aar gammel, kont til ^oret og gjorde det fterkt indad og tidad i de uundgaaelig Krige med Rusland og Polen, som han havde faaet i sørgelig Arv fra fin Forgjæn-13

ger. Men hvad vi her vil holde frem, det er den dybtsæstede Tro og Overbevisning, at han af Gud var kaldet til at hjælpe Trosbrødre i Tyskland i den store Trængselstid, som truede dem med Uiidergang. Der kan heller ikke være nogen Tvil om, at han med sit skarpe Staksmandsblik saa, at en virkelig stor Fare truede

hans eget dige og Lntherdommen i hans eget dige, hvis den katolske Keiser fik Lov til at trampe de tyske Stater og

de tyske Trosbrødre i Støvet. Han var derfor gjennem-trængt af deii Overbevisning, at han af Gnd havde faaet det store Kald at stille fig i Gabet, at optage Kampen mod

dom og blive Protestantismens Forsvarer og Frelser i Europa. Den store Kansker Oxenstjerna skriver saaledes.

„Vi staar i Fare for at komme i et dobbelt Slaveri, i Aan-deris og Legemets." Oxenstjerna mener med „vi" det sven-ske Folk. Og Gustav selv skriver. „Gud er mit Vidne,

hvor dybt mine Undersaatters død gaar mig til Hjerte," ^ han sigter til de store Opofrelfer, Krigen krævede. „Dog

synes det mig bedre modig at træde Fienden under ^ine og at føre Krigen over paa fremmed Grund, eiid at Fienden skal drage ind i vort eget Land, hvad han uden al Tvil vil gjøre."

Og atter. „Hvad der kan udrettes eller ikke, ved Gud alene, som giver Vilje til at begynde og Kræfter til at nd-føre, derfom han vil, at Sagen skal vorde til hans ^Ere og vor Salighed." Og Oxenstjerna skriver. „Kon g ei i er dre-ven hertil af en mægtig Aand^ som ingen kan modstaa." En af de meft høitidelige og gribende Scener i hele Hi-ftorien er sikkerlig hin deii 26de Mai 1636, da Gnstav Adolf, efterat Krigen enftemmig var besluttet af Stændernes For-

samling i digssalen i Stockholm,tager sin elskede lille Datter paa sine Arme og med saa varme Ord anbefaler hende til

Stændernes Kjærlighed og Beskyttelse, at Kongens og deiihele Forsamlings Taarer blandedes, og saa holder en Afskeds-tale, som isandhed er den store Konge værdig. „^u gaar jeg for at optage en langt tungere og vigtigere Kamp. Det sker ikke af Letsindighed. Gud er mit Vidne! Jkke heller for min egen Fordels Skyld eller af Lyst til Krig. Keise-ren har paa mange Maader tvuuget mig til dette Skridt. Han har beskjæmmek min Person, uuderstøttet vore Fiender, forfulgt vore Trosfæller, fom vi ftaar i Forbund med. De forsmægter nu under det aandelige og verdslige Aag og sukker efter Befrielse, og de skal med Guds Hjælp ikke sukke forgjæves. Hvad mig angaar, faa ved jeg vel, hvad der kan vederfares mig. Jeg har allerede ved flere Lejligheder udgydt mit Blod for Sveriges Vel" — han figtede til Kri-geit med Rusland og Polen „og jeg tænker ogfaa engang at lade mit Liv for det^ „thi Krukken gaar faalæuge til-vands, indtil den kommer hankeløs hjem". Derfor, førend jeg denne Gang kager Afsked med mit Fædreneland, vil jeg med inderlig Bøn anbefale eder alle, Sveriges Beboere, nær-værende og fraværende, til Guds almægtige Beskyttelse for Liv og Sjæl, idet jeg øusker, at vi engang, naar Afskeds-stnnden er der, kan møde hverandre i usorgjængelig Glæde."

Saa følger særegne Formaninger til ^aadsherrerne, til ridderskabet, til Geistligheden, til Borgerskabet og Folket i Almindelighed, der viser, hvorledes alle laa ham paa Hjer-tet. Han slutter med de Ord. „Ja, eder alle, Sveriges elskede Beboere, anbefaler jeg til Guds milde Beskyttelse og Forsorg og tilraaber eder et hjerteligt Levvel! — maaske sor sidste Gang!" Saa bliver der længe stille i den store For-samling. Kun Taarerne rinder. Akter reiser Kongen sig og beder nied Hjertets Jnderlighed Slutningen af den mæg-tige ^l6de Salme, den Guds Mand Moses's Salme. „Vend om, Herre! Hvor længe? Lad det gjøre dig ondt for dine Tjenere! Mæt os, naar Morgenen kommer, med din Mi-15

skuudhed, og vi vil juble og være glade alle vore Dage! Glæd os alt ester de Dage, du har plaget os, ester de Aar, vi har seet Ulykke. Lad din Gjerning aabeubares for dine Tjenere og din Herlighed over deres Børn! Og Herrens, vor Guds, Liflighed være over os, og vore Hænders Gier-ning fremme du for os, ja vore Hænders Gjerning, den fremme du!"

Saaledes taler en Troshelt. Saaledes beder eii Tros-helt. Hau var fig vel bevidst, hvad han gik imøde. Derom vidner dette Ord af ham. „For mig gives der ingen anden Hvile end den evige!" Et kongeligt Ord! Gud give, vi al-tid maatte mindes, at her er vi kaldte til Arbeide — Hvilen kommer paa den anden Side af Floden. Med 15,666 Mand forlader han Sverige og lander med 13,666 den 24de Juni 1636 — merkelig nok 166-Aarsdagen, efterat den augs-burgfke Konfession var bleven overrakt Keiser Karl den femten—, ved Pommerns Kyst for som denne Konfessions Forsvarer at optage Kampen med de der stationerede 46,666 keiserlige Tropper, for ikke at tale om de mangfoldige tusend andensteds.^ Det tør med Sandhed siges, at Gustav Adolfs Tog til Tyskland er eii af de meft beroifke Bedrifter, Hifto-rien kjender. Ved Tro forlod han fit Land. Ved Tro gik ban i eii fkjæbnesvaiiger Kamp. Ved Tro holdt han nd, som om han saa deii usynlige. ^Sml. Hebr. 11, 27^.

Men til en kristen Personlighed, til en helstøbt kristen Karakter hører ikke blot enkelte stores spredte Gjerninger^

iiieii dertil hører eii gjennemført Kristendom^ en uafbrudt Aabenbarede af Kristendommens Kraft nnder alle Livets Forhold. Hos Mofes, den Guds Maud, finder vi en faa-dan gjennemført Gudsfrygt. Derfor ftaar der om ham i

^ Omtrent ved deii Tid^ da Gustav Adols besluttede at gaa i denne Kamp, raadede Katolikerites Generaler Tilly og W allens stem over ca. 130,000 Soldater. Udg.^s Anm.16

Hebr. 11, 24. 25. „Ved Tro vilde Moses, da han var ble^ ven stor, ikke kaldes Faraos Datters Søn og valgte hellere at lide ondt med Guds Folk end at have Syndens timelige ^ydelse." Og hans hele Liv er en Stadsæstelse paa disse Ord. Ogfaa hos Profeterne finder vi denne Gudsfrygt gjennemført i alle Livets Forhold.

Det tør ogfaa siges om Guftav Adolf. Efter en Forvil-delfe i Ungdommen, hvis Minder vift aldrig ganske forlod ham, var hans Liv rent og bar helt igjennem Vidnesbyrd om den Gudsfrygt, fom boede i haus Hjerte. Morgen- og Aftenandagt blev aldrig forsømt, heller ikke Gudstjenesten. Ofte fandt man ham ftuderende i den hellige Skrift. „Jeg søger," sagde han felv, „ved det hellige Ord at styrke mig med onde Friftelfer. En Mand i min Stilling er ikke an-svarlig for nogen uden for Gud for fiue Handlinger. Men juft denne Selvstændighed leder til mange Fristelser, over-for hvilke man ikke noksom kan være paa sin Post." Det er et kongeligt Ord. Gnd give, at ogsaa vi maatte være paa vor Post og af Ordet øse Kraft mod de onde Friftelfer! Ban-den og letfærdig Tale om høiere Ting kunde han ikke for-drage. Drukkenskab, Spil og Lediggang var ham en Ve-derstyggelighed.

En Historiker siger. „Gustav Adolf begynder alt, hvad han foretager sig, med Bøn, og derfor ender han med Taksigelse." Heller ikke taalte han i sin Omgang Mænd, hvis Liv ikke var rent. Mangen en ung Junker, som tog sig Friheder, blev vist bort fra Hoffet. J Hæren blev den ftren-geste Krigstugt indført. Han vilde, at Soldaterne fknlde lære at forstaa, at „Gudsfrygt er nyttig til alle Tiug og har Forjættelse baade for det Liv, fom nu er, og det^ som kom-mer." Han vilde, at haus Soldater skulde faa det ind i sine Hjerter, at den bedste kristen er den bedste Soldat. Det virkeliggjordes i hans Liv.17

Som han i brændende Bøn forlod fit Fædreneland, faa er og det første, han gjør, da han berører Tysklands Jord, at synke i Knæ og bede. „Herre, min Gud, du font byder over Vind og over Hav font over Jord og Himmel, hvorledes kan jeg nokfom prise dig for din naadige Beskyttelse

under den farlige, men nu lykkelig tilendebragte reise? As Hjertens Grund kakker jeg dig. Du ved, at jeg ikke har

foretaget dette Tog til min ^Ere, men til din ^Ere og for at komme din underkrykke Kirke tilhjælp. Giv mig fremdeles Lykke til at fuldføre din hellige Gjerning^ indtil deit Time og det Maal, font du har fat for mig!" Da han bemerkede Taarer i en Del af de omstaaende ^ine, siger han. „Græd ikke! Meit bed til Gnd af Hjertets Grund! Flittig bedet er halvt seiret.^ Akker ek Kongeord, som vi skulde øuske med uudslettelig Skri sk var indskrevet i alles Hjerker. Og vi ved, ak hatt aldrig begyndke ttogek Slag, førend han med sin Hær havde vendk sig kil „Bjergene, hvorfra Hjælpen kommer".

J Forholdek overfor sine nærmeste — og dek er en tein-melig god Maaleskok sor ens Kriskeitdom — viste han det ædelmodige og elskværdige Sind, som kun kan findes hos en kriften. Hans Moder Ehriftina var eit luuefuld, intrigant Kvinde. Det var kuu heiide, font hindrede ham fra at faa den rigt udftyrede Kvinde Ebba Brahe, til Huftru, font hans Hjerte blev draget til i den første Kjærligheds Tid. Hun søgte at faa Misforhold istand mellem ham og hans yngre Broder. Mett i Erindring om det ^de Bud vifte han hende altid ett Søns ^Erefrygt. Hans Gemalinde Maria Eleo-nora, født Prinsesse af Brandenburg, var ett hysterisk, ube-regnelig Kvinde, som sikkerlig ikke magtede at give hans store Hjerte, hvad det trængte. Meii han var hende nbrøde-lig tro og søgte altid for Verden at kafte Kjærlighedens Dække over hendes Skrøbeligheder.18

J Venskab var han tro som Guld, og Venskabet mellem

ham og hans noget ældre ringskansler, Axel Oxenstjerna, minder om det Venskab, som bandt David og Jonatan sammen til Døden. Og dog var han ikke fuldkommen, ingen Helgen. Med mange ftore og ædle, følelsesfulde Mænd havde han det til-fælles, at han var heftig^ og det i den Grad, at han ofte overilede fig, ja forglemte fig selv saaledes, at han ikke alene kunde bruge bestige Ord, men endog gaa over til Haandgribeligbeder. Men det skal være sagt til hans ros, at han selv kjendte sin svage Side og førte en ridderlig Kamp med fig selv. Gud give, det ogsaa kunde siges om enhver af os, fom maatte have et heftigt Sind! Han sagde saaledes en-gang. „Mine Venner kan vel bære over med min Heftig-hed, ligesom jeg maa bære over med deres Feil, med den enes Langsomhed, med den andens Egennytte, med den tre-dies Hang til Drik." Hans Vrede gik snart over. Han var ikke langsint som saa mange af os nordmænd ^ han var altid rede til at gjøre fit Feiltrin godt igjen. Derpaa manglede der ikke Vidnesbyrd. Og med den ftørre Erfaring kom og-faa den ftørre Selvbeherskelse. Jstedenfor det heftige Ord og den hævede Arm traadte i senere Aar en hastig rødme eller en Ansigtstrækning, som forraadte den heftige indre Bevægelse. Han havde lært at undertvinge sig selv. Vi kan ikke afslutte Skildringen af ham som den, hos hvem Kristendommen var gjennemført, uden at pege paa hans ivrige Arbeide for Missionen. Først og sxemst gjaldt dette Arbeide de stakkars Lapper. Og som et Vidnesbyrd om, at hans store Aand skuede ind i Fremtiden til Gavn sor Guds Kirke, skal vi nævne, at det var en ^ndlingstanke hos Gustav Adolf at forplante lutherske Menigheder over til det dengang vilde Amerika^ dels for gjennem dette Missions-arbeide at fremme Evangeliets Sag, som en Mod-vægt mod Katolikermes Missionsarbejde, og dels sor at skaffe de forfulgte Protestanter et Asyl. Han søgte at vinde alle Klasser i Sverige for denne Plan. Kun nogle Dage før Slaget ved Lützen, hans sidste Slag, da vel saa meget andet maatte ligge paa hans Sind, søgte han for fidfte Gang at tolke denne ftore Missions Sag foiii „hans Kongedømmes Juvel". Og haus Førfteminifter Oxenftjerna gjennemførte 5 Aar efter Planen, idet et ftørre Selskab af svenske Lutheranere i 1637 drog over Havet og grundede et nyt Sverige paa Delawares Bredder og byg-gede den første lutherske Kirke paa amerikausk Grnud. Vel har den svensk-lutherske Kirke i dette Land al Grund til at ihukomme Gustav Adolf og vi med dem! Vi har søgt at fordele Lys og Skygge.

Saadan var Gustav Adolf i store Drag, en Troens Mand, en Troshelt, ikke fandt? En Mand, vek udruftet for deu store Gjerning, hvortil Gud havde kaaret ham, — den store Gjerning, som vi uu vil fæste vort Blik ved, idet vi frem-ftiller Heltekongen, Troshelten Guftav Adof fom Trosfrel-ser^ fom Protestantismens^ sacrlig Lutherdommens Frelser i den mørkeste Time as dens Historie.

For at saa et Jndblik i den store Gjæld, Protestantis-men og særlig Lutherdommen staar i til Gustav Adols, maa vi sørst og fremst stille os Ansigt til Ansigt med Situatio-nem med Tilstanden inden Kristenheden i Europa, da Gustav Adolf rinder Guds Styrelse greb ind. — reformatio-uen ved Luther var en saadan verdenshistorisk Begivenhed, at alle kristne Folk i hele Vesteuropa ester Tur blev grebne as den, esterat den førft var begyndt i Tyskland. Endog i Pavedømmets Hjemland, i Jtalien, erklærede Pave Panl at den enefte saste Støtte sor Pavedømmet i Jtalien var inkvisitionen. J Aaret 1557 beretter den vel under-rettede venetianske Gesandt, at nu var allerede syv Tiende-24 dele af den tyske gation Lutherdommen hengivne, to Tien-dele tilhørte andre Sekter, d. v. s. var reformerte^ kun ett Tiendedel af Tyskland er forbleven katolsk. Der var en Tid, da der i det egentlige ^fterrig ikke sandtes niere ettd ett Katolik for hver 36 Protestanter. ^u er Forholdet om-vendt. Det samme var Tilfældet i Bøhmen. Mett romerkirken, font ved deformationens Kjæmpe-gjerning var bleven ryftet i fine Grttudvolde, begyndte atter at røre paa fig og komme fig efter de Slag, font ett Tidlang fyntes at have lammet den. Ved religionsfreden i Augsburg 1555 var det udtrykkelig blevet beftemt, at de protestantiske Stænder af den augsburgfke Konfession ikke

alette skulde have fuldkommen Samvittigheds- og religions-frihed, mett være jevnbyrdige med Katolikerne i politiske

rettigheder og lades i uforstyrret Besiddelse as de Kirker,

Klostergods og Eiettdomme, som de allerede havde inde. ro-merkirken med deu katolske Keiser havde imidlertid ikke

glemt, hvad deit havde maattet indrømme. De pønser der-for kun paa at vinde dek tabte tilbage. Et Hoved var afhugget, men ^ rædfomme Hoveder var sprungne tid igjen i deit mægtigste og mest samvittighedsløse kirkelige Jnstitu-tion, som Historien kjender, den af Jgnatius Loyola ftiftede og af Pave Paul 111 i Aaret 1546 fauktionerede ^esuiteror-deu lJefu Selskab^, hvis Formaal var at danne dett ster-keste Vagt om Pavemagten, og som med det Princip, at „Hensigten helliger Midlet", i Strid ikke alene med Kri-stendommens Væsen, men i Strid med almenmenneskelig Moral, ikke fandt noget Middel for lavt eller nogen Forbry-delse for fort, naar det gjaldt at kvæle enhver evangelisk Be-vægelfe og trampe de lutherske Kjættere i Støvet. Gattg

paa Gaug bliver Protestanternes rettigheder, skjønt sank-tionerede ved Lov, krænkede og indskrænkede. Paa mange

Steder var der sor Protestanterne kun et Enten—Eller.25

enten Overgang til romerkirken — eller udaf Laiidek. Da Faren blev mere og mere trtiende, stillede deu reformerte

Kurfyrste Fredrik ^ as Pfalz fig i Aaret 1668 i Spidfeu for en protestantisk Union, der sknlde danne som ek Foreningsbaand mellem Protestanterne. Som Svar herpaa stifter Katolikerne med deu bayerske Hertug Maximilian i Spidsen Aaret efter ^166^ den katolfke Liga.

En Tidlang ulmer Jlden tinder Asken eller skyder frem eit Jldtuuge for at vise, at den er der. Først i 1618 brød Flammerne aabent srem i det fjerne Bøhmen^ meu saa me-get brændbart Stof var overalt ligesom lagt tilrette, at det ikke varede længe, førend Branden spredtes overalt — en Brand, fom ikke slukkedes før om 36 Aar — eu Brand, fom endelig langsomt fyntes at brænde tid af sig selv, fordi alt Brætide, som knude holde Branden vedlige, var opbrændt.

Denne Krig, Trediveaarskrigen, fra 1618 til 1648, er dett længfte, dett frygteligfte, den nteft ødelæggeude Krig, Europa har seet — ett Krig, under hvilken dek arme Tysk-latid, som Ett træffende har sagt, „blev strakt paa Pinebæu-keit, revet i Stykker, boret i Sænk, knust som i eit Morter tinder Krigens Jernstøder". Det var som ett Verdens-

kamp, eit religionskrig, ført med det Forbitrelfens raferi, tited den djævelske Grusomhed, men og med den Fortvilel-

sens Heroisme, som vel knn ett religionskrig katt asføde.

J dett førfte Halvdel, omtrent fra 1618—1636, feirede

deti kakolfke Ligas og Keiseretis Vaaben overalk, slog tted den krastløse Modstand sra de protestantiske Fyrster i Tysk-land, sprængte de Stridskræfter, fom ett Del Eventyrere ftil-lede i Marken, tvang dett dansk-norske Kong Kristian den 4de, font forføgte at hjælpe de tyfke Trosbrødre, med Skade for fik eget Land til den ydmygende Fred til Lübeck 162^.

Og ttn syntes det isandhed, font om Protestantismens Ende var kommen. Hele Tyskland laa i Støvet for fin ka-22

tolske Keiser og hans niest frygtede Generaler Tilly og Wallenstein. Den 6te Mars 162^ udgik det berygtede ^estitutiousedikt^ fom krævede, at alt Gods, fom havde tilhørt den katolske Kirke, ubetinget skulde gives tilbage — i Vir-keligheden en Ophævelse af Augsburgerfredeu. Eiendom-me, som Protestanterne havde havt i 166 Aar, skulde altsaa uden videre tilbageleveres. Millioner vilde komme til at staa paa en bar Bakke eller synke ned til Slaver af Katoli-kerne. Enhver Klage blev mødt med raa Magt. By efter By var i denne Tid bleven beleiret,

indtaget og plyndret. De samme Landsbyer blev i Aarenes Løb plyndrede fra 8 til 26 Gange. Leipzig blev beleiret 5 Gange, Magdeburg 6. J Byerne og paa Landet rafede Dyrtid, Hunger og Peftilenfe. Jngen Pen formaar at skildre og ingen Tunge at tolke Krigens rædsler. De vilde katolske Soldater skjændte og brændte, hvor de drog srem. Menneskeliv agte-des mindre værd end Dyrs. Kvinderne blev skjændede, Spædbørnene spiddede paa de vilde Kroaters Bajonetter. Vort Blod kan isne, naar vi læser om den rige Handelstad Magdeburgs Skjæbne. 46,666 Mennesker havde i en 7 Maaneder trodset den strengeste Beleiring i Haab om, at Gustav Adolf kunde komme til Undsætning. Men han naa-ede ikke srem. Byen blev stormet og brændt. Mænd, Kvin-der og Børn blev nedmeiet som Græs. Ligene laa i Dyn-ger paa Gaderne. As de 46,666 mener man, at neppe 2,666 reddede Livet. Det var et Forbud paa, hvad der veutede Lutheranerne overalt. Jntet mindre syntes denne blodige Udryddelseskrig at gaa ud paa end suldstæudig Udslettelse as Lutherdommen. Tilly og Wallenstein havde endog over-svømmet det nordlige Tyskland, Holsten og Jylland. Den sidstnævnte General havde antaget den truende Titels „Ad-miral over Østersøen" — det var deu knyttede ^æve mod Gustav Adolss Ansigt. Den katolske Kirke havde vist sin23

Jernhaand, og Paven jublede allerede ved Tanken paa, at det forhadte lutherske Kjætteri snart for bestandig skulde være udslettet af Jorden. Det var kun et Tidsspørgsmaal.

Jeg spørger. naar har det seet mørkere ud for Luther-dommen?

Men endnu niere. Hvad var det paa deuue Tid for Slags Fyrster, der for eu stor Del ftod fom Talsmænd for Protestantismens Sag? De mægtigste var Kurfyrften af Sachseu og Kurfyrsten af Brandenburg, Guftav Adolfs Svo-ger. Den førfte var ikke ftort andet end en Jæger. Over 113,666 vilde Dyr skal han have nedlagt med egen Haand. Men derhos var han en Dranker, fom bar øgenavnet ^l-kongen eller ^lmuggen — eu Maud uden Karakter. Hans egen Hofpreft havde solgt skg til Protestantismens Fiender i Wien. En ligesaa stor Usling var den anden Fyrste. Træs-sende siger Earlyle om ham. „Stakkars Mand! det var

hans Skjæbne at komme indenfor rækkevidden af disse mægtige Sammenstød, hvor Kjæmperne slyngede Klipper

mod hverandre, og han haabede ved behændige Spring at undgaa at tage Del i Legen." Ham var det, som, da Gustav Adols begyudte at udfolde sin Styrke i nordtyskland, sendte en Gesandt til ham for at faa ham til ikke at gaa videre. Herpaa fvarer Gnftav Adolf, og dette hans Svar er en god Karakteristik as hans Karakter og Personlighed. „Jeg har hørt paa de Grunde, som min Herre og Svoger har ansørt sor at bevæge mig til at opgive Krigen. Jeg havde vel Aarsag til at kunne vente et andet Budskab fra ham, nemlig at han, da Gud har hjulpet mig faalangk, og da jeg er kommen til dette Land ikke for noget andet For-maal end for at befri dets ulykkelige og undertrykke Stater og Folk fra det frygtelige Tyranni, med hvilket Tyve og

røvere saa længe har plaget det, fremfor alt for at befri hans Høihed for eii lignende Trængsel, — jeg havde Grund24

til at kunne vente, at han da heller vilde have forenet sig med mig og saaledes grebet den Anledning, som Gud paa underbar Maade har givet ham. Eller ved hans Høihed endnu ikke, at det er Keiserens og Ligaens Hensigt ikke at

hvile, førend deu evangeliske deligion er aldeles udryddet as

diget, og at han selv ikke kan se fremad til noget andet end til et af to . enten til at tvinges til at fornegte fin Tro eller

til at forlade fit Land? Haaber han gjennem Bønner og Foreftillinger og andre lignetide Midler at opnaa noget

andet defultat? For Guds Skyld lad ham dog tænke fig

lidt om og endelig en Gang lytte til et mandigt daad. Hvad mig angaar — saa kan jeg ikke træde tilbage. Loddet er kastet! Jeg har gaaet over dubikou. Jeg søger i denne

Sag ikke mit eget, ikke nogen Fordel udeu mit diges Sik-kerhed. Ellers har jeg intet uden Omkostning, Møie, Fare

for Liv og Lemmer. dn er din Herres bedfte Anledning. Men det siger jeg aabent. Jeg vil intet høre om deutralitet. Hans Høihed maa være Ven eller Fiende. daar jeg kommer til hans Enemerker, maa han erklære sig varm eller

kold. Kampen staar mellem Gud og Djæveleu. Vil hans Høihed holde med Gud, velau, lad ham staa ved min Side. Vil han foretrække at holde med Djævelen, da maa han slaaes med mig. Der gives intet tredie." — Hvor maatte ikke en Mand som Gustav Adolf foragte disse Uslinger, som skulde være hans Bundsforvandte, men fom kunde svigte i den afgjørende Skund! — Jeg spørger, — naar vi samler alle disse Ting og overskuer Situationen. Er ikke dette den mørkeste Time i Protestantismens Historie? Og er det muligt, at ett Sag med saadanne Fiender mod sig og med saadanne Uslinger for sig kan føres frern til Seier? Gud være lovet! Hvad der syutes umuligt for Menne-fler, det er dog muligt for Gud. Hcu^ seuu hørte Jsraels

Børns daab tinder Trælleaaget i ^Egypten og avreiste25

Moses som eii Frelser, han hørte ogsaa det ^aab, sont steg op sra Millioner af betrængte og hjælpeløse Lutheranere — og han opreiste i denne Trængselens Tid en Frelser sor sit Folk i Gustav Adolf.

Jndenfor dett fitevre stamme af knapt to Aar falder deit store Besrielfesgjeriting. Deit korte Tid tttelleitt 24de Jntti 1636, da Guftav Adolf fteg iland i Tyskland, og den 6te november 1632, da han lod sit Liv paa Lützens Slette, danner det store Veiidepnnkt i det blodige Drama, som blev opført paa Tysklands Skueplads.

Med Sandhed kan det siges om Gustav Adolf font om Mofes, at „han holdt tid, som om hatt saa deu nsynlige, tiden at frygte for Kongens ^Keiserens^ Vrede". Ved Tro undertvang ogsaa han ^ig^er. Ved Tro øvede ogsaa han letfærdighed mod deiii, som havde stikket ester letfærdig-hed. Ved Tro opnaaede ogsaa han Forjættelser, idet Herren lod ham saa se herlige Frugter af Kampen. Ved Tro ftop-pede ogsaa han Løvers Mund og slukkede Jldeits Krast. Ved Tro blev ogsaa han vældig i Krig og bragte Fienders Hære til at vige.

Efter eti stække af mindre, men dog feierrige Træfttin-ger som ved Atigeii og Werbeit, hvor for førfte Gang Tilly og Gustav Adolf mødtes, og hvor 12,666 Svenske seierrig optog Kampen mod 25,666 ^sterrigere, har vi deit 7de Sep-tember 1631 det store Slag ved Breitenfeld ved Leipzig. J Krigsraadet før Slaget flutter Kongeit med disfe Ord. „Gud er med^ os! Jeg føler det i mit Hjertes inderste. Gud er ttted os! Disse Ord skal være vort Løsen, og iiied Guds Hjælp skal Seirett være paa vor Side!" Og da Hæ-reit er opstillet i Slagorden, rider Kongen hen til Midten, blotter sit Hoved, sænker sit Sverd mod Jorden og holder denne gribende Bøn. „Algode Gud, dti, som bolder Seter og lederlag i din Haand, vend dit naadige Ansigt til os,16

ditte Tjenere! fotii fra fjerne Lande og vore fredelige Boli-ger er komne hid for at kjæmpe for Frihed og Sandhed og

for dit Evangelium. Giv os Seier for dit hellige ravns Skyld! Amen." En hellig Begeistring, et ubetvingeligt

Mod gjennemstrømme^ Soldaternes Bryst. Det gjaldt at seire eller dø for den store Sag. Vistnok blev den sachsiske Hær, som udgjorde omtrent Halvparten, nogenlunde snart, som Tilly havde sagt, sprængt som Avner for Vinden tinder det frygtelige Sammenstød, men Svenskerne og Finnerne stod som en Jernmur overfor de 7 Gange gjentagne Angreb, omgik ved dygtige Manøvrer sine Fiender og beholdt efter 5 Timers blodig Kamp Valpladsen. ^,666 bedækkede den. 6,366 keiserlige, 2,666 Sachsere, men kun 766 Svenske, som dog havde baaret Dagens Byrde og Hede.

Som ett Løbeild gaar det gjennem Tyskland . Tilly, deii uovervindelige, er slagen! Gustav Adolfs Tog gjennem Tyskland ligner nu et Triumftog. Deu ene By efter dett anden, den ene Stat efter den anden aabnes for ham. Over-alt hilfes han fom den ftore Befrier. Selv i Wien skjælver man for Kongen fra horden.

Den 5te April 1632 slaar Guftav Adolf i Tillys Paa-syn,tnedens Kanonerne spiller, ett Bro over Floden Lech i det sydlige Tyskland. Hans Soldater stormer over. Tilly selv blev dødelig saaret, hans Hær oprevet. Overgangen over Lech ansees af Autoriteter i Krigsvæfenet fom et af de ftørste Mesterstykker, Krigshistorien kjender. Gustav Adolf holder fit Jndtog i Augsburg og München.

Det synes forbi med Keiseren. J denne store rød er der da intet andet at gjøre end at vende sig til Wallenstein, af

Samtiden anfeet som den største Feltherre, for dog at be-væge ham, som af krænket Stolthed havde trukkek fig tilbage fra Krigen, til atter at vise sin Jernhaand. Fra alle Kan-

ter samles resterne af de overvnndne Hære og nye Tropper27

om ham. Efter de blodige, uafgjørende Træfninger ved ^ürnberg kommer det endelig den 6te november 1632 til Slaget ved Liitzen, et af de mindeværdigfte og i fine Følger for Protestantismen vigtigste Slag, Historien kjender. Paa den ene Side Wallenstein, den hidtil uovervundne, as alle srygtede Hærsører med Kjeriietropperne as den kei-serlige Hær.

Paa den anden Side Gustav Adolf med fine 26,666, som isandhed havde bestaaet Jldprøven. Hvor meget afhang ikke af dette Slag! Selv har jeg vandret over denne uforglemmelige Slag-mark. Jeg har seet det Sted, langs en bred Vei over Slet-

teii, hvor den svenske Hær i Morgentaage istemte reforma-tionens Seiershymne. „Vor Gud, hau er faa faft eu Borg!"

og feuere den Salme, fom har gaaet under ^avn af Guftav Adolfs Salme eller Svanesang.

„Forfærdes ei, dn lille Hob, Skjønt Findeskarens Larm og Raab Fra alle Sider gjalde! De jnbler ved din Undergang, ^en deres Fryd ei bliver lang^ Thi lad ei ^odet falde! Din Sag er Guds, gak i dit Kald, Dig trøstig ham i Bold befal, Og frygt saa ingeu Fare! Han vækker Kjæmper end paa Iord, Som Herrens Folk og Herrens Ord Skal mandelig forsvare. I Iesu Navn vort Haab er vat, At Herrens Fienders Bold og List Dem ielv i Graven førere De vorde skal til Spot og Skam, ^ed os er Gud, og vi med ham, Og Seiren os tilhører."

Jeg har seet det Sted, hvor Kongen stod, da han om-trent Kl. 11 gav Ordre til Angreb med de Ord. ^u28

fremad i Guds navn! jesus^ jesus^ Jesus^ hjaelp mig at

kjæmpe til dit hellige navns ^Ere!^ det Sted, hvor han sprængte over den dybe Grøft for at hjælpe i Farens Stuud,

det Sted, hvor den store Konge midt i deu største Trængsel, truffet af en fieudtlig Kugle, sank af Heften, det Sted, hvor man fenere fandt hans Legeme, fuldt af Saar, udplyndret af de vilde Kroater, det Sked, hvor 266 Aar efter, den 6te

november 1832, 16,666 tyfke Protestanter samledes sor at indvie hin mægtige Klippeblok, fom mau sagde var kommet

fra nordens Fjelde, og som i sin usmykkede Enkelhed skulde fortælle Samtid og kommende Slegter, hvor Troshelten og

Trosfrelseren Guftav Adolf lod fik Liv. Falden var Kongen. Men end var ikke Slaget tabt. Som en Løbeild gaar det gjennem Hæren. Kongen er fal-den! Hans Blod falder som Dug paa de trætte Krigere. Som Løver stormer de srem. Staalhandske i Spidsen med sine Finner paa høire Fløi. J Midten Kongens Livgarde, som ikke vil overleve sin Konge. Den gule Brigade salder til sidste Maud, Mand ved Mand, i samme Orden, som de havde staaet i Livet. Ligesaa den blaa. Men bag dem stor-mer den 2den Linje, som med beuudriugsværdig Dygtighed var bleven orduet, srem over sine Kameraters Legemer. Selv Pappenheims Ankomst med friske keiferlige Tropper er kun som en pludselig Opblussen as en nedgaaende Lampe. Kongen er falden, men Seiren er vunden. Den uovervin-delige Wallenftein flagen. Hvorvel Krigen førtes, med vekslende Held, endnu i 16 Aar, fik dog aldrig Protestantismens Fiender det tidligere Overtag. Deres Magt var brudt ved Lükzem „Hertil og ikke videre." „Her skulde dine stolte Bølger lægge sig." Og da i 1648 Freden til Westsalen sluttedes, blev begge

Kousessiouers rettigheder anerkjende sor lige, for jevn-byrdige — en Bestemmelse, som er forbleven Tysklands Lov2^

indtil denne Dag, og sont aldrig i noget Mon er bleven sor-styrret.

Men denne Udgang er Protestantismens store Gjæld til Gustav Adolf.

Udeu dette redskab i Herrens Haand i Protestantismens

mørkeste Tinte vilde religionsfrihed^ være bleven knust og Lutheranerne ikke blot i Tyskland, meit ogsaa i de skandina-

viske Lande være bleven givne til Pris for de katolske Hæres Vold. Vor Tanke staar stille, tiaar vi sor Alvor kommer ihu, hvad Mørkhedens Magter havde isinde, og hvad de ett Tidlang syntes at skulle faaet gjennemføre.

Lad os da aldrig glemme, hvad det har koftet at over-levere os den Arv, foin engang blev overantvorder de hellige! Jorden er dugget, ja gjennemblødet af Vidnernes Blod. Og det Blod, font flød i deit lange Befrielseskrig, det Blod, som flød paa Lützens Slagmark, det Blod, som flød af Gustav Adolfs mange Saar, vil raabe til Himlen over os, hvis vi fvigter vor Opgave, hvis vi forraader vor Arv — vor dyre lutherske Tro og Bekjeudelse.

Lad os dersor sorttye vore Løster sor Herrett, at vi i Gustav Adolfs Aand vil holde fast ved den dyre Arv! Lad os bede Herren af Hjertets Grund, at han aldrig maa blive faa vred paa os for alle vore Synders Skyld, at han enten forvender eller bortvender deit fra os eller vore Børn ind-til Dageues Ettde! Lad os bede ham oiii, at ogsaa vi i noget Mon maa ligne, maa slegte paa ham, dett store Tros-helt og Trosfrelfer, faa ogsaa vi, som han selv siger i sin uforglemmelige Afskedstale, etigang kan iiiøde hverandre i uforgjængelig Glæde! Amen.F^r^te Kapitel.

Om Gustav Adolfs Ungdom.

Aar 15ll4 deii 6de Deceiiiber Kl. halv et oiii Morgenen fødtes paa Stockholms Slot Hertug Guftav Adolf, ældste Søn af Kong Karl den niende og hans anden Hustru Kri-stina af Hesfen, og Sønnesøn af Gustav Vasa.

J Arv efter Forældrene havde Guftav Adolf faaet et fterkt Legeme, fom eiid mere hærdedes gjennem en tarvelig og fimpel Opdragelse. Paa lange keiser, selv i den stren-geste Aarstid, fulgte han Forældrene, som nødig savnede Synet as den kjære Søn med hans tidligt spirende Anlæg og Dyder.

Alt som Barn viste Gustav Adolf et uforfærdet Sinde-lag og megen Tilbøielighed for Krig og alt, hvad dertil hører. Fem Aar gammel fulgte hau Faderen til Beleirin-gen af Kalmar. Man spurgte ham, hvilket han tyktes bedst om af de i Havnen liggende Fartøier. „Dette," sparede Prinsen og pegte paa et stort Orlogsskib, som bar ^avn af „Svarta lyttaren". Da man vilde vide Aarsagen, svarede han. „Jo, fordi det har de flefte Kanoner." — En anden Gang spadserede han med Faderen paa Engen ved ^rstigs-næs udenfor ^ykøping. Barnepigen bad ham ikke gaa ind i Bufkene, for der kunde være Orm der. „Giv mig en Kjæp," raabte Gutten, „faa skal jeg slaa dem ihjel." — „Tro ikke, han er ræd," sagde gamle Kongen, som sornøiet hørte paa Samtalen. — Krigerske Lege var den unge Prins' største Lyst, snart med sin Broder Karl Filip, snart32

med andre Gutter, og da hau fulgte Faderen i Felttoget i Lifland, saa man ham med største Opmerksomhed betragte Troppernes Bevægelser, Fæstnmgsverkernes Opførelse og

deslige. „Det er," sang Digteren om disse reiser, „dett

gamle ^rtt, font tidligt fører den tittge tid af reden, for at vænne ham til ædel Daad."

Med dette udmerkede Mod forbandt Gustav Adolf eit ligesaa udmerket Mildhed i Sind, som ingenlunde knude siges at være en Arv efter Forældrene. Hatt var den i Kon-gefamilien, fom bestræbte sig, og stundom med Held, for at bevæge Faderen til at vife Barmhjertighed, og alt som Bartt vandt han herved manges Hjerter, og ikke mindre ved sitt Gavmildhed, hvorom man fortalte flere Historier. Eit Bonde forærede ham ett Gang ett liden ^landshest. Den femaarige Prins tællede straks op nogle ungarske Gylden til Manden, sigende. „Der har du Betaling^ du kan nok trænge til Penge og vil da vel ikke give mig Hesten for intet."

Med udmerket Fatteevne famt Orden og Flid fkjøttede Guftav Adolf fitte Studier. Tidligt modnet for høiere Hverv havde hatt næsten aldrig syslet med de vanlige Bar-ttefornøielser. Jagt og Krigsleg var hans enefte Adsvredel-ser, og derimellem arbeidede han ivrigt med sine Undervis-ningsgjenstande eller lyttede med Opmerksomhed til ældre Personers Samtaler om Statens Anliggender. Han var, sagde man, aldrig Barn, men straks Konge. Til ha iis Hov-mester uduævntes Otto Helmar v. Mørner^ Lærer i Hi-storien var Andr. Buræus, men i alle andre Fag Johan

Skytte. Kongen selv havde for hans Opdragelfe opsat reg-ler, fulde af Gudsfrygt, Forstand og Alvor. J samme Aand

arbeidede Skytte. J kraftige Ord foreholdt han Prinsen

nytten og nødvendigheden af at famle Kundskaber og af Klogskab og retskaffenhed i Styrelsen. „Han skalde til sine33

raadgivere vælge gudfrygtige og stadige Mænd, ikke ukyii-dige Folk, fom ligner Esler i Purpurkapper, ikke Folk, som

siger Ja, ja og ^ei, nei, eftersom deres Herre siger forud, ikke heller faadaiiiie Hofskrydere og Trappespringere, der ofte ligesom Mark pleier at kræke og niylre ved Hofferne." Undervisningen fortsattes med Jver og Fremgang sra 1664 tik 1616, da Skytte i Statens ^Erinder sendtes til Hollaiid. Men ogsaa herfra vedblev han med Alvor og Kjærlighed at virke paa fin fordums Lærling. „Hvor ivrig," skriver han, „hvor brændende min Attraa har været, gjennem mange-sidigt Kundskabsforraad at gjøre eders Høihed skikket til Fædrelandets Styrelse, derom vidner min egeu Samvittig-hed og de mange Aar, jeg derpaa har anvendt. ^n, da jeg skulde nyde den rigeste Frugt deraf, bortkaldes jeg fra en faa ædel Sysfel og sendes i Statens ^Erinder til fremmed

Lands meit fraværende som nærværende besverger jeg eders Høihed, at J aldrig af tomme og forfængelige Glæder lader

eder lokke fra den engang betraadte Vei. Betænk, hvor ftor eii Skade, hvor mange Menneskers Foragt eders Høihed vil paadrage eder, om J tilsidesætter Dvd og Kundskab, det ene-ste bestandige i Livet, og overgiver eder til Blødagtighed og forfængelige Glæder. Da vilde jeg være ulykkelig og al min Møie forgjæves." Saadanne alvorlige Formaninger, støttede ved levende Beviser paa Lærerens Jver og Hengi-venhed, bar ogsaa usædvanlige Frugter. Prinsen talte med temmelig megen Færdighed Latin, Tysk, Hollandsk, Fransk og Jtaliensk, samt forstod Spansk, Engelsk og senere ogsaa

sor en Del Polsk og russisk. J Historien havde han gruu-dige Kuudskaber, i Filososien ikke ubetydelige. Seneka, den

gamle berømte romerske Filosos, lutide han næsten udenad og forstod med Held at anvende hans kraftige Sprog ved forefaldende Lejligheders i fettere Aar blev dett navnkundige Hollænder Hugo Grotius hans yndlingsforfatter. Saa-34

danne Sysler fostrede alvorlige Tanker. Man hørte ham fremftille snart den ette, snart deii anden as Fortidens Helte som sit Mønster,^ ikke sjelden Prins Moritz as Oranien, hvis krigerske Bedrister deii Tid beundredes over hele Europa. Vægten og Ansvaret af hans fremtidige Kald undgik ikke hans klare Blik og haus let bevægelige Hjerte^ man saa Taarer i hans ^ine, naar Tanke eller Tale ledede s paa dette Emne. — Dog tidligt maatte han sættes ind i dets

Møie og Besvær. Alt fra sit llde Aar overvar han daadets Sammenkomster^ i sit 12te fik han mindre vigtige Hverv at

udføre^ 16 Aar gammel var han en uundværlig Medbjæl-per for Faderem Han tidskrev og mønstrede Krigsfolk, ud-førte smaa Krigsforetageuder, underhandlede med fremmede

Gefaudter eller med digets Stænder^ overalt vakte han

Kjærlighed og Beuttdring. Fra daadsh^rrett til Bottdeu faa hvert ^ie med Haab og Fortrøstning til deii tiiige Prins,

ventende af ham Frelse og Hjælp for det fortrykte Fædre-land.

Andet Kapitel.

Guftav Adolf bliver Konge.

Ved Karl deii niendes Død i Slutningen af 1611 var Gustav Adolf tkke fuldt 17 Aar gammel og saaledes efter Sveriges Lov endnu for ting til at beftige Troneit. Mange mente ogfaa, at Hertug Johan, yngfte Søn af Karl den niett-des ældre Broder, den tidligere Konge Johan den 3die,

havde nærmere det til Kroneti. Vek havde Hertug Johan

tidligere givet Afkald paa sin det^ men dette kunde dels be-tragtes soin fremtvunget ved deii streuge Farbroders Myndighed, dels sont ugyldigt paa Grtiiid af Johans Mindre-aarighed^ og detiiie selv lod ikke utydeligt merke, at han var af samme Tanke. Karl den ^de havde ogsaa i sit Testament raadet Gustav ^ldols til at vige for Hertug Johan, ifald

deiiiie paaftod fin ret. Man besluttede derfor at overlade

Sagen til Stændernes Afgjørelse. Jmidlertid skulde riget styres af Enkedronning Kristina, Hertug Johan og seks as

rigsraaderne, blandt dent Axel Oxenstjeriia.

J December 16 l1 samledes Stænderne i rykøping. Hertug Johait erklærede aabent, at han mente at have næriiiest ret til Kronem Mett han var en stille og uvirksom Mand, der fremfor alt elskede Fred og ro, og ved Sidett

heraf ytrede hele rigets Hengivenhed for Guftav Adolf fig ufordulgt. Johan forttyede derfor sit Afkald og fik til

Gjengjæld fit Fyrstendømme forøget med et Par Landskaber. Tilsidst, og i Betragtning af Gustav Adolfs store og tidligt udviklede Sjælsevner, erklæredes han allerede titi myndig.

Enkedronningen, Hertug Johait og rigsraaderne ttedlagde sit Formynderskab, og Gustav Adolf tiltraadte regjeringen.

rigets Stilling var yderst farlig og vel fkikkek til at volde store Bekymringer. Jndeiilands herskede Fattigdom

og Uenighed^ Kongens Jndkomster og Magt led et stort Staar ved de store Forleninger, som var overdragne til de to Enkedronninger, Kristina og Katarina Stenbok, Ettkeit ester Bedstefaderen, lden allerede i 1566 afdøde Guftav Wafa^, faint til Hertug Johan og Kongens yngre Broder Karl Filip. Adelen, voldsomt kuet af Karl deu llde, tiyttede Leiligheden og skaffede fig ved Gustav Adolss Hyldning flere betænkelige Fordele. Preftefkabet var høist missornøiet med de Trosforandringer, hvormed Johan og Karl havde fortiroliget dem, og kastede længfelsftilde Blikke til deit tid-merkede og i deit evangeliske Tro saa ftandhaftige dattfke Konge Kristian dett lde. Borgere og Bønder var svært med-36

tagne af de uophørlige Krigsskatter og Udskrivninger. J det sydlige Sverige laa store Tragter herjede as Fienden^ ogsaa i andre Dele af Landet opstod der eii Mængde ^de-gaarde, da der sattedes Folk til at dyrke dem og Penge til at tidrede de paa Gaarden bvilettde Skatter. ^ødeii frem-kaldte Misnøie, især i Dalarne og Helsingland, hvor der virkelig tidbrød alvorlige Uroligheder, font kun ttted ftor Møie kunde dæmpes. Den af Karl den llde fordrevne tid-ligere Konge Sigismund, Kotige i Polen, havde eitdttti ad-fkillige Tilhængere i Landet, og ialfald havde Karl den ^de havt mange bitre Fiender, font nu beuyttede Stemningen og rundt om i Landet udspredte Breve, hvori Folket „op-fordredes til at forlade Karls ugudelige ^Ek. De Ulykker, som saa haardt trykkede Laudet, var en Straf fra Himlen for dets Troløshed mod den lovlige af Gud beskikkede Kott-ge," sagdes der. ^iget trængte altsaa Lettelse og Hvilen uten dets ydre Forhold krævede nye Anstrengelser og det ubetinget. Gustav Adolf havde ttemlig med Sveriges tre Kroner ^det svett-ske ^igsvaaben^ ogsaa arvet tre Krige, nemlig mod ^tis-laud, Polen og Danmark. Alle tre krævede Penge og Folk, men dett sidstnævnte var dog mest truende. De Danske, an-førte af ett ting og kraftfuld Konge, havde erobret Kalmar, ett af ^øglerne til ^iget, og oversvømmet de føudre Land-skaber. ^u gjaldt det Hjertet af ^iget, kattfke etidog dets Selvftæudighed. Jngen Udvei sandtes ^ alle Kasser og For-raadskamre var tomme, og Guftav Adolf havde stundom neppe nogle rigsdaler i Lommen til daglige Udgifter. Til Betaling af ubetydelige Skrædderregninger maatte han give Forskrivelser eller Anvisninger paa næste Aars Oppebørs-ler af Smør, Høi, Korn osv. Stundom vilde man end ikke tage imod slige. Mait syntes at tvile om, hvorvidt Kronen nogensinde skulde kunne opfylde sine Forpligtelser.37

Sytten Aar og fjorten Dage gammel var Gustav Adolf, da han tiltraadte deune degjering.

Tredje Kapitel.

Krigen med Danmark.

Krigen med Danmark var i mange Stykker deii for di-get mest trykkende Byrde. Den mægtige og vel anføre Fiende var alt trængt ind i Landet, og Udfigterne til at saa ham ud igjen var mørke. Sverige trængte og ønskede Fred, den unge Konge ligesaa. Ved sin Kroning udelod han der-sor den as Fadern antagne Titel. De Lappers og Kajaners Konge, som tildels havde voldt Striden, og han gjorde der-hos sin Modstander billige Fredsforslag. Men han fik intet Svar. Kong Kristian deii 4de vilde nytte det gunstige Tilsælde mod et udtømt dige og en uerfaren Konge. Men Kjærligheden til denne Konge og dette dige og Hadet mod Danskerne var saa stort, at Sveriges Stænder villig underkastede sig nye Byrder. Kongen selv solgte sit Bordsølv og sine Kostbarheder, det samme gjorde mange private Folk, og Laan optoges i og udenfor diget. For disse Penge sam-ledes og væbnedes eiidel Krigsfolk, ved hvis Hjælp det lykkedes Guftav Adolf at afværge de nieft truende Farer. Kri-gen førtes efter Tidens Skik med Plyndringer og uiuenne-fkelige ødelæggelser. Lykken var omskiftende, men i det hele havde Danskerne Overvægten. Blandt Svenskerne udmer-kede sig næst Kongen selv ogsaa Hertug Johan, og de alt i Karls Tid prøvede Helte, ^ils Stjeriiskøld, Jesper Kruus og Peder Hammarskøld, og det lykkedes tilsidst deres Tap-perhed og Jhærdighed at stagge den overlegne Fiende og skaffe Fædrelandet en taalelig Fred.38

Begge rigerne led betydelig as den voldsomme Krig, men især Sverige. Danmarks Overmagt og Lykke nedslog Modet hos Svenskerne. riget var gjennem de lange sor-udgaaeude Uroligheder blevet aldeles udarmet, og dets riuge Kræfter maatte endda fordeles paa tre forskjellige Hold, mod Polen, rusland og Danmark. De søndre Landskaber, Smaaland, Westergøtland og Dalsland, slere Gange oversvømmede og herjede as Fienden, kunde ingen Skatter niere betale, knapt nok føde sine egne Jndbyggere. J det sydøst-lige Hjørne af Smaaland var Folket dog allermest lidende. Flere Gange hvert Aar oversvømmedes Bygderne saa af Svensker og saa af Dansker, og hver Gang nødtes Jndvaa-nerne til at aflægge Troskabsed til den sor øieblikket raa-dende, men blev siden as dem, som kom ester, grusomt sor-sulgte og straffede for deres Brud, som man sagde, mod fortid iudgaaede Forpligtelser. Det stakkels Folk gjemte sig tilsidst væk i de dybe Skove i Waxend, forbandende i fine Hjerter baade Svensker og Dansker. Trods Uheld og dett fuldkomne Mangel, fom raadede overalt, sporedes mindre nedslagenhed, end man kuttde vente. Hertil bidrog især Kjærligheden og Tilliden til den tinge Konge. Man saa ham utrættelig reise omkring saa til den ene saa til deti anden Side as Grænsen, altid søgende det Sted, hvor Faren var størst. Trolig understøttet af Axel Oxenftjerna var han uudtømmelig i at finde paa nye Udveie for at skaffe Soldater, Levnetsmidler m. m. Hans blide og venlige Omgjængelse oplivede Modet hos enhver, og da Danskerne foreslog sor haarde Fredsvilkaar, paatog Svenskerne sig tiden Jndvendinger hel drøie Bevil-linger til Krigens Fortsættelse. Men ogsaa Danmark paa sitt Side længtede ester Fred. Kristian havde gjort store Anstrengelser til de to sidste Felt-tog, Fremgangen havde ikke svaret dertil. Gustav Adolss

med hver Dag ftigende Anseelse, Erfaring og Kraft for-mindskede endnn niere Udsigterne for Fremtiden. Danmarks høiere Adel ønskede ogsaa Eitde paa Krigeit, af Frygt for at Kristians dernnder vundtie Anseelse skulde soranledige Jnd-skrænkninger i deres Friheder, og de lagde derfor allehaande Hindringer iveien for hans Foretagender. Da derfor den danske Konge saa, at intet kunde udrettes, erklærede hau sig villig til Fred.

Først i Ulssbæk og siden i Knærød sammentraadte der-

for Fnldmægtige for begge riger tinder de to rigskanslere Arel Oxenstjerna og Kristian Friis. De seiersstolte Danske

foreslog haarde Vilkaar. J akle mindre væsentlige Sager gav Gustav Adolf efter og det ftraks, forat ingen sktilde be-skylde ham for overdreven ^Erekjærhed. Han opgav Titlen af de Lappers og Kajaners Konge og tillod Danmark at føre tre Kroner i fit Vaaben, dog med ndtrykkelig Forbe-hold, ikke derpaa at grtinde nogen Fordring paa den svenske Krone. Ogsaa i mere vigtige Ting maatte han give efter. Sverige frasagde fig saaledes alle Fordringer paa Lapperne mellem Titisfjord og Varanger og sktilde derhos i Løbet as seks Aar betale en Million Daler, for hvilke Elfsborg med omliggende Herreder overlodes i Pant.

Freden i Knærød var en af de mest trykkende, som Sve-rige nogensinde har afflnttet med Danmark. Særdeles tyn-gende var de Skatter, som maatte udskrives for at betale deit

lovede Pengesum, der titider ravn as Elssborgs Løfeit længe levede i forhadt Minde. De fleste, deriblandt den danske

Konge felv, mente, at deit slet ikke skiilde kiiitne santinenskra-bes i det udpiute Land, og han saa sig alt i Aanden som bestandig Eier af Elfsborg^ men gjennem utrolige Aiiftren-gelfer af baade Konge og Folk lykkedes det tilfidft at samle deii bestemte Stint.

Denne særdeles voldsomme Krig iiied dens gjensidige^6

ødelæggelser forøgede det gamle Had mellem naborigerne. Jfær var Svenskerne forbitrede^ de havde lidt mest og blev ved de aarlige Sammenskud til Elfsborgs Løseit saa søleligt mindede derom. Danmark og Danskerne var Gjenstand sor den bitreste Uvilje blandet med Frygt, og selv Kongerne delte disse Følelser. Store og udmerkede Mænd, som de begge var, viste de hinanden paa alle Maader udvortes Ag-telse og Venskab og søgte at uttdgaa enhver Aarsag til ny Stride men i deres Hjerter herskede hemmelig Mistillid og

dag. Kristian kunde aldrig rigtig dølge sin Misundelse over Gustav Adolfs feuere Seiervindinger. Denne paa sin

Side erkjendte oprigtig Kristians store Egenskaber og er-klærede, at han „satte den danske Konge høiest blandt alle

Europas degenter ^ mett," tillagde han, „jeg ønsker blot, at vi ikke var saa nære daboer."

Fjerde Kapitel.

Freden med dusland.

dogle Aar efter Freden i Knærød fik Gustav Adolf og-

saa Ende paa Krigen med siu anden Fiende, dusland. Dette af indvortes og tidvortes Fiender nu i lang Tid sønderrevne

Land ønskede og trængte til Fred, og Gustav Adolf, font saa, at der herefter var liden ^Ere og Fordel at vinde i denne Krig, ønskede ogsaa paa denne Kciut do sor siden med udelt Styrke at kuune vende sig rnod Poleu. J Februar 1617 sluttedes Freden kil Stolbowa. dusland afftod til Sverige Kexholm, døteborg, Jngermanland fanit opgav alle Fordringer paa Lifland. Sverige derimod erkjendte Mi-41 chael romanow sont Storsyrste og tilbagegav de erobrede Fæstninger.

Hermed var den anden af de fra Karl den llde arvede Krige sluttet, og det ved eit saa særdeles ærefuld og fordelagtig Fred. Fryd og Glæde opfyldte riget og ikke mindre Taknemlighed og Kjærlighed til deit tinge Konge. Deniie var selv saare tilfreds over det lykkelige Udfald. J fin Tale til Stænderne udviklede hatt, „hvor mange og rige Landskaber, siskerige og sor Handelen bekvemt liggende Floder der i denne Fred var blevet forenet med riget. rus-ferne var faa fuldftændig udeskængte fra Østersøen, at de ikke knude skyde saameget som ett Baad ud i deus Vattde. Desudeti var Grænsen bleven lettere at sorsvare. Jngermattland beskyttedes as Pejptis og ^arvaslodens Finland, Sveriges Forstue, af ^evafloden og den brede Ladogafø, som russerne ikke saa let kunde hoppe over." Med sandt Seerblik forudsaa Kongen de Farer, hvormed ruskand i Fremtiden vilde true Sverige, især, hvis det fik fast Fod ved Østersøen. J et Brev til A^el Oxenftjerna udtalte hatt ogsaa fitt Glæde over, at det var lykkets ham at udeftænge dem derfra s „thi," fkrev han, „faar hin Horde engang Fo-den i Forftuen, faa trænger den fig ogsaa snart ittd i selve Huset."

Fe^nte Kapitel.

Gustav Adolf og Ebba Brahe.

rigsdrosten Magnus Brahe var gist med Brita Lejon-hufvud, yngfte Datter af Guftav Wafas Svoger, gantle Sten Eriksfon Lejonhufvtid. De havde ktin et eiiefte Barn,42 eit Datter ved navn Ebba, der er bleven navnkundig iaavel sor sin Skjønhed og Dyd som for fin merkelige Skjæbne.

Fru Brita havde været Enkedronningen Kriftinas for-trolige Veninde. Paa fin Sotteseng begjærede hun derfor font det sidste Biwis paa Dronningens naade, at hun vilde tage den tttt snart moderløse Ebba Brahe uuder sitt Beskyttelse. Kristina opfyldte sitt døende Venindes ^ttske og førte kort efter den unge Frøken i sit Selskab til Hoffet, hvor btitt ved fit elskværdige og forstandige Væfen og ved fin tidmer-kede Skjønhed i høieste Grad vandt saavel Enkedrottningeus sont alle andres Velvilje. Hendes personlige Egenskaber ikke mindre end betides Byrd og rigdom bevirkede snart, at eit hel Del as de fornemste Adelsmænd beilede til hendes ondest, og selv Hertug Johan af Oftergøtland havde ett-gang i Tanke at vælge hende til sitt Brud. Denne Plan forstyrredes af Enkedronning Kristina, som istedet derfor fik ham gift med fin egen Datter Maria Elifabet. Ebba Bra-hes Skjønhed skulde dog i et endnu mere ømfindtligt Til-fælde volde Kriftina Bekymring, og dett fidfte Sag truede med at blive værre end den første. Under Mødrenes sortrolige Omgang havde Gustav Adolf og Ebba

Brahe ofte i sine spædere Aar været sammen og faaet hinanden kjær. Med Aarene aftog Fortroligheden, og de faa hinanden sjeldnere, især da Prinsen bestandig var

sysselsat dels paa reiser dels med Studier og regjerings-

sager. nu efter Fru Britas Død faa de hinanden igjen, hun femken, han sytten Aar gammel, begge tiden Modsigelse

de skjønneste, de mest udtnerkede ved hele Hosset. En taus, gjensidig Beundring, voksende Hengivenhed og tilsidst den varmeste Kjærlighed udviklede sig, vistnok førft ltdk efter lidt, men defto sterkere og dybere i deres alvorsfulde Sjæle. Hertug Johans flagrende Lue fik Tid til baade at tændes og slukkes, inden Hoffolket, ja inden kanske de selv anede43

sine Følelser. Først mod Slukningen af 1612 fik Gustav Adolf Leilighed til at erklære fig for Frøken Ebba og mod-tage Forsikringen om hendes Gjenkjærlighed. Ek saadant Forhold kunde imidlertid ikke længe undgaa Hoffets og den skarpsynte Enkedronnings Opmerksomhed. Dett sidste be-sluttede paa enhver Maade at arbeide imod Forbindelsen. Hun lod de to elskende tydelig forstaa sin Uvilje og søgte derfor faa meget som muligt at holde dem skilte fra hinan-deit, i Haab om at Tiden og alvorlige Sysler fkulde ad-sprede deit attenaarige Konge. Hun bedrog sig. Med Vatt-skelighederne forøgedes Kjærligheden. J de varmefte Ord tolkede Guftav Adolf sine Følelser, sine Forhaabninger i Brev ester Brev til sitt elskede Frøken, ja selv i Vers, som han selv sorsattede. Gjennem sin Halvsøster Prinsesse Ka-trina skaffede han fig nøiagtig Underretning om alt, hvad der med Henfyn hertil forefaldt ved Hoffet, og lod tilsidst hos Grev Magnus formelig anholde om Datterens Haand. Frøken Ebba derimod, som daglig var tidsat sor Hoffets Skjænit og Enkedronningens aabenbare Uvilje, tabte Mo-det og skrev flere Gange til sin kongelige Elsker om, at hatt maatte opgive al Tanke om deres Forening. „Allerkjæ-reste, hjerte Frøken," svarede Gustav Adolf, „ved dett tro Kjærlighed, jeg har baaret og fremdeles bærer til eder, bøn-falder jeg om aldrig at faa høre eller læse fra eder de Ord, at jeg ikke mere fktilde tænke paa eder. Tvertimod synes det mig, at vi med deit Standhaftighed, som pryder eit tisor-falsket Kjærlighed, bør lade vor Lykke paa andre Steder fare, i det faste Haab, gjeiiiteiit eit saadan Trofasthed tilsidst at skulle overvinde Hendes Majestæts Hjerte og saaledes op-leve dett lykkelige Dag, som skal svale min brændende Læiig-sel og, som jeg haaber, ogsaa glæde eders trosaste Hjerte."

Under Brevene faaes Gustav Adolfs og Ebba Brahes ravnesammenflettede, det sidste stundom indsat i deit førstes br ætt-dettde Hjerte .

Da Enkedronningen paa deittte Vis intet ktittde udrette, forandrede hun fin Opførfel og begyndte at omgaaes Ebba Brahe med mere Godhed og Velvilje. Med nyt Haab lod ogfaa Gustav Adolf gjennem Hertug Julius Henrik af Sach-sen Lauenburg paa ny anmode om Moderens Samtykke. Denne gav et uttdvigende Svar. „Hun saa nødig ett Kon-ges Formæling med en Undersaats Datter. Men skulde dette nødvendig ste, vidste hun ingen mere passettde eitd Frø-ken Ebba, sont baade havde og fortjente alles Høiagtelfe. Enkedronningen ønskede dog tiogle Aars Opsættelse for yderligere at prøve deres gjensidige Tænkemaade." — ^ti syntes Sagen alene at afhænge af de elskende selv, af deres Troskab og Hengivenhed. Guftav Adolf tvilede derfor ikke mere om Udfaldet og udmalede alt med de lyseste Farver i Tanker og Breve dett salige Tid, som skulde se ham forenet med fin elskede Frøken. Grev Magnus havde naturligvis intet mod Forslaget, og selv Frøken Ebba overlod sig ett Tid til de gladeste Forhaabninger.

Men Sagen var endnu langtfra afgjort. Alle de for-skjellige Grunde, som før var auvendte mod tidligere Kon-gers Frieri til Undersaatters Døtre, blev atter af Enkedron-ttingen fremdragne, og mange af digets niere anfeede Mænd understøttede hendes Bestræbelser, dels as Statsaar-sager, dels as Misundelse. Mest virkede herved Axel Oxeit-stjerna, hvis Venskab og ^aad havde størst Jndflydelfe hos den utige Kouge. Det var dog læuge forgjæves. Guftav Adolf, altid besjælet af sønlig ^Erbødighed, vilde i ett saa vigtig Sag ikke bryde med Moderens bestemt tidtalte Vilje, titen erklærede selv paa dett anden Side ligesaa bestemt, at han agtede at asvente den bestemte Tid og i ethvert Fald ikke giste sig med nogen aiideit. Enkedronningen kom atter45 i ondt Lune, og Frøken Ebba sik oste erfare Følgerne deraf. Guftav Adolf fik det at vide. Hau skjulte dybt sin Uvilje over Moderens Færd, meii gjorde straks Udve i til, at Frø-ken Ebba sik flytte fra Hoffet til deii gamle Enkedronning, Guftav Wasas^ endnu levende Eiike, Kakrina Stenbok paa Strøiiisholni. Deres Brevveksling fortsattes. Endnu 1614

om Høsten skrev Gustav Adolf fra narva og omtalte med Glæde de Bedrifter, han til Frøken Ebbas ^Ere og Fædrelandets Forsvar havde udført mod den overmodige Fiende. Tiden og Fraværelsen bevirkede dog efterhaanden For-andring i Kongens Tanker. Det lykkedes Enkedronningen og Axel Oxenftjerna at overtyde ham om nødvendigheden af for høiere Statsaarfager at ofre fin egen Tilbøielighed. Guftav Adolf følte, at Offeret paa samme Tid gjaldt hans Privatlivs hele Lykke. Men det gjaldt ogsaa Fædrelandet, og han bøiede sig derunder. Om nogen anden Forbindelse vilde han dog ikke høre tale, og da man i denne Hensigt sorslagsvis nævnte eii deise til Tyskland, sorsikrede han dyrt, at han aldrig vilde tage nogen tysk Fyrstinde til Gemalinde.

Han lod i Almindelighed sorstaa, at han slet ikke tænkte at giste sig. Det hedte dersor en Tid, at hans Broder, Hertug Karl Filip, skulde blive hans Eftermand. Sideii, da hans Søster, Prinsesse Katrina, indgik i ^Egteskab med Psalts-greven Johan Kas i in ir, ytrede hau ligesom med en profetisk Aand disse Ord. „Jeg haaber, du skal søde eu Søn, der skal ^ blive min Estermand paa den svenske Trone." Ebba Brahe saa og sørgede over Kongens forandrede Opførsel, men udeii at klage. Dog ytrede ogsaa hiiii be-stemt Uvilje mod enhver anden Forbindelse, maaske i Haab om atter at se det gamle Baand knyttet. Eii ny Oinstæn-dighed gjorde dog tilsidst Eiide paa disse indviklede For-hold. Blandt de til Gøteborg indkaldte Hollændere befandt

fig eii vis Abraham Eabeliau, felv udmerket ved digdom og46

Dygtighed, ligesom hans Datter Margareta ved ett sjelden Skjønhed. Denne sidste vakte endog deit titige Konges Op-merksomhed^ thi htitt kunde kappes selv med Ebba Brahe i ^ttde, men ikke i Sædelighed. Af ubekjendte Grtinde fulgte Margareta Eabeliau i 1615 sitt Fader til Hærett i Liflattd, og her fornyedes Bekjendtskabet med Kongen, hvem hu i i Baaren efter fødte ett Søn, den fettere saakaldte Gustav as Wasaborg. Samme Aar synes den tinge Konge ogsaa at have næret eii flygtig Tilbøielighed for en Frøken Kriftina Fleming.

Enkedronning Kriftina, fom altid havde frygtet for, at Guftav Adolfs Tilbøielighed for Ebba Brahe skulde vaagne med fornyet Styrke, greb med Glæde Leiligheden til at fore-stikle denne, hvor lidet det var at stole paa en faa tittg og saa flygtig Kotiges Forsikringer. Samme Sprog førtes af den gamle Katrina Skenbok, af Frøken Ebbas Venner, ja as hendes egen Eftertanke og Stolthed. Htitt vilde ei rivalifere med deii letsindige Margareta Eabeliau, men opgav fra deit Tid enhver Tanke paa fitt fordums Elsker. Et Aar efter afsluttedes Freden i Stolbowa. Dett berømte svettske Adelsmand Jakob de la Gardie, som i nusse-krigen havde indlagt sig udødelig ^Ere, kom ttti hjem til Sverige. Han havde udvidet Sveriges Græuser, sørt dets seier-rige Vaaben lige ind i den urgamle moskovitiske Hovedstad og paa det nærmeste erhvervet ett ny Krone for Kongehuset

ved Hertug Karl Filips Valg til Storfyrfte i nuslaud, fom virkelig fandt Sted, tidett dog at have nogen Følge. Hele

niget gjenlød af de la Gardies Pris, og Gustav Adolf uølede ikke med at beløune saa udmerkede Fortjenester med ni-gets høieste Værdigheder. Straks efter sin Hjemkomft

gjorde de la Gardie sin Opvartning hos deii gamle Enke-dronning paa Strømsholm, hvor ogsaa Ebba Brahe opholdt sig. Alt to Aar sør havde han meldt sig som Frier til denne47

Frøkett. du eiid iiiere indtagen af hendes Skjønhed og ædle Færd tilbød han hende paany fin Haand. ^lle bifaldt og underftøttede dette Forslag, især begge Enkedronningerne. Ebba selv ktiiide ikke være blind sor deii unge Helts For-trin^ han var titi 34 Aar og en i enhver Henseende behage-lig og udmerket Mand. Allerede samme Høst feiredes deres

Trolovelse. naar ett og anden Gang Mindet om hendes Ungdomskærlighed og dens gyldne Forhaabninger svævede

for hendes Sjæl, føgte hun at forjage slige Tanker ved al-vorlige Betragtninger over sin nye Forbindelse, deiis For-dele og de Pligter, deii medførte. Engang var htiii, hettsun-keit i saadanne Tanker, bleven staaende i eit Vindusaabning paa Stockholms Slot. Jdet hun troede sig ubemerket, ridsede hun tiied sin Diamantring følgende Linjer i dtideu. ^ir l^rn^j^t rn^ l^ti^n rnin,

Enkedronttittg Kristitia saa det og skrev straks paa sam-iiie Maade nedenunder. Vaaren 1618 feiredes Jakob de la Gardies og Ebba Brahes Bryllup. Deres Samliv blev saare lykkeligt. Ebba Brahe beholdt stedse de la Gardies Kjærlighed og Tillid. Omgiven af sine Børn fulgte hun fin Mand paa hans Felt-tog, hvor hun sørgede med Jver for hans Vel ligesom for hans Soldaters. Matt sammenlignede hende tiied Agrip-pina, som, elskende og elsket, fulgte sin Germanikns gjennem alle Krigens Farer.48

^ette Kapitel.

Gustav Adolfs Giftermaal.

Enkedronningen, raadet og Stætidertte havde flere Gan-ge opfordret Gustav Adolf til at fkjænke riget en Dronning,

eftersom dets fremtidige rolighed sor ett væsentlig Del af-hang af en fast Tronfølge. Allerede Karl dett ^lde havde

for den da blot seksteuaarige Prins friet til Elisabeth as England, ett skjøn, ædel og heltemodig Prmsesse, i alle Maader eit værdig ^Egtefælle for Guftav Adolfo mett hutt var just i de famme Dage bleven trolovet med Pfalzgrev Fredrik, den feitere faa ulykkelige Kong Fredrik af Bøhmen. Flere Aar derefter kom der Giftermaalsforslag fra Würtem-berg ^ men Kongen, som endda dybt sørgede over sitt Ebba Brahe, gav tilkjende, at hatt ikke vilde høre tale hverken om den würtembergske eller nogen anden tysk Fyrstinde. Ktirfyrft Johan Sigismund af Brandenburg havde med sin Gemalinde, Attna af Preusfeu, flere Børn, blandt hvilke Maria Eleonora udmerkede sig ved eii usædvanlig Skjønhed.

rygtet om hendes ^ttde spredte sig rundt hele Europa og vakte overalt Opmerksomhed hos de tinge Fyrster, saa og i

Sverige.

Alt i Aaret 1615 bragtes paa Bane et Giftermaalsfor-itag mellem Gustav Adolf og deii da seksteuaarige Fyrst-inde. Det brandenburgske Hof, der med Henfyn til ^ft-pretifen laa i Strid med Kongen af Polen, søgte at vinde Styrke ved en Forbindelse med Sverige og gav siue Hett-sigter temmelig tydelig tilkjende. Den svenske Gesandt, Birk-holt, fik fra alle Kanter høre lange Lovtaler over dett tinge Fyrftindes Skjønhed, Dyder og Forstand. „Lykkeligt," fag-de man, „det Land, hvis Moder hun engang bliver!" Han tiiidlod ikke at indberette de betydningsfulde Ord ^ men Gu-ftav Adolf vilde ikke lytte dertil, og da Birkholt dett ene Gang efter den anden udbredte fig over det santine Enttte, sik han tilfidft en alvorlig Befaling om „at fysfelfætte sig tiied Statssager og ikke med Giftermaalsfager". Da siden Kurfyrften felv fik bragt de preussiske Anliggender i Ordett,

hørte matt iutet mere om denne Sag fra haus Sides mett

rygtet om dette Forskag og oin Gustav Adolfs personlige Egenskaber havde alligevel ikke sorseilet sin Virkning paa

den tinge Fyrstindes Hjerte, og Kurfyrften pleiede ofte at titore fig med at udbringe Skaaler for Kongen af Sverige og hans tilkommende Dronning og derved fremkalde en glødeitde rødme paa Datterens Kinder.

Vaaren 1618 feiredes Ebba Brahes Bryllup med Jakob

de la Gardie, og paa samme Tid besluttede Gustav Adolf i egen Person at se den saa meget omtalte Maria Eleonora.

reisen foretoges i ftørfte Hemmeligheds ikkun Axel Oxen-stjerna og nogle saa fortrolige vidfte noget derom. J August

Maaned feilede Kongen fra Kalmar over til Tyskland, og oin 14 Dage var han tilbage igjen. Folk vidste ikke andet, eitd at han i denne Tid havde seilet omkring paa Østersøen sor at prøve nogle nye Orlogsfartøier. Jmidlertid paafto-des det, at han havde været i Berlin og skjønt ukjendt skaffet fig Leilighed til at se Maria Eleonora. Hvad han saa og hørte, var tilstrækkeligt til at bestemme hans Valg, og ett Stund efter Hjemkomften begyndte han felv i Breve til Birk-holt at fysfelfætte fig med Gistermaalssager. Da Sagen imidlertid syntes at trække sig tid, besluttede Gustav Adolf i egen Person at indfinde fig og fremkalde en

endelig Afgjørelfe. reisen foregik tiden Pragt og næsten i

Hemmeligheds thi alene de nærmefte raadgivere ved begge Hoffer vidste noget derom, og Kongens Følge bestod blot af

hans Svoger, Pfalzgrev Johan Kafimir, og nogle faa Per-foner. En Lørdagsaften om Vaaren 1626 red Gnftav Adolf54

ind i Berlin, hvor han blev tidvist fra to Værtshuse ester hverandre^ thi Folkene der troede, at han hørte til nogle ett-gelske Leietropper, sont just dengang med megen Støi og Selvraadighed drog gjennem Staden. Tilsidst lykkedes det

ham dog at finde et rum, hvorfra han hemmelig lod titt-derrette Enkefyrstinden om sitt Ankomst, og til Svar derpaa fik han ett Anmodning om Dagen efter at indfinde fig i Slotskirken. Kl. om Morgenen var han alt paa Pladsen og saa for fig hele det lille Hof forfamlet. Hans simple, men rige Dragt, hans skjønne og ædle Ansigt, hans høie og majestætiske Holdning vakte straks Hoffolkets Opmerkfom-hed^ overalt faaes nysgjerrige Blik, og man hviskede til hverandre om, hvem den hemmelighedsfulde fremmede kunde

være. nysgerrigheden forøgedes end mere, da Fyrstinde Anna ved Gudstjenestens Ende indbød ham til sine indre

Gemakker, og det med Udelukkelse af alle de øvrige. nu faa Guftav Adolf og Maria Eleonora hinanden for første

Gang, og dette var nok til for stedse at bestemme deres Skjæbne. Deu 21aarige Prinsesse i sin Ungdoms hele ^nde overtraf alle de Foreftillinger, Guftav Adolf fortid havde kunnet danne fig gjennem ufuldkomne Billeder og fvage flygtige ^iekast, og Maria Eleonora saa nu i Virkeligheden sor sig den Helt, hvis Billede, prydet med mandig Skjøn-hed, fyrftelig Dyd og Ahrens Laurbær, alt længe havde svæ-vet sor hendes Jndbildning og hersket i hendes Hjerte. Tro-lovelsen sluttedes med Hjerte og Haand og under Moderens varme Velsignelser.

Den 25de november 1626 seiredes i Stockholm Guftav Adolfs Bryllup med Maria Eleonora, og tre Dage senere

deres Kroning, begge med største Pragt. Gustav Adolfs og Maria Eleonoras Samliv fyntes ved første ^iekast at vidne om eit høi Grad af Lykke. Dronnin-gen elskede sin Mand over alle Grænser, og Gustav Adolf51

viste hende finhed og eit stadig Opmerksomhed. Man mer-kede dog, at han nødig indgik paa hendes ønsker om perfonlig at følge ham tiiider hans Krigstog, og at han aldrig skjænkede hende nogen Fortrolighed i vigtige Statssager. Hendes Sindelag og Sjælsevner var ikke faadanne Ting voksne, ei heller egnede til at vække og bevare eit paa Høi-agtelse og Tillid grundet Kjærlighed. Hendes Sind var lunefuldt, hendes Aands Anlæg, i visse Henseender tidiner-kede, savnede dog ganske deii rolige og ledeitde Eftertanke. Selv bendes Kjærlighed til Guftav Adolf var titeget nær et Afguderi og fremkaldte stundom ganske forunderlige Op-trim J hans Fravær tiiider Krigen overfaldtes hun af eit uimodstaaelig Længsel, som stuudom gik over til eit sortitelig Sygdom, hun skrev Brev ester Brev tited de sørgelig-ste Skildringer af fin Længfel, fin Smerte, med de inderligste Bønner om at maatte faa rense ester, eller at hatt vilde vende tilbage til hende. Ogsaa Axel Oxenstjerna fik oftere faadanne Skrivelser med Begjæring om, at han vilde faa Kongen til at samtykke i Dronningens Bønner, og at han i det hele maatte overtale Kongen til at holde sig rolig i Stockholm^ til Gjengjæld lovede htiit Oxeiistjertia sin tibe-grænsede Taknemlighed. For at berolige hende forlæn-gede hendes Moder sit Ophold i Sverige^ men det var for-gjæves. Forgjæves søgte deiiite ellers saa myndige Fyrst-inde saavelsom Gustav Adolf selv at bringe Dronningen til at have Taalmodighed ialfald i nogle Uger, da han selv haabede at komme tilbage. Forgjæves lod Kongen hende endog forstaa, at hendes Komme vilde være ham høist tibe-leilig. Jutet hjalp. Htitt erklærede, at hun maatte dø, hvis htiit ikke fik reise til siu Herre. kostbare Tilberedelser maatte gjøres, og snart mødte htitt Kongen paa Halvveien, snart kom htitt uventet over til ham i Leiren, og Besalings-mændene paa Slottene i Lisland kom i ftørfte Forlegenhed52 for Madvarer og Husgeraad, naar Dronningen iited sit Følge saaledes uforvarende kom over dent. Maria Eleonora var idetheletaget heftig og ubetænksom i at fatte fine Beslutninger, vægelsindet i at tidføre dem, dertil uordentlig i fin Husholdning og derfor ofte nedsunken i Gjæld, stundom udett Kongens Vidende. Aarsagen dertil laa for en Del i hendes overvættes Gavmildhed, men eudnu mere i hendes ftore Forkjærlighed for Mufik, Maleri og koftbare Bygnin-ger ligefom for al Slags Pynt og Stas. ^aar de alvor-lige og endnu kun lidet dannede Svensker ikke vidste at sætte pris paa saadanne Sager, var hun uforsigtig nok til, især naar hun var i ondt Lune, at udbryde i foragtelige Ord baade mod Land og Folk, hvilket naturligvis i betydelig Grad forøgede det ubehagelige i hendes Stilling.

Gustav Adolf saa disse hendes Feil, men ogsaa hendes gode Hjerte og taug. En dybere Hengivenhed kunde dog aldrig faa ^tint i hans Hjerte, og Maria Eleonora blev ham altid mere eller mindre et Barn, ett Gjenstand for deit overlegne Kjærlighed, font giver, men ikke modtager.

En og anden var der, som anede, at Gustav Adols sølte Savnet af ett dybere Kjærlighed, at Billedet af hans første Elskede, den ædle Ebba Brahe, mangen Gang maatte opstaa for hans Sjæl. Om saa var, vidste han godt at skjule sine Følelser. Verden saa og troede tkke andet, end at Kotige og Dronning følte fig lige lykkelige.53

^yvende Kapitel.

Krigen med Polen.

Den katolske Kong Sigismuud as Poleu var ikke paa uogen Maade at formaa til at opgive sine Fordringer paa Sveriges Krone og erkjende den derværende nye Kongeæt. Han blev stadig ved at kalde sig selv for Sveriges Konge og Gustav Adols derimod for Hertug af Sødermanland, nerike og Wermland, hvilke Landskaber havde udgjort haus Faders Fyrstendømme. Derhos søgte han at vække Oprør i Landet ved Jndfmugling as aabne Kuudgjørelser, hemme-lige Breve, forklædte Ophidsere eller polske Spyslner, foin Gustav Adolf kaldte dem. Men dette var ogsaa alt, hvad han mægtede at udrette. Straks ester Karl deu lldes Død, da Sverige og dets unge Konge paa alle Kanter omgaves as truende Krige, havde Sigismund den bedste Anledning as Verden til ialfald at gjenerobre Lisland og Estland. Men den blev ubenyttet dels paa Grund af hans egen Træghed, dels paa Grund af de polske Stænders Uvillighed og deres Lyst til Modsigelse. — De i Lifland værende fvenfke og pol-fke Tropper, begge Dele ringe i Tul og flet forfynede, laa lige overfor hverandre i fuldkommen Uvirkfomhed. Man indgik den ene Stilstand ester den anden, og saaledes forkøb Tiden fra 1611 lige til 1617, da det endelig var lykkets Gu-stav

Adolf at faa Ende baade paa den danske og deii russiske Krig, sor saa med udelt Krast at vende sig mod Polen.

Sveriges Folk ønskede dog Fred ogsaa paa denne Kant for at kunne komme lidt til Kræfter igjen efter en næften 66-aarig Krigstilstand. Ogfaa den unge Konge erkjendte Trangen dertil. Han foreslog rimelige Fredsvilkaar^ meu Sigismunds Fordringer var i høiefte Grad overdrevne, saa-ledes f. Eks. at Gustav Adolf skulde overlade ham den svenske54

Trone og felv nøie sig med Faderens Hertugdømme osv. Disse Fordringer af en Fyrste,som ikke engang kuitde forfvare fine egne Grænser, vakte i Sverige baade Kongens og Folkets Harme. Paa rigsdagen i Ørebro 1617 fremlagde Gustav Adolf disfe Beviser saavel paa sit eget fredelige Sindelag som paa Sigismunds Urimelighed, ved Siden deraf forelagdes ogfaa Breve fra Sigismund til Hertug Johan med Forsøg paa at stifte indre Uroligheder osv. Opbragt over denne Handlemaade af Sigismund erklærede Stænderne, at hvor høilig de end baade ønskede og trængte til Fred, vilde de dog ikke unddrage sig de Byrder, som kræve-des sor at tugte denue indbildske og overmodige Konge i Paaland lPolen^. Saaledes udbrød den polske Feide paany og varede i tolv Aar. Dens sormemste Skueplads var i de første otte Aar Lifland, settere polsk Preussen, især Egnene omkring nedre Weichsel. J Aarene 1617 og 1618 soresaldt kun endel mindre Skjærmydsler, hvorpaa der sluttedes Stilstand indtil 1^621. Paa denne Tid havde Gtistav Adolf faaet Ende paa Underhandlingerne otti sit Gistermaal og riget samlet nye Kræs-ter. J 1621 aabnede ban dersor Krigen med sorøget Styrke.

Han erobrede indtil 1625 Landskaberne Lifland og Ktirland tilligemed dett store Handelsflad riga fattik befeirede Polakkerne i flere Slag. Atter aabnedes Fredsunderhandlinger. Jttdbyggerne i Littauen, fom frygtede Gtistav

Adolfs Jttdsald, var stemte sor Freds mett de egentlige Po-lakker lod sig af Sigismund overtale til at modsætte sig, og

Underhandlingerne endte tiden Frugter. ^n besluttede Gustav Adolf gjennem estertrykkeligere Forholdsregler at tvinge Polens baade Konge og Folk til sredeligere Tanker. Hatt overførte Krigen til Preussen, sor at Polakkerne selv paa nært Hold kunde ret faa føle dens Ubehageligheder. Det var derhos hans Hensigt at bemæg-55

tige fig alle Havnene ved Kysten og saaledes asskjære Fien-dens Handel og selv nyde godt af de rige Toldindkomster.

Deit 15de Jtitti 1626 gjorde Gustav Adols Landgang ved Pillau og erobrede endnu samme Aar Kønigsberg, Elbing, Marienburg o. sl. Stæder. Out Vinkeren var hatt i Sverige, meit kont tilbage i Mai 1627 og sloges med Polakkerne saa ved Danzig og saa ved Dirschau og havde gan-ske vist vundet meget store Fordele, hvis hatt ikke to Gange sor en længere Tid paa Grtittd as betydelige Saar var ble-veit hindret fra personlig at forfølge fine Seire. Vinteren var han atter i Sverige, men kom tilbage i Mai 1628. J dette Aar udstrakte han fine Erobringer lige til Grænsen af selve Polen, og hans lette Tropper sværmede lige til War-schati, Polens Hovedstad, udbredende overalt Skræk og For-virring. Kongen havde maaske^ med Hovedarmeen kunnet tidrette endnu mere ^ men han sulgte i sine Krige altid deit Grundsætning^ saa lidet sont muligt at sjertte sig sra Ky-sten. Deit paafølgende Vinter var han atter i Fædrelan-det, medens Herman Wrangel vandt den betydelige Seier ved Gorzno. Disse bestandige llheld gjorde de polske Stæii-der niere og mere stemte sor Fred. Men Sigismund vilde ciidtiii ikke opgive sine Fordringer, helst da han ventede eii as deii katolske tyske Keiser lovet Understøttelse. J 162^l aiikom ogsaa 16,666 Mand Hjælpetropper sra Tyskland. Meii da var Gustav Adolf felv med friskt Mandskab kommen over sra Sverige. Blodige Kampe fægtedes ved Stum og Ma-rienbiirg, uden at iiogen af Parterne kunde tilskrive sig Seiren. Jmidlertid tidbrød Pesten i begge Leire, meii værst blandt Polakkerne^ ligesaa Tvedragt mellem Polakkerne og de tyske Hjælpetropper, hvilke desuden begge viste liden Lyst til mod de tapre Svensker yderligere at spilde Liv og Blod sor Sigismuuds tomme Fordringer, saa at denne Konge tilsidst iiødtes til at indgaa56 paa den seksaarige Stilstand i Stumsdorf, der senere for-længedes og varede i 25 Aar. De svenske Troppers Overlegenhed over Polakkerne kom i deittte Krig med hvert Aar niere og mere tilsyne, og det var kun med død de sidste kunde holde sig i Preussen. Jnd-vaanertte i dette Landskab begyndte ogsaa at fatte ett stor Hengivenhed for Gustav Adolfs Perfon, saa at han ofte i Stæderne modtoges med det Udraab. „Der kommer vor Konge." Hvis ikke Uheldet med Guftav Adolfs Saar fantt den regnfulde Sommer 1628 var iudkruffet, er der megen Gruitd til at tro, at hele Preussen ligesom tidligere Lislattd var blevet erobret. Dog bør det erindres, at Danzigs tapre og standhaftige Forsvar ogsaa bidrog væsentlig til Landets dedning.

Det var netop under denne Krig, at Gustav Adolf med Hensyn til Landets indvortes Styrelse tidførte de fleste af de Forbedriuger, som saa fordelagtig udmerker haus degje-ring. Han feilede nemlig hver Høft tilbage fra Preussen til Sverige. Vinteren anvendtes dels til deiser rundt om i Fædrelandet, dels til Samraad med digsraadet eller Stænderne samt til dustninger for næste Aars Felttog. Til disse gav man nu nok saa gjerne sit Samtykke. Hans bestandige Fremgang oplivede Haabet og Selvfølelfen hos hele Folket. Hvergang han kom hjem, var det ett Seiersfeft, som feiredes i Glæde og Triumf, naar de erobrede Fa-tier under Taksigelser og Lovsauge ophængtes under Tem-pelhvælvingerne. Hvergang han atter drog affted, var det en Højtid for de unge fvettfke Helte, som tørstede efter Be-drifter og ^Ere. Axel Oxenftjerma var her font overalt Guftav Adolfs „alt i alle". Under Krigsbevægelferne, ved Fredsunderhandlingerne, ved digsdagene, overalt hvor noget af vig-tighed var paa Batte, tnaatke Axel Oxenftjerma perfonlig57 være tilstede eller idetmindste give sine raad. Om Vinte-ren, ttaar Gustav Adolf opholdt fig i Sverige, maatte Oxettstjerna blive tilbage i Preussen, hvor han alene fktilde sørge for Landet som for Hærene, og begge Dele tidførte han med vanlig Jver og Lykke.

^ttende^Kapitel.

Om Gustav Adolf.

Kong Guftav Adolf var ett anselig Herre, noget over feks Fod høi, velvokfen, dog i^sine sidste Aar vel svær og fed, saa at ikkun usædvanlig sterke Heste formaaede at bære ham tinder et længere ridt. Han var desuagtet fund og sterk og derhos hærdet, rask og rørig. nærsynthed var den eneste legemlige Lyde, han kunde klage over. Hans Holdtting var ædel og behagelig, han var rank, dog med Hagen noget fremskudt, Haaret kortklippet og opstrøget over Panden, as Farve lysgult ligesom Mund- og Hageskjægget, hvorfor hait gik under navnet „Guldkougen". Hans Pande og næse var høit hvælvede, hatts øine aabne og lyseblaa^ hatts Ansigt bevarede bestandig Ungdommens Farve og Fyldighed. J hans Blik, Ansigtstræk og hele Væsen laa ett sjelden Blan-ding as nedladende Mildhed og kongelig Alvor og Majestæt. Faa Personer har været udrustede med saa tidnterkede Sjælsevner som Gustav Adolf. Med et ligesaa hurtigt fom dybt Blik gjeunemfkuede han alle faavel private som ossent-lige Forhold og det alt fom yngling ofte bedre end de tiit-der Arbeide og Erfaring graanede Statsmænd. Derhos besad han Evne til tidett Forberedelse og dog tiied sjelden Klarhed og Smag at udvikle sine Tanker^ han var herved58

og ved sin milde Stemme og fine venlige Fagter en endttn ftørre Taler end sin store Farfader Gustav Wasa. „Hatt har," sagde matt, „overvundet ligesaa mange med tungen som med sverdet."

Hans Hukommelse var ualmindelig sterk og omfattede tinder Manddommens Aar digets Love og Jndbyggere med samme Lethed som i Ungdomsaarene alle Slags Videnska-ber og Sprog. Som Feltherre kjendte han ikke blot de høi-ere Befalingsmænd, men ogsaa de lavere Officerer, ja ettdog mange af de mere udmerkede Soldater.

J hans Hjerte boede der ett sand og levende Gudsfrygt, der ytrede sig baade i Ord og Gjerning. Morgett- og Aften-bønnen forfømte han sjelden, Gudstjenesten aldrig. Eder og alskens letsindig og uærbødig Tale om aattdelige Ting kunde hatt tkke paa nogen Maade fordrage. Ofte fandt ntait ham i Enfomheden læfende i den hellige Skrift. „Jeg sø-ger," sagde han, „ved at grunde paa Guds Ord at styrke mig imod onde Tillokkelser. Ett Mand i min Stilling skyl-der ingen tiden Gud regnskab sor sine Handlinger^ mett denne Selvstændighed leder ogsaa ind i mange Fristelser, som vi aldrig noksom kan være paa Vagt imod." Selv for-fattede hatt mange af de Feltbønner, der brugtes i Hæreu, og dett berømte Krigssalme. „Førfæras ei dti lilla bop!" skal ogsaa være as ham. Ett samtidig Historieskriver beteg-ner ham i dette Stykke saaledes. „Kong Gustav Adolf er en Herre, som begynder alle sine Foretagender tited Bøn og derfor ender dem med Taksigelse."

Kongens Liv var en Asspeiling af denne rette og hjerte-lige Gndsfrygt. Efter Forvildelsen med Margareta Ka-beliatt kunde der ikke bebreides ham den ringeste Udsvævelse. Fraadseri, Spil og ørkesløshed var ham ganske fremmed. Jdet han selv ved sitte usædvanlige Egenskaber tidett Mod-sigelse var hævet over hele sin Omgivelse, var han med det16^

samme ogsaa ophøiet over enhver Fristelse til Avindsyge. Falskbed var ufornøden for ham, da han intet havde at skjule, Mistænkelighed ligesaa, da ingen var forurettet af ham. „Jeg katt sove," sagde han, „i enhver as mitte Undersaatters Skjød." ^Ergjerrig var hait^ men hatt søgte denne ^Ere i Sandhedens Seier og Fædrelandets Vel. Jsær viste han sig ædel og elskværdig i Forholdet til sine nærme-ste. Moderen, Enkedronning Kristina, havde tilintetgjort hans Ungdoms lyseste Forhaabninger, ved at negte ham at ægte dett ædle Ebba Brahe, havde søgt at ophidse hans yngre Broder Karl Filip imod ham og forøvrigt voldet ham ad-fkillige Ubehageligheder^ alligevel omgikkes han Moderen altid med sønlig ^Erbødighed og gav efter for hendes Luner i alt, hvad der ikke vedrørte Fædrelandets Vel eller hans Pligt font Konge. Sine to Medbeilere, Hertug Johatt og Hertug Karl Filip, forvandlede han til fitte paalidelige Venner, idet hatt selv omgikkes dettt ttted uskrømtet og bro-derligt Venskab. Sin Gemalinde var hatt ubrødelig tro og søgte saameget som muligt at skjule for Verdett hendes fvage Sider. Hans Forhold til sin Søster, Pfalsgrevinde Kata-rina, og til fin Ven, Axel Oxenftjextta, er et lysende Forbil-lede paa alt, hvad der findes skjønt og ædelt i broderlig Kjærlighed og trofast Venskab.

Jdet ban saaledes selv gav et Eksempel paa et rent og dadelfrit levnet, taalte hatt ei heller flette og nfædelige Personer i sin Omgivelse. Sladder og Bagvaskelse asviste hatt ttted Foragt^ Spil, Drukkenskab og Usædelighed taalte hatt

ikke i sitt nærbed. Hvis ett og anden ttttg Herre begyndte at vende sig til deit Kant, blev han øiebliktelig og tideit

videre Snak jaget sra Hoffet, og de andre vogtede fig da saameget mere. Sveriges Kongeborg var ett Bolig ei blot for Krigerære, Kundskaber og Smag, iiieii ogsaa for Guds-

frygt, retskaffenhed og Sædelighed, og Sveriges Folk faa66

did op ikke blot med Beundring for det glimrende, ni ett og-faa med ^Erefrygt og Kjærlighed for det ædle, fom boede inden dens Mure, og Eksemplet øvede fin velgjørende Virk-

ning over det hele rige. Gustav Wasa og Gustav Adolf og de tre ligesindede Konger Karl var i dette Stykke Fædrelandets sande Fædre, der ved sin Styrelse og sit Eksempel opfostrede Folket til det kraftige, alvorsfulde og dydige Sin-delag, der danner Grundvolden for saavel den enkeltes soiit Statens sande Lykke. Gustav Adolf elskede det glimrende og udmerkede, men alene i personlige Egenskaber og ædel Daad, ikke i Pragt og Stads. Hans Levemaade var hel simpel og tarvelig, ligesaa hans Dragt, og det baade hjemme og i Felten. Ved større Højtideligheder viste han dog den Pragt, som egner sig for Majeftæten. Kongen hadede ørkesløshed og Forlystelser. Selv var hatt utrættelig til Arbeide. Man saa ham alt soiit Gtit

sidde med Bogen i Haand kil langt ud paa ratten. Jagt, Lystreiser og saadant Tidsfordriv opgav han fttark og ofrede

sine Dage næsten udelukkende til regeringssager^. Meit af famme Slags vilde han ogfaa have fitte Embedsmænd og

revsede personlig og alvorlig, naar han merkede det titod-satte. Hans Ord saldt da ester Tidens Sæd kraftige nok. Fogderne truedes med „at betale med Hovedet" eller „at

faa rebet til Halsbaand"^ titan kjendte igjen hatts Fader Karl den niende. En Officer skulde opføre nogle Fæstningsverker, meit det gik langsomt og mat. Kongen blev misfornøiet. Officeren undfkyldte fig med, „at den haard-frosne Jord havde hindret al Gravning". Kongen svarede. „Jorden er altid frossen for lade Svin" — et gammelt Bondeordsprog, hvormed baade hans Farfader, Farbroder og Fader pleiede at imødegaa saadanne Magelighedens Jnd-vendinger.61

Ophøiet over personlig Egeiiiiytte og personlige Svag-heder behøvede han aldrig at sky letfærdigheden. Ved eii

dets sag angaaende Eiendomsretten til et Jordstykke optraadte han selv som Part ved Hosretteii, foreholdt detten s Lemmer uden Hensyn til Person at følge alle de vanlige

dettergangsskikke og prisede siden deres Færd, da de efter Lovens Ord fældte en for Kongen ufordelagtig, men, som

han selv senere indsaa, fuldkommen retfærdig Doin. Guftav Adolf elskede Kundskaber og Læsning. Paa Grund as hans tidlige Tronbestigelse og endnu tidligere Deltagelse i Styrelsen blev hans videnskabelige Opdragelse for tidlig afbrudt. Men endnu som Konge pleiede han i ledige Timer at tilkalde sin fordums Lærer Johan Skytte for atter at nyde godt af hans Undervisning. Han udmer-kede fig eudog fom Forfatter. Hans Vers, om end ingen Mefterftykker, bærer dog Præget af rene og ophøiede Følelser. J sin Skildring af Faderens degjeringstid vifer hai i fig derimod som en baade i Aand og Fremstillingsmaade

udmerket Historieskriver. Som Taler var han udeii Sam-menligning den største i sin Tid. Kongen havde et særdeles mildt og nedladende Sind, ja i den Grad, at det endog as mange dadledes, især as dem, som ikke kjendte hans medfødte Evne til at sorbinde person-lig Fortrolighed med kongelig Majestæt. Han talte gjerne og venligt og det ikke blot med sin nærmere Omgivelse, men ogsaa med sine øvrige Undersaatter as hvilkensomhelst Stand. Man saa ham længe sidde og samtale med ersarne Tjenestemænd fra Embedskontoreriie og fra Provinserne, med anseede Borgere ligesom med Bønder og Gaardbrngere, af hvem han indhentede nøiagtige Underretninger om Lan-dets Tilstand, idet han selv meddelte deni Opmuntringer og

gavulige daad. Allerveuligst var han dog mod gamle, ud-tjeiite Soldater. Flere saadauiie blev ansatte som Draban-62

ter paa Slottet, og Kongen gik da sjelden forbi tideit at give dent et godt Ord. Dett ældfte af detit var eit graahaaret Gubbe, font i fitt Ungdom havde deltaget i den i Gustav Wasas Tid indtrufne rusfifke Feide. Denne Gubbe holdt ban hjertelig af, fatte fig ofte ved hans Side og talte om fordtims Dage og om deii gamle „Kong Gøsta" lhatts Far-faderl og hans Maade at være paa. Guftav Adolfs Hidsighed og derved foranledigede Overilelser var eii Feil, der stuudom voldte ubehagelige Optriti. Det hændte nemlig ikke saa sjelden, især i hans yngre Aar, at hatt forgik fig med heftige Ord, ja endog med Hug og Slag, og det var ham yderft vanskeligt, næsten umuligt at styre Udbruddet af fine Følelser. Aarene og Erfaringen lærte ham dog tilfidft den fvære Kunst at styre sig selv, og ostest

kunde man blot af en haftig dødme eller af nogle Trækttin-ger i Anfigtet gjette fig til hans indre Bevægelse. Selv

kjendte og erkjendte han sin Svaghed. „Mett," tillagde han, „mine Venner kan vel bære lidt over med min Hidsighed, ligesom jeg med deres Feil, med den enes Træghed, den aii-dens Overdaadighed, den tredies Egennytte" osv. Der-imod var han let og snart god igjen og søgte da med Jver

og Høttnodighed at gjøre godt, hvad han havde feilet. dag og Uvilje i Længden nærede han aldrig. Man fortæller

herom følgettde Begivenhed. Ett fkotfk Oberst ved davtt Seaton begik ved eit Mønstring ett Feil, som bragte Kongen

til at give ham ett Jrettesættelse. Seaton begyndte at und-skylde og forfvare fig, og Ordvekslingen blev saa heftig, at Kongen tilfidft gav Obersten en ^refig og det midt for hele Linjen. Seaton ktittde naturligvis ikke faa uogeu Opreis-ning, men begjærede øjeblikkelig fin Afsked og drog endnu samme Aften over den dattfke Grænse for der ak føge ny Tjenefte. Kongen angrede snart sin Hidsighed, tog et Par Tjenere med sig og red efter. Straks paa den anden Side63

as Grænsen traf han Seatoii. „Hr. Oberft," sagde han, „jeg har baade fortirettet og krænket eder. Det gjør mig ondt^ tht jeg kjender eder som ett Hædersmand, og dersor kommer jeg sor at give eder Opreisning. Her tideitsor Sve-riges Grund, her er Gustav Adolf og Seaton lige gode. Se her er to Pistoler eller to Sverd. Hevn eder nu, oiit J kan!" Seaton kastede sig for hatts Fødder og bad oiit „at faa leve og dø i Kongens Tjeneste". Gustav Adolf om-favttede ham, og de red tilbage til Leiren, hvor Kongen i

fleres nærværelse omtalte deii Opreisning, Seatoii havde faaet.

Gustav Adolf var eii af de ftørfte Hærførere, som itogeii Tid har været. De mange Forbedringer, Krigskunsten ved ham har erholdt, skal i det sølgeiide nærmere omtales. Per-fonlig Tapperhed vifte han i høiefte Grad, saa at han derfor dadledes af mange som den, der forvekslede Soldatens Plig-ter med Hærførerens. Det var dog hans Overbevisning, at eit Anfører ikke af sine Soldater katt kræve mere Mod, end han selv lægger for Dagen. Frygt var derhos eii aldeles

fremmed Sag for Gustav Adolf. naar man advarede ham, svarede han spøgende. „Endnu er ingen Konge falden for

eit Kanonkugle" — eller ogfaa lagde han alvorlig til. „Til-lid til Gud er deit bedfte Forfigtighed," eller. „Hvilken Død var vel skjønnere for eii Konge eiid at falde for sit Folk og for sin retfærdige Sag!" At opregne alle de Livsfarer, han under fine Felttog gjennemgik, er næften ugjørlige ti i store Ar forudeu dem, han fik paa fin Dødsdag, bar Vidne derom. Tre Gange var hans i Havsnød, deit sidste Gang paa Braavikeit, ved hvilket Tilfælde Hesten gil tabt og Kon-

gen kun med størfte nød reddede sit Liv . Ett Gang raadede man ham fra at ftige ned i deit ftore Kobbergrube ved Falun.

„Hvad," sagde han, „skal en Konge ikke besøge fit niges bed-ste Skatkammer?"64

Faa Meunefker har nydt eii saa stor og udinerket An-seelse som Gustav Adolf, selv blandt sine Fiender. „Hatt er Verdens største. Konge," sagde Paven. Katolikerne talte med Beundring otti hans mange Dyder, hans Krigstugt, hatts

retfærdighed, haus Sædelighed, haus nidkjærhed og uskrømtede Gudelighed, skjønt i ett ugudelig Tro ^Luthera-

uernes nemlig^. neppe et eneste Smædeskrist kom for Ly-fet mod denne deres Dødsfiende. Endog til Europas mest affides Egne, til halvvilde Fyrster og Folk, trængte sig hatts

rygte og navn. Tyrkerne søgte hans Venskab, Tartarerne sendte Gesandter for at lykønske ham, og den moskovitiske

Storfyrfte vidfte ikke, hvorledes hatt skulde udtrykke sin Hen-givenhed og Benndring. Saaledes blandt fremmede og Fiender. Af fine egne var han tilbedet. J den svenske Hær fandtes en ftor Skare Englændere og endnu flere Skotter, der uetop paa den Tid var i høiefte Grad befjælede af Had mod Pavedømmet og ett fvermersk Kjærlighed til den prote-stantiske Lære. For disse var Gnstav Adols ett anden Jn-

das Makkabætis, Løven af norden ligefom fordum Løven af Jnda. Lidt før Slaget ved Lützen var de fleste skotske

regimenter blevne efterladte i Schwaben og derved hindrede fra at tage Del i dette Slag. Det er ret rørende at læfe

deres Klage over, at ^et ikke forundtes dem i Døden at følge deres elskede „Kong Gnstavns". Ligesaa, om ikke endnu mere elsket var han af de protestantiske Tyskere, som han befriede baade fra verdsligt og aandeligt Slaveri, og som

derfor lige til vore Dage har holdt hans navn i ærefuldt og velfignet Minde. Svenskerne elskede og ærede ham som

deres maaske allerstørste Konge, der ialsald alene knttde satn-ntenligttes med dett lige store og elskede Farfader, Gustav Vasa. Axel Oxenstjertta satte Gnstav Adolf høieft. „Al-drig," skrev han, „har Sverige havt ett større Konge. Gn-stav Adolf den Store og Fædrelandets Fader er Titler, som65

han retteligen af os har fortjent. J dett ganske Verden sin-des for Tiden ingen, fom kan sammenlignes med ham, og ikke har der heller været nogen paa mange Aarhttndreder. Jeg tviler paa, om kommende Tider nogensinde vil frem-bringe hans Mage."

biende Kapitel.

Om A^el O^enstjerua.

Slegten Oxenstjeriia, af samme Stamme som Slegteii Sparre, stammer paa Mødrene Side fra den Erikske Kott-geæt, paa Fædrene Side gaar Slegten op til det 12te Aar-hundrede. Deit sælles Stamfader, Sixten Sixtensfon til Tofta, levede paa Knut Erikssons Tid. Fra hans to ^Et-

linger i fjerde Led, Laurens og rils, nedstammer, fra deit første Sparrerne, sra deit anden Oxenstjernerne. Den sidst-

nævnte ^Et blev baade talrig og mægtig, og ingen attdeii

tæller saa inatige rigsraadet^ blandt sine Medlemmer. Deit har skjænket Fædrelandet udmerkede Skjalde, mægtige Præ-

later og fortræffelige Statsmænd. ravnene Axel, Bengt, Johan Gabriel og Jøns Bengtsson fæster til det Oxen-

ftjernfke Vaabenfkjold Mindet om hvad stort, kraftfuldt og skjønt Sverige har eiet. J Svante Stures Tid fandtes der blot ett euefte Oxen-ftjerna tilbage, nemlig Hr. Krister Beugtssou til Mørby. Hans sørste Hustru døde uden at efterlade ham Arvinger. Med fin anden Hustru, Fru Anna Sehestedt, fik han dog ikke mindre end tolv Børn, men font alle døde ftraks efter Fødselen, og ethvert Haab syntes svundet om ^Etten Oxen-stjernas Bevarelse.66

Tidens Overtro fremkaldte følgende Sagn om Slegtens Genoplivelse. Man paastod nemlig, at det var deit onde Aand, font altid tog Barnet bort batten efter dets Fødsel, før det eitdttti kunde blive døbt. Kort Tid før Fru Anna oeiitede sin nedkomst tiied sit 13de Barn, sik hun i en Drøm det Tilsagn, at Barnet skulde blive en Søn, som straks maatte døbes med gavnet Gabriel^ da skulde Gutteu ikke alene faa leve, itteit ogsaa blive Stamfader til ett stor og mægtig Slegt. Hun fortalte sitt Drønt til Hr. Krifter, og da der fnart efter kont ett Gut til Verden, blev han virkelig døbt Gabriel, uagtet ingen i Slegten før havde baaret dette ^avtt. batten efter hørtes deit onde Aand med Bulder og Brag konitne snsende gjennem Lufteii. Døren aabnedes, og ett arrig ^øst raabte. „Heder du Gabriel, heder dti Ga-briel?" Ett as de tilstedeværende Fruer raabte da. „Ja, Gabriel heder han i deit Herres Jesu ^avn!" Da sloges Døren igjen saa haardt, at hele Huset dirrede og Forstu-taget faldt tted, hvorpaa Aanden forsvandt og lod aldrig mere høre fra sig. Meit Barnet vokste til og vogtedes tin-der Bønner og Sang ai gudfrygtige Kvinder, og naar disse sommetider sovnede ind og Barnet begyndte at græde, da kom der Engle frettt i Skikkelse as sittaa Akser, som rørte Vuggen og med sitte spæde Stemmer atter sang Barnet i Slummer.

Jkke saa meget længe efter blev Hr. Krister Bengtsson halshugget i det stockholmske Blodbad. Men dett tinge Ga-briel, alt fra Fødselen af Engles og Menneskers yndling, vokste op i Gudsfrygt, Kundskab og ridderlige øvelser og vandt alles baade Kjærlighed og Agtelse. Under Gustav Vasa blev han rigsraad, under Erik 14 Friherre og var den sørste, som i Sverige beklædtes med denne Værdighed. Han gav denne sin Konge de sterkeste Beviser paa sin Tro-skab, da han oprigtig advarede ham mod alle hans assittdige**Axel Oxenstjerna** Statsminister af Sverige.73

Forholdsregler, sont tilsidst kostede ham Krone og Frihed. Han undgik at tage nogen virksom Del i de Stridigheder, som forefaldt ved Afsættelsen as denne ulykkelige Konge, men blev desuagtet, da Broderen Johan havde erholdt Kroneit, ophøiet til rigsmarfkalk. Spaadommen ved hans Fød-sel syntes at gaa i Opsyldelse. Hatt opnaaede en meget høi Alder under stedse stigende Høiagtelse og Tillid. Med sin Frtie Beata Trolle havde han 6 Sønner og 5 Døtre, soiit alle naaede frem til modnere Alder og alt før Foræl-drenes Død var indgiftede i Sveriges fornemste ^Etter, hvor-hos Sønnerne selv blev høit anseede Mættd. Det sidste Aar af sit Liv indbød gamle Hr. Gabriel hele sin Slegt til at feire Julen med ham paa Mørby. De indfandt fig talrigt. Den gamle anftilte derunder følgende Juleleg. Alle hatts Børn, Svigerbørn og Børnebørn, font tidgjorde ikke mindre eitd 56 Personer, skulde træde sammen i eit stor ring midt paa Salsgulvet^ selv de spæde Børuebørtt, som endnu ikke kunde gaa, skulde, baarne af fine Ammer, følge med i Legeit. Derpaa traadte begge de gamle ind i ringen og be-gyndte Dansen med hinanden, hvilken saa fortsattes hele Kredsen rundt. Denne Dans levede længe i kjærk Minde hos den talrige Slegt og omtaltes etidttu laug Tid efter over hele riget under ravn af Mvrbylegen.

Blandt Børnebørnene i denne ring var der ogsaa eit knapt aarsgainniel Giit med lyst Haar og blaa, spillende øine. Det var deit settere saa navnkundige Axel Oxenstjerna. Hans Fader var rigs- og Kamnterraaden Gustav Ga-brielsson, Moderen Barbro Axelsdatter Bjelke, eit Faster as Kong Johans anden Dronning Gtiniiila. Axel Oxenstjerna blev sødt paa Faatiø i Uppland den 16de Juni 1583, var altsaa 11 Aar ældre eitd Gustav Adolf. Med fiite Brødre opdroges han hjemme i Forældrenes Hus i Tugt og ftreiig Orden. Hans Lærer var Jsak rothovius, ett fattig Gut74 fra Smaaland, som havde arbeidet sig gjennem Skole, Gynt-nasium og Universitet og tilsidst døde som Biskop i Aabo. De tinge Oxenstjerners Læsning dreves tited fuldt Alvor, ifær i de gamle Sprog og Teologiett. Alle Brødrette gjorde ftore Fremskridt, men navnlig Axel, som var den ældste og mest begavede. J 15^7 døde Faderen. Frti Barbro be-sluttede da at sende sine Sønner udenlands, for at de ikke skulde blive indviklede i de Stridigheder, som hun tydelig skjønte i mattge Aar vilde komme til at forstyrre Fædrelandets ro. J 15^8 tiltraadte de da, ledsagede af rothovius, ett reise til Tyskland, hvor de besøgte de berømteste Lærere og Universiteter, navnlig i rostock, Jena og Wittenberg. Paa det sidste Sted forsvarede Axel Oxenstjerna i offentlige Disputatser fire teologiske Afhandlinger og lagde derved en usædvanlig Lærdom og Skarpsindighed for Dagen. Mange mente, han havde bestemt fig for den prestelige Bane, og vift er det, at han dertil havde de grundigste Kundskaber og tinder hele sit Liv bevarede megen Forkjærlighed for deslige Emner. Han var en grundig Kjender af det latin-fke Sprog. Skjønt eit stor Taler i Modersmaalet udtrykte han fig dog baade kraftigere og smagfuldere paa Latin, og han kunde ikke finde fig i den ved disfe Tider efterhaanden opkomntende Sktk, i Statssager heller at bruge det fratiske

Sprog eiid det gamle romersprog. — Derhos lærte han Tysk og Fransk, Historie og Statsvidenskab samt endekig

alle ridderlige øvelser. J Aaret 1662 udgav Karl den llde et strengt Paabtid, at alle Svensker, der opholdt sig udenlands, øieblikkelig sktilde vende tilbage til Fædrelandet. Brødrene Oxeiistjeriia kom derfor hjem i 1663. Alt den første Gang de indfandt fig hos Karl deit ^lde, blev denne færdeles indtagen i Hr. Axel og udnævnte ham kort efter til fin Kammerjunker. Soiit saadan vandt han endnu mere Kongens Gunst, og i Aaret71

1666 overdroges det den da kuu 23-aarige yngling at ud-søre et Gesandtskabseriude i Meklenburg. Dette var haus

første Hverv i Statstjenesten, og han udførte det saaledes, at Kongen ved samme Leilighed overdrog ham adskillige

Erinder ved de andre tyske Hoffer og tilsidst udnævnte ham til rigsraad, da han endnu blot var 26 Aar gammel, 1666. Tretteu af hans Forfædre havde i lige nedstigende Linje, Søn efter Fader, beklædt faiiime Værdighed. Axel blev deii fjortende og ftørfte. J denne Stilling vandt han mere og mere Kongens Tillid, faa at Karl deii 6de ved sin Død udnævnte den 28-aarige Axel Oxenstjerna til eii af Guftav Adolfs Formyndere.

J Aaret 1668 havde Axel Oxenftjerna indgaaet ^Egte-skab med Anna Baaaat af^Tidøen, f. 1576. Denne Forbindelse blev meget lykkelig. Axel Oxenftjerna var selv en god og øm Hussader, hans Hustru en elskelig og agtværdig Friie, og flere haabefulde Børn forøgede deres Lykke. Mang-foldige Breve viser ogsaa, hvor varmt hans Hjerte flog for denne hans Omgivelse^ men utallige Sysler levnede ham sjelden et øieblik, aldrig en Dag uforftyrret i haus Fami-lies Kreds. Hans inderlig elskede Datter, Frøken Kristina, skulde i 1628 giste sig med Gustav Horn ^ men Faderen kun-de paa Grund af offentlige Hverv ikke være tilftede ved Dat-terens Bryllnp. Hans Brev i denne Anledning vifer hans og Tidens Tænkesæt. „Hjertens kjære Datter," skrev haii, „den høieste Gud velsigue, glæde og bevare dig og din kjære Mand! Jeg behøver ikke at skrive, hvor gjerne jeg havde ønsket at overvære eders Høitidsdag^ men Fædrelandets Tilstand har ikke tilladt mig det. J ved dog noksom, at jeg bar et faderligt Hjerte sor eder, og at jeg daglig beder, at Velsignelse maa sylde eders Hus, heller ikke tvileude om at vorde bønhørt. — Kjære Datter, gaa med Kjærlighed og ydmyghed din Mand under linene ^ hans Slegt være dig72

som din egen! Misbrug det ikke, om han er dig god, og undgaa alt, hvad du merker kutide være ham ubehageligt, vidende, at af hans Hengivenhed afhænger, næft Gud, al din Velfærd. Opfylder du dette, saa ved jeg vist, at han til Gjengjæld vil yde dig den Kjærlighed og ^Ere, som dig bør, og at den høieste Gud vil velsigne eders ^Egtefkab med Glæde og Lykke, som jeg og dagligen og troligen beder." Hans Bøn blev hørt, og Svigersønnens og Datterens lykke-lige Samliv forøgede Forældrenes Lykke. Men, om end fent, saa kom dog Ulykken ogsaa her som overalt, men stødte her mod et Bryst, som den ikke overalt træffer. J 162^ bortrev Peften hans ældste, haabefulde Søn, den 26-aarige Guftav. „Hvilken Sorg," skriver han, „dette har været for mig, det kan enhver nok dømme. Dog fynes det mig bedre straks at tage Trøst af Guds Ord og af Fornuften end senere hett af Tiden, som dog tilsidst lindrer al Sorg, hvor svar den end i Førstningen monne søles." To Aar ester besøgte den førnævnte Kristina sitt Mand, medens han var sysselsat i Krigen i Tyskland. Hun blev der angreben af Pesten og døde i sin Mands Arme. „Elskelige, kjære Søn," skrev Oxenstjerna da til ham, „jeg vil ikke for eder omtale min og min Hustrus Sorg, og derved sorøge eders, da jeg vel ved, at denne ogsaa uden saadant maa være stor nok^ thi jeg kjendte jo noksom eders og min salig Datters kjær-lige Samliv. Jeg for min Del skal visseligen søge i ^d-myghed at bøie mig under Guds Vilje. Hatt giver og han tager ^ velsignet være hans davtt! Jeg tviler ei heller otti, at J som en Mand med Fornuft og Taalmodighed vil bære,

hvad Gud har paalagt. Men det beder jeg den fantme Gud inderlig og daglig, at min Hustru med sit Moderhjerte og dertil sin Alderdomssvaghed maa finde Styrke og Mod til at bære ett saa stor Ulykke. Den afdøde beklager jeg ikke. Htin er bortrykket fra denne Verdens Ondfkab og Elendig-73

hed, hvilken vi efterlevende noksom saar føle,^ indtil vi, hvad

Gud give os naade til, engang finder hende igjen i en evig Salighed."

Axel Oxenftjerna var en Mand af lidt over Middel-høide, med svensk Alvor i Aasyn som i Sindelag og Sæder. Som Statsmand og Embedsmand var hatt ett af de mest udmerkede, som Sverige og kanske hele Europa har frembragt. ^ Ett usædvanlig Skarpfindighed, ett urokkelig ro-lighed ledede hans Beslutninger, Krast og Jhærdighed di^res Udførelses ingenting blev gjemt til Morgendagen, eiidiiii mindre glemt. Og aldrig heller gik denne omfattende Virksonthed træt. Hans Evne i denne retning grænser til det titrolige. Ved alle vigtige Forhandlinger, det være nu

raadslagnittger, rigsmøder^ Undersøgelser, ja ved selve Felttogene, overalt maatte han være tilstede, og overalt sporedes dett velgjørende Judflydelfe as hans Virksomhed og redelige Vilje. Granskeren sinder ikke en eneste Greit as deit svenske Forvaltning, som ikke har Axel Oxenstjerna at takke sor en eller anden Forbedring. Jkke destomindre var hans Tid hovedsagelig ofret til de egentlig faakaldte tidenrigske Anliggender. naar Gustav Adolf out Høften vendte hjem til Fædrelandet, efterlodes altid Axel Oxeuftjerna i

Preussen som øverste Befalingsmand baade over Hæren og Landet. Ved Siden af de mangfoldige Sysler, sont herved soranledigedes, vedblev han ikke alene at besørge det hoved-sagelige as sit egentlige Embede i Sverige, men ogsaa sont

Kongens fornemste raadgiver at tage næften umiddelbar

Del i alle mere vigtige Sager. næsten hver anden eller hver tredie Dag skrev han med egen Haand til Kotigett tidsørlige Breve om Landets Tilstand, otit Underhandlingerites

^ Han ansees som Nordens største Statsmand.

Udg.s Anm.74

og Krigsbevægelsetis Gang ^ derimellem historiske og politiske

Opsatser, Beregninger over rigets Jndtægter og Udgifter, over Midlerne til Krigsførelfett osv., samt besørgede desforuden ett meget betydelig Brevveksling. Efterverdenen fer med Forbauselse den uhørte Mængde af Aktstykker, som endnu findes bevarede fra Oxettftjernas egen Haand, især naar man derhos betænker, hvor meget hatts Tid var op-tagen af de løbende Forretninger for Dageti. Ett faa tid-strakt og mangfoldig Virksomhed havde været umulig uden det strenge Alvor og den nøiagtige Orden, som hau krævede baade af fig selv og andre, i dette Stykke et sandt Mønster for Samtid og Eftertid. Jevn Helbred og jevnt Sind let-tede derhos baade Arbeidet og Bekymringerne. „Med Klæ-derne," sagde han, „lægger jeg ogsaa bort mine Sorger." Blot to Gattge skal Bekymringen have jaget Søvnen fra hans ^itte, nemlig ved Efterretningen om Guftav Adolfs

Død og om Slaget ved rørdlingen, men begge Gange kun for en enkelt rat^ snart vendte hans faste Fortrøstning til Forsynet tilbage, og i Følge dermed lyfe Forhaabninger for

Dagen og uforstyrret rolighed for ratten.

Saameget otti Axel Oxenftjerttas ualmindelige Dygtigbed og Arbeidskraft^ maaske end niere beundringsværdige er de Grundsætninger, som ledede denne hans Virksomhed.

Disse var retfærdighed, Oprigtighed og ^Ere, og det paa

samme Tid, som Franskmanden richelieus Falskhed og Egennytte betragtedes som Høidepunktet af al Statskunst.

J dette som i alt andet staar Oxeiistjerna høit. Som eit værdig Efterfølger af Sturerne, Guftav Vafa og Gustav Adolf selv, fulgte han og lod fine Estermænd i Arv deit

Grundsætning. at rettesnoren for Sveriges Styrelse altid har været og skal itied Guds Hjælp altid blive retfærdighed

og et kristeligt regimente.

Jevnhed og Muuterhed i Omgang skaffede ham Folks75

Hengivenhed, urokkelig redelighed og retfærdighed deres Agtelse. Paa haus private Liv hviler der end ikke deii

mindste Skygge. Han var Aristokrat i Ordets høieste og ædleste Betyd-tting. Som deii der helt og holdent havde levet sig iud i Tidens Tænkesæt, saldt det ham aldrig engang ind at tvile

oiit Adelens ret til udelukkende at indehave de høiere Sysler og rigets saavel Jndkomster som Styrelse. Hait be-tragtede de adelige ^Etter, hver i sin Egn, som naturlige

Foriiumdere for Egnens uadelige lofrülse^ og oftest tidaitnede Befolkning. Men ved Siden af disse rettigheder stil-lede han ogsaa ligesaa høie Forpligtelser. Han krævede sørst

og fremst Overlegenheder i Kundskaber og Dannelse og klagede allerede paa den Tid høit over deit adelige Opdragelse, sont mestendels stansede „i ride- og Danseskolerne og i Hoslivet. Deres Ungdom ktittde i Sandhed nyttes bedrer.

Stolthed over Byrd tideit Fortjeneste kunde han aldrig taale, men sagde i slige Tilfælde. „Melins est clartim sieri gtiaiii nasci" ^Fortjent ^Ere er bedre eiid arvete Ligesaa mis-sornøiet var han med deit Uvane hos Adelen at eftertragte alene de mageligste og meft glimrende og løititeitde Poster, iiieit overlade de nadelige de mere møifommelige, men ofte vigtigfte Forretninger. Adelen, mente haii, burde ikke sky nogen Møie, nogen Opofrelse, naar det gjaldt Fædrelandet, men i saadanne Stykker jiist soregaa de andre Stænder med gode Eksempler. Ved Spørgsmaalet om nye Afgifter paa-stod han ofte ,at dett før saa tungt beskattede Aliiitie maatte spares^ „thi om Bønderne ogsaa baade ktiiide og burde tage

større Del i de Byrder, som rigets Behov kræver, saa kunde der dog være Fare for, at de i fin Uforftand derover ktiiide

blive oprørske og sremkalde Uroligheder til sitt egen og ri gets Skade. Derfor fik man skaane dem, iiieit tillige gjeitnent de forstandigere sormane dem til Taalmodighed og76

oplyse dent om digets og Tidens Krav. Adelen derintod, som meget vel kjender alle Omstændigheder og desuden har den største Del i riget, bør til ethvert Osser være ligesaa villig som skyldig." At dette ikke blot var smukke Ord fra

hans Side, beviser adskillige Dokumeuter, som skal kjette Oxenstjerna til udødelig ^Ere. J Aaret 1626 efter de første Erobringer i Preussen haabede Gustav Adolf ved endnu et kraftigt Felttog at kunne skaffe Landet en varig Fred ogsaa fra denne Kant ^ men der ftod det vigtige Spørgsmaal tilbage, hvorledes man skulde finde Midler til de for et faa-dant Endemaal fornødne luftninger. Oxenstjerna skrev i denne Anledning til sin Broder saalunde. „Gud har givet

raade og Lykke til voxe Foretageuder, og vi har ved de vundne Fordele saaet Fienden saaledes i Sækken, at han til-

sidst skal tigge om Fred, blot vi ikke ved vor egen Forsøm-melse fordærver Sag ett. Her kræves Understøttelse baade i Levnetsmidler og Folk, helst godt og svenskt Folk^ thi paa fremmede er der lidet at stole. Men, som du selv ved, fore-falder der ved Udskrivningen meget Underslæb. Mig tyk-kes derfor, at Adelen denne Gang godvillig burde afstaa fra sine Friheder og rettigheder og tillade Udskrivning ogsaa blandt deres Bønder, hvorved al Adgang til at slippe væk vilde stænges. Kronens Gevinst vilde blive ubeskrivelig, Adelens Tab ikkun ringe. Som en for det enkelte Tilfælde frivillig Beslutning kunde den heller ikke være bindende for Fremtiden. Hvis J derfor istedetfor at fnakke og klamres om Smaasager vilde med Jver og Kraft tage Hs. Kotigl. Majestæt under Armene, da havde J først og fremft vist hver Mand, at det almene bedste er eders høieste Lov, eders sor-nemste Privilegium, og dernæst vilde J med Guds Hjælp gjennem denne Oposrelse skaffe Fædrelandet en snarlig og god Ende paa Krigen, faa at vi felv og Sveriges øvrige

Jndbyggere endelig engang i Fred o^ ro kunde faa fidde

hos ^Egtefælle og Børn under vore. Ege og Linde, ligesom Jsraels Børn fordtint titider fine Figentræer." Oxeit-

stjernas ædelmodige raad blev fulgt, og førft ved detttie Adelens Eftergivenhed blev det muligt for Gustav Adolf med

saa megen Fremgang at udføre de følgende Felttog. Oxenstjernas glade Forhaabninger oiii ett snarlig Fred forfvandt dog alt niere og mere. Farerne derimod forøge-des, og alt et Aar efter begyndte hatt ikke tiden Uro og Be-kymxing at ane deii forestaaende farlige Kattip iiiod Keiseren og Katolikeriie i Tyskland. J et Brev til fin Broder, date-

ret Elbingen deii 1fte rovbr. 1627, taler han saaledes oiii sine ^Engstelser og Forhaabninger. „Aldenstund Fædre-

laudets Tjeneste hindrer mig fra paa vanlig Vis i Fælles-skab med eder der hjemme at overveie Sagerne, saa anser jeg det fornødent og stemmende med vor broderlige Hengi-venhed sor hinanden lidt friere og vidtløftigere at fremsætte for dig min Mening om Fædrelandets Tilstand og Behov. ^ Kjære Broder, Feiden med vor gamle Fiende Polakken har fine store Besvær, soiit Krig i Almindelighed jo pleier. Skatter og Udskrivelser falder tungt for den Fattigdom, søm raader i Fædrelandet, især for deii ukyndige Almue, som ikke magter at skjønne nødvendigheden af dem. Ligesaa er det tnngt for Krigsfolket længe at leve fkilt fra Fædreland, Slegt og Venner, som man seiit og stundom aldrig i denne Verden faar fe igjen, og derhos selv dagligen at svæve i Fare for at gaa tilgrunde ved Vanrøgt eller Fiendens Sverd. Selv har jeg ftørre Besvær end J derhjemme kan tro, ved ofte ikke den ene Dag, hvad jeg skal give Folket at leve as deii næste, eiidnii mindre oiii eii Maaned. Hjemme-

sra liden Hjælp, herude ikkun rød og Mattgel og dertil Fienden for Døren. Saa kan og enhver skjønne, hvor tibe-

hageligt det er at leve skilt fra Huftru og Børn, medens hele min Formue løber som Vandet oiii Steneii, saa at jeg78

sor mig og mine med .Tiden har lidet andet at vente end Gjæld og Fattigdom. Ved ett god Fred at faa Ettde pa^ alt dette skulde ttok for min Del være min største Attraa. Men paa dett Vis maa ikke det som volder os eller vor^ Fortræd, ja var det end vor visse Undergang, rykke os bort fra at tjene Fædrelandet. men vi bør font ærlige Tjenere og sande Fædrelandsvenner være færdige til at afværge dets Skade og Fordærvelse med Eiendom, Liv og

Blod, ja med alt det, som er os kjært, og saaledes efterlade vore Venner

et godt Eksempel og ftræbe efter et ærligt davit, hvilket jeg blandt verdslige Ting agter som den høieste Belønning.

Dette bør vi saameget mere gjøre, som vi derved katt haabe eit god Ettde paa denne Krig og det inden kort Tid. Jeg katt nemlig, mitt Broder, med Sandhed sorsikre ^ ikke saa, at jeg ligesom vil foreskrive Gud noget, men at jeg som Menneske efter menneskelig Fornuft flutter, — at, saa-fremt vi med Kraft fortfætter Krigen, og Gtid herefter som hidtil skjænker Fremgang, da er der ingen Tvil om, at vi snart skal tvinge Fienden lPolen^ til eit sor Fædrelandet gavnlig og hæderlig Fred. — Men her kommer iiti eii anden Sag, som forøger Fiendens Mod og næsten aldeles kunde nedslaa vort Mod, nemlig det mægtige Forbund, som Kei-feren, Kongerne i Spanien og Polen tilligemed den katolske Ligne har indgaaet, famt de store og uventede Seiervinditt-ger, hvormed Keiferetts Feltherrer ^Tilly og Wallenstein^ snart har underkuet baade Danmark og hele Tyskland. Der er ingen Tvil om, at jo Jldeit vil tænde hos os, saasnart deit er udbrændt i Danmark. Jeg gruer, tiaar jeg tæuker paa den Fare, der vil opstaa af et faa mægtigt Forbund, og agter det unødigt videre at beskrive samme, helst da deit falder faa aabenbart i linene, at flere, end man vel kunde øttfke, vil lade fig forvirre deraf. Jeg tror ogfaa, at Faren er større, end den nogensinde i vor eller vore Fædres Tid7ll

har værets og det turde vel hænde, at vi og vore Børn til-ligemed Fædrelandet kunde komme til at indgaa i en dobbelt

Trældom, baade Legemets og Sjæletis, hvad Gud for fin Barmhjertigheds Skyld ttaadigen afvettde! Men aldett-stund Sagen ved Frygt og Klage snarere bliver værre end bedre, og sligt niere passer for Kvinder end for Mænd, især dem, som skal foreftaa Styrelsen, saa bør det os ingenlunde at fortvile og ilivpe alt af Hænderne, som de Danske har gjort, ei heller løbe forvirret om og skylde deit eite paa deii anden. Jeg anser deiitie Tid sor at være as saadan Bestas-feithed, at Kongen ikke bør tænke eller tale meget om sin

Majestæt, om fin Magt til at byde og befale, raadet ei hel-ler om fin Anseelse. Adelen og Presteskabet bør ophøre ttted

al Tvist om Privilegier og rettigheder saavel ttted Kronen som med andre Undersaatter, Krigsfolket ttøies med fin

Sold, og Borgerskab og Almue godvillig tidrede rigets Be-hov i Folk og Varer. Med et Ord, ingett drage sig tiiidas,

iiieii alle gjøre et, og alt eftersom enhver har Del i Fædre-landets Velstand og Frihed, faa maa han og bidrage til dets Frelse, betænkende ikke saameget, hvor surt og svært det kau falde sig at forøge sine Udgifter og formindske fin Formue, iiieii heller godvillig opofre ett Del for at faa beholde

resten. Saafremt J griber Sagen sat med eii saa mandig Beslutning, saa fortviler jeg ingenlunde otti eii god

Udgang, iiieii haaber, at Gud endiin skal bevare Fædre-landet i dets urgamle Anseelse og Frihed, og kanske gjøre det sterkt nok til at stagge det ^katolske^ østerrigske Hus. Saafremt derimod hver og eit i fin Vraa begynder at drage fig undaf og tænke paa egen Fordel, da er det forbi med Fædrelandet, og det staar da sor mig og andre ærlige Fæ-drelaitdsvettner intet andet tilbage, end ttted Fortvilelsen i Hjertet at kjæmpe og dø." „For at tilveiebringe eii Udrustning, fom svarer til Fa-84

rens Storhed, vil jeg derfor .tilraade, at Flaaden sættes i den bedst mulige Stand, at Udskrivningen iverksæktes uden

Underslæb, samt tilsidst, at alle Skatter, as hvad navn næv-nes kan, med Alvor indkræves, og det fra alle Sveriges

Jndbyggere uden Henfyn til særskilte Friheder eller Privi-legier. Dog tykkes mig dette endnu ikke tilstrækkeligt. Men saasom den menige Almue af de andre Paalæg allerede er i nest betynget og derfor, hvis Byrderne forøgedes, af Utaal-modighed og Uforstand kunde styrte baade sig selv og os i Fordærvelse, saa bør de forskaanes for yderligere Tilskud. Hvorimod vi, wm soler os mest indflettede i Fædrelandets Velfærd, er skyldige at komme det til Hjælp med al vor Evne, saaat Adel, Prester og Borgerskab, Bergmæud, Krigshøvdinger og Fogder, kort sagt alle, som dækker sig under adelige Friheder, skal lade opskrive al sin Eiendom i Løst og fast og deraf afgive til Fædrelandets Tjeneste hver hundrede, eller hver femtiende eller endog hver tredivte Del. Paa denne Vis vilde en betydelig Sum kunne tilveiebringes og Fædrelaudet blive hjulpet. Jeg ser uok, at dette vil falde mangen en tungt, meit holder det dog for bedft, medens det endnu er Tid, at ofre noget, end siden at nødes til at give Slip paa alt og lade Hustru og Børn gaa tned Tiggerposen, saaledes som desværre vore Trosfæller dernede i Tysklaud maa gjøre, der^ saalunde faar undgjælde for fin Uvillighed til itide at ftøtte Fædrelandet." „Kjære Broder! Dette er, hvad der denne Gang er fal-det mig paa Sinde, og jeg har intet imod at du meddeler dette til de øvrige Herrer i daadet. Broderligen beder jeg dig, efter din Pligt og Fædrelandskærlighed at gjøre hvad dit kan, at du og de audre af digets daader samt vore Slegtninger, Venner og andre ærlige Svensker med Alvor tager fat i og letter dett Byrde, som hans kgl. Maj. bærer, især derved, at J oplyser den menige Mand og saaledes fore-81

bygger deii Misnøie, som ellers as Uforstand knude opstaa over disse uundgaaelig Tyngsler. Ja, den høieste Gud give eder alle Evighedens, Samdrægtighedens og Velvillighe-dens Aand, saa og et frimodigt Hjerte samt gode og gavnlige raad, saa vil jeg haabe, at vi engang samlede skal kntt-ne glæde os over vore mandige Beslutninger og deres lykkelige Udgang."

J Skildringen af Axel Oxenstjertta staar ettdittt et Træk tilbage, kanske det skjønneste as dent alle, nemlig hans For-hold til sin Konge. Da Gustav Adolf befteg Tronen, havde han to ndmerkede Mænd ved fin Side, fin forrige Lærer Johan Skytte og fin Formynder Axel Oxenftjerna, begge, skjønt af ulige Tænkesæt, dog ved Kundskab, Alvor og Dyg-kighed skikkede til at vinde den unge Konges Tillid. Lighed i Karakter og Anskuelser knyttede ham til Oxenstjertta, og allerede da lagdes Grunden til dette inderlige Venskab, denne klippefaste Tillid og denne ædle i Fællesskab sattede Beslutning at opofre Liv og Kræfter for Fædrelandet. Guftav Adolf var paa deu Tid 17, hans raadgiver 28 Aar gammel. J Begyndelfen aabenbarer fig ogsaa, skjønt næsten umerkeligt, hos Oxenftjerna Alderens og Erfaringens Overlegenhed, hvilket dog efterhaanden tidjevnedes, jo mere Gustav Adolf udviklede fitte store Egenskaber, og tilsidst gik over til det modsatte Forhold. J Tidens Løb røbede sig nemlig hos Oxenstjertta dett varmeste Hengivenhed, den dy-beste ^Erbødighed sor Kongens overlegne Aand, dog aldrig saaledes, at han ikke aabent udtalte sin Mening, og da han altid ærlig sigtede til Fædrelandets bedste, blev hatt ogsaa altid gjerne hørt as sin Konge. Uagtet paa begge Sider det ydre Forhold mellem Konge og Undersaat nøie iagttoges, skinnede dog oste deit indre Fortrolighed gjennem. Under Krigen i Preussen blev Kongen engang lidt ærgerlig over Oxenstjernas Betænkeligheder og udbrød. „Hvis ikke min82

Hede satte Liv i eders Kulde, saa sktilde alting stimte." — Oxenstjerna svarede ganske rolig. „Hvis ikke min Kulde svalte laskjølede^ eders Majestæts Hede, saa skulde eders Maj. allerede være brændt op." Kongen lo, og begge sort-satte sit Arbeide. Matt saa detit saaledes ofte sidde sammen hele Dage under fælles Overlæg. Disse Sammenkomster og uophørlige Brevvekslinger gjorde snart Almenheden be-kjendt med deres fortrolige Venskab. Oxenstjernas Anseelse steg i samme Forhold^ titen ingen kunde nogensinde be-breide ham i nogen Maade at have misbrugt dett til uædle øiemed.

Verdenshistorien kan ikke opvise en Forening as to saa-danne Mænd som Gustav Adolf og Axel Oxenftjerna. At have fostret dette Heltepar skal i evige Tider udgjøre Sveri-ges ^Ere. Sveriges ^Ere og Velfærd var ogfaa Formaalet for deres fælles Beftræbelfer, og dette ophøiede og ædle

Maal var det ogfaa, som forenede deres Sjæle. rørende i Sandhed er de Breve, de gjensidige Opmuntringer, som deit store Konge og den lige saa store Minister skrev til hverandre, idet de begge noksom følte regjeringens Byrder at tynge paa deres Skulde. „Jeg beder eder," skrev Kongen 162^, „at have friskt og stadigt Mod og ikke give eder over ved alle de Gjenvordigheder, som i disse tnnge Tider ind-træffer, men betænke, at med Vanskelighederne vokser ogsaa ^Ereit baade hos Samtid og Eftertid, og endelig at Fædre-landets Frihed og Gtids sande Dyrkelse er to Ting, som vel er værd, at man for dent med al Glæde underkafter sig alle Bekymringer, al Møie, Ulykke, ja endog Døden selv."

Som en uforgjængelig Mindekrans over deres Venskab, flettet af dem selv, vil vi skutte denne Skildring med at an-føre tvende mellem dem vekslede Breve fra deit Tid, da Gustav Adolf alt havde begyndt Krigen i Tyskland, nteit Oxenstjerna endnu laa igjett i Preussen. Kongen begyndte83

paa nærmere Hold stedse tydeligere at fe de Vanskeligheder, font mødte hans Foretagende. Hermed forenede sig Attel-ser om eii snart forestaaende Død, ^Engstelser sor sitte ester-levendes saavelsom for Fædrelandet^ Skjæbne, endelig og-saa de smaa, iiieii tærende Bekymringer for Dagens Behov. Hatt havde tænkt gjennem tiogle ttted Kornhandelen vedtagne Forholdsregler at forskaffe sig betydelige Bidrag til Hærens Underholdning^ men der fandtes ingen, til hvem han med snldkomnieii Tillid tnnde overdrage Udsørelsett heraf. Oxett-stjerna kjendte disse Kongens Platter og tilbød sin Bistand, skjøiit fortid overlæsset af Gjøremaal. Hans Brev traf Kongen jtift i eii Sindsstemning, fom deit ovenomtalte. Endskjønt han paa Grund af et i den polske Krig ved Dirschau erholdt Saar ikke tidett Besvær ktiitde søre Pettiteit, skrev han dog med egen Haand et Svar, sont tttere end alt andet viser Forholdet tiielleiit de to tidinerkede Venner. Det er dateret Goltiow deit 4de December 1636 og lyder saale-des. „Min gunstige Hilsen og hvad mere jeg formaar iiied Gud Almægtigste! Jeg har modtaget eders raad om næste Aars Orlog og finder deraf eders Troskab mod mig og Fædrelandet. Voxe Efterkommere, som engang i Fremtiden fkal fe Sagernes Gang, skal prise eders raad og eders Jver for at føre dem igjennem. ønskeligt var det, at der fandtes flere, som med samme Troskab og Førstand ktiiide behandle Sagerite til baade rigets og vores alles særskilte Velfærd. Men Gtid uddeler sine Gaver saa ulige. Derfor og for Syndens Skyld findes hos Menneskene allehaande Feil og Mangler, hvilke jeg bos mange blandt rigets Embedsmænd sinder at være saa store, at jeg ofte maatte fortvile, hvis ikke Gtid af Himlen vidunderlig sendte Hjælp, hvor der sor Meiineskeøine ingen sees. Bliv derfor ikke træt ndi min og rigets Tjeneste, især i denne Sag iiied Kornhandelen ^ thi jeg overlader min Velfærd heller i eders eiid i andres Hæm84

der. Jeg havde alt opgivet at tænke paa denne Sag, ikke fordi jeg ikke følte, hvad den vilde gavne, men fordi jeg ikke vidfte nogen at anbetro den til, som ikke selv vilde æde Me-let og afspise mig med Avnerne. Mett siden J har paataget eder denne Gjerning er jeg glad, idet jeg deras haaber eit god Støtte under den Byrde, jeg nu ntaa bære. Gud, som holder alt i sin Varetægt, hjælpe os vel over denne Vinter, saa haaber jeg, at gjennem eders Omhu Sommeren skal falde os lettere. Gud give og herefter font hidtil Fremgang for vor retfærdige Sag, hans ravn til ^Ere, hans Kirke til Gavn, os alle til evig Salighed!"

„Vor Tilstand her skulde jeg gjerne omstændelig frem-ftille for eder, hvis ikke min Haand efter Saarene fra Dirschau var stiv og næsten udygtig til at skrive. Vide skal J dog, at Fienden for øieblikket er svag baade tilhest og til-fods, men ikke faa i Henfeende til Stilling, da han har hele

Tyskland som et rov uttder fig. Jeg er dog ttu sysselsat med at santle Folk i den Tanke snart at beføge ham, hvortil

Gud give Lykke! Det er nu paa tyvende Aar, at jeg med megen Møie, men ogsaa Gud ske Lov med megen Hæder har forestaaet vort Fædreland. Jeg har altid elsket og æret dette, ligesaa dets trofaste Jndbyggere, og sor deres Skyld

lidet agtet Bekvemmelighed, rigdom, ja Livet selv, søgetide i denne Verden intet andet end at opfylde de Pligter, til

hvilket Gud har ladet mig sødes. ru er vel dettue Sag retsærdig og god, men Krigens Udfald derimod uvist og

Meuueskets Livstid ligesaa. Hvis uoget dødeligt skulde ramme mig, vilde miue i mange Maader være at beklage^ begge er de Kvinder, Moderen raadløs, Datteren umyndig, ulykkelige, om de selv faar raade, ulykkelige, om audre skal raade over dem. Derfor formaner og beder jeg eder for Krifti Skyld ikke at tabe Modet, om noget faadant skulde indtræffe. Jeg anbefaler deres Velfærd i eders Haand.85

Gjør med dem saa, sont J vil, at Gtid skal gjøre med eder og eders, og som jeg vilde gjøre mod dent, hvis de ester Guds Vilje saadant skulde behøve! Det er Faderkjærlig-heden, som presser disse Linjer as min Pen. Jeg bekragter nemlig eder som ek Middel, Gtid har skjænket mig til at bære tttauge tuuge Byrder, ogsaa dem, som her i Verdett trykker mig kungest. Dog alt dette tilligemed Liv og Sjæl og alt, hvad Gud har givet, befaler jeg atter udi hans Haand, haabende med Vished i denne Verden det bedfte og efter dette Liv Fred, Glæde og evig Salighed. Hvad jeg og, alt i sin Tid, trolig kikønsker eder. Jeg sorbliver eder, saa-længe jeg lever, altid gunstig og velbevaagen."

Gustavus Adolfus.

Oxeustjerua svarede. „Eders kgl. Maj. tttitt uttderda-uige tro Tjeneste, saalættge jeg lever. Eders Majestæts gunstige Haandbrev as 4de sidstleden har jeg med tilbørlig ^Exbødighed modtaget og gjennemlæse men kan aldrig blive mæt af at læse det, idet jeg, fom billigt er, trykker det til mitte Læber, hver Gang jeg tager det i Hænderne. At eders Maj., ihukommende dette Livs Korthed, bevifer eders Til-lid til min ringe Person, — at eders Maj. opfordrer mig, om noget skulde ramme eder, til at satte Mod og anbefaler mig eders høie Slegt, og det med saadanne Ord og Grunde, som kunde røre ikke blot mig, ett tro Tjener, tnett selv dett haardeste Sten, — at eders Maj. ettd yderligere fra eders Høihed nedlader eder til Gjengjæld at love i lignende Til-fælde ett lignende Omsorg sor mine, — alt dette fremkalder hos mig saadanne Følelser, at jeg ikke ved, hvad jeg skal svare. Jeg ser heri eders Majestæts levende Omsorg for at aitveiide alle Midler, ogfaa de mindste, til Fædrelandets ligesom til eders egen elskelige Gemalindes og Livsarvings sremtidige Vel. Men siden titi eders Maj. aiibetror mig86

saadanne høie Pligter, saa bør det mig paa tttitt Side ikke at fordølge, hvad der oftest og haardeft krykker mit Sind. Udi alle de baade særskilte og almindelige Vanskeligheder, som har omgivet mig, har jeg altid tinder mit Arbeide og min Flid haabet paa eit god Udgang, ligesom jeg ogsaa altid har troet, at Fædrelandet kunde reddes endog af større Fa-rer eitd nu, saalænge nemlig jeg har vidst eders Maj. ved Liv og Helse. Men saa ofte jeg kommer paa de Tauker, at eders Maj. er et Menneske, underkastet de Farer og Ulykker, for hvilke ingen er fri, hverken deti, font bærer Pnrpurkaa-beii, eller dett, fotn er klædt i Hvergartt, og naar jeg ved Siden deraf betænker Fædrelandets Tilftand baade indvor-tes og udvortes, da søler jee^ min Svaghed og gyser, bedende, at jeg ikke maa leve den Dag. Min høieste Trøst og Styrke

er Guds Barmhjertighed og naade, der indtil denne Dag saa. vidunderlig er bevist Fædrelandet og det kongelige Hus.

J Fortrøstning til denne naade haaber jeg, ønsker af Hjer-tet og beder Gud inderlig, at mig maa vederfares deit Lyk-

falighed i al min Levetid at faa arbeide i eders kgl. Maje-stæt^ Tjeneste, og vil jeg da med godt Mod haabe paa en god Udgang for alle Foretagender, hvor fvare og farlige de end kan synes. Men hvis Gtid for vore Synders Skyld fktilde ville ftraffe os alle og mig i Særdeleshed med, at jeg fkttlde leve den Dag, noget dødeligt vederfores eders Majeftæt, da kjender eders Maj. og endnu mere jeg felv deit riuge Evtte, jeg befidder, og ligeledes, hvorledes den ringe Anseelse, jeg^ for nærværende kan eie, snart skulde tabe sig, som udeluk-kende hvilende paa eders Majestæts Gunst. Dog, hvad jeg kan gjøre, det ved jeg ikke, skatter det ikke beller stort. Men hvad jeg tited mitte yderste Evner formaar, det lover jeg tiden Skrømt, med Underdanighed og Troskab, nemlig saa-vel ved eders Majestæts Afgang, deii Gtid læitge forhale, som og i eders Livstid, for eders Majestæt og eders høie87

Slegt at gjøre, lide og undgjælde, saavidt jeg sorstaar og formaar, gjerne opofrende mit og mines Liv, Blod og alt det, Menneskene har kjært i denne Verden, faa at jeg katt svare derfor, ikke blot for Samtid og Eftertid, hvis Omdømme stundom kan bedrages, titett for al Verdens Dont-mer. Samme Tænkefæt skal jeg byde og esterlade i Arv til mine efterlevende, saafremt de vil have Del i min Velsig-nelse. Tilsidst beder jeg Gtid inderlig og af Hjertet ikke at lade det komme dertil, men at give eders Maj. Helse og

langt Liv, raad og Kræfter til førft at gjøre en god Ende paa Krigen, og fiden i mange og rolige Aar at berede Fædrelandet Fremvekft og Opkomst, og tilsidst i sin Tid mæt af Aar at efterlade elskelige Livsarvinger til at indehave eders Trone Mand efter Mand, saalænge Verden staar. Jeg anbefaler mig og mine i eders Majeftæts Guuft og

naade og forbliver i alle mine Levedage eders kgl. Maje-ftæts underdanigfte, tro og lydige Tjener.

Axel Oxetiftjerna." Elbingen, deit 17de Jan. 1631.

Tiende Kapitel.

Gustav Adolf og Adelen.

Mange havde ventet, at Adelen af Misfornøiede med Karl deit llde sktilde tideliikke hans Søii fra Troneti. Dekke blev dog ikke Tilfældet. Man beslnttede at erkjende Gu-stav Adolf, dels af Frygt for deii fordrevne Kong Sigismunds Hevn, dels vel ogsaa i Haab om tinder deii unge og umyndige Konge at faa afskaffet de Jndskrænkninger, som deii forrige Skyrelfe havde gjort i Adelens Magk. Saa88

fkede det ogsaa, og fugen Konge as Vasaætten har maattet underskrive større Friheder for Adelen end Guftav Adolf. Disfe blev heller ikke døde Bogstaver, men benyttedes med den største Frækhed. Overmodet og Egennytten hos nogle

blandt Adelens Medlemmer i Gustav Adolfs førfte degje-riugsaar savuer uoget uær Eksentpel i hele den tiyexe sveuske Historie. Voldsomme Angreb paa Almueus Eiendomme og rettigheder hørte næsten til Dagens Orden, hvorimod Værnepligten, forsaavidt den paalaa Adelen, i den Grad forsømtes, at der under den danske Krig knapt sandtes otte Adelsmænd i hele Hæren. Kongens Breve, Befalinger og Trusler blev ringeagtede. Urimelige Privilegier og ind-byrdes Slegtfoxbindelser beskyttede den mest lovløse Egen-raadighed.

Ved fin degjermgstiltrædelfe fik Kongen to aldeles modsatte daad med Hensyn til Behandlingen af Adelett. Jo-^ han Skytte holdt paa, „at man burde fuldføre Karl den

niendes Verk og aldeles knttse denne Stand. naar det førft var gjort, kuude Kongen regjere ester eget Behag og uden

at frygte nogen Modfigelfe, hvorhos Kronens Jndkomster ved Jnddragelsen as Adelens Godser betydelig vilde for-øges." Guftav Adolf tænkte paa dette Forslag^ men det stemte ikke med hans Tænkemaade. Han henvendte sig der-ser til Axel Oxenstjerma, omtalte Skyttes ytringer og vilde høre hans Mening derom. Oxenstjerna svarede ivrig, „at

den, som gav slige daad, var en Fiende baade as Kongen og Fædrelandet. Jeg vil vel ikke," sagde ham „beskylde den afdøde Konge for Uretfærdighed, ei heller forsvare de Adelsmænds Sag, som utider hans degjering straffedes paa Livet. Men man skal betæiike, at diget den Tid var i ett saa-dan Forvirring, at det for mangen var vanskeligt at vide, til hvem man egentlig burde holde sig. Det havde derfor været vel gjort, om man havde skaanet saa mange af digets16^ forttemfte Mænd, naar maii ved eit mildere Færd havde kunnet fikre fig deres Trofkab. Desuden kan det flet ikke bevifes, at Kong Karl har havt isinde at udrydde rigets ypperste Stand. Dette vilde have været ett stor Utaknemntelighed, siden det just havde været deittte Stand, som havde skjænket Vasaætten først Kronen og siden Arveretten dertil. Sveriges Konger havde ogsaa lovet at beskytte og sorsvare fit Folk, ikke at undertrykke det. Det vilde derfor være en Uretfærdighed at rive til fig de Eiendomme, som Adelen lige fra Sveriges førfte Bebyggelse havde besiddet, ligeledes at drive denne Stand ud af det rige, som deres Forfædre i faa mange Aarhundreder havde forsvaret med sit Blod. Endvidere maa det betænkes, at Konge og rige ikke katt undvære Adelen^ thi fra denne Staiid udgaa talentfulde Mænd, dygtige til rigets høieste Embeder saavel i Fred som i Krig. Og Aarsagen hertil er, at dens Søntier sra Barndommen af tikholdes ved Dyd, Klogskab og Mod at vife fig fine Forfædres ^Ere og fine medfødte For-trin værdige. Ett saadan ædel Kappelyst høres sjelden blandt den ftore Hob, som mestendels kuu attraar at søde sig og samle rigdomme, hvor Anledning gives s ligeledes set^ man kuu sjeldett nogen Borger- eller Bondesøn at hæve sig til høiere Stillinger, og naar det en enkelt Gattg hænder, sinder man at slige Folk ikke kan skikke sig deri, men beholder altid i Tale og Væsen ett Levning as sin sorrige ring-hed. Og endelig, hvis Kongen vilde tage Adelen i Forsvar, vilde han as den til Gjengjæld blive æret, elsket og trosast understøttets i modsat Fald vilde han sænke sig ned i eii Afgrund as Mistanke og Urolighed."

Oxenstjernas raad stemte i mauge Stykker overens iiied Gtistav Adolfs egen Tænkemaade, fom afskyede endog det mindste Skin af Grumhed og Uretfærdighed, idet hau hel-ler søgte hvilkeusomhelst anden Udvei. Adelen var ogsaa94 paa deit Tid næsten udelukkende i Besiddelse as de Kundska-ber og dett Dannelse, som medførte Dygtighed i Statstje-nesteti, og vanskeligt om ikke umuligt var det udenfor A de-lett at finde Mænd nok til at bestride denne. Da Gustav Adolf desuden af raturen nærede Forkjærlighed for det store og glimretide, maatte han elske Adelen med deits finere Datittelfe, dens ærefulde Minder og mere føle Kald til i Spidfen for denne Stand at vinde ^Ere og Magt end i Strid med dett at forfølge dens Lemmer og inddrage dens Godser og saaledes fremkalde mangehaande uhyggelige Op-trin.

Disse Grunde bragte Guftav Adolf til at følge Oxenstjernas raad. En stor Skare af de tinder Karl den 6de landsforviste Adelsmænd fik Lov at vettde tilbage til Fædrelandet. Adelens Privilegier opretholdtes, uagtet den ofte ikke opfyldte fin Skyldighed. Guftav Adolf faa ikke eller lod ialfald i Begyndelsen ikke til at se de ulovlige Haitd-linger, Adelen ofte øvedes maaske følte han fig endnu ikke sterk nok til at hindre dem. Men efterhaanden blev dette anderledes. Kongens stadigt voksende Anseelse og Folkets Hengivenhed indgav ham selv eit større Tillidsfuldhed og Adelen en gavnlig Frygt. Aar for Aar aabenbarede der fig i Kongens Færd ett vokfende Kraft og Sikkerhed, og Kla-gerne over Adelens Overgreb blev i samme Forhold mindre hyppige. Denne Forandring fremkaldtes ikke ved nogen Jndfkrænkning i Privilegierne, ei heller ved hyppige og ftrenge Straffe, men snarere ved den nye Aand, som Gustav Adolf forstod at indgyde i denne Stand. Han kaldte til sig de mest tidmerkede Lemmer af hver Slegt. J raadet fad Magnus Brahe, Jakob de la Gardie, Axel Oxenftjerna m. fl. Om fitt egen Person, i Fred som i Krig^ valgte han først og fremst Axel Oxenstjerna, endvidere Per og rils Brahe, Per, Johan og Axel Baner, Guftav, Henrik og KlasHorn, Lennart Torfteiisfon tit. fl. Selv deit største blandt de store, behøvede han ikte at frygte for at overftraales af denne glimrende Omgivelse. J detiiie Kreds af alt, hvad Fædrelandet eiede af stort og ædelt, indgjød han sin egeii Aand. Selvopofrelse, Tapperhed, Fædrelandskærlighed, Gudsfrygt og Sædelighed vifte sig i hvert Ord, hver Hand-ling as Kongen. De andre fulgte dette Mønster, henrevne af Kjærlighed baade til fin kongelige Ven og til hans Dy-der, og saaledes opstod der eit ædel Kappelyst iblandt detii. Fra Hoffet udbredte deitite Tænkemaade fig over det hele Latid og dannede fnart ett Adel baade i Sindelag og Byrd. Egennytten skammede fig og holdt sig tilbage. Alt over-modigt Skryderi ligeoverfor de uadelige Stænder og deii lovløse Plyndring af forfvarsløfe Bønder maatte rødme for et foragteligt Blik fra Guftav Adolf og hans Venner. For at belønne mere tidmerkede Medlemmer af denne Stand brugte Kongen at give dent stundom meget udstrakte Besiddelser, dog altid i rærheden as rigets Grænser. Hatt søgte derved at gjøre Adelen saa meget ivrigere i at sorsvare de gjorte Erobringer. „Jeg indfletter deres Fordel i Fæ-drelandets," sagde han. Den samme Grtindsætning fulgtes af de efterfølgende regjeringer.

Forøvrigt var Guftav Adolf langt fra i Embedsveien udelukkende at holde sig til Adelen. Deii dygtige Mand blev dragen frem og benyttet, hvor hatt fandtes. Deii tiadelig fødte Johan Skytte ophøiedes til rigsraad, noget, man sjelden sør havde seet, og flere andre uadelige Mænd benyttedes ofte i de vigtigste Statsanliggender. Forøvrigt var det tiiider deuue regjering, at et mere udjevnet Forhold mellem Adelen og de øvrige Stænder forberedtes, ihvorvel det ettditti ikke ret knude fremtræde i det ydre. Tilforn havde kun dett høiere Adel og nogle faa af Lykken mere be-gunstigede uadelige havt Adgang til at give sine Sønner eii^2 suldstændig og regelmæssig Undervisning. De tinge Adels-mænd stod paa Grund af denne sin bedre Opdragelse høit over de øvrige Stænder ikke blot i Byrd, rigdom og selska-belige Talenter, meit ogsaa i Knndskaber og sand Dannelse og var saaledes selvskrevne til de høiere og vigtigere Poster. De uadelige Stænders Underkastelse lettedes gjennem Fø-lelsen af deres i Virkeligheden lavere Standpunkt. Ander-ledes blev Forholdet senerehen. J de af Guftav Adolf ind-rettede Gymnafier fik nu rundt om i Landet flere hundrede fattige uadelige ynglinger eit fortrinlig Opdragelfe og alfi-dige Kundskaber, saa at de ofte stod ved Siden af og ikke sjelden overgik sine jevnaldrende blandt ridderskabet. Fø-lelsen af Lighed i indre Værd fremkaldte Krav paa Lighed

i ydre Fortrin, og det faldt tungt for den uadelige at blive ftaaende paa en lavere Plads og fe en høiere og baade vig-tigere og mere lønnende at overlades til dett stundom mindre kundskabsrige og dygttge Adelsmand. Det var først i Dron-ning Kristinas Tid, at de ydre Virkninger af disfe indre Forandringer begyndte at vife fig. Vi vender tilbage til Gustav Adolf og hans Samtid. Paa den Vis, fom alt før er udviklet, og uavulig fom en Følge af Kongens perfonlige Overlegenhed voksede Konge-magten langk høiere, end den gjældende Forsakning egentlig medgav. J Aaret 1617 ved Kroningen begjærede nogle

blandt ridderskabet, „at en anklaget Adelsmand ikke maatte sættes i Fængsel, men nyde personlig Frihed, indtil han

blev overbevist." Gustav Adolf svarede, at dette vilde kil-intetgjøre Lovens Kraft og fremme Overmod og Uretfær-dighed. Han kunde timtilig paa den ene Side tilftaa saa-danne Friheder og paa den anden Side opretholde Lov og

ret, hvilket dog var det fornemste Punkt i Kongeeden". Adelen maatte finde fig i Svaret og tie stille. Gustav Adolfs

Jndflydelse blev tilsidst faa stor, at neppe nogen Enevolds-konge har havt deit større. ræsten alle, ialsald de vigtigere

Sager, lededes as ham alette. raadet havde oste intet andet at bestille end til Tidsfordriv at læse hollandske Aviser.

Merkværdig er i denne Henseende eit Strid, som sore-

faldt mellem Kongen og raadsherrertte i Slutningen af 1636. For at samle Midler til Krigen havde Kongen i

Brev til raadet paaskyndt Jnddrivelsen saavel as tilbage-

staaende Skatter som af nye Beviklinger. raadet fvarede tiied allehaatide Undskyldninger, „at ett almindelig Misvekst

havde sat Bønderne ud af Stand til at yde Udskrivnings-hjælpen, famk at ogsaa Adel, Presteskab og Borgere savnede Midler til at tilveiebringe nogen betydelig Understøttelse osv. De bad derfor, at det ikke maatte optages unaadigt,

naar de i dette Stykke ikke kunde efkerkomme haus kgl. Maj. Vilje og Begjæring. De havde vistnok hellere ønsket nu

uitder Krigens Møisommeligheder at kunne glæde hans Mai.

iiied trøstelige Tidender eiid yderligere at besvære ham med nye Klagemaal^ mett af Hensyn til sitt Embedspligt havde

de ikke ktinnek ittidlade, hvad de her havde gjort." Denne deres Skrivelse tog Kongen helt ilde op. „Jeg havde ven-tet," svarede han, „at J, gode Herrer, skulde med al Vil-lighed beflitte eder paa at lette mig den Byrde, som jeg her i Fiendens Land utider Fare og Arbeide maa bære, paa det at ikke deittte hidtil vet udførte Sag skulde lide Skade, og Krigen til vores alles Fordærvelse føres over til Sveriges egite Græufer. Men J, gode Herrer, har været betænkte

paa at opfinde Undskyldninger sor at opfylde eders Brev,

ikke Midler til at opfylde rigets Behov. J taler om Aars-

veksten, at der er blevet ligefaameget af Hisfer font af rug^ tiuvel, gode Herrer, saa skulde J takke Gtid sor dett Grøde, J har faaet, og bede, at Aarsvekfteu aldrig maa blive værre

i eders Fædreland. J skriver ogsaa om de høie Kornpriser^ det kommer sagtens deraf, at de, soiit har Korn at sælge, vilblive rige paa andres Bekostning osv. Vi har nu her seks og nitti tusind Mand af allehaande Fokk og Tungemaal og ktiiide derfor med fkjellig Gruttd trods alle eders Undskyld-ninger kræve de ettgang bevilgede Skatter. Dog elsker vi vort Fædreland og dets Jndbyggere saa høit, at vi skal sor-søge at undvære disse Skatter og med andre Midler arbeide paa vore undertrykte Trossællers Befrielse og Fædrelatt-dets Tryghed og ^Ere. Saaledes skal vi betage endog vrange og utaalmodige Mennesker enhver Anledning til at bagtale os. Vort Tab bliver da heller ikke saa stork, eftersom de Skatter, font burde tilflyde os og Krigsfolket, for en ftor Del bliver liggende i uretfærdige Forstanderes Lommer,

som beriger sig med Almuens Sved og Blod." — naadet ilede med at udtale sin „Bekymring over Kongens unaadige

Brev, sin Lyst til at staa hans Majestæt trolig bi, sin un-derdanige Bøn om, at hvad de af Uforstand havde feilet,

maatte af kongelig naade oversees osv." Tillige bad de Axel Oxenstjertta om at mægle imellem dem og Kongen.

Deitite, som da opholdt sig i Preussen, svarede saaledes. „Jeg er altfor ringe til at granske eders Brev, end mere hans kgl. Majestæts Svar^ men hvis jeg font Ven og Em-bedsbroder frit og tideit Fortrydelse faar Lov at fremfætte miu Mening, faa maa jeg vel bekjeude, at alle de af eder attførte Vanskeligheder er fuldkommen grundede. De burde heller ikke have været fortiede, saalænge det endnu stod os srit for at begynde Krigen eller ikke. Men ttti, da Jldeit engang er sluppen løs, titaa deii slukkes, det koste, hvad det koste vil, saafremt matt ikke vil ftille fig hett og gabe og fe paa, hvorledes alt fortæres. Man bør derfor visseligen sig imellem overveie saadanne Vanskeligheder og, tiaar Tid og Anledning gives, ogsaa gjøre Forestillinger derom, men dog endnu niere give sig ifærd med at optænke Midler til at afhjælpe dem. J har ikke anført nogen Omstændighed,65

som jeg ikke tror Kongen kjender ligesaa godt som vi, ihvor-vel han stuudom lader soiit det modsatte^ ligesom vi ogsaa selv, tiaar vi ret skal opfylde vort Kald, maa for vore Med-undersaatter sorringe Vanskelighederne tiiod vort bedre Vi-dende. Vi har visselig alle og enhver i disse Tyngsler og Krigsskatter et surt ^Eble at bide i. Mett det kan ttii ikke mindre være, helst tiaar vi tænker paa den store Krigshær og de mange stortalende Officerer, som hans Mai. maa tinderholde. Eders Mening har visseligett været god ^ meit, hvis jeg skal sige min Mening rent iid, saa har J i denne vigtige Sag manglet en dygtig Mand til at sætte deit i Stil. Eii Sag beror ofte ikke faa m^get paa Jndholdet fom paa

Maaden at fremftille deit paa, og „degtini aures sua tta-

tura teneræ sunt" ^Kongernes øren er af naturen øm-fintlige^ i saadanne besværlige Omstændigheder som nu

kan de endnu lettere saares, saafremt ikke Skrivemaaden er faadaii, fom mesk passende er mellem Herre og Tjener." — Jmidlertid havde dette Optrin til Følge, at Kongen med

Forbigaaelse as daadet overdrog sin Svoger, Johan Kasi-mir, Overbestyrelsen af alle Sager af deit Art, og faavel

Kongen font diget havde al Grund til at være tilfreds med Valget. Skatterne blev dog ikke, som Kongen havde ytret,

eftergivne^ Krigens Behov tvang ham til at kræve dem tidett Afkortning.

naar Gustav Adolf vovede at gaa faaledes tilverks mod

Perfoner af faa stor Anseelse soiit Herrerne i daadet, kan man nok skjønne, med hvilket Alvor han vidste at holde de

øvrige itømme. J Almindelighed var hatt ømfintlig om

sin Anseelse. nogle tinge Mennesker, som havde saaet Plads

mellem Embedsmændene, begyndte selvklogt at mestre ne-gjeringens Forholdsregler, som sædvanligt ikke tideii bitter Dadel. Man sortalte Kongen det. „Saalænge de knur-rer," sagde haii, „kan de saa gaa ^ itieii gjør de sor høit,16^ slaar jeg dem paa Snuden." Et Par Gaitge slog han og-saa til og det saa kraftigt, at det siden blev tyst ogsaa med Knurringen. nogen Grnttd til Knur var der ei heller, ialfald ikke for den fornuftige Gransker. Ligesom sin Fader og Farfader ftyrede Gustav Adolf felv rigets Skib og over-lod det aldrig til andre, allermindst kil Folkeviljens vekslende Vindkast. Han var i mange Stykker en Folkets Mand. Til dets Oplysning og Fremskridt sigtede hans Forbedrin-ger af Forvaltningen og af Skolevæsenet ligesom hele haus Styrelse, og for dets Frihed og Lys ofrede hau baade ro og Liv. Til Folkevældet derimod, til deu store Almettheds Evne til at opfatte og bedømme Statens Anliggender havde han liden Tillid. „Massen," sagde han, „har i saadanne Sager hverken Kundskab, Erfaring eller .Forstand." naar man talte om Folkets Beundring for hans Person, svarede han. „Saadanne er nu Menneskene, aldrig nogen Middel-vei i sit Omdømme. Enten kridhvid eller kulsort, Engel eller Djævel^ aldrig et Menneske, med sine Svagheder, men ogsaa med sine Fortjenester."

ellevte Kapitel.

Gustav Adolf og Prestern c.

Ligesom Gnstav Adolf felv var gjennemtrængt af oprig-tig Gudsfrygt, faa var det ham ogsaa ett alvorlig Hjertesag at indpræge hos sit Folk deu samme Følelse. Kirkelig Or-den og Tugt fremmedes paa det alvorligste. Letsindighed i disse Sager ligesom ringeagt for Gudstjenesten og hvad dertil hører straffedes ftrengt, stundom uted Lattdssorvisuiug, eukelte Gauge ettdog med Døden. Han var onthyg-^7 gelig om Prestefkabets Anseelse^ „de bør", sagde han, „være virkelige Folketribuner, idet de baade selv bedst bør kjende Alntnens Kaar og med Lære og Levnet bør veilede deiit til alt, hvad godt og nyttigt er." Uværdige Prester blev derimod tiden naade affatte. Menighedens Tarv og Gtids-frygtens Fremme ansaaes vigtigere end Forbryderens Hustrii og Børn. For at haandhæve disse Ting var det Kongens Hensigt i Stockholm at indrette et for hele diget fæl-les Konsistorium^ tiieit dette koiit ikke til Udførelfe.

Gustav Vasas Bibeludgave var alt for længesiden tid-solgt og nn temmelig sjelden. Gustav Adolf lod denne gjettneinfe og forbedre, hvorpaa der 1618 udkom et nyt Op-lag, pragtfuldere eiid nogen hidtil i Sverige udkommen Bog.

De Uroligheder, sont hans Formænds paabegyndte For-attdrmger i Troen havde foraarfaget, tjente Guftav Adolf til Advarfel. Han holdt fig ttrokkelig til deit evangeliske Bekjetidelse. nogle Udlændinger foreslog eit Sammensmelt-ning ai Luthers og Kalvins Lære, og selv deit teologisk daniiede Axel Oxenstjerna laante ^re til dette Forslag. Kon-gen derimod modsatte sig Sagen roligt, men bestemt, og sendte Forslagsstillerne iid as niget ^ i Sverige skulde der blot være eeit Tro, eet Haab og eeit Bekjetidelse. nogle ind-smuglede Jesuiter blev udjagede, og tre Svensker, som havde antaget og ikke vilde afsverge den katolske Lære, blev ester Lovens Bogstav dømt tildøde og henrettede. For sin egen Person var Kongen dog ophøiet over eit indskrænket Jnto-leraiice. Han selv elskede den lutherske Bekjetidelse, og Katolikerne var hans Fiender baade i Krigen og i daadet . men beseirede iiød de godt af hans Overbærenhed og Mild!icd. Jesuiterne var de eneste, som han aldrig kunde sor-sone fig med.68

Tolvte Kapitel.

Gustav Adolf og Uudervisuiugsvæfeuet.

Gustav Adolf fremmede paa alle Maader Videnskaber og Lærdom og det blandt alle Klasser as sine Undersaatter.

Ved hans regjermgstiltrædelse var Universitetet i Upsala nedsunket til en blot Skole, Skolerne endttu dybere. As tjenlige Emner fandtes der faa til Prefter, ittgen til de øv-rige Embeder. Professorerne vanærede sig selv og sit Hverv ved indbyrdes Uenigheder og Trætter, førte med Skjældsord mellem dein selv, med Stok og knyttede ræver mellem deres Tilhængere blandt Ungdommen. „Dersom vi ikke," skrev Kongen, „af egen Erfaring vidske, hvad Gavu og r ytte boglige Kunster medfører, havde vi liden Grund til at bekymre os om eders Høiskole eller at omfatte eder med fynderlig Gunft eller raade, eder, som ikke bedre agter, hvad eders Kald og Embede kræver." — Hatt gjorde med Alvor Ende paa dette Uvæsen. Urolige eller uduelige Professo-rer blev dels afsatte, dels tilbørlig revsede, dels forflyttede til mere pasfende Sysler, og Ungdommen blev holdt i eit gavnlig Tugt. Professorerne fik tilstrækkelig Løn, fattige Studenter offentlig Underholdning og hele Akademiet bety-delige Privilegier. Biblioteket grundlagdes ved Bøger dels fra Kongens egen Bogsamling, dels fra de gantle Kloster-samlinger i Wadstena, Sigkuna o. fl. og forøgedes ved flere i Preussen og Tyskland fra Jesuiterne tagne Bogsamlinger. Gnstav Adolfs Kjærlighed til Videnskaberne bevægede ham til endnu større og niere personlige Offere. Efter fine Forfædre havde han arvet en Mængde Eiendomme, som fra gammel Tid af havde tilhørt Vafaætten eller ved reforma-tionen var komne i dens Eie, og som saaledes var hans private Eiendom, helt og holdent adskilt fra Kronen. Af dettesaakaldte „Gustaviauske Arvegods" har Gustav Adolf i 162^ skjænket 313 hele Gaarde, sire Kvernbrug og nogle andre Herligheder til llpsala Høiskole til evindeligt Eie, sig selv til evindelig ^Ere. Eksemplet virkede. Flere blandt ri-gets Starmænd gjorde lignende Gaver til Høiskolens bedste, og selv Enkedronning Kristina lod sig bevæge til i lignende Øiemed at løse paa Pungeti. Som Vogter over dette sit Verk satte Kongen Johan Skytte til Akademiets Kansler, i hvilken Stilling han efterfulgtes af Axel Oxenstjerna ^ begge var de lærde Mænd, elskede Lærdom, og ved Siden deraf havde de Kraft til at holde Anstalten i Tugt og Orden.

Sveriges lavere Undervisningsvæsen sik egentlig sørst tinder Gustav Adolf fin Tilværelse. De tidligere Skoler var faagodtfom tideit Værd. Guftav Adolf indsaa rødven-digheden af at forbedre dent, og det var Biskop Johannes rudbeck og Axel Oxenstjerna, som søxst sremsatte Forslaget til de nuværeude Gymnasier og Lærdomsskoler. Gjennem Gustav Vasa og hans Sønner havde videnskabelig Dannelse faaet Jndgang hos rigets høiere Stænder^ det var Guftav Adolf og de af ham oprettede høiere og lavere Undervisningsanstalter som snart hævede de lavere Embedsmænd og Middelstanden ud af det Mørke og den Vankundighed, hvori de hidtil havde været. Som Følge af fin levende Fædrelandskærlighed drev Gustav Adols med megen Jver paa Anvendelsen af Moders-maalet i videnskabelige Arbeider. Med sit sjeldne Kjendskab til fremmede Sprog overfaa han dog ikke de Fordele, font Modersmaalet Dyrkning maatte medføre. „Det har," fkrev han. „ftedfe været betragtet som eii ^Ere sor et rige, at de Videnskaber, sont tjener til Menneskeslegtens rytte, er blevne fremstillede paa dets eget Tungeinaal, saa at Folket straks fra Ungdommen har kunnet øve fig deri og tkke, font166 titt sker, været iiødt til først at lære de sreinmede Sprog for siden at kunne komme til selve Jndholdet, hvorved det ofte bliver Tilfældet, at Midlet optager mere Tid eiid ^iemedet, Sproget mere etid Videnfkabertie. Det er derfor vor Vilje, at de, fom befatter fig med boglige Kunster, skak sørge sor, at disse Emner, saavidt det lader sig gjøre, bliver behaiid-lede paa Modersmaalet."

Trettende Kapitel.

Gustav Adolfs Forbedriugcr i Krigskuufteu.

Tidsomstændighederne havde medført, at Gustav Adolf fremfor alt maatte sysle med Krig, og Krigskunsten bærer ogsaa de flefte Spor af hans ordnende Aand. næsten en-hver af dens Dele undergik eit fnldkommen Omskabelse. Det var især under det preussiske Felttog, at disse Forandringer efterhaanden indførtes.

Fodfolkets Bevæbning og ^velser led tidligere as mange Mangler. Spydene var 18 Fod lange og derfor meget tungvindte, Musketterne lGeværertte^ saa tuuge og Afskyd-ttingett saa indviklek og besværlig, at Soldaten ikke kunde tidføre deu paa fri Haand, mett maatte flæbe med fig en lang, tilfpidfet Gaffel, font nedsattes i Jorden og saaledes tjeiite til Skøtte tinder Sigtningen^ Patronerne gjemtes i smaa ^Esker, som hængte løse ved et Belte om Livet. Paa Grund af disfe Omftændigheder, og da Afskydningen ogsaa af Mufketkerue foregik ved Hjælp af Lunter, var Haandgre-bene faa indviklede, at der til Geværets Ladning og Afskyd-ning fordredes ikke mindre eiid ^8 forsjellige Tempo. — Ligefaa tungvindt var Soldaternes Opstilling. Koiiipag-166 nierne og regimenterne var nieget store, de første 366, de sidste 3666 Mand, Halvten Spydbærere, Halvten Musketerer, i Almindelighed opstillede 16 Mand høi, hvorved de bagerste blev aldeles uvirksomme. J Slagordenen opstille-des de efter deit da gjældende nederlandske Skik i ftore faa-kaldte Tertier, det vil sige, fyldte Firkanter paa flere tusinde Mand, kraftfulde ved et Angreb, titen tunge og snart bragte i Uorden. Saa var Skikken, dengang Gustav Adolf be-gyiidte Krigen tiied Tyfkland og derigjennem foranledigede en Omskabelse as, hvad der tidligere havde gjældt. Spydene forkortedes fra 18 til 11 Fod, Musketterne gjordes lettere, Gaffelen afskaffedes, og Soldaten maatte vænne fig til at skyde paa fri Haande dettiie fidfte Forandring blev vedtagen tvertimod de flefte Officerers raad. Patrontafker indførtes, og Geværlaafene forbedredes, hvorved Haandgrebene blev langt fimplere. J hver Trop formindskedes Antallet as Spydbærere, hvorimod Musketerernes Antal forøgedes til to Tredjedele. Kompagnierne formindskedes til 144, regi-menterite til 1668, hvorved Tropperne blev niere bevægelige samt ved et forøget Officersperfonale bedre anførte.

Linjen var blot 6 Mand høi s stundom stod Musketererne endog blot paa 3 Geleder. Jstedetfor de gamle Tertier opfandt Gtistav Adols de faakaldte Brigader, hvori Muskete-rerne og Spydbærerne var opstillede i mindre Asdelinger tiied mellemliggende Aabninger sor derved lettere at ktiiine røre sig og komme hverandre til Hjælp. Brigaderne var enten Helbrigader paa 2616 eller Halvbrigader paa 1668 Mand. Disse sidste omdannedes snart til deii i Krigskunsten saa navnkundige Gustaviauske Kolouue. Deii svenske Hær, saaledes opstillet, lignede eii Fæstning, idet alle Dele ind-byrdes sorsvarede hverandres de fremskudte Kolotttter svarede til Bastionerne, Brigadetis Bas til Kurmens bag denne ligesom eii Vold kiiiide reserven og deii anden Linie røre166 sig frit, færdig til at ile til Hjælp, hvorsomhelst deu paa-kaldtes.

rytteriet led under de samme Mangler sont Fodfolkek.

rytteren, fra Hoved til Fod klædt i Jern samt bevæbnet med en tung Musket, var selv udygtig til enhver hastig Bevægelse og gjorde snart selv den sterkeste Hest træt. regimenterne udgjorde henimod 756 Mand, Eskadronen 144, ligeledes opstillede 6 eller 16 Mand høi. Gustav Adolf borttog deti største Del af Jernklædningen og beholdt blot Brystharnisk og Hjelme Musketten forandredes til ett kort Karabin tPiftol, revolver^, og regimenterne til omtrent 556, Eskadronerne til 66 Mand, opstillede blot paa 4 Geleder. Det keiserlige rytteri brugte deu saakaldte Karakol, d. v. s. at, uaar rytterne havde afskudt sine Geværer, svittgede de tindas til høire og venftre, gav faaledes rum for det næste Geled og stillede sig selv bag det sidste for paany at lade. Guftav Adolf derimod lod fiue ryttere styrte frem i fuldt Galop samt først afskyde Geværet og saa med Sverdet i Haanden kaste sig over Fienden. Størst r ytte havde han dog af en Ordning, han selv havde opfuudet, nemlig mellem hvert regiment rytteri at opstille mindre Afdelinger paa 186 Musketerer, som med ett dræbende Jld understøttede sine egne og nedskjød Fiendens ryttere. Det var denne Opfindelse, han havde at kakke for flere af fine Seiervindinger.

J Jngeniør- og Artilleri-Videnskaberne var Gustav Adolf uden Modsigelse den største paa sin Tid^ men hans mange Forbedringer i disse Henseender kan her ikke blive udviklede. Mest bekjendt er de saakaldte Laserkanoner.

ravnet er egentlig tttittdre rigtigt. røret selv var nemlig af tyndt Kobber, omgivet nted flere Jernbaand, derpaa ottiviklet med fammenkikkede Totig og tilfidft altsammen over-trukket nted Læder. Fordelen ved dette Skyts bestod i dets166 overordentlige Lethed^ mett saa var der den Ulempe, at efter nogle faa Skud blev Kanonen saa ophedet, at deit sørst ester et længere Mellemrum kunde beuyttes. De gik der-sor af Brug igjen alt 1631. Mindre bekjendt, titen mere anvendelig er Guftav Adolfs anden Opfindelse, nemlig at forkorte Kanonerne. J Begyndelsen troede man nemlig, at Kuglens Fart rettede sig efter Løbets Længde, og støbte derfor Kanonerne faa lange foiii muligt. Det urigtige heri var alt før opdaget^ mett førft Guftav Adolf lod ftøbe Ka-notter efter et bedre Maal. Disfe indførtes fidett over hele Europa og bibeholdtes navnlig i deit frattfke Hær over htittdrede Aar tinder navn af „Pieces Suedoises".

Den væfentligfte og mest velgjørende af alle Guftav Adolfs Forandringer var^dett, fom angik Krigstugten og Felkordttingen. Ak skasse Soldaten ordentlig Underholdning og Aflønning var tidligere ett Sag, hvorom matt lidet be-kymrede sig^ derimod gaves der ham fuld Frihed til selv at skaffe sig alt, hvad han tiltrængte, paa det Lands Be-kostning, hvorigjennem Toget gik. Selvraadighedett frem-kaldte forfærdelige Optrin, og Leiren var ett Samlings-plads, et Frifted for alle Udsvævelser og Forbrydelser. Dette Forhold søgte Gustav Adolf helt og holdent at fætte paa en anden Fod. Med en Faders ømhed sørgede hait for sine Soldaters Helse og Behov, skaffede dent varme Klæder, til-ftrækkelig Føde og ett aldrig tideblivende Sold. Sjeldeti brugte hatt legemlige Straffe som noget, der forringede deii æresfølelse, som skulde bo i Soldatens Bryste derimod hændte det ikke sjelden, at han jog væk baade enkelte Krigs-mænd og hele Afdelinger. J fin Omgang med Soldaterne var ban altid mild og nedladende, derfor ogsaa elfkek af dent i eit næfteii titrolig Grad, og det trods hatts paa deit anden Side ofte ubønhørlige Strenghed. Thi sørgede han som eit Fader sor deres Behov, saa krævede hait ogsaa en Lydighed16^

af dent som as Børn. Det ringeste Briid paa Krigsartik-lertie blev streugt straffet, og de før saa selvraadige Soldater maatte finde fig i at lystre. De gjorde det ogsaa ^ thi Gustav Adolfs Krügsartikler aandede ett uskrømtet ^Erbødighed for Gudsfrygt, Dyd, retfærdighed og Sandhed, og Kottgett selv var et Mønster for hele Hæren. Deit offentlige Gudstjeneste holdtes i ^Ere. J Almindelighed sang tttan her Luthers egen Salme. „Vor Gud han er saa fast en Borg," og ved de Ord. „Spør du, hvo det vel bær, ^ det Jesus Kristus er," — ledsagedes Svaret af en Salve fra hele det tilstedeværende Artilleri. Ved hvert regiment var der ett Feltprest, som ttted Asdelingen hver Morgen og Aften forrettede den offentlige Bøn, og font havde ett tid-strakt Fuldmagt til at paatale og straffe alle Lafter, der fik Jndpas i Leiren. Spil^ Drukkenskab, Udsvævelser og Slagsmaal var strengt forbudt, og for at forekomme de Ftü-ftelfer, ørkesløsheden ktitide medføre, anvendtes Soldaterne til al Slags Skanfearbeide, og Officererne til andre Sysler. Løse Kvinder blev enten bortjagede eller viede til sine Sol-dater. Børnene fulgte ttted Trosset og sattes tinder en særskilt Skolemester, som hver Dag, naar regimentet laa stille, aabnede sin Skole. raar en Forbrydelse var øvet, boldt Kongen sig ikke til Soldaterne, titeit til de befalende. „Det var," mente hau ligesom deit gamle Kong Gustav, „deit befalendes Feil, hvis den underordnede ikke adlyder." Guftav Adolf høstede flere Fordele af denne strenge ^Krigstugt. Hans Soldater var i Almindelighed stille og lydige^ Historien ved ikke at fortælle om noget Opløb af Betydenhed i hans Hær, medens saadanne ellers overalt var ganske gjængse. Som en Følge af deres Maadehold og Orden kunde hatis Tropper ogsaa bjerge sig meget lættge med de Levnetsmidler, sont den uordentlige Fiende bort-ødslede i dobbelt saa kort Tid. Hau og haus Folk mødtes166

ogsaa næsten altid af Jndvaanernes Tillid og Kjærlighed, hvorved mange af hans Foretagender lykkedes over Forvent-ning. J Følelsen af, at de efter Evne opfyldte sine Pligter mod Gud og Mennesker, fostxedes baade hos Soldaterne og Anførerne et roligt og urokkeligt Mod, grundet paa For-trøftningen til sin egen retfærdige Sag og til Forsynets derover vaagettde Haand. Det var deiiiie Følelse, som gjorde de svenske Soldater og deres Befalingsmænd ikke blot til Krigere, men til Helte, og det endnu mange Aar efter den store Konges Død. „Det

er," pleiede han at sige, „en stor Forskjel mellem en Marodør og ett Soldat, mellem eit Kroat og eit Helt. Matt kan ttok være ett dygtig Slagsbro-der, tttett ikke ett god Soldat, tiden tillige at være eti god kristen."

Fjortende Kapitel.

Gustav Adolfs H^rsorere og Tropper.

J de første Aar as Gustav Adolfs regjering var hans iiieft udmerkede Krigere de allerede i haus Faders Tid prøvede Helte, Jakob de la Gardie, Ewert Horn, Herman Wrangel, niks Stjeriifkøld, Peder Hammarskøld tii. fl. Ef-ter hvert som disse ældedes eller saldt bort, fremstod i deres Sted Kongens samtidige Venner Gustav Horit, niks Brahe, Johan Baner, Lennart Torstensson. J de sidste Aar af hans degjermg optraadte Johan Lilliehøk, Torsten Staal-handske, Karl Gustav Wrangel, Lars Kagg iii. fl., eiidiiii for det meste kun lidet kjeiidte ynglinger i de lavere Gra der i Tjenestem iiieii senere hen Sveriges ^Ere og Stolthed. De var dannede i Gustav Adolfs Skole.166

Disse Herrer var alle svenske af Fødsel. Men Gustav Adolfs elskværdige Væsen, store Geni og usædvanlige Lykke lokkede ogsaa mange navnkundige Krigere fra andre Lande, især under Trediveaarskrigen, til hans Fane, sornentmelig Tyskere og Skotter. Blandt de første merkes følgende. ringreven Otto Ludvig^ eit tapper Mand, men ftundoin noget for hidsig, især bekjendt som dygtig dytteranfører. Han tjente førft under Danmarks Fatter og tidnterkede sig i Slaget ved Lutter, men blev af Kristian dett 4de sidett mistæukt for at ftaa i et fortroligt Forhold til Kristine Muttck og tvungen til at forlade Tjenesten, hvorefter hatt gik over til Guftav Adolf. For at føie fig efter dett danske Konge tænkte Gustav Adols paa at give ham Afsked, niett paa de øvrige Befalingsmænds Forbøn blev han ftaaende. Han ophøiedes fiden til General ved mytteriet ligefont Pfalzgrevcn Kristian af Birkenfeld^ ligeledes ett tapper og dygtig nytteranfører.

Dodv von Kniephauseu var bekjendt som ett meget duelig og erfaren Kriger. Han havde deltaget i Trediveaars-krigen lige fra deus Udbrud og tjeut under Mansfeld, Her-tug Kristian af Braunfchweig og Kongen af Danmark, ftnndom med Ulykke, altid med ^Ere. Ved Guftav Adolfs Overgang til Tyskland gik han i svensk Tjeneste. Han var klog, erfaren og forsigtig, men somme Tider alt for lang-som og derfor vel mindre heldig. Men hvor det gjaldt Jhærdighed, var Kniephanfen paa fin rette Plads. Hatt havde eit ganske sjelden Evne til med urokkelig kolighed at modtage Fiendens mest rasende Angreb. Maximilian Tenffel forlod allerede 1621 Keiserens Tje-neste for at slutte sig til Gustav Adolf. Hatt udmerkede fig ved raskhed og Tapperhed og blev tilsidst Oberst for Kongens Livgarde eller det saakaldte „Gula negementet", der netop under Teuffel vandt en saa overordentlig Berømmelse.166

J Anledning af Kniephausens og Teuffels tilige Egeufka-ber pleiede Gustav Adolf at kalde den første „Ambolten" og den sidste „Hammeren" ^ ve dem, som kom imellem dem begge! Tyskerne gjorde sig ellers lystelige over Teuffels ravn, font paa deres Sprog betyder Djævel, ligesom Tott efter deres Udtale betyder Død. „Den svenske Konge," sagde de, „har let for at seire, da han har baade Døden og Djævelen i fin Tjeneste."

De to Herrer Thnrii, Fader og Søit, var blandt de mest tidmerkede fremmmede i Guftav Adolfs Tjenefte. De tiedftammede fra en gammel og rig bøhmisk Slegt. Faderen, Henrik Mathias Thnrn^ var ett ualmindelig vakker, sterk, tapper, lærd og i alle Henseender elskværdig Mand, som længe og tro havde tjent det østerrigske Hus. Men

da Keiferen begyndte at krænke Bøhmernes Friheder og rettig-heder, stillede Thurtt sig i Spidsen for fine forurettede

Landsmænd og var den, som begyndte deu sidett saa be-kjendte Trediveaarskrig. Overvunden maatte han slygte fra fik Fædreland og reiste som landflygtig omkring i Un-garn, Holland, Danmark, kort i alle de Lande, font ftod i fiendtligt Forhold til Keiseren. Tilsidst kom han til Sve-rige. Der havde Sønnen, Fraus Bernhard Thnrn^ alt i flere Aar opholdt fig og ved sitt Dygtighed og hæderlige Færd vundet Gustav Adolfs synderlige Gunst og Tillid. J Felttogene i Preussen havde han oste den øverste Befaling næst Kongen, og da den tinge, haabefulde Mand døde, blev han dybt savnet as alle. Faderen vedblev endnu i ttogle Aar at deltage i Statssagerne, men drog sig tilsidst tilbage

i rolighed og døde 4646.

Wolf Kristian Bandis var født i Holsten og var eii overordentlig tapper, erfaren og dygtig Kriger, ifær i rytterteneften, men derhos haard og egennyttig, idet han tidsugede baade sine egne Soldater og Landets Jndbyggere. Han166

gik førft i dansk, siden i svensk, tilsidst i sachsisk Tjeneste overalt søgende kun sitt egett Fordel.

Blandt Skotterne merkes Hepburn^ ett as Kongens tapreste og paalidelige Oberster, men ligesom sine Landsmænd overdreven stolt, hvorfor ban ogsaa tilsidst i Misfornøiede

gik over til Franskmændene. Alexander Lesslie havde alle-rede været med de la Gardie i deu russiske Feide. Hatt var tapper, erfaren og Gustav Adolf trosaft hengiven^ i fin Al-derdom opnaaede han ett Generals Værdighed, uagtet haii, som det sagdes, hverken ktitide læse eller skrive. As omtrent santine Slags var hans Landsmand, den gamle, muntre^

Patrik riithveii, hvem Gustav Adolf, naar der en enkelt Gang nødvendig maatte holdes Drikkelag, gjerne satte til

Vert i sit Sted, ett Post, der stundom ogsaa beklædtes af Johan Baner.

Georg Kristofer v. Taupadcl^ tilsidst Oberst ved Dra-gotterne, var ett af Gustav Adolfs dueligfte og meft benyttede Officerer, og der ttævites i dett tyske Krig kiiapk nogen mere glimretide Bedrift, hvori Taupadek ikke havde eii

ftørre eller mindre Del. J det sidste Aar blev hans regi-ment ikke mindre end tre Gange i Bund og Grtiitd oprevet.

Mett snart strømmede nye Helte til Tatipadels Banner, og inden faa Dage faa ban atter sin Trop fuldtallig. Efter Guftav Adolfs Død fulgte han Hertug Bernhard af Wei-tnar i fratisk Tjeneste. Af de særskilte Hærafdelinger var blandt Fodfolket det

faakaldke Gula rcgcmcutet det berømteste^ ravnet havde det af Farven paa Soldaternes Vaabenkjole. Det var egentlig Kongens Livgarde, og det alene var ligesaa stort som to

attdre regimenter. klnder de preussiske Felttog og Teuf-fels Anførsel begyndte det at udmerke sig som det første regiment i Hæren baade i Fortjeneste og rang. Denne An-seelse bevaredes og forøgedes titider den tyske Krig. Kou-166

geii kaldte det „sin Hovedpude, paa hvilken han trygt kunde

hvile". Efter Teuffels Død anførtes det af nils Brahe, som tilligemed hele Livregimentet heltemodig ofrede sit Liv paa samme Valplads og Dag som deres elskede Konge. Blaaa ^egementet tinder Oberst Winckel var en hvervet Trop, allerede bekjendt titider Karl den llde. Sit navn havde det af Faxven paa Vaabenkjolen ligesom gula r ege-mentet. Ligedan var ogsaa dets Størrelse, Anseelse og dets endelige Skjæbne.

Disse to regimenter var saa store, at ethvert as dent udgjorde ett hel Brigade. Til de øvrige Brigader krævedes to, stundom tre regimenter. Blandt deiit kan merkes. Svenska Brigaden, som bestod af Dalkarlene titider Aake Oxenftjerna, Karelerne un.der Klas Hastfer, Weftgøtexne tin-der Karl Haard, eller undertiden i deres Sted øftexbottningextie under Axel Ltllies sit navn sik det, fordi det danne-des udelukkende af indfødte Svensker. Svenska Brigaden havde gjerne sitt Plads ved Siden as blaaa regementet og fik sin Del i dets Farer og dets ^Ere.

Grøn a eller Skottska Brigaden bestod as fkotfke regi-nieiiter tinder Hepbttrn. Ester Hepburns Afsked anførtes den af Widenftein. Endvidere omtales i de forsjellige Felttog Hvita Brigaden, iiieft beftaaende af Ponttneranere, roda Brigaden af tyske regimenter, og Svarta regemeuterua^ der var dannede af hvervede Tropper.

Blandt rytternet nævnes fom de første Finnerne tinder Torsten Staalhandske. Det var blandt dem, at Tatipadel ligesom den senere saa berømte Karl Gustav Wrangel tid-dannede sig. Derefter kom Westgøterne tinder Erik Soop, der stedse bevarede deii Anseelse, de havde vundet i de prens-tiske Felttog. Søderinaiinlæningerne tinder Zacharias Pauli udmerkede sig ogsaa i de preussiske Felttog, meit nævnes siden ikke førend i Slaget ved Lützen.114

Mere berømte blev Smaalæuuiugerne. Per Brahe var de-res Oberst^ men da denne bestandig var om Kongens Per-fon, anførtes de sædvanlig af Frederik Stenbok. Det var i Spidfen for dette regiment, at deii store Konge tilsidst fandt fin Død.

Fedtende Kapitel.

Gustav Adolf og trediveaarskrigen.

Da Gustav Adolf om Høsten 1626 ved Stikstanden i Stnmsdorf fik Emde paa dett polske Krig, havde Trediveaarskrigen med alle sine rædsler allerede i 12 Aar raset i det ulykkelige Tyskland. Keiseren, styret og dreven af Jesuiterne og understøttet af alle de katolske Fyrster i Tysklaud samt af Spanien, havde i dette Tidsrum efterhaanden faaet Bugt med alle fine Fiender, tilsidst ogsaa nted deit dansk-norske Konge Kristian dett 4de, som i Freden til Lybeck i Mai 1626 havde maattet forpligte fig til ikke niere at blande fig i de tyske Sager. Protestanterne i Tyskland syntes tiden redning fortabte, og Keiserens Magt truede ttted at overvælde alt, der endnu havde ett Tanke om at gjøre Modstand.

Det er uimodsigeligt, at østerrigs og dets Keisers vok-seiide Vælde truede nted at ødelægge hele Europas Frihed, og allerede dette maatte indeholde Grund nok for Gustav Adolf til alvorligen at tænke paa, hvorvidt han burde kaste sig ind i denne ødelæggende Kamp. Meit Hovedgrunden til haus Beslutuing maa dog søges i hans egeu

Personlig-hed. Matt kuude nemlig endnu maaske haabe at fe hin Fare for den politiske Frihed tilintetgjort ogsaa udeu Sveriges111

Biftand. Jkke blot Protestanteriie, mett ogsaa Katolikerite selv vilde reise sig mod eii saadan Plan. Frankrig under

deii aldrig hvilende Kardinal richelieu havde vel sør eller senere maattet gribe til Vaaben. Tysklands katolske Fyrste^

med Kurfyrft Maximilian as Bayern i Spidfen begyndte allerede at gjøre sterk Modstand, maaske ikke tidett Støtte as Spaniens, Polens ja endog Pavens Avindsyge. Disse beroligende Omstændigheder knude ikke undgaa Gustav Adolss Opmerksomhed. Men større var deit Fare, sont truede deit protestantiske Lære. J dette Stykke kunde man temmelig sikkert vente, at Frankrig og de katolske Fyr-ster, ellers Keiserens Avindsmænd, vilde række Keiseren eit hjælpsom Haand, hvorester der var lidet Haab tilbage for deit evangeliske Bekjendelfe.^ Dens egne Forfvarere var min-dre at regne paa. Etigland indtog ikke paa den Tid nogen fremragende Plads blandt de europæiske Magter og var

derhos under en fvag regjering plaget af ittdre Urolighe- . der^ Holland havde fuldt op med at forfvare fig felv og sin

nys erhvervede Uafhængighed^ Danmark log rorge^ var bragt til Taushed og Uvirksomhed^ Sachsen og Brandenburg

syntes vel at bave en Slags Frihed, tttett stod dog tinder Keiserens løftede Sverd. Saadanne var Udfigterne for Europas aandelige Frihed i Sandhed endnu mørkere end sor deit politiske. Gustav Adolf var født og opdragen til deii proteftan-tifke Læres Forfvare det var ett Arv fra hans Fader og Farfader. Det fteinte med hans eget Hjerte, der flog høit for Menneskelighedens, Lysets og Frihedens hellige Sag. Det stemte med hans egen Stilling, som den, der selv var af ett iiy Kongeftainme og hævet til Tronen juft af den nye Lære. Det ftenite med hans Hjertes inderligste Overbevis-ning om denne Læres Sandhed og oiit dens Uundværlighed for enhver yderligere Udvikling af Stat og Videnskab. Al-112

lerede tidligt begyndte han ogsaa at kaste urolige Blikke tid over Tysklaiid, idet han havde eit dunkel Anelse om sit fremtidige Kald. Mett tiden Kong Sigismunds Stivsindighed og de der-ved foranledigede polske Felttog var alligevel Gustav Adolf ikke saa snart og kanske aldrig kommen til at deltage i Tre-diveaarskrigen. Vendepunktet for dette Forhold var om-kring 1618. Den danske og den russiske Krig var eiidt, og Gustav Adolf søgte Forlig ogsaa med Polen, og det for fuldt Alvor. Det svenske Folk, træt af de næsten 66-aatüge Krige,

ytrede uforstilt sin Længsel efter ro, og dett Kjærlighed og Velsignelse, som Gustav Adolf havde høstet for de to Freds-

slutningen indbød til den tredie. Siden kunde han da tifor-styrret overlade sig til den indre Styrelse og dett glæderige

Gjerning, over sit hele rige at udbrede Velstand, Orden og Lys. Sverige havde da endnu engang faaet gjettneittleve

ett gylden Alder som titider de sidste Aar as Gustav Vasas

regjermg^ og naar Gustav Adolf engang havde feet fit

Land i rydelseit af Fredens allerede modnede og rige Frtig-ter, neppe havde han da siden kunnet overtale fig til at styrte

detiiie fin egen Skabning, det lykkelige Folk, .i alle Krigens Elendigheder. Men Sigismunds Stivsindighed og over-drevne Fordringer tilintetgjorde dtsse gyldne Forhaabning ger og kastede Sverige og dets Konge tid i Hvirvelen af den polfke Krig. ^Se syvende Kapitel^. Det var her Gustav Adolf førft fik Anledning til at uddanne sine krigerske Egen-skaber. Det var her, at baade han selv og Verden lærte at kjende hans ualmindelige Evners og denne udviklede Selv-sølelse, denne hele Europas voksende Tillid var det, som siden med høi og uimodstaaelig røst opfordrede ham til endnu vigtigere Bedrifter. Hatt følte, at ikke Sverige alene,

mene hele Europa var hans Fædreland. Sverige, det el-fkede Sverige, blev ikke mere den udelukkende Gjenstand for113

hans Tanker og Sorger, iiieii snarere Midlet til at udsøre deii høie Daad, hvortil hatt troede sig født, nemlig Europas Frelfe fra baade aandeligt og verdsligt Slaveri.

Matt har dadlet, at Guftav Adolf indviklede Sverige i Trediveaarskrigen og derved opoirede sit eget Folk for frem-mede. Hvorvidt han i Længden havde kunnet undgaa denne Jndblanding, er enditii uafgjort.^ Destiden betragtede Guftav Adolf hvexkeu dett enkelte Mand eller Staten fom affondrede, sra det hele afbrudte Dele, som kunde trives og vokse midt i deii almindelige Forstyrrelse. Han betragtede de europæiske Folk som Brødre, fødte til deit samme Arv af Frihed og Lys og med famiiie Forpligtelse til indbyrdes Bistand i Kampen for disse store Goder. J denne Aand talte han til Sveriges Fokk, og dette forftod og fulgte hans bøie Bane, villigt med ham ofrende Kræfter og Blod, meii ogfaa med ham ftigende til deit bøiefte Spids af ^Ere og Aitfeelfe.

Efter at bave fremftillet disfe Guftav Adolfs indre Drivfjedre til Deltagelfen i Krigeu, vil vi anføre de ydre Omftændigheder, fom bestemte ham dertil.

Allerede for flere Aar siden havde Tysklands protestan-tiske Fyrster søgt Forbund med Gustav Adolfo iiieit hver Gang bavde egne Anliggender hindret Kongen fra at ind-lade fig derpaa. J Aaret 1623 forøgedes Protestanternes

nød, og Gustav Adols begyndte at føle fig mere kaldet til at imødekomme deres Bønner^ iiieii ogsaa denne Gang bin-

dredes han as Krigen i Polen, og desuden kom Kongen af

Danmark bain i Forkjøbet. Men efter dennes nederlag forøgedes Faren for Sverige og i Forhold dertil ogsaa Gu-

Han kunde ikke undgaa det^ naar han vitde gjøre nn Pligt

som Sveriges og Protestantismens Beskytter. Se ogsaa Erik Gn-

staf Geijers samlede Skrifter. 6te Bindet. Stockboim t874.

Udg.s Anm.ftavs Tilbøjelighed til at træde den ttted Dristighed itnøde. Keiseren ^Ferdinand den andens og hans Feltherre Wal-lenstein behandlede ham med det mest saarende Overmod. De vægrede sig ved at nævne ham med Kongenavn og viste med Haan hans Gesandter bort fra Fredsuttderhandlin-gerne i Lybeck. Hertil kom ogfaa virkelige Fjendtligheder. Keiferlige Tropper tjente mod Gustav Adols i Polens Kei-ferens Folk øvede Voldfomheder mod svenske Søfarende, og Wallenfteins Titel af „Storadmiral over de nordlige Have" og hans truende luftninger tilføs gav ttokfom tilkjende, hvilke Hensigter man havde mod Sverige, naar førft Tysk-land var kuet.

Gustav Adolf og Axel Oxenstjerna var ikke de Mænd, som lukkede sine øine for disse Farer. De indsaa begge Umttligheden af i Længden at undgaa Krig ttted Keiseren^ begge var ogsaa af den Mening, at det vilde være bedre at angribe Fienden paa den føndre Side af Østersøen end at oppebie hans Anfald indenfor Sveriges Grænser. Men med alt dette var^ de dog begge ikke uden megen Tvil og Uro. „Gud er mit Vidne," skrev Kongen, „hvor dybt Fæ-

drelandets og mine Undersaatters rød gaar mig til Hjerte^ dog tykkes det mig bedre dristigt at træde Faren imøde og

søre Krigen paa fremmed Jordbund end at slippe Fienden ind over vore egne Landemerker, hvorhen han ellers utvil-

somt vil komme." Oxenstjerna skrev til raadet. „raar jeg betragter denne foregaaende Feide, Fiendens feirende

Magt, Fædrelandets Fattigdom, Krigens Omfkiftelfer og mulige Udfald, da reiser Haaret sig paa mit Hoved. Hvo er den, som ikke vilde undvige saadant, saafremt det var muligt? Men efterdi Gud nu har ladet os fødes i ett saadan Tid og sat os til Kongens og Fædrelandets raadgiver^ saa bør vi ikke blot tænke paa Farerne, men ogsaa paa Midlerne til at overvinde dem. Hertil regner jeg sørst og fremst115

at holde Fienden borte fra Fædrelandet osv." J denne Sag var Gustav Adolf og Axel Oxenstjerna eniges men et andet Spørgsmaal stod tilbage, ttemlig hvorledes og paa hvilket Sted Krigen skulde føres. Gustav Adolf vilde, at man alle-rede 162^ fktilde føre Hovedftyrken til Tyfkland. Oxeit-ftjerna derimod mente, at man burde fortfætte Angrebskri-. gen i Preussen, hvor man alt havde Fæstningerne inde og kjendte Landet. Det var tydeligt, at Oxenstjerna af eit næ-sten ubevidst Frygt søgte i det længste at undgaa den sor-særdelige Kamp. Jkke saa med Kongen. Var Krigen nnndgaaelig, maatte den begynde jo sør jo heller. Just deii Omstændighed, at Gustav Adolf gik angrebsvis tilverks, fktilde forøge Modet baade hos hans eget Folk og hos hans Forbuudsfæller. Kongeti ^og hans Ven vekslede angaaende disse Anliggender flere fortrolige og vidtløftige Breve. Oxenftjerna kunde umulig gjendrive Kongens Gruttde for Angrebskrigen^ men paa den anden Side ktinde han heller ikke tindlade uophørlig at stille ham for 0ie Sveriges tid-armede Tilstand, Keiferens mangedobbelte Overmagt og Sandsynligheden af et ulykkeligt Udfald, hvilke Grunde det var Guftav Adolf ligesaa vanskeligt at gjendrive. Tilsidst skrev denne. „Hvad der kan udrettes eller ikke, det ved alene Gtid, som giver Viljen til at begynde og Kraft til at fuldføre, om Sagen kan tjene til hans ^Ere og vor Salig-hed. J tait lettere vise Hindringerne end jeg Muligheden, hvorfor jeg ogfaa herefter heller vil i Virkeligheden udføre mit Forsæt, end her i Forveien fremstille det paa Papiret." Oxenstjerna gav efter. „Kongen," sagde hatt, „drives der-til as en mægtig Aand, som ingett kan modstaa." Det blev besluttet at angribe Keiseren i Tyskland og det alt 162l^.

Angrebet opsattes imidlertid, titedens Gustav Adolf i Lybeck ettdnu gjorde et Forføg paa at faa et Forlig istand. Men da dette, font før er fortalt, endte med, at de svenske Ge-116

sandter haanlig afvistes, blev Krigen uigjeitkaldelig bestemt til det følgende Aar ^ „men," fkrev Kotigett, „fra deittte Stund venter jeg ikke ett eiiefte rolig Time mere i hele mit Liv", og ved fin Ankomst til Stockholm tidsaa hau der t rid-darholmskirken Pladsen til sin vordende Grav.

^el^tende Kapitel.

Gustav Adolfs Afreise.

Kongens og Axel Oxenstjexnas Bekymringer begyttdke, efterfom Fareit kom nærmere, at udbrede sig først blandt rigsraadet^ og siden over hele riget. Per Brahe og Jo-han Skytte, som i høi Grad havde Kongens Tillid, søgte i Førstningen at fraraade enhver umiddelbar Jndblanding i dette Foretagende. Men Aar for Aar iudsaa de stedse tydeligere nødvendigheden og gik over til Kongens Mening.

Henimod Slutningen af 162l^ forlangte han raadets Be-tænkning om, „hvorvidt titan burde angribe Fienden i Tyfkland eller indenfor Sveriges Grænser oppebie hans Anfald". Efter mange Overveielser blev det første enstemmig antaget, dog af deti forsigtige Skytte med det udtrykkelige Forbe-bold. „Saafremt Fredeu ikke paa nogen Maade knude be-vares." Kongen tidtalte sitt Tilfredshed tiied deres Beflut-tting og tilføiede, „at han for fin egen Del alt længe havde været af famttte Meuittg, men hatt havde villet henstille Sagen til raadet, for siden ikke at bære Ansvaret alene i Til-fælde af fremtidige Uheld".

Allerede i det foregaaende Aar havde Guftav Adolf truffet Forberedelfer til det foreftaaeude Felttog. Flere ttye regimenter hvervedes, og nogle af de gamle fik om117

Sommeren 1626 Lov til at reife til Sverige for at hvile tid efter forrige Aars trættende Felttog. J Preussen efterlodes 16,666 Mand tiiider Axel Oxenftjerna og Gustav Horn.

En mindre Styrke tiiider Lesslie, rils Brahe og Taupadel havde befat Stralfund og kjæmpede af og til nted de paa

rugen liggende keiserlige Tropper. rogen Krigserklæring agtede Guftav Adolf det ikke nødvendigt at udftede, da Kxigeit maatte betragtes font allerede begyndt ved deit Under-støttelse, Keiseren havde ydet Polakkerne. Men for ak reksærdiggjøre sit Foretagende lod han til Europas regenter og Folk tidgaa ek aabent Brev, som indeholdt Aarsagerne til Krigen. „Keiseren havde bemægtiget sig og brudt Gustav Adolfs Brev til Bethlen Gabor ^Fyrsten i Siebenbürgen^ samt ophidset Sigismund af Polen til Krig baade ved Løs-ter og Hjælpetropper. Han havde tilegnet fig Herredømmet over Østersøen sattit sorstyrret den svenske Handel og des-tideit tvertimod al Lov sordrevet Hertugerue as Meklen-burg, som var Slegtninger af det fveitfke Kongehus, til Slutning paa eit haanlig Maade bortvist Sveriges Gesand-ter fra Fredsmødet i Lybeck og vægret fig ved at give dets Konge deit ham tilkommende Titel." Deiiite Skrivelse ved Sidett af de store Tanker, man allerede havde om Gustav Adolfs perfonlige Egenskaber, gjenoplivede i titalliges Hier-ter det næsten tiddøde Haab oiii Frelse sra østerriges og Pavedømmets Aar. J England, Holland og Danmark lagde man mere aabent sin Glæde og sine Forhaabninger

for Dagen. richelieu taug. Tyfkkand, som havde mest at frygte af Katolikerne, vovede neppe at ytre et eiiefte Ord.

Fyrfter og Folk længtede lige meget efter „Befrieren fra rorden", som han kaldtes, og opsendte i Taushed de var-mefte Bønner sor hatts Fremgang. østerriges Magt og de

Ulykker, som Forbundet tited Danmark havde bragt over flere tyske Lande, kvalke ethvert offentligt Udtryk af deii118 almindelige Stemning. Kurfyrfterne frabad fig indftæn-dig Guftav Adolfs Ankomst og kaldte ham i sine Breve ikke engang Konge, men blot Fyrste. De vilde heller lide det nærværende Onde end ved ny Modstand ægge Keifer Ferdi-ttands Vrede. Selv Frankrige, som havde opfordret Kon-gen til denne Krig, forblev i Begyndelsen uvirksomt. Gu-stav Adolf vægrede fig nemlig for at ittdgaa paa andet end

fordelagtige Vilkaar, og richelieu paa sin Side vilde intet vove, inden han saa, hvorledes Sagett vendte sig. Sverige og Gustav Adolf stod alfaa aldeles overladt til sig selv.^ J Slutningen af Mai 1636 sammenkaldtes Stænderne til Stockholm, og det vigtige Spørgsmaal forelagdes dem. Enhver kunde med Lethed forudse de store Besværligheder, som denne Krig i Fremtiden maatte medføre, men ikke en enefte Stemme løftede fig derimod. Det ædle, det høifin-dede i selve Foretagendet henrev alle, og Folket ofrede frivil-lig sine Eiendele for den hellige Sag, for hvilken deres Konge vifte fig beredt til at ofre sit Liv. Krigen blev bi-faldt, og de nødvendige ^Udgifter bevilgede. Den 26de Mai samledes Stænderne paa rigsfalem hvor Kongen frem-traadte med fin fireaarige Datter ved Haanden. Førft oplæftes den rigsdagsbeslutning, hvorved denne Prinsesse sikredes Tronfølgen. Derpaa fulgte Forordningen om rigs-ftyrelfen uttder Kottgens Fraværelse. Tilfidft tog Gustav

Adolf selv tilorde. Løsteude Datteren paa sine Arme attbe-falede han hende til Stændernes Kjærlighed og Varetægt i saa varme Ord, at Taarerne ftod ham ligesom hele For-samlingen i øinene. Derpaa gav hatt Barnet sra sig og fortsatte Talen, idet hait takkede Undersaatterne for deres Beredvillighed til at udrede Udgifterne til Krigen, faame-

^ Sverige havde dengang knapt en billion mennesker.

lldg.s Anm.

get mere som han selv vidste, at disse ikke uden stor Vatt-skelighed ktinde bestrides. Dog burde de alle takke Gud, sont nu i saa mange Aar havde sorskaanet deres egne Grænser

fra Krigens Ødelæggelser. „nu," vedblev han, „nu gaar jeg for at begynde ett svar og vigtig Kamp. Det sker ikke

as Letsindighed, dertil være Gud mit Vidne! ei heller af Hensyn til min egen Fordel eller as Krigslyst. Keiseren har paa mangfoldig Vis tvunget mig til dette Skridt. Han har haanet min Person, understøttet vore Fiender, sorsulgt vore Forbunds- og Trosfæller, hvilke nu, trykkede under baade aandelig og verdslig Trældom, sukker ester Frelse, og de fkal med Guds Hjælp ikke sukke forgjæves.

Hvad mig angaar, ved jeg noksom, hvad der kan fore-staa. Jeg har allerede ved ntattge Leiligheder for Sverige ofret mit Blod, skal vel ogsaa engang for samme osre mit Liv. Derfor, inden jeg denne Gattg fkilles fra Fædrelandet, vil jeg med en inderlig Bøn anbefale eder alle, Sveriges Jndbyggere, nærværende og fraværende, i den almægtige Guds Varetægt, baade til Legem og Sjæl, ønfkende, at vi, tiaar engang Tidett kommer, maatte møde hverandre i tifor-giængelig Glæde.

„Eder, J Herrer af rigets raad, tilønfker jeg Forftand og Kraft til at foreftaa eders Embede til Guds ^Ere, hans

rene Ords Bevarelfe, samt Fædrelandets Fred, Enighed og Velsærd.

„ridderskabet og Adelen ønsker jeg Lykke og Krast til ved tapre Bedrister atter at oplive vore Forsædres, de gamle

Gøters, navn, hvilket fordum spredte sin udødelige Glans over hele Jorden.

„Eder as den geistlige Stand formaner jeg til Enighed og fand Gudsfrygt. Lyfer for eders Tilhørere, ikke blot ved eders Lære, mett ogfaa ved eders Levnet, faa skal J have deres Hjerter i eders Magt. Leder detit saa til Samdræg-
124

tighed, Tro og Lydighed, saa at de ikke lader sig lokke as andre Mennesker, mett forbliver stadige ved Troen og Fæ-drelandek.

„Eder af Borgerskabet og menige Almue tilønsker jeg al Lykke og Fremgang. Maatte eders lave Hytter forvandles til varige Stenhuse, eders smaa Baade til rummelige Skibe, eders Agre og Enge med tiisindfold Grøde fylde eders Lader

og Forraadskamre til eders egen og Fædrelandets rigdom! Ja, eder alle, Sveriges elskede Jndvaattere, befaler jeg i

Guds milde Varetægt og siger eder mit hjertelige Farvel — kanske for sidste Gang." Her strømmede Taarerne af hans Øine, og ett kort Taus-hed opftod, ikkuu afbrudt af den rørte Forsamlings dæm-

pede Hulkett. Kongen opløftede atter fin røft og fltittede med fin ved deslige Tilfælder vanlige Bøn. „Herre, vend

dig igjen til os, og vær ditte Tjenere ttaadig! Opfyld os

tidlig med ditt raade, paa det vi maa glæde os alle vort Livs Dage! Ja, glæd os igjett, efterat vi faa længe har

fristet Ulykken, og aabenbar ditt Magt for ditte Tjenere, ditt A.^re for deres Børn! Gud, vor Gud være os ttaadig og blid! Han fremme vore Hænders Gjerning! vore Hæn-ders Gjerning fremme Herren! Amen." Til Middag var alle Stænderne budne op paa Slottet. Gustav Adolf gik omkring og samtalte med de flefte. Hatt var i Almindelighed venlig og elskværdig i sitt Omgjæn-gelse, denne Gang mere end ellers. Kjærlighed til Under-matterne, den ved Afskeden fremkaldtе bevægede Stemning, Anelsen om forestaaende Farer, alt i Forening med hatts uaturlige Freidighed gav Samtalen ett henrivende Blatt-ding af Glæde og Alvor. Enhver skiltes fra ham ttted Hjer-tet gjennemtrængt af Beundring og Kjærlighed. Jmidlertid var Krigsfolket blevet samlet ved Elfsnab-

ben. Man faa der af rytternet Per Brahe med Sntaalætt-121

ningerne og Erik Soop med Vestgøterne iii. fl., as Fodsolket nils Brahe, Duwall, Axel Lillie, Didrik Falkenberg, Dodo vott Kniephausen osv., hver tiied sit negiment. Jndskristerite paa Fanerne viste Stemningett. Eit lød. „Si Deus pro ttobis, aiiis contra nos?" tEr Gtid for os, hvo kan da være imod os?^, eii anden. „Guftavus Adolphus, rex Sueciæ, defeufor fidei". ^G. A., Sveriges Konge, Troens Forsvare^. Et lislandsk negimettt havde ett sort Damaskes Fane, hvorpaa Jfaks Ofring var fremftillet tiied de Ord.

„Ut Abraham filium pro Deo, sic nos vitam pro rege." lSoiii Abraham ofrede fiit Søn for Gtid, faa ofrer vi Livet for Kongen^. Hele Hæren udgjorde 16 Eskadroner nyttere og ll2 Kompagnier Fodfolk, tilsammen 15,666 Mand. Ansører for nytteriet var A ake Tott, for Fodfolket ^ohau Bauer, for Artilleriet Lennart Torskensson.^

Da alt var færdigt til Jndskibning, begav Kongen sig tid til Elssnabbeii, fiilgt af Hoffet og eii talrig Folkeskare. Hæ-rett mønstredes eiidiiti en Gang og begyndte derpaa at gaa ombord, sidst af alle Kongen selv. Deit lille Prinsesse, Kri-stina, var ogsaa tilstede. Man havde ladet hende lære tideitad nogle saa Ord for dermed at tage Affked tiied Fa^ dereii^ men denne, sysselsat med faa mange vigtigere Gjett-stande, syntes længe ikke at skjæitke hende nogen Op merk-somhed, indtil hiitt tilsidst af Utaalmodighed begyndte at nappe ham i Kjolen. nu faldt haus Blik paa deii elskede Datter. Hau løftede heiide paa sine Arme under Kys, Taarer og stumme Velsignelser. Asskedstimen slog ^ han gav Barnet fra sig, steg ombord og seilede assted titider Mængdens jublende naab og Lykønskninger.

^ t 3,000 ^and steg med Gustav Adolf iland i Tyskland. De katolske Hære, fom var samlede mod ham nys før, under Tilly og Wallenstein. udgjorde det tidobbelte, nemlig under Ti itv 30,000 og under Wallenstein 100,000. Udg.s Anm.122

J Skjærgaarden mødtes Flaaden af Modvind og maatte i nogle Dage ligge for Anker. Endelig blæste ett fterk ror-denvind, og alle Skibe lagde ud. J jevn Fart og god Orden styrede hele Flaaden tilhavs, og fnart fvandt for deres Blik det sidste Glimt af Fædrelandet.

attende Kapitel.

Gustav Adolfs Laudgang i Tyskland.

Pommern var paa denne Tid oversvømmet af 16,666 Mand af Wallenfteins forrige Tropper, anførte af Jtalietteren Torguato de Eonti. Denne selv var en haard og egennyttig Mand, ligesaa hans Soldater, der var vant til ett fuldkommen Egenraadighed og hensynsløs Færd mod de værgeløse Jndvaanere. Det stakkels Pommern led utroligt tinder disse Gjester. Jmidlertid havde et duukelt rygte om den svenske Konges nær foregaaende Ankomft udbredt fig der i Egnen. Fra rugen og de omliggende Kyster kastedes daglig længselsfulde Blik udover Havet. Saaledes opraudt den 24de Juni 1636^ det var Midsommerdagen og tillige Aarsdagen, da for 166 Aar siden den Augsburgske Bekjettdelse overgaves til Keiseren. Ett svag rordenvind luftede mod Kysten, men det var lummert og kvalmt, og langsomt opstigende Skymasser bebudede Tordenveir. Henimod Middag saaes ett række af Seil lidt efter lidt at hæve fig op af Bølgerne^ det var dett svenske Flaade. Den styrede forbi Arkonas Odde og vendte fig mod Jndløbet til Stralsund^ men ved Underretningen om, at Lesslie allerede havde indtaget hele rügen, vendte Kongen sin Kurs lige mod øen Usedom. Han kastede Anker ikke langt fra Skansen i Peene-123 munde og begyndte Landgangen titider htile Drøn af det over Egnen optrækkende Uveir.

Fulgt af niks og Joakim Brahe var Gustav Adols selv en af de førfte, font gik fraborde. Saasnart hatt tited sin Fod berørte deit tyske Jordbund, faldt hatt paa Kttæ og bad med høi nøst. „Du Herre Gtid, som raader over Vin-dene og Havet ligesom over Jorden og Himlett, hvorledes skal jeg tilfulde kunne prise dig for din naadige Varetægt titider detttie farlige, mett titt lykkelig tilbagelagte Færd? Jeg takker dig — af Hjertens inderfte Grttttd takker jeg dig! Du ved, at jeg har foretaget dette Tv g ikke til mm, titen til din ^Ere og til ditt undertrykte Kirkes Hjælp. Giv ogfaa herefter Lakke til at tidføre deittte din hellige Gjer-tting til den Tid og det Maal, font as dig er bestemt." Kongen reiste sig, og da han saa Taarer i de omstaaende Herrers øine, sagde han. „Græder ikke, mett beder til Gnd af Hjertens Grttnd! Jo mere Bøtt, des mere Seier, og deit bedfte krifken er dett bedste Soldat." Derpaa greb hatt ett Spade og opstak Leiren, hvis Forskansninger straks vp-kastedes. Jmidlertid begyndte det at sktintre^ da saaes fra alle Kanter Skinnet af brændende Landsbyer, de flygtende Kroaters Hilsen. Under dentte skrækkelige Belysttittg sortsattes Udskibningen hele natten igjennem. Otn Morgenen var alt elleve negimenter iland. Bagefter kom Trosfet og Artilleriet, hvorpaa Skibene vendte tilbage til Stockholm for at hente yderligere Forsterkninger.

J Tysklattd og især ved det keiserlige Hof vakte Gustav Adolss Ankomst ikke paa langt nær dett Opsigt, som Sagen viste sig at fortjene. Keiser Ferdinands uafbrudte Lykke havde gjort baade ham og hans Venner overmodige. Den, foni havde overvundet Kongerite af Bøhmen og Danmark og saa mange Fyrster og berømte Feltherrer, haabede uden Vanskelighed at skiille beseire deii nye og lidet mægtige Fi-124 ende. J Wien spøgte matt over Gustav Adolf og hans Fordring paa ligesottt Europas andre Konger at kaldes „Hans Majestæt". „Sne-Majestæten," sagde matt, „vil smelte, jo mere hatt nærmer sig Sydens Sol." Da man i Regensburg underrettede Keiseren otti Gustav Adolss Lattd-gang, sagde han ligegyldig til de tilstedeværende Fyrster. „Vi har atter faaet en liden Fiende paa Halfen." J Overensstemmelse hermed dreves ogsaa rustningerne tideit Krast. Det var just samtidig med Gustav Adolfs Lattdgattg, at Keiseren as Fyrsterne paa rigsdagen blev tvuugen til at as-skedige siu egen Feltherre Wallenstein og hans Tropper.

Mau tvilede ikke et øieblik om, at Tilly, dett katolske Ligues Feltherre, ttted sitt Hær vilde være mere end sterk nok til at fordrive Svenskerne. Tilly felv, den gamle, erfarne Krigs-høvding, tænkte mere paa Magdeburgs Erobriug ettd paa Gustav Adolf og overlod denne ganske til Torguato de Eouti. Og denne var ligesaa overntodig. Han lagde sig med Ho-vedstyrken af sin Hær ved Stettin og brydde sig ikke engang om at hindre Kongens Laudgang. Hans Officerer, fom selv levede i Ladhed og Overflod,talte med Foragt om den svenske Hærs Fattigdont og rød, samt om hvorledes de svenske Officerer i fine ledige Tutter felv floppede fine Strømper. Slige Luppeskræddere, tnenke de, vilde snart paa sine nystoppede Strømper tage Benene fat, tiaar de stødte paa virkelige Soldater. Det eneste, som vakte endel

^Engstelse,var sælsomme rygter, som udbredtes og troedes af de overtroifke Katoliker ^ deu fvettske Kotige, hed det, havde

i fin Hær ett hel Del Finlapper, Troldmænd og vidunderlige Væsener, hvis blotte Aasyn kiitide jage deii tapreste Soldat paa Flugt.

Ogsaa de sveuske Soldater gjorde sig adskillige egne Fo-restillinger om det forestaaende Krigstog. Blandt andre Ting fortælles der, at de ttyudfkrevtie Folk syutes ved at125

seile over Østersøen at have tilbagelagt en saa umaadelig

lang Vei, at det ttti ikke kunde være langt igjen til rom. De begyndte derfor straks at spørge de tyske Bønder om den

beneste Vei til rom og ytrede ett særdeles stor Lyst til tideit Ophold at marschere did og tugte Paven, deres og deres

Fædres gamle Fiende. Da Folket under to Dages Hvile var kommet til Kræf-ter igjen eiter Søreisens Besværligheder, gav Kongen Be-saling til Opbrud. Udeii videre Modstand udbredte Sven-skerite sig over øerne Usedom og Wollin og erobrede Wol-gast og flere Stæder. Overalt var de velkomne, efterdi Gustav Adolf holdt deit strengeste Krigstugt, saa at ingen af hans Soldater vovede at tillade sig deit ringeste Voldsom-hed. Tvertimod hæudte^det ikke sjelden, at baade Kongen og Soldaterne selv af Barmhjertighed delte sit knappe Mtiitd-forraad iited de aldeles udplyndrede og udhuugrede Bøtt-der. Ligefaa skor Beundring vakte Svenskermes egen Tar-velighed og Arbeidsomhet enhver Soldat var ogfaa ett dyg-tig Skansegraver, og man faa Tropperne efter fuldbragt Dagsmarsch hastig og villig at opkaste sine Forskansninger

for ratten. Kongen felv tog Del i alt og opnuintrede Fol-keiie til Taalmodighed og Jhærdighed samt til Mildhed mod

Jndvaanerite. „De førte en Krig," sagde han, „ikke blot for egeit, meit for det ulykkelige tyske Folks Skyld, ikke sor at undertrykke, meit tvertimod for at hjælpe det til Fred og

Frihed, baade aandelig og verdslig. nylig havde de med

svenskt Mandemod kuet Polens og ruslands Vælde. Deii nye Fiettde skulde ikke skræmme dem. Eontis rige og pra-

leiide Soldater var dog ikke af andet Slags eitd de, Svett-skerne nylig i Preusfeu havde beseiret. Med samme Mod

skulde de ttti vinde samme ^Ere og tillige sin Konges naade og Efterverdenens stedsevarende Pris."126

Attende Kapitel.

Erobringen af Stettiu.

J Pommern regjerede paa denne Tid Hertug Bogis-laus, en aldrende Mand, sygelig og børnløs. Kurfyrsten af Brandenburg var efter ham nærmeste Arving til Hertug-dømmer men som sædvattlig opstod der en hel Del Medbei-lere. Ogsaa det katolske Parti kastede begjærlige Blik paa det frugtbare Land og havde allerede beftemt det for ett af Keiferens Sønner^ saaledes fkulde deu katolske Lære og østerrigs Magt viude end yderligere Tilvekst. Den gamle, fromme Bogislaus maatte ettdnu i levende Live høre og se^ hvorledes de mægtige stredes om hans Esterlad enskab^ stundom nødtes hait endog til tned Alvor at tilbagevise de-res Forsøg paa ettdnu før hans Død at rive Arven til fig. Keiferen havde alt befat hele hans Hertugdømme paa ^Stet-tin nær. Dels med Vold, dels med Lift havde han føgt at komme i Besiddelse af dette den gamle Fyrstes sidste Til-flugtsted ^ titeit dette var mislykket. Hertugen var itnidler-tid i ett vanskelig Stilling ^ gammel som han var længtede

ban efter Fred og ro midt under de uophørlige Urolighe-der, og endnu værre faren blev han ved Svenskernes

Kom-

tne. Allerede før Gustav Adolfs Afreife fra Sverige havde Hertugen sendt ett as sine Herrer for at hindre det tiltænkte Besøg, men forgjæves. Gesandten fandt Kongen sysselsat med Hærens Jndskibning og fik paa alle sine Forestillinger ingen anden Besked ettd denne, „at Kongen agtede at komme og selv give Hertugen udførligere og muudtligt Svar." Bogislaus kom nu mellem ett dobbelt Jld, Svenskerne og østerrigerne, og frygtede ikke uden Gruud hos dem begge hemmelige Hensigter med Hensyn til den vordende hertuge-lige Arv. J Hjertet heldte han vel til Svenskerne^ men127

han vovede ei at være det bekjendt as Frygt for de keiser-liges Hevn. Han besluttede at sorblive neutral og blev der-for angreben af begge Parter. Eonti gjorde endnu et For-søg paa ved ett Overrumpling at bemægtige sig Stettin ^ men det opdagedes og mislykkedes atter, hvorefter han tnar-scherede nordover henimod Attklaiu sor at modstaa Svett-skernes ventede Anfald paa disse Kanter.

Gustav Adolf, møie underrettet om alle de keiserliges Be-vægelser, vilde benytte denne deres Fraværelse^ til at fore-tage et rafkk Anfald mod det samme Stettin. J største Hast samlede hatt over 166 mindre Fartøier og eit betydelig Styrke for at seile lige mod Stettin og bemægtige sig Sta-den, inden Eonti kunde komme tilbage. Allerede var Folk og Kationer indskibet^ iiieit ett sterk Søndenvind hindrede Asseilingem Utaalmodig^ gik Gustav Adolf felv ned til Stranden og ombord paa Flaaden, og i samme øieblik sprang Vinden om til nordenvind. Hele Hæren, henrykt af Glæde, troede heri at fe, hvorledes Himmelen felv be-gnnftigede deres Heltekonge. J øieblikket lettedes Anker, og Seilene heisedes. Vinden vedblev at være gunstig, og inden to Timer havde Flaaden tilbagelagt seks ^svenske^ Mil og ankrede Kl. 2 om Efterm. den 16de Juli eu halv Mil fra Stettin, hvor ingen vidfte et Ord deraf, før de svenske Skud duudrede over Floden. Gustav Adolf førte i Haft Folk og Artilleri i Land og opftillede dem i Slagorden lige udenfor Staden.

Ved Hertugens Hof opftod eit forfærdelig Forvirring. Oberft Damitz, Anfører for Besætningen, sendte i Hast eit Tambur til Kongen med Begjæring til ham om „at drage Hæren tilbage^ ellers vilde Kanonerne sra Staden begynde at spille". „Hvem har sendt dig?" spurgte Gustav Adolf. „Oberft Damitz," svarede Tantbtirett. „Hils Damitz," sagde Kongen, „at jeg ikke pleier at underhandle med slige128

Karle som ham gjennem Tolk." Forskrækket over dette Svar begav Damikz sig selv ufortøvet ud til Kongen. Han „bad indstændig, at Staden maatte forskaanes for svensk Besæt-ning, og mindede otn dett Troskab, Hertugen var Keiseren skyldig". Gustav Adolf svarede hertil, at „han ikke var kom-men som Fiende, meit som Ven og Besrier fra de keiserliges Undertrykkelser ofv." Tilsidst forlangte han at faa tale med Hertugen selv. Medens Obersten nu i denne Anledning vendte tilbage til Staden, talte Gustav Adolf venligt og fortroligt med Stadens Beboere, soiit i stort Antal især af Kvinder var ftrømmet tid for at se og beundre deit nted Længsel ventede Helt og Befrier. Borgermesteren selv

havde af rysgjerrighed fulgt med Sværmen. Guftav Adolf, som fik høre dette, kaldte ham til sig og forfikrede ham om

sine fredelige Henfigter. Han var kommen ikke fom ett ære-lyften Fyrfte, meit blot soiit ett Soldat, for at beskytte dent

mod røvere og Undertrykkere. Under Samtalen nødte han deii gamle Borgermester til at sætte Hatten paa. Denne

ligesom hele Folkemængden blev aldeles henreven as deii

svenske Konges Mildhed og nedladenhed.

Endelig ankom gamle Bogislaus, for fin Sygeligheds

Skyld kjørende i eit Vogn. Guftav Adolf red ham med fore-kommende Høflighed imøde paa halv Vei. Efter de førfte ven-fkabelige Hitsetter holdt Kongen en tidførlig Tale, hvori han søgte at vise, „at han ikke var kommen soiit Fiende hverkett af Tyskland i Almindelighed eller af Pommern i Særdeles-hed, men alene for at befri begge fra Keiserens Undertryk-kelse^ han begjærede altsaa, at Hertugen vilde lade ham som Veit komme ind i Staden

Stettin, hvorimod han helligt og dyrt lovede ham, at Jndvaanerite ikke as hans Tropper skulde blive foruroligede." Hertngeu begjærede og fik Tilladelse

til at gaa tilside og overlægge Sagen nted sine raadsherrer. Om ett Sttiitd kom han tilbage og erklærede, „at hans Pligt133

mod Keiseren og det tyske rige hindrede ham fra at fant-tykke i det gjorte Forstag. Han bad derfor Kongen om tttuligt at forlade Landet eller idetmindste at skaane Stettin og

uitde Staten deit reutralitet, som de keiserlige paa sin Side havde lovet og hidtil ogsaa holdt." — Kongen svarede, „at

ban allerede slere Gange havde forfikret, at hans Hensigter

ikke var fiendtlige mod det tyste rige, men blot mod Kei-sereii. Hertugen burde derfor ikke længere holde paa saadanne Grunde. Jeg kjender desuden altfor godt," vedblev han, „Stadens Tilftand, og hvor let det er for mine Trop-ver, om saa behøves, ttted Vold at bestige dens Mure. Eller tror vel Deres Durchlautighed," sagde han og pegte paa en Skare Kvinder, som saaes i alle Slottets Vinduer, „at deii skjønne Livgarde der kan forsvare Murene mod mine Dal-karler? En heller er det værdt at tale med mig om de keiserliges reutralitet. Jeg kjei ider altfor godt deu reutra-litet, som de har iagttaget baade mod bele Hertugdømmet

og mod Stadeti, og som tydelig nok er lagt sor Dagen ved hele Landet^ Udplyndring og nu sidst ved et ulykkeligt For-søg paa Stadens Overrumpling. For mig, haaber jeg, skal

det gaa bedre. Disse der er gode røgler, som snart skal faa op Stadsportene" — og her pegte han paa de opstillede

Kationer. „Ak," tidbrød Hertugen, „skal jeg nu i min Al-der tidsætte mig for at drives i Landflygtighed og se mit Hertugdømme udplyudret og bortgivet til en attden, ja denne mine Forfædres Bolig af Keiferen lagt i Afke!" Kongen svarede. „Stralsund har jeg med Guds Hjælp forfvaret,

rügen, Usedom og Wolliit har jeg erobret. Med samme Hjælp haaber jeg og at befri og forsvare baade Stettin og

bele Pommern. Derfor beder jeg Hertugen at gjøre eii Ende paa Sagens thi jeg har ikke Tid til at lade mine Soldater længere staa ledige." — „Mett," indvendte Hertugen, „kjender ogsaa eders Majestæt Keiserens næsten uimodstaae-134

lige Magt?" Guftav Adolf svarede. „Ja, jeg kjeuder deit vel, meu jeg ved ogsaa, at Guds Magt er end større, og at han aldrig forlader den retfærdige Sag^ desuden har jeg selv 36,666 Maud landsatte i Pommern, 26,666 hjemme i Sverige foruden flyvende Tropper i Preusfett og andet-fteds." Hertugen taug endnu. „Den fom ikke er med mig,

er imod mig," tillagde Kottgett itied høi og truende nøst.

„nu i Guds navn da!" udbrød Hertugeu, og deu sorlaugte Adgang til Staden blev bevilget.

Skotterne befatte ufortøvet den uærmefte Port, hvor-vaa Guftav Adolf ved Bogislaus^s Side kjørte ind i Staden og op paa Slottet, hvor et prægtigt Maaltid var anrettet.

Men neppe havde Kongen stilket sin Hunger af de førfte net-ter, sørend han reiste sig, sorlod Hertugen ved Bordet og

selv skyndte sig ud for at bese Voldeue og Vagterue, som besattes af Svenskerne tinder nils Brahes Befaling. Det blev ftrengelig forbudt Soldaterne at gaa ned i Staden, ikke

at tale om Plyndring. To af dem, fom af ett Borgers Have havde taget endel Frugt, blev øieblikkelig hængte til Ad-varsel for Soldaterne og til Beroligelfe for Jndvaattertie. Jmidlertid brød Aftenen srem, og Hertugen havde ladet ind-rettet flere Værelser paa Slottet til Brug for Kongen^ meu denne vilde ikke modtage Tilbudet og tog i

Stedet derfor

natteleie ude paa Flaaden. „naar Kongen," sagde han, „ligger paa Matrosseng, maa ogsaa Generalen nøie sig iited

sin forede Frak og Soldaten med ren Halm."

Staden Stettin maatte i Brandfkat betale 56,666 nigs-daler og det omliggende Landdistrikt ett lignende Suitt.

Oberst Damitz gik over til Gustav Adolfs Tjeneste, ligesaa

hele Befætningen, fom efter Farven paa fitte Faner fik navn af hvita Brigaden. Stadens Fæftningsverker var svage og

forfaldne. Gustav Adolf lod øieblikkelig fitte Soldater give fig ifærd med at sætte dem istand. Med utrolig Jver og131

Drift gik Arbeidet fremad under Kongens egne Øine, og inden fire Dage faa Jndbyggerne med Forbauselse siu Stad forvandlet til en næften uindtagelig Fæftning. Jmidlertid var Eonti t Jlmarfcher vendt om, men kom to Dage for sent. Gustav Adolf lod, for at vise sin Overlegenhed, Stadens Porte staa aabne baade nat og Dag. Eonti lod ham i Fred og trak sig et Stykke sydover til Gartz,^ hvor han aitlagde ett forskanset Leir, som beherskede Oderstrømmeu og truede enhver as Svenskernes Bevægelser. Gustav Adolf ntarfcherede did og tilbød ham Slag^ meit Eonti, sont kjendte Stillingens Fordele, laa ubevægelig bag sine sterke med Kanoner besatte Volde.

Jmellem Kongen og Hertugen af Poiiiiiierit fluttedes der imidlertid et Forsvars- og ^Angrebs-Forbund, hvori Gustav Adolf forbeholdt sig, naar Krigen engang sik Ettde, at be-bolde Pommern, indtil Sveriges Krigsomkostninger blev be-talte. Hertugens store Frygt for Keifereu drev ham dog til i Hemmelighed at undskylde fit Forbuud tned Guftav Adolf. Som Grunde attførtes Svenskernes Overlegenhed, de keiserliges Voldsomheder og Plyndringer osv. Men Fer-dinand, istedetfor at formildes, blev endnu mere opbragt og befalede Tilly herefter at behandle Hertugen af Pommern og hans Underfaatter som oprørske Forrædere mod Keiseren

og niget.

Jmidlertid var Gustav Hortt med dett største Del af Hæreu i Preusfen ankommen til Stettin og havde forenet sig med Kongen. Man foretog flere heldige Streiftog^ men Kongen vilde ikke trænge dybere ind i Landet, førend han paa begge Sider havde sikret sin Stilling. J denne Hensigt esterlod han Gustav Hortt med 8666 Mand i Stettin, sendte Kniephansen sor at iagttage den keiserlige Besætning i Greifswalde og drog selv med Hovedhæren tilsøs til Stxal-sund, hvorfra han erobrede Passerne ved Damgarten og132

ribnitz, hvorigjennem Veien gaar fra Pommern til Meck-lenburg. Herfra opmuntrede han Jttdbyggerne i dette Latid

til at forlade de keiserlige og atter slutte sig til de fordrevne Fyrfter, som var deres nedarvede og lovlige Herskab. Dette tidførtes i Løbet af August og September, og i Begyndelsen af Oktober vendte Kongen tilbage til Stralsund.

hittende Kapitel.

Suigmorderiske Angreb mod Gustav Adolf.

Gustav Adolfs personlige Egenskaber vakte allerede tid-ligt de mere skarpsynte Katolikers, særlig Jesuiternes ^Ettg-stelser, og man besltittede ved List at rydde den frygtede Fi-ettde afveien. J denne Henfigt og efter Aftale tited Eonti

gik ett Oberstløitnant ved navn Ouinti del Ponte over fra de keiserlige til Svenskerne, hvor hatt uden Mistanke blev modtagen og ansat ved Didrik Falkenbergs regiment. Her sandt han eit ritmester ved ravn Johan Baptista, ligeledes en Jtaliener, der nylig var gaaet over til Svenskerne. Lighed i Karakter og Skjæbne fremkaldte snart Fortrolighed og tilsidst ett gjensidig Overenskomst om ved en eller anden gnit-stig Leilighed at rydde Kongen afveien ved Snigmord eller eitdnti bedre ak overgive ham som Fange i Eontis Hænder. Man svrtalte senere, at Baptista endog flere Gange havde været i Begreb iiied at udføre den førstnævnte Misgjerning, men hver Gang følt fig tilbageholdt af ett uforklarlig Grti. Det var i Begyndelsen af Auguft, at Kongett tilkjende-gav fin Beflutning at vende fin Vaaben mod For-Pom-merm og bemægtige fig de fafte Pladfe i dette Landskab, der-iblandt ogfaa Demmin. J denne Stad havde Del Ponte133

sine røvede Skatte gjemte. Af Frygt sor at disse skulde gaa tabt paa samme Bis, fom de var sammenskrabede, besluttede hait at fremskynde sit forræderske Forehavende og ventede ttti blot paa ett guuftig Leilighed. Ett Dag agtede Guftav Adolf at ride tid for nærmere at underføge deit keiferlige

Leir og gav Befaling, at 76 finske ryttere sktilde følge med som Bedækning. Dette hørte Del Poiite og sneg fig straks

væk sor at træffe sine Forholdsregler^ itieii lidt sør Afreisen

befalede Kongen, at endvidere tre Eskadroner ryttere og et Kompagni Fodsolk skulde sølge Toget i ttogeti Afstand. Til

Lykke for Guftav Adolt blev Del Ponte uvideude om denne fidfte Tilftelning ^ thi han var straks i Firsprang ilet sortid til Gartz, hvor han as Eonti tidbad sig 1566 neapolitanske Kyrasserer, som hatt skjulte paa begge Sider as ett Hulvej hvor Gustav Adols med sin lille Trop sktilde ride igjennem. De fik Befaling til, om muligt, at fange Kongen levende, og derfor skulde de ikke skyde, saameget mindre som de da turde vente at undgaa at vække andre svenske Streistroppers Opmerksomhed. Gustav Adols med sine Finner kom ganske ubemerket rideude ned i den lille Dal^ da paa en Gang Bag-holdet brød srem fra alle Sider. Svenskerne sluttede straks Kreds om Kougen og gjorde en fortvilet Modftand. Flere Gange drev de den tnere eiid tyvedobbelt faa fterke Fiende tilbage, hvorhos de dog havde deit Fordel at benytte baade Skyde- og Hugvaabeii, medeus Jkalienerne kiiit brugte de sidste. Del Ponte og hans Folk blev utaalmodige. Sveti-skernes Skud ktiude allerede have vækket andre Troppeasde-Ungers Opmerksomhed, og Striden begyndte at blive niere langvarig og blodig, ettd iitati havde ventet. Tabet af

mangen tapper Kamerat ophidfede neapolitanerne, faa at ogfaa de begyndte at benytte fine Skudvaabett, fom fnart

fpredte Død og ødelægelse i den lille svenske Skare. Kon-gens Hest blev skudte men tiitder dett heftige nærkamp kunde138

ingen af rytterne komme til at overlade ham ttogeit atideit i Stedet. Den ene efter deii attden faldt i deu fortyndede

Kreds, og tilsidst blev Kongen efter tapper Modftand overmandet og tagen til Fange. Den fiendtlige rytter kjendte dog ikke sin ophøiede Fange, tuen fkulde juft overgive ham

til Del Ponte, da det efterfølgende svenske rytteri, hidkaldt ved Skydningen, i fuldt Galop ankom paa Pladfen. Kampen begyndte paany. neapolitanerne, . font alt havde lidt store Tab og desuden var bragte i Uorden, maatte snart

rømme Pladfen efter et Tab af 466 døde og 266 Fanger. Under den fornyede Kamp havde Gustav Adolf fundet Lei-lighed til atter at gjøre fig fri og forene fig med fine Lands-mænd. ^ Med sørgmodigt Blik betragtede han de^ faldne Fin-tter. „Hvor mangen tapper Daad," fagde han, „skulde ikke disse Helte have udført, hvis ikke min Uforsigtighed havde ført dem hid!" Han vendte tilbage til Leiren, hvor han modtoges med almindelig Jubel.

Del Ponte var med de flygtende neapolitanere vendt tilbage til Gartz og viste sig ikke niere i den svenske Leir.

Hans tidligere fortrolige Omgang med Baptifta vakte nu Mistanke. Tilfældigvis blev ett Spion paa fatnme Tid gre-ben, medens han var ifærd med at tage ett Tegning af den

fvenfke Leirs denne vidste Besked om del Pontes Forbindelse tned Baptista, som nn blev fængslet, og da Undersøgelsen as

hans Papirer stadiæstede Mistanken, maatte ritmesteren paa Stedet vandre til Galgen.

nogen Tid efter fik man vide, at Jefuiterme i Baierii havde udsendt en fanatifk Munk, som havde forbundet sig

til paa en eller anden Vis at bringe Gnstav Adolf af Dage. Han var forklædt fom evangelisk Prest og skulde ved eti eller anden Anledning overlevere Kongen et Brev, bestrøet med et sint Giftpulver, fom Kongen tinder ^ Læsningen fktilde indaande. Desuden medførte han ett Dolk til at ait-135

vendes i samme Hensigt, om dertil fandtes Anledning.

Gjennem sikre Speidere fik Axel Oxenstjerna itide Under-

retning om Sagens Kongen blev advaret og hele Planen tilintetgjort.

Tovende Kapitel.

Pafemalks ødelæggelse.

regle Mil i Vest for Stettin ved Bredderne af lecker-floden laa Pafewalk, en liden, men ved Jndvaanernes Vind-

skibelighed velstaaende By.^ Denne lykkelige Tilstand sik en hastig Ende, esterat de keiserlige Tropper havde begyndt at besætte Vommern. Det var i 1627, at de første Gang viste sig udenfor Pasewalk og begjærede Jndkvartering sor tre

Eskadroner ryttere blot paa tre Uger. De godtroende Bor-gere samtykkede heri og aabnede sine Porte. Siden den Tid

var der hengaaet tre Aar, og endnu laa den keiserlige Be-sætning der, men nu forøget til et mangedobbelt Antal. Af Jndvaanerne derimod var neppe en Trediedel tilbage, de øvrige dels dræbte dels flygtede. Grænseløse Udsugelser havde her som andetsteds blottet Staden baade sor Penge og Folk. Man beregnede, at den i Krigsskatter havde inaat-

tet udbetale næsten 156,666 rigsdaler.

Det var, esterat Stettin var blev et i besat af Svenskerne,

at Keiferen havde befalet Tilly og denne fine Underbefa-lingsmættd herefter ikke at vise nogen Skaansonthed mod det frafaldne Pommern. Et saadant Btid blev mere end gjerne adlydt af saadanne Tropper. Hele Pommern, saalangt de keiserliges Magt strakte sig, behandledes paa det ubarmhjer-tigste. Pascwalks Skjæbite blev dog dett sørgeligste og for-tjener at anføres som Vidnesbyrd om deii Aand, hvori Tt^-diveaarskrigen allerede paa den Tid blev ført. Etter den fra Tilly erholdte Opfordring delte de keiser-lige Høvdinger de pommerske Steder ligesom ved Lodkast-ning fig imellem^ Pasewalk tilfaldt Oberstett Haus Gøtz.

Denne krævede først af Jttdvaatterue 18,666 rigsdaler i Brandfkat. En Del af denne Stim fkaffede de tilveie^ tiieii

de erklærede fig aldeles tide af Staud til at erlægge deti hele Sum, og deit almindelige Elendighed i Staden vidnede mere end tilftrækkeligk for Sandheden af deres Ord. Men Gøtz forblev ubevægelig. Dett 31te Juli feudte hau nogle Trop-per derhett, fom greb Borgermefteren og 17 andre blandt de forttemfte Jndvaattere og førte dem til Leireu i Gartz. Be-læsfede med tunge Jernlænker blev de her udfatte under

aaben Himmel nat og Dag i regn og Storm font Gjen-ftand for de følesløfe Soldaters Voldsomhed. J Pasewalk

efterlodes ett Hob ryttere, fom paa vanlig Vis fkttlde tvinge Borgerne til at udbetale den tilbageftaaende Del af Skatten.

rytterne udførte mere end gjerne dette Eriude og plagede og tyrauuiferede den ulykkelige Stad udeu Maal og Maade.

J den yderfte nød søgte Jndvaauertte at tilveiebringe den krævede Snm, ikke i rede Penge, thi saadanne fandtes ikke

mere, men t Varer af allehaande Slags. De blottede alde-les sine Huse, i Haab om at fuldstæudig Fattigdom, om ikke andet. skulde befri dem selv og deres faugtte Medbrødre fra de gruelige Forfølgelser. Saaledes udrustede de ett Mæng-de Vogne, belæssede med Mel, Smør, Ost, Flesk, Drikkeva-rer, Metalsager og Husgeraad, de sidste Levuiuger as det før faa velftaaende Borgerskabs Løsøre, men dels var det altsammen utilstrækkeligt efter Gøtzes Takferiug, dels blev eit ftor Del deraf paa Veien eller eudog i Byen felv bortta-gen af hans egne Officerer under det Foregivende, at dette maatte Staden efterlade til Befætningens Underholdning^Brandskattet derimod skulde betales i klingende Mynt. Paa deittie Vis huserede de keiserlige Tropper i Pasewalk hele August Maaned tilende. Den 3die September kom Under-retningen om, at Svenskerne nærmede sig. De keiserlige flygtede i al Hast og efterlod Portene aabne for Svenskerne, sont 366 Mand sterke, sor største Delen af Kttiephausens Folk, rykkede ind og medtoges tiied overstrømmende Glæde. Deres sørste Omsorg blev med Borgerskabets Bistand at sor-bedre Fæstningsverkerne til Beskyttelse tttod sremtidige Fa-rer. Men allerede dett 7de September viste sig paany de keiserlige Skarer. Svenskerne rykkede i Begyndelsen ud sor at møde dem i aaben Mark, men drog sig snart tilbage in-dettsor Murene, da Fienden var dem altfor sterk. Det var Gøtz selv med 3666 Mand. Hatt gav sit Mandskab straks Befaling til at storme. Besætningens ringe Antal gjorde det umuligt at forsvare de vidtløftige Verker, og efter ett kort Kamp trængte Fiendeu iud i Staden, hvor en endnu skarpere Fægtning opftod, sont ikke endke, sør den sidste

Svenske var saldett. ru besluttede Gøtz at lade Stadeu tindgjælde sor dens gunstige Stemning mod Svenskerne og

overgav den til Plyndring. Dette var Tegnet til de gruefigste Optrin. J Begyndelsen var det især rovbegjærlig-heden, som viste sig, og Officererne felv ftyrtede ind i de

fornemste Huse og tvang ved Tru ds ler, ved Tommeskruer og allehaande Pinsler Jndvaanerne til at koinine frem med de Eiendele, font endnu ktittde være gjemte, hvorimod de fik Løfte om fiden at lades i Fred. Mett da det kostbareste paa denne Vis var røvet, og Officererne efter at have tilfredsstillet sin rovbegærlighed havde fjernet fig, tidbrød deit raa

Soldaterhobs dyriske rasexi i sitt hele Vederstyggelighed. De kommanderende havde taget alt, hvad der var af Værdi,

Soldaterne holdt sig i Mattgel as andet til rmgere Varer. De rev Klæderne baade as Mænd og Kvinder, mishandlede138

eller myrdede de første, skjændede de sidste ttdett Hensyn ti^ Alder eller Stand og efterlod dem næsten ltvløse paa Ga-derne mellem Mændenes blodige Lig. Saaledes vedblev de

i vildt raseri den 7de, 8de og 6de September, i hvilken Tid flere Kvartaler var nedbrændte. Ved et Tilfælde var dog

endnu eti betydelig Del af Staden skaanet af Luerue. Dett 16de gav Gøtz Ordre til, at ogsaa denne skulde autæudes. En af Stadens Prester, fom endnu var ilive, ihvorvel

saaret og yukelig mishandlek, begav sig ved Underretningen herom til Obersteu og bønfaldt ham om „at uude de ulykkelige gjeuleveude idetmindfte de tomme Huse til Bolig og

Helligdommene til Gudstjeneste." — „rei," svarede Gøt^, ^,jeg har med ett dyr Ed forbundet mig til at ødelægge dette

Kj ætterrede, og denne Ed maa ikke brydes." Han gav Teg-net, og Kroaterne stormede ind og antændte Staden i alle Hjørner, idet de samtidig atter streifede omkring i Hufene med Plyndring og Mord. Jlden greb hastig om sig og drev Mordbrænderne sra Gaderne. De samlede sig i Leireu og tiltraadte nu med det samlede Bytte sit Tilbagetog, efterla-dende Staden bag fig i fuld Flamme. „Se," raabte Kroa-terne, „fe, hvor prægtig Pasewalk brænder! faa vakker en Brand har man vel aldrig før seet!" Denne uhyggelige Færd vakte Uvilje og Harme overalt^ Protestanterne udstødte lydelige Forbandelser over det kei-serlige Soldaterpak. „Laniena Pacevalcensis" ^Slagtningen ved Pasewalk^ var ravnet paa et Flyveskrift, som over bele Tyskland udbredke Underretningen om denne Udaad.

Selv de bedre blandt Kakolikerue ytrede, „at det ikke var underligt, om Gud for at ftraffe saadanne Forbrydelser lod Forbandelse istedetfor Velsignelse følge de keiserlige Ve^a-ben."

Begge Partier blev endnu mere ophidsede uiod hver-andre. Med rød og tteppe kunde Anførerne gjøre deu143

Grundsætning gjældende, under Fegtningen at fkaaiie deiti, som bad om Pardon. De keiserlige uudtog altid „Pom-meranerne som Forrædere", og Svenskerne svarede, „at isaafald vilde de paa sin Side heller ikke skaane Kroaterne, der som ugudelige og næsten vilde Mennesker ikke fortiente

nogen naade."

enogtyvende Kapitel.

Erobriugeu af GreUfeuhageu og Gartz.

Medens Guftav Adolf citere og mere fikrede fin Stilling i Pommern, nærmede fig Vinteren ttted sterke Skridt, og allerede i Oktober opstod ett i disse Egne ganske usædvanlig Kulde. Eontis Hær bestod sor ett større Del af Jtalienere,

fom naturligvis var ømfkiudede i faadant Veirligts ogsaa hans andre Tropper var bortskjæmte as Overstod og Vellevnet og havde ingen Lyst til at underkaste sig de Besvær-ligheder, som fulgte med et Vinterfelttog. De havde vel hørt ymte om, at Guftav Adolf havde et saadant i Tanke, men vilde selv søge at undgaa samme, det koste hvad det vilde. J denne Hensigt begjærede de ett Sammenkomst med den svenske Overkommando, hvilket ogsaa bevilgedes. Halv-veis mellem Stettin og Gartz mødtes nogle svenske og øster-rigske Høvdinger. De sidste var komne først til Mødet og havde ladet anrette et prægtigt Maaltid. Svenskerne, som kom bagester, blev modtagne med al mulig Høflighed,og matt fatte fig straks tilbords. Efterat de havde drukket hiuaudeu dygtig til, tog deu keiserlige Oberft Kratz til Orde og fagde. „Det er bekjendt nok, at dett østerrigske Hær er tilstrækkelig forsynet baade ttted Folk og alle Fornødenheder, ligeledes,1^6

at den ikke er bange for hvilkeusomhelst Fiende. Men nu stunder det til Vinteren, og saa er det paa Tide at tænke paa gode Kvarterer^ thi det er liden ^Ere for ett Soldat i at slaas med Sne og Js tstedetsor med bevæbnede Fiender. Vi ønsker derfor at blive forligt ttied eder om ett Stilstand for Vintermaanederne, i Haab om, at Keiferen og Kongen intid-lertid kan komme overens om at bilægge Striden. J mod-sat Fald vil vi træffes igjen, saasnart Vaarett kommer." ^ Dett ældste blandt de svenske Herrer svarede. „Siden vi ikke har vidst noget om, hvad Hensigten skulde være med denne Sauimenkomst, saa har vi ikke derom kunnet indhente vor Konges Befaling. Jeg tror imidlertid med temmelig Sikkerhed at kunne paastaa, at han ikke for Vinterens Skyld tænker paa at indgaa nogen Stilstand. Han er selv utræt-telig og udholder med Lethed enhver Besværlighed, Sult og Tørst og Kulde, og sover ligesaa godt i en Snefon fom i Sengen. Det er da en Selvfølge, at Officerer og Soldater ikke er mere ømskindede. De, som Aaret rundt har slaaes

med russerne høit oppe i det iskolde rorden, vil neppe her i Tyskland krybe til Skorstenen, fordi det bliver Vinter. Vi

Svensker er nemlig Soldater baade Vinter og Sommer^ vi er ikke som Svalerne, der sørst vover sig frem, naar Sneen er væk."

Efter dette Svar blev hele Underhandlingen afbrudt, og enhver gik til fit. Gustav Adolf billigede t et og alt den svenske Obersts Svar^ thi han havde just forberedt fig paa et Vinterfelttog. Hans Soldater var forsynte tited pelswrede Vaabenkjoler og havde fuldt op af alk. Fra Preus-sen, Sverige og alle Kanter strømmede Forsterkninger til hans Leir, medens Eontis Hær svækkedes Dag for Dag. „Jeg tænker at udrette mere i Vinter," fagde Kongen, „end bele Sommeren," og for at vise dette soretog han i Begvn-delfen af December et Streiftog ind i For-Pommern og141

slog der med 3666 Mand Hertugen as Savelli, som havde eit dobbelt saa stor Styrke. Torgnato Eonti havde længe været kjed as eit Krig, hvori der var lidet as Penge og endnu mindre ^Ere at vinde. Under Paaskud as Sygelighed begjærede og fik han Afsked

og reiste saa med sitte sammenskrabede rigdomme til Jta-lien, hvor hatt blev General over Pavens Tropper. J Tyskland havde han ved sin rovlyst og Grusomhed paadraget sig

ravn as „Satan". Protestanterne gjorde sig nti lystige over hans nye Stilling og mente, at deii Forbindelse var

meget passende. „Paven var Fyrste og Satan hans Ge-tteral."

Ester Torguato Eonti fik de keiserlige ett ny Anfører i Hannibal von Schaumbu^g, en tapper og hæderlig, mett lidet taleutfuld Maud, som dog ved sit Mod havde arbeidet sig op til eit Feltmarschals Værdighed. Hatt forefandt Hæren i ett sørgelig Tilstand^ regimenterne indfvnndne til knapt deit halve Styrke og dertil saagodtsom opløste, uden

Tugt og Orden. Soldater og Ossicerer slog sig sammen til

formelige røverbander. Da Brandenburg sktilde betragtes som et venskabeligt Lattd, vovede de ikke aabenbart at øve

sine Voldsgjerningen indenfor dets Grættfer. Forklædte

drog de derfor tid i rattens Mørke og plyndrede veifarende Folk, Herregaarde, Prestegaarde og formuende Bønder, myrdede, skjændte og brændte udett Skaattfel. Paa ett Maade bavde Keiseren selv givet Anledning til disse Voldsomheder. Siden Wallensteins Tid var han nemlig vant til ikke at be-tale noget til sitt Krigshærs Underholdning. Dette kunde endda nogenlunde lade sig gjøre, saalænge de seiertüge Trop-per bestandig trængte frem gjennem rige, hidtil as Krigen

torskaanede Lande og kiiiide leve paa deres Bekostning. rii var det modsatte Tilfældet. De joges tilbage til Egne, som

alt sør var ødelagte, og her drev virkelig rød de raa Sol-142

dater til det yderste. Schaumburg var ett i Sjæl og Hjerte redelig Mand. Han saa med den dybeste Sorg Tilstanden i fin nye Hær. Han skrev øjeblikkelig til Tilly og begjærede Forsterkning baade af Mandskab og Krigsfornødenheder samt forfikrede, at han ellers med 4666 Mand til Hest og 8666 til Fods, hvilket var alt, hvad der var tilbage, ikke^ længere kunde forsvare sig. Til Krigsraadet i Wien talte hatt alvorligere og forlangte ordentlig Underholdning for Soldaterne^ „ellers bad han om Tilladelse til at forlade Hærene hans tyske Hjerte kunde ikke længere udholde at

være Vidne til de rædsler, sont øvedes mod det fælles Fæ-dreland".

Guftav Adolf havde imidlertid i Midten af December forlagt sine Tropper i Landet nordenfor Stettin. Schautuburg, font mente, at Svenskerne trods den ved Sammen-komsteu holdte Tale havde søgt Vinterkvarter, besluttede selv at gjøre det samme og sendte en betydelig Del af fin Styrke ind i de brandeuburgske Lattde. Mett iudett Forfterkuin-gerne fra Tilly knude komme, vtlde Guftav Adolf beuytte Leilighedett og angribe dett saaledes svækkede Besætning i Greiffenhagen og Gartz og valgte Juleu selv til at udføre sitt Hensigt. Den 23de December samledes udenfor Stettin af svenske Tropper 12,666 Mand til Fods og 6666 til Hest og dertil ettdel grovere Kanoner, som paa Pramme skulde søres opad Oderfloden. Juleaften efter afholdt Gudstje-nefte brød bele Hæren op og marfcherede mod Syd. Endnu

samme nat naaede Svenskerne frem til Greiffenhagen og opkaftede fine Forskansninger paa de omliggende Høider.

Kl. 5 om Morgenen begyndte 66 Kanoner at tordne mod Stadeti, ett Julehilsttiug, som var de keiserlige lidet velkom-tnett. J Staden var der 2566 Mand tinder Anførsel af Fernando de Eaptia, ett Jtaliener, tapper, men rovbegjær-lig ligefom Eonti. Da hait forudsaa Umuligheden af at143

forfvare sig i Længden, sendte han Trosset over Oderen til Gartz, men agtede dog at gjøre tapper Modstand. Ud paa Dagen havde de svenske Kugler gjort ett temmelig stor Aab-ning i Mnren. Gustav Adolf vilde dog ikke udsætte sine Tropper for de med ett Storm forbundne Farer uden søxst nærmere at^ undersøge Aabninger. Denne farefulde For-retning udførtes af Wildenstein, Oberstløitnant ved gula

negementet. Klædt i Harnisk fra Top til Taa gik han frem midt imod Fiendens Jld og underføgte Murene paa nær-

mere Hold. Uskadt kom han tilbage og raadede Kongen til endnu ett Stund at lade Skydningen vedblive. Dette skeden Aabningen udvidedes, og ud paa Eftermiddagen førtes

Svenskerne frem til Storm, gula negenientet i Spidsen, først Wildenstein med Musketererne, siden Teuffel felv med

Spydbærerne. Efter eit tapper Modstand trængte negi-mentet ind igjennem Aabninger, men stødte indenfor fantnie

paa en ny opkastet Vold, hvorfra ett Kugleregn mødte dent. Men ogsaa dettite Hindring beseiredes^ Svenskerne trængte frem, de keiserlige tilbage og agtede tilsidst at trække sig over Broen til Gartz. Men ved Broskansen mødte Alexander Lesslie detit med andre regimenter og asskar og sangede hele Eftertropveii. Det var nu begyudt at mørkne. Lefslie og Wildenstein mødtes inde i Staden og kom i Mørket i eii heftig Strid fammeit, hvorved Wildenstein blev saaret og slere faldt, inden Misforstaaelsen opdagedes. Jmidlertid blev Staden erobret^ blandt Fangerne besandt sig Eaptia selv, haardt saaret. Hau havde før flere Gange triiet med, at hatt med det første vilde kamme til Stettin og slaa Ho-

vederne af de derværende svenske Generaler. nu kom han virkelig til Stettin, tiieti fangen og saaret og døde inden faa

Dage indenfor dens Mure. Anden Juledag vendte Gustav Adolf fig mod Gartz, hvor Schaumburg med Hovedftyrken havde fin Leir. Skanfen,^l44

fom forfvarede Broen over Oderen, blev forladt af de kei-ferlige, og endnu samme Aften maxfchexede ett Del af de fvenfke Tropper over til deii venstre Bred. Senere tid paa Aftenen, da Guftav Adolf fad tilbords, meldte matt ham, at et ufædvanlig fterkt Skin vifte fig paa Himlen. Han gik tid og faa Gartz i ftild Flamme. Efter afholdt Krigsraad havde nemlig Schaiiinbnrg krukket fig tilbage og antændt ^ Staden og Leiren. Tilbagetoget havde mere Lighed med eii

Flugt. Fra alle Kanter forfulgt af svensk rytteri naaede ktiii en ringe Del frem til Küstrin og reddedes kutt derved,

at den brandenburgske Kommandant optog de keiserlige i Fæstningen, men stængte Svenskerne ude. Dette skede paa deu vestre Side as Oder. Paa østsiden rykkede Gtistav Adolf felv frem mod Kroaterne tinder Oberst Kratz, font

havde leiret fig i Pyrntz. Ved rygtet om Svenskernes rær-melse lod Kratz trods det givne og dyrt betalte Leidebrev

Staden aldeles udplyndre og skyndte sig .derpaa med sine Kroater og utallige Trosvogne assted paa Veien til Lattds-berg. To Tinter efter deres Afmarsch rykkede Guftav Adolf

ind og sendte straks Bandts med fine ryttere for at „følge Kroaterne paa Veien". Denne modtog Ordren med Glæde

og for afsted i fuldt Trav. Snart indhentede hau Trosset^ de forfkræmte Kroater flygtede i al Haft, og Bandis fendte

ftraks den ftørfte Del af Vognene tilbage til Kongens felv vedblev ban at forfølge Fienden, og hele Veien til Landsberg bedækkedes ttted døde. Tyskerne gav hatt Pardon, Kroa-terne ikke. Ogsaa af disse Tropper reddede ktitt ett Del sig indenfor Kustrms Mure, og Eontis sorrige Krigshær knttde ttti ansees fom fuldstændig opløft.145

Toogtyvende Kapitel.

Gustav Adolfs Forbund med Frankrige.

Allerede titider Gustav Adolss Felttog i Preussett var der melleiu Sverige og Frankrige begyndt at føres Underhandlinger om et Forbund mod Østerriges voksende Magt^ iitett gjensidig Mangel paa Tillid havde hidtil hindret Jverksættelseu heraf. richelieu vilde nemlig faa meget som mti-ligt gjøre Gustav Adolss Foretagender afhængige af Frankrige, hvilket denne sidste ingenlunde vilde indgaa paa. Her-til kom endnu adskillige andre Hindringer, fotn det franske Hofs Overmod forvoldte. Den franske Gesandt Eharnace brugte i sine Skrivelser at kalde Gustav Adolf „Hans Kon-gelige Høihed" og negtede at tilstaa ham Titlen as „Hans Kongelige Majestæt". „Der er," sagde han, „Forskjel paa kongeligt Purpur! det faaes ikke altid for samme Pris". Hermed mente han, at Gustav Adolf som en valgt Konge og as ett ny ^Et ikke kunde have samme Anseelse og Majestæt sont det øvrige Europas arvelige og fra urgammelt Kongeblod nedstammende regenter. Ved ett anden Leilighed paastod han, at Ludvig den trettendes ravn bestandig skulde nævnes foran Gtiftav Adolfs og ikke afvekslende, font ellers

brugtes. Til alle disse Jndvendinger fvarede Guftav Adolf, at mellem Konger har den ene intet Fortrin fremfor deii anden, nndtagen hvad deii perfonlige Fortjeneste medfører. En anden Gang havde Eharnace i Forslaget ladet indskyde Ordene „Frankriges Beskyttelse". Gustav Adolf lod svare. „Jeg kjender ingen an det i Beskytter end Gtid og mit Sverd." Han vægrede fig for at underkafte fig og Sverige disse fornedrende Vilkaar, afbrød Underhandlingen og be-gyndte ganske paa egen Haand Krigen i Tyskland. Han nyt-tede nemlig ikke ngjeriie denne Leilighed til at vise. Selv-146

ftændighed, for fiden, ifald Foretagendet lykkedes, at kunne ftille fine Fordringer høiere. Guftav Adolfs uafbrudte Fremgang havde nu skaffet ham baade Anseelse og For-bundsfæller^ Landgreven af Hessen, Herkugerue as Pont-tnern og Lüneburg, Erkebiskoppen af Bremen og Admini-ftratoren af Magdeburg indgik alle efter hverandre i For-bund tned Svenskerne. Desuagtet var det Gustav Adols meget om ak gjøre at faa et Forbuud istand ogfaa med Frankrige, ifær for derfra at erholde, hvad han felv mest favnede, nemlig Penge. Forbundet afsluttedes tilsidst i Bærwalde deu 18de Jattuar 1631^ Uuderhaudlertte var paa svensk Side Gustav Horn og Johan Baner, paa fransk Side

Eharnace. richelieu maatte gaa ittd paa alle Gustav Adolfs Fordringer angaaende Titlen og forpligte fig til at betale aarlig 466,666 rigsdaler, hvorimod Guftav Adolf skulde underholde 36,666 Mand tilfods og 6^666 tilheft. Det fælles Formaal var at sætte ett Grænse for Keiserens Magt og opretholde de tyske Fyrsters Selvstændighed, hvorhos richelieu udtrykkelig fordrede, at de katolske Stater skulde tilstaaes fri religiousøvelfe.

Det Overmod, som det franske Hof ved denne Leilighed lagde for Dagen, efterlod i Guftav Adolfs Sjæl et beftandigt nag, fom trods det indgaaede Forbund ofte nok kom for Dagen, og hvorpaa vi i det følgende vil fe adskillige Eksempler.

Treogtyvende Kapitel.

Gustav Adolfs og Tillys første Mødc.

Efterat Forbuudet med Frankrige var skuttet, efterlod Kongen Guftav Horn med 6,666 Mand i Brandenburg for117 at iagttage de keiferlige t Landsberg og Frankfurt, men selv marfcherede hau med 16,666 Mand tilbage kil Pommern for ganske ak fordrive Fienden derfra og saaledes sikre sig inod Anfald i ryggen. Det var midt om Vinteren, at han brød op, og man faa tited Forbauselse Svenskernes Tog over den haardfrosne eller snedækkede Mark. Toget gjaldt den sterke Fæstning Demmin, hvor de keiserlige havde sine største Magasiner. Befæftningen udgjorde 1766 Mand under Her-tugen af Savelli, ogsaa ett tapper og dygtig Krigsmand, titen ligesom de fleste andre Jtalieuere, der deltog i Trediveaarskrigeti, hovedsagelig tragteude efter Plyudrmg og rov for med de saaledes famlede Skatte at veitde tilbage til ro og rydelfe i det skjønne Fædreland. Blandt Savellis Krigskamerater i Demmin ^var ogsaa deti sør omtalte Del Vonte, som nti af Frygt rømte ud af Fæstningen, hvor han dog maatte efterlade fit røvede Bytte. Savelli havde af Tilly faaet Ordre til at forsvare Dem-min i tre Uger, saa skulde han faa Undsætning. Men alle-rede den anden Dag efter Svenskernes Ankomst, da deres Kanoner havde nedskudt eit Del as Muren, og Besætningen itted det første ventede en Storm, blev Savelli bange for, at han nu let kunde komme til at mifte alle fine Skakte, Fru g-ten af flere Felttog og hans Haab for kommende Tider. Han tikbød fig derfor at overgive Fæstningen mod fri Aftitarfch for Besætningen og al dens private Eiendom. Gu-stav Adolf, som paa sin Side srygtede sor hvert øieblik at blive nødt til at hæve Beleiringen, naar den store keiserlige Hær nærmede sig, gik ind paa Forskaget og sad selv til Hest og betragtede Toget, da de keiserlige med flyvende Faner og Trosfet efter fig forlod Staden. Tilsidst kom Savelli felv. „Hils Keiseren," fagde Gustav Adolf, „at jeg fører Krig blot for den borgerlige og aandelige Friheds Skyld. Meit eder, min Hertug, takker jeg for dett ^Ere, J har vift148 mig ved at forlade roms glimrende Fester for at føre Krig mod mig^ thi eders Person synes mig at passe bedre for Hoffet end for Leiren." Hermed skottede han til hans kru-sede Paryk og fitte Hofdragt. Da han var marfcheret forbi, fagde Kongen til de omstaaende. „Den Karl regner meget paa Keiserens Godhed. J min Tjeneste havde han for fin Feighed tiden raade maatter bøde med Livet." ru kom Trosset, og matt gjenkjende deriblandt Del Pontes Pakvogn. Flere blandt Svenskerne mente, at den Forræders Eiendom maatte anholdes og betragtes som godt Bytte. — „Jeg har givet mit ^Eresord," sagde Gustav Adolf, „og ingen skal bebreide mig, at jeg har brudt det," og

Voguett sik passere frit.

Tilly blev høilig opbragt over Savellis Opførsel, afsatte ham straks fra enhver Beftilling i Hæren og anklagede ham formelig for Keiseren^ men Savelli vidste at dreie og vende Sagen saaledes, at han til Tillys store Harme blev aldeles frikjendt.

Tilly felv havde i al denne Tid lidet tænkt paa at møde Guftav Adolf, hvem hau mente at Eontis og Schautnburgs Tropper maatte fkaffe fuldt op at gjøre. Selv holdt hatt det for vigtigst at kue deu mægtige Stad Magdeburg, der havde reist fig mod Keisereu ^ men da hau fik høre^ hvor ilde det var gaaet de keiferlige i Pommern og Brandenburg, maatte han gribe til kraftigere Forholdsregler. Han efter-lod deit tapre Papenheim udenfor Magdeburg, tnarfcherede felv til Brandenburg, indkaftede Forsterkninger i Frankfurt og begav fig med hele den øvrige Hær til For-Pommertt.

Ved Underretningen herom trak Gustav Adolf fine Trop-per fammen. Gnftav Horn kuldtes tilbage fra ^ftfiden af Oder og fik sin Plads anvist i Midten ved Staden Fried-land, Kungen felv ftod paa venftre Fkøi ved Pafewalk og Bauer paa høire Fløi ved Demmin. Kniephaufeu fik Ordre153

til i al Hast at trække sig tilbage fra neit-Brandenburg, hvor han havde sin Skilling. Mett det Brev, som indeholdt dentte Ordre, saldt i Tillys Hænder, som dersor besluttede at asskjære Kniephaufen og til deu Ende affendte Kratz med 12,666 Mand for at omringe neu-Brandenburg. Selv iuarscherede hatt efter, yderst forbitret over den just nu tttodtagne Underretning om Demmins Fald. J Slottet Fels-berg mødte han uventet ett hærdig Modstand af 56 svenske Dragoner, som, da Slottet var taget med Storm, alle udeu naade blev nedhuggede. Derpaa rykkede han srem til neu-Brandenburg, hvor Kttiephaufeu allerede var indeftængt.

Gustav Adolf iudsaa fuldkommeu det timulige for dettiie General aletie at forsvare sin Stilling. Det blev altsaa et Spørgsmaal, hvorvidt man skulde ile ham til Hjælp eller ikke. Svettskerne var haardt medtagne as Vinterfelttoget, Tillys Mandfkab derimod frifkt og tidhvilet, faa at Slaget let kunde faa et ulykkeligt Udfald og dermed hele Kxigen. Kongen befluttede derfor at undgaa et afgjørende Slag^ han delte Hæren i to Dele, af hvilke den høire ttttder Guftav Horn vendte fig mod Stralsund og med yderste Forsigtighed besatte alle Passer, der førte over Floderne Peene og Tre-bel^ den venftre utider Kongen selv marscherede mod Oder, hvor der mellem Schwedr og Vierath lagdes i ett sterkt be-fæftet Leir.

Paa deittte Maade blev Kniephausen overladt til fig felv.

Han havde fit eget og et halvt fkotfk regiment, tilsammen omtrent 2666 Mand, men ingen Kanoner. J en ny Skrivelse havde Gustav Adolf befalet ham igjennem Underhand-littg med Fienden at føge at redde sig selv og Besætningen^ men ogsaa dette Brev blev opsnappet af Tillys Folk. Kniep-hatifen, som saaledes iutet vidste om Kongetis Planer, be-sluttede at gjøre Modstand i det længfte og afslog alle Til-lys Opfordringer. Denne, font frygtede, at Gtiftav Adolf154

skulde ile til Undsætning enten as dette Sted eller af Mag-deburg, paaskyndte Beleiringen og lod fine Folk gjentagne Gange løbe Storme men skjønt 22,666 Mand sterk blev de dog tre Gange tilbageslåede af Kniephausens 2666. Jmidlertid dundrede Tillys 26 Kationer Dag og rat mod Fæst-ningen^ Kniephausen kunde blot svare nied Musketter. Tilsidst ramlede en Del as Murene ned, og de keiserlige beredte sig atter til Storm. Kniephausen begjærede 24 Tinters Be-tæukningstid ^ det afsloges, og sør endnu Tilly kunde give Ordre, stormede de keiserlige, besteg Murene og trængte ind i Staden. Blodbadet blev forfærdeligt^ ingen Pardon blev given, ikke engang til

Borgerne^ „thi," sagde man, „det kjætterske Puk havde begunstiget Svenskerne." De sidste blev tiedhuggede Mand for Mand. Kniephaufett blev saaret, kastet til Jorden, men undkom til raadhuset, hvor han med omtrent 66 Personer blev tagen til Fange.

Gustav Adolf blev yderlig opbragt ved Underretningen om dette Myrderi. „Deit gamle Korporal," fagde han, idet han dermed betegnede Tilly, „begynder at føre Krigen som en Kroats men jeg skal nok engang gjengjælde ham det." For øjeblikket skuttede han sig endnu sastere indenfor fine Forskansninger og overlod Tilly den aabne Mark. De faa, som kom tikbage fra reu-Braudeuburgs tapre Forfvar, fik fyrftelige Belønninger.

Efter dettue Seier marscherede Tilly længere mod rord, men fandt Landet overalt udplyndret og derhos utilgjæugeligt paa Grund af de ved Vaarflommen opsvulmede Flo-der. Baade Horns og Kongens Stilling fandt han uaugribelig, og den keiserlige Hær marscherede atter tilbage mod Magdeburg, derunder livlig forfulgt af svettske Streiskorps, og faaledes fluktede det første Møde mellem Gustav Adolf og Tilly.151

Fireogtyvende Kapitel.

Frankfurts Erobring.

Da Tilly var vendt tilbage til Magdeburg, besluttede Gustav Adolf at angribe Frankfurt. Hau efterlod ett tilskrækkelig Besætning ved Schwedt og begav fig opad langs Oderen. Paa vestre Side gik Kongen selv med 16,666 Fodfolk og 8,666 nyttere, paa østre Gustav Horn med 2,666 Fodfolk og 1,666 nyttere. Artilleriet førtes paa Floden selv under Bedækning af Johan Baner.

Frankfurt au der Oder var efter den Tids Skik tem-ntelig sterkt befæstet. Besætningen iidgjorde 8666 Mand tinder Schaumburg. Mengda Tilly efter Tabet af Gartz var misfornøiet med denne Feltherre, sendtes Tiefenbach derhen for at overtage Befalingen. Denne ankom lige før Svenskerne og lod straks afbrænde Forstæderne, sor at Fieu-den ikke af dem skulde hente nogen Beskyttelse. Paa Toget sra Schwedt stødte Gustav Adolf paa flere Hobe af Kroater, font dels nedsabledes, dels fangedes og sendtes til Sverige sor at arbeide i Fahltins Kobergruber. Den 1ste April nærmede Svenskerne sig til Franksurt. Da man vidste, at Besætningen var sterk, lod Gustav Adolf fin Hær opstille i Slagorden og marscherede saaledes mod Sta-den, ventende hvert øieblik at møde de keiserlige Tropper.

Men ingen Fiende var at se, ktitt nøgen af de brændende Forstæder. Dette forøgede Modet hos Svenskerne, og de makscherede deu næste Dag endnu nærmere. Gustav Adols ined Teuffel ved fin Side red langt frem for at underføge Stiklingen, da pludfelig ett Ktigle fra Fæftningeu gjennem-borede Teuffels venftre Arm. „Ak," raabte Kongeit, „ttu kan Tenffel ikke hjælpe mig, hvorledes skal det nti gaa?" Teuffel førtes til Leireti, og Kongen paatog fig felv font152

General-Adjutant at ordne Tropperne. — Endel opftilledes paa nogle fremskydettde Vinbjerge^ „snart, Gutter," sagde Kongen, „skal vi nu drikke Vin istedetfor Odervand." Tiefenbach lod gjøre et lldfald, mett tiden rytte. Vel tordnede Kanonerne fra alle Kanter af Fæftningsverkerne^ mett Svenskerne trængte dog srem med sine Forskansninger, saa at de inden næste Morgen havde arbeidet sig helt ind imod Stadsmurene. Den 3die April var Palmesøndag. Dett svenske Hær tilbragte Formiddagen t Stilhed under Guds-tjeneste, hvorsor de keiserlige troede, at Gustav Adolf ikke havde faaet Kanoner nok med fig, eller at han i det hele var for svag og nu vilde trække sig tilbage. „Hør der, J Sild-ædere," raabte de keiserlige fra Murene, „har J tttt af Sult gnaget op eders Læderkanoner, siden J ikke kan løse et eneste Skud?" Andre tog en skudt Vildgaas og hæugte den tid over Muren og raabte, „at Svenskerne med de andre Træk-ftigle nu burde skynde sig nordover igjen ^ de havde længe nok

overvintret i det varme Tyskland". — „rei," raabte Sven-skerne, „vi tænker just nu paa i Frankfttrk at ftege og æde

op alle de Gjæs, fom de keiferlige har røvet fra Dammene i Pommern." Jmidlertid havde Gustav Adolf faaet iftand et Batteri paa tolv Kanoner, som rettedes af ham felv og ud paa Eftermiddagen aabnede ett ødelæggende Jld. Tiefen-bach med fine Officerer sad just ved Bordet, da Skydningen begyndte. De lo overmodigt ad Svenskernes Forsøg og værdigedes end ikke at reise sig fra Bordet. Dette kont dem dyrt at ftaa. Gustav Adolf vefalede Baner med Skotterne at angribe den nærmeste Port. De mødte sterk Modstand. Hepburu blev saaret i Knæet og maatte bæres bort. Hatts

Major traadte i Stedet, men faldt ftraks. ru studsede Skotterne, men Baner befalede at rykke frem. Tæt feinimentrængte, Sknlder mod Skulder. brød de fig igjennem og erobrede endelig deti ydre Port.153

nu ilede de keiserlige til og lagede sig til et Udfald tin-der Schatintbuxgs Befaling for at tage Porten tilbage^ men

de blev forekomne. En Løitnant i Kongens Hær ved navn Anders Auer troede at finde Murene paa et Sted slet bevogtede og spurgte derfor eit Hob Soldater, sont hau kjeudte for driftige Folk, om de ikke tned ham vilde gjøre ek Forsøg mod Muren. Som sagt saa gjort. Udeu at oppebie nogen Ordre sik de et Par Stormstiger op og kont virkelig tned Atter i Spidsen klatrende op paa Muren, hvor de satte sig fast. Kongen saa det og sendte straks Forsterkning did, paa samme Tid som han gav alle Tropperne Besalittg at storme.

nu begyndte ett forfærdelig Kamp ^ men over den Vei, font Auer havde battet, ilede hele Skarer af Svensker frem,

trængte ned^ indenfor Volden og aabnede Portene for Skotterne, fom styrtede ind fulgt af attdre regimenter og jagede Fienden ind i Byens Gader. — Endnu skarpere gik det til

ved ett anden Port, hvor de blaa og gule regimenter ftødte vaa dett keiserlige Oberst Butler ined sine Jrlæudere. Paa

begge Sider sægtedes med den største Tapperhed, og sørst ved det tredie Stormløb fik Svenfkertte beholde Pladfett. Jkktin faa af Jrlænderne tog Flugten ^ de flefte faldt og be-dækkede med fine Lig Pladfett indenfor Volden, ligefom de gule og blaa Svensker udenfor. Bntler felv toges tilfange, dog førft efterat han saaret havde maattet opgive al Mod-stand.

Uordenen blandt de keiserlige blev titi forfærdelig. Ktiii eit eneste Vei stod tilbage, paa hvilken de ktinde komme tindas, nemlig over den Bro, som paa den østre Side af Staden førte over Oderskrømnten. Meu hid træugte sig uu alle,

Soldater tilsods, ryttere og Trosvogne. De sidste^ kjørte sig fast og spærrede Veien. Mange hundrede as dent, sont

var naaede længst srem, trængtes as de efter følgende tid i Floden, ni ed en s disfe felv nedhuggedes af de sorfølgeude154

Svensker. Ttefenbach og Schaumbiirg undkom med ftor

nød, idet de tilhest sprængte frem over de ophobede Lig. Fox at hindre Forfølgelfen lod Tiefenbach fiden ftikke Jld

paa Broen, hvorpaa han med Levningerne af Befætningen skyndte fig til Gxofs-Glogau. De keiserlige tabte mellem 2 og 3,666 døde, 866 Fanger og 86 Kanoner foruden en Mængde Krigsfortiodenheder af alle Slags. Disse beholdt Kongen felv, hvorimod Staden overlodes til tre Tinters Plyndring. Denne Tilladelse be-nyttede

Soldaterne med største Jver, og flere af dem fantlede paa dett korte Stund betydelige rigdomme. Saame-get fom muligt søgte Gustav Adolf dog at forekomme alle

Voldfomheder, hvad der ogsaa i det hele lykkedes. Jngett Kvinde blev forulæmpet, blot ett Borger blev dræbt og det ved ett Misforstaaelse. Da Soldaterite for en Del ikke til den bestemte Tid vendte tilbage til sine Fatter, ilede baade Kongen selv og de øvrige Ehefer omkring og drev dem med

haarde Ord og dragne Sverd bort fra Plyndringen. nogle af de stridigste blev øieblikkelig hængte til Skræk og Advarsel sor de andre. Hæren forlagdes derpaa i Staden, og de aldeles udplyndrede Borgere fik udleveret Korn til Un-derholdning baade for dem felv og for de indkvarterede Sol-dater.

Erobringen af Frankfurt, fom fnart paafulgtes af deit fterke Fæstning Landsbergs Overgivelse, forøgede i betyde-ligt Mon Guftav Adolfs Anseelse og Magt. Han kunde herfra efter Behag vende fig mod Schlesien, Brandenburg eller Sachsett. Opmuntrede ved haus Fremgang begyndte de protestantiske Fyrster ligeoverfor Keiseren at føre et mere bestemt Sprog, og deres Undersaatter knude ikke dølge sine Forhaabninger og sin Glæde. Blandt Katolikerne vaktes alvorlige Bekymringer. Selv i Wien herskede en alminde-lig Skræk baade blandt høie og lave. Man søgte vel at be-45 rolige Folket, og de katolske Prester sorsikrede, at disse lllyk-ter blot var som eit liden Sky, hvorefter Solen snart vilde bryde srent med end herligere Glans. Men mange Tittg viste, at man paa høiere Steder ansaa Faren større. Fæst-itingsverkerne om Wien sattes istand, og sra Jtalieti, Un-garn og Sydtyskland samledes og sendtes til Tilly alle de Krigsfolk, font kunde undværes. Keiferen selv blev høilig forbauset over sine store Tab og ikke mindre fortørnet paa

sine raadsherrer, der havde forestilt ham den svenske Magt som saa ringe og derved foranlediget den første Forsømmelse.

Hau begyndte at betragte Gustav Adolf med helt andre Øine, og det blev stilk med Hoffets før faa almindelige Spøg

og Spot om Snemajestæten fra norden.

Femogtyvende Kapitel.

Forbuudet med Brandenburg og Magdeburgs Ødelæggelse.

Uagtet Gustav Adolfs Fremgang hos de tyske Protestanter gjenoplivede det næsten udslukte Haab om redning, manglede de dog endnu en Anfører, font ktittde stille sig i

Spidsen for deres reisning^ thi Kurfyrst Johan Georg af Sachsen, der tiden Sammenligning var dett mægtigste, havde

lidet Mod til at bryde med Keiseren. Dog blev Krættkel-serne sra dennes Side saa mange og store, at Johan Georg, saa nødig han end vilde, saa fig dreven til ester Santraad med den ligesaa dybt krænkede Kursyrst Georg Wilhelm as Brandenburg at udskrive en Sammenkomst i Leipzig as alle de protestantiske Skænder for at overlægge ont deres fælles bedste. Mødet holdtes i Febr. 1631, og Gustav Adolfs ind-156

til da gjorte Erobringer forøgede deres Mod, faa at de gjorde Keiseren de alvorligste Forestillinger samt besluttede at møde Vold med Vold, hvis de paaklagede Misbrug ikke straks asskaffedes. Gustav Adolf vilde gjerne knytte næt^-mere Forbindelser med de forsamlede Fyrster^ men dette af-sloges, skjønt under meget venskabelige Forsikringer. Aar-sagerne var dels Frygt for at begynde aabenbar Krig mod Keiseren, dels Uvillighed til at kaste sig i Armene paa ett Udlænding, dels og maaske allermest Johan Georgs At-traa efter selv at opkaste fig til Hoved sor de tyske Prote-stanter.

Da Gustav Adols saaledes intet ktittde tidrette gjennem Underhandlinger, besluttede hau at bruge krastigere Midler.

Hatt esterlod i Egnen om Landsberg rhingreven og Baudis for at holde Tiefenbach Stangen, der i Schlesien samlede

nye Tropper. Selv marscherede han med den øvrige Hær tilbage til Frankfurt og derfra lige tttod Berlin, Brandenbtirgs Hovedftad. Deu 1ste Mai ankom han i rærheden deraf og fendte straks eu Gesandt til Kurfyrsten med følgende Forestilling. „Kongen havde soretagek hele den tyske Krig for Protestanternes Skyld og dette fidfte Tog væseut-lig for at befri Stadeu Magdeburg for deu overhæugeude Fordærvelse. Men for med nogen Sikkerhed at kuuue mar-schere mod Tilly var det nødvendigt i Brandenburg at have eu eller anden Fæstning at støtte fig til, om Toget skalde faa et uheldigt Udfald. Hatt begjærede derfor af Kurfyr-sten at faa besætte Spandau og Küstrin, hvorimod han gav sit kongelige Ord paa, at han vilde sætte Kurfyrsten i Be-siddelse af begge Fæstninger igjen, saasnart Magdeburg var befriet, eller i ethvert Fald efter to Maaneders Forløb." — Kurfyrsten gav et afslaaende Svar. „Han ktittde ikke til fitt lovlige Overherre Keiserens Fiende overlade Borg og Fæste tiden at gjøre sig skyldig i aabenbart Ovrør. Men han sor-157

sikrede paa sin fyrftelige Tro og ^Ere, at disfe Fæstninger sktilde staa Gustav Adolf aabne i Tilfælde af en Ulykke." — Hermed var nu Kongen flet ikke tilfreds, faafom han ikke tiden Grund frygtede, at just hvis han i Tilsælde af ett Ulykke kom til at behøve disfe Fæstninger, vilde Kursyrsteu af Frygt for Keiseren allermindst vove at overlade hant dem. „Lykken," sagde hatt, „er sktftende ligesom Meutte-skettes Tænkemaade." Han gjorde endnu ek Forsøg, idet hatt skikkede Gustav Horn til Kurfyrsten med Løfte om at understøtte Pommerns fremtidige Forening tned Branden-burg. Men da ogfaa dette Forføg mislykkedes, besluttede hait at forsøge, hvad han i egen Person kunde udrette, og ntarscherede mod Hovedstaden med 1466 Mand. Ett Fjer-dingsvei fra Staden ntødt^ Kurfyrfteu ham selv, omgiven af hele fit Hof. De traadte faninten i ett Lund ved Veien for at overlægge om dentie saare vigtige Sag^ men efter en Stnnds Samtale begjærede Kurfyrsten yderligere at raadføre sig med sit Følge, i hvilken Tid Gustav Adolf tited vatt-lig Artighed famtalte ttted Kurfyrftens Getnalittde og Svi-germoder. Ett kort Tid ester kom Kursyrsteu tilbage med et afslaaende Svar. Dg blev Kongens Anfigt mørkt, og efter nogle alvorlige, truende Ord lagede hatt fig til at vende tilbage til Hæren. Men de fyrstelige Kvinder, henrevne dels as Beundring over Helten, dels as Frygt sor hans Hevn, begyndte indstændig at bede, at det maatte behage ham at følge dem til Staden, faa ktiiide Forhandlingerne der fork-sættes, ntaafke tned ftørre Fremgang. Saa skede det ogfaa. Under Bedækning af fine medbragte Tropper drog Kongen

ittd i Berlin og blev der natten over. Dagen derpaa, den 4de Mai, fortfattes Underhandlingerne, men fyntes længe

ikke at lede til noget resultat. Kursyrsteu var bekymrek, ja

bedrøvet og kunde ikke skjnle disse sine Følelser. „Jeg kan

ikke tindres over," sagde Gustav Adols, „at hatt er stild af158

Bekymringer^ thi det er unegtelig en farlig og betænkelig

Sag, jeg begjærer ^ men det er jo ikke til rytte for mig, men for Kurfyrften felv og hans Folk, ja for hele Kristenheden."

„Min Vei," vedblev han derpaa med høi røst for at høres af alle i Salen, „min Vei gaar til Magdeburg, til dets

Frelfe, og det ikke for min, meit for den proteftantifke Kri-stenheds Skyld. Vil ingen hjælpe mig, ttu vel — saa ntar-scherer jeg tilbage, slutter Fred med Keiseren, som visselig ikke vil negte mig billige Vilkaar, og saa kan jeg slaa mig

til ro i Stockholm og det ttted en god Samvittighed^ men J skal engang paa den yderste Dag staa til Ansvar for eders

Feighed, at J ikke vover at nnderftøtte Evangeliets Sag. — Ja felv her i Tiven skal eders Egennytte saa sin rette

Løn^ thi naar Magdeburg er faldet og jeg med mine Tropper er vendt tilbage til Sverige, hvorledes vil det da vel gaa eder

og eders Land?" — Kurfyrften og haus raadgiver svæ-vede hele Dagen frem og tilbage mellem modsatte Beslut-

ninger^ paa dett ene Side stod Tilly, paa den anden Side Gustav Adolf, enhver af dem med ett mægtig Hær^ men den første var ti Mile borte, den anden kuu en, og Berlin var aldeles ubefæstet. „Han har jo Kanoner med ogsaa,"

var gjerne Slutningen paa alle raadsherrerttes Udtalelser^ de mente ttentlig, at Gustav Adolf ogfaa mod deres Vilje

kunde naarsomhelst gjøre sig til Herre over Staden. Dette gav han dem ogsaa temmelig tydelig at forstaa. Halvt spø-gende, halvt trtiende ytrede han til Fyrstinderne, at det be-roede eite og alene paa ham at lade dem for en Vinter gjøre et Besøg i det fnedækte Lapland. Ettdelig Kl. 6 om Afte-nen gav Kurfyrfteu det læitge veutede Samtykke. Spandau og Kuftrin skulde overlades til Svenskerne, titen paa de Vil-kaar, at de ogsaa skulde staa aabue sor Kursyrsten og til be-stemt Tid atter overgives i hans Besiddelse. Da man var kommen til Ende med dette, blev der holdt et stort Gjeste-163

bud, hvor det gik overmaade muutert til. Kurfyrsten, font i Vinen føgte at drukne fine Bekymringer over den tagne Beslutning og dens titulige Følger, blev synligett mere og mere oplivet ligesom de fleste øvrige Kjester, medens Gustav Adolf iagttog sit sædvanlige Maadehold. Meu da han saa Mod og Glæde tindre i ethvert Blik, vilde han prøve ved denne gunstige Leilighed at lede deres oplivede Gemytter til

ett ædel Beslutning. Han reiste sig, opløstede sitt nøst og opsordrede dem i ett kort Tale til som Brødre og Forbunds-

fæller med forenede Kræfter, Svensker og Tyskere, at tttar-schere affted for at frelfe Magdeburg, hvilket vilde ^ære paa ett Gang at frelse baade Tyskland og deit hele protestantiske Kristenhed. Da forftummede pludselig den glade Tummel, Kurfyrsten flog forlegen sine Øine mod Gnlvet, og hans stammende Undskyldninger ligesom hans Hosntætteds synlige Uro lagde noksom sor Dagen, at dett sør viste Livlighed var Vinens og ikke Modets. Kongens Haab om paa denne Maade at virke til Magdeburgs Undsætning svandt ganske og aldeles.

Dagen derpaa besattes Spandau, hvor Axel Lillie sik Befalingen, og Svenskerne marscherede til Potsdam, medens de keiserlige Troppeasdelinger, som endnu ftreifede omkring i Landet, drog fig tilbage til Hovedstyrken ved Magdeburg. Men fra denne Stad kom der hver Dag mere og mere for-uroligeude Efterretninger. Forladt af Kurfyrsten as Sach-sen og de øvrige Protestanter var den henvist til sitte egne Kræster, der naturligvis var høist ubetydelige i Sammen-ligning med Tillys og Pappenheims talrige og øvede Ska-rer. Bud ester Bud afsendtes til Kongen med indstændig Begjæring om Hjælp. Gustav Adolf var i deit høiefte Uro og Spænding, og i det gladefte Selskab, tittder den muntre-ste Samtale behøvede man kun at nævne Magdeburg sor at se mørke Skyer drage over hans Pande. Fra Berlin førte164

der to Veie til denne Stad. Den ette, font over Alt-Bran-denburg førte ligetil Magdeburg, var i fig selv overmaade vanskelig at befare, hvorhos de omliggende Egne var aldeles udpinte^ hertil kom, at matt tilfidft i Fiendens Paasyn maatte passere over Elben. Den anden Vei gik sydligere til Wittenberg og siden ned langs Elben til Magdeburg, deu var god at passere og førte gjennem rige Landskaber, og derfor valgte ogfaa Guftav Adolf dett. Men denne Vei gik ogfaa gjennem det sachsiske Land og over det sterkt be-fæstede Wittenberg. Allerede fjorten Dage i Forveien havde derfor Gustav Adolf skrevet til Kurfyrft Johan Georg af Sachfen og foregaaet ham et Forbuud eller opfordret ham til ialfald at overlade ham Wittenberg paa samme Vilkaar som Spandau^ men Johan Georg afslog alt. „Han kunde ikke glemme fin Forpligtelse mod Keiseren og det romerske

rige," sagde han. — „Eders fyrstelige Høihed," svarede Gu-stav Adolf, „bør vel heller tkke glemme eders Forpligtelse

iitod den sande evangeliske Lære og mod de eder af Gud an-betroede Underfaatter." Flere Bud afsendtes^ men alle kom de tilbage med samme Svar og tilsidst med intet Svar. Den skue ^jesu i tisken Keiser Ferdinand havde nemlig udtalt sig som gunstig stemt for et fredeligt Forlig, med Ønsket om, at Johan Georg, som den formemfte blandt Proteftanterne, vilde optræde som Mægler. Dette var just at tage ham fra den ømme Side, og smigret ved den Tillid, Keiseren viste ham, vilde han ikke mere laane Øre til Gustav Adolfs For-slag. Jmidlertid lød det alt værre og værre sra Magde-btirg. Gustav Adolf aabuede ttye Underhattdliuger og vilde nu forsøge, om han ikke ved en personlig Sammenkomst skulde kunne bevæge dett sachsiske ligesom den brandenburgske Kurfyrfte. Men paa det Forslag, han i denne Hensigt gjor-de, lod Johan Georg svare. „Jeg er forhindret fra at ntøde^ thi jeg holder juft paa at mønstre den Hær, hvormed161

jeg agter at skaffe mit Land ro og Agtelse for min centra-litet." Fire Dage havde disse Underhandlinger varet ^ deii

femte kom Efterretningen om Magdeburgs Fald.

Byen Magdeburg var dengang det sterkeste lutherske Vertt i Tyskland og deii eneste tyske Stad, som endnu turde vove at løfte op Haanden til Forsvar mod Katolikernes Vaa-benmagt. Derfor havde deit katolske General Tilly foresat sig fremfor alt at udrydde af Jorden dette „Kjætterrede", som bau kaldte det. Han skyndte sig at storme Staden, sør Gustav Adolf kunde naa frem til dens Hjælp. Og det lyk-kedes. Det var den 16de Mai 1631 om Morgenen. Straks begyndte Tillys katolske Skarer, af hvilke især Kroaterne

og Wallonerne er berygtede for sitt grænseløse raahed og Grusomhed, en Plyndring og ødelæggelse i den mest ræd-

selsfulde Skikkelse. Den katolske Soldaterhob drog i Vild-skab ind over Gadertie, slog i Stykker og brød ned alt, den knude, trængte ind i Husene, røvede og plyndrede, krænkede Kvinderne, myrdede, ødelagde og brændte. Det gik eitdttti

grusommere til end ved nedslagtningen i Pasewalk — se Kap. 26. Tilly selv skal siden have sagt, at ødelæggelsen af

Magdebnrg var deii værfte ved Siden af Trojas og Jerti-saleins skrækkelige ødelæggelse. Plyndringen og ødelæg-gelseit begyndte Kl. 16 Formiddag. Ved Middagstid tid-brød Jldebrand, som spredte sig over hele Byen, og om Kvelden var af det rige og herlige Magdeburg ikke mere igjen end Domkirken og nogle faa Huse. Alt det øvrige var ødelagt, og det meste as Befolkningen ^der beløb sig til

i 6,666^ var myrdet, opbrændt eller drukuet. neppe 2666 var igjen. De katolske Soldaters Grusomheder fortsatte,

indtil Flammerne af Branden endelig om Aftenen drev dem iid til Leiren med sit rov og sine Fanger. Mange as Fol-k62

ket havde søgt redning i Kirkerne, men blev opbrændte sammen med disse. Plyndringen fortsatte dog ogsaa de føl-

gende Dage. Man gjettnemrodede Grusdyngerne, og man trængte ned i Kjælderne og fandt der mellem forbrændte Lig og stivuet Blod et uhørt stork Bytte af Sølv, Guld, Klæder og Levnetsmidler af alle Slags, sont altsammen blev ført ud til Leiren. Da Tilly den 12te Mai red ind i den ødelagte Stad, mødte ham et Syn, som skal have rørt selv

denne iskolde Mand. Hvor r ordtysklands rigeste og skjøn-neste By prangede to Dage før, saa han nu soran sig blot

ruiner og Askehauger, og som rester af Stadens Befolkning fik han mellem Dynger af Lig øie paa nogle fmaa Die-

børn, fom endnu hang fast ved sine døde Mødres Bryster eller forgjæves prøvede paa at skjule sig bag sine Forældres døde Legemer, samt en Del lidt større Børn, der forfkræk-kede løb bort efter Gaderne og fortvilet raabte paa fitte Forældre med en Jammer og et Skrig, fom knude røre selve Steue. En samtidig Beretning siger. „Med ingen har de faret værre frem end med Presterne tde protestantiske^ ^ først dræbte de dem mellem deres

Bøger, derpaa tændte de Jld paa dem og Bøgerne. Hustruerne og Døtrene bandt de efter Heftene, trak dem tid til Leiren og der skammelig kræn-kede og mishandlede dem. St. Johannes Kirke havde væ-ret fuldpakket af Kvinder, den skal de have fpigret igjett ndenfra og derpaa opbrændt den. Kroater og Walloner har tyranniferet skrækkeligt, de har kaftet Børnene i Jlden, bun-det de fornemste og smukkeste Koner saft ved Stigbøilen, saaat de i Sprang har maatte følge med ud af Staden, de bar ftukket Spydet gjennem Smaabørn, løftet dem op og svinget dem paa Spydet nogle Gange og derpaa slængt dem af Spydodden ned i Jlden."

Fryxelk skriver bkandt andet. „De gyfekigfte Vokdsom-heder og Forbrydelfer blev udøvet udeu Skam, tideu Straf.163

Tyveri, Voldtagelfe, Mordbrand og Mord rasede overalt. Jiidbyggerne blev med de største Pinsler tvuugne til at sinde frem fitte bortgjemte Penge og Skatte, og derefter blev de tidett Skaanfel myrdede. .. .Kroaterne morede fig med at skikke Spydet gjennem Børnene, at kaste deiit i Jldeti, at kløve dent langsefter ined et enefte Hug ofv. De ftakkels Kvinder led dobbelt Mishandling, blev først krænkede og derpaa dræbte. .. .Mange valgte heller at dræbe fig felv.. . .Tyve Kvinder, fom befandt fig i et Hus ved Elven og saa

paa hine ræd selsh an d li ng er, omfavnede hverandre og ftyr-tede sig saa ud i Bølgerne. J Katarina Kirke laa 53 ho-

vedløfe Kvindelegemer. Kroaterne havde førft bagbundet dent, dervaa skjæudet deitt og endelig halshugget deiit ....

nogle beskrev for deit katolske General Tilly disse skrække-lige Grusomheder og bønfaldt ham otti at kalde sine Sol-

dater tilbage og dog gjøre en Ende paa dette. Men Tilly svarede. „Lad dem holde paa en Tinte enditti. Solda-terne maa dog have tiogeit Belønning sor sit Besvær" ! ! Deit 15de Mai seiredes af Seierherrerne i Magdeburgs Domkirke katolsk Takke-Gudstjenefte, da Katolikeriie tiitder Kanonernes Torden affang „Te Dentn" ^O ftore Gud, vi prife dig!^ for den vundne Seier over de lutherske Kjæk-tere! Lignende Glædesfester seirede Jesuiterne og Paven

ogsaa i rom. l^Det samme har de gjort ved flere lignende Leiligheder, faaledes ogsaa i Anledning af Blodbryllnppet

i Paris Bartolomæusnatten 1572, da Katolikerite havde snigmyrdet 46,666 Protestanter^.

Denne rystende Begivenhed er i rædsel og Vederstyg-gelighed enestaaende selv i Trediveaarskrigen Historne. Den

er en Gjentagelse as Scenerne i Pasewalk, iitett saa meget sorsærdeligere, som Magdeburg var eii as Tysklands mæg-164

tigste og folkerigefte Byer. Dens ødelæggelse vakte hele Tyfklands, ja Europas Deltagelse, blandt Katolikerne Glæ-de^ blandt Proteftanterne Harme, Afsky og Frygt for ett lig-nettde Skjæbne. De gruelige Voldsomheder vakte dog og-saa hos de bedre af Katolikerne de Følelfer, de sortjente. En Mængde Flyveskrifter med udførlige Beskrivelser derover

spredtes over hele Europa, og Tillys før saa hædrede ravn blev en Gjenstand for Afsky og Forbandelfe.

Underretningen om Magdeburgs Fald var et Torden-

flag for Gustav Adolf. Det vilde raseri, deu mere end dy-riske Blodtørst, som Keiseretis Hær ved denne Leilighed lagde

for Da g ett, bragte bant næftett udaf fig felv. „Ved Gud," udbrød han, „jeg skal engang gjengjælde den gamle Kor-poral dette, om det ogsaa skal koste mit Liv." Mange gjorde Gustav Adolf ansvarlig for Stadens Ulykke, siden ban ikke i rette Tid havde ydet den lovede Hjælp. For at imødegaa denne Paaftand udgav hau et vidtløftigt For-fvarsfkrift, hvori han viste, at de Hindringer, som Kurfyr-fterne af Brandenburg og Sachsen havde lagt ham i

Veiett, var de egentlige Aarsager til Magdeburgs Fald^ thi Gustav Adolf bavde ikke, tvertimod alle Krigskunstens regler, kun-net marfchere frem mod Elbeu og saaledes paa ettgaug udsætte hele siu Hær og sit Foretagende. Tilly selv har i dette Tilfælde taget Guftav Adolf i Forfvar, idet hau i et Brev til Keisereu erklærede, at Gustav Adols bavde gjort alt, som var muligt, forat komme Mag-deburg til Hjælp. Eiter Magdeburgs Fald lod det ogfaa til, at Gustav Adolfs Forbuud ttted Kurfyrfteu af Brandenburg atter skulde opløses. Denne Stads redning havde været det nærmeste Formaal for det sluttede Forbuud, og da Kurfyrfteu af Brandenburg uti ogfaa var udfat for fterk Paavirkning fxu Kurfyrfteu af Sachseus Side, og hans Frygt for Tilly blev165 dæmpet, idet denne sendte sin Hær mod Vest til Hessen, be-gyndte han ligeoverfor Guftav Adolf at tale i eit andeu Tone. Hatt beklagede fig over Svenskernes langvarige Ophold in-denfor Brandenburgs Græufer og begjærede tilfidft i Kraft af Kongens skriftlige Løfte atter at komme i Besiddelse as Spandati. Gustav Adolf derimod, som umulig kunde sortsætte sit Tog ttdett at have ryggen fri, fordrede baade Spait-dau og Küstrin. Da Ktirsyrstett gjorde Vanskeligheder, ntarscherede Kongen dett 8de Juli med hele sitt Hær mod Ber-lin og tilbød sig samme Dag efter sit Løste at overgive Spandati, men tilsøiede derhos, at hatt fra detttte Stund maatte betragte Kurfyrften og haus Folk font Sveriges Fiender. Han agtede derfor at føre fin Hær ittd i Berlin og begjærede, at Kurfyrften for at undgaa Blodsudgydelse uden Modstand vilde aabne Stadens Porte. Dette Brev ankom om Aftenen Kl. 16 til Staden, og Kl. 6 den følgetide Mor-gen rykkede hele dett svenske Hær iited 66 Kanoner frem mod dens Mure. Hoffet og Jndvaanerne blev lige forfærdede^ Bud vaa Bud udsendtes for at overtale Kongen til at give ett passende Frist. Da blev Gustav Adolf opbragt. „Kur-tyrsten," sagde hatt, „har modtaget de keiserlige Tropper i sit Land^ han har kilstaaet detit sri Gjenneinmarsch, sorsy-tiet dem med alle Fornødenheder og overgivet deiii sine Fæst-ninger, og det trods alle deres Plyndringer og Voldsonihe-der. Jeg vil ikke finde mig i, at Svenskerne behandles værre end østerrigerne, især da den Sikkerhed og de Levnetsmid-ler, jeg fordrer, alene skal anvendes til Laiidets Forsvar. Jeg har sast besluttet hos mig selv ikke at forandre deitite Plan. Min Svoger Kurfyrsten maa derfor enten bestemme sig til at gaa ind paa deii eller ogsaa se sin Hovedstad plyndret. Jeg behøver kiitt tited et Kanonskud at give Tegn dertil." For dette trtiende Sprog maatte Kurfyrften tilsidst give efter. Forbuudet fornyedes paa det Vilkaar, at Svenskerne166 fik Spandati og Küstriu og desuden 36,666 rigsdaler maa-nedlig til Hærens Underholdning.

Jmidlertid var Pesten udbrudt baade i den svenske Leir og i Landet, og det med ett saadan Voldsomhed, at nogle svenske regimenter mistede indtil 36 Mand ugentlig. Gu-stav Adolf besluttede derfor at forlægge Tropperue i gode og rummelige Kvarterer, hvilket han ntt efter Tillys Af-marsch til Hessen trygt kunde gjøre. Jmidlertid drog Gnstav Adolf selv tted ril Potnntern og Meklenburg for at for-drive de fidste Fiender fra disse Lande. J Stettin traf han Gesandter fra deu russiske Ezar, som havde fattet eit oprig-tig Hengivenhed for Gustav Adolfs Persou og nu tilbød ham Hjælpetropper mod Polens og østerrigs forenede Magt. Guftav Adolf takkede, men indlod fig ikke paa Forflaget og fortfatte fin reife til Pommern. Ettdnu forsva-redes nemlig Greifswalde af den tapre Jtaliener Perufi, og Hensigten med Gustav Adolfs reife var væfentlig at frem-skynde Erobringen af denne vigtige Plads. Lykken fulgte ham ogsaa her. Da hau ttærmede sig Greifswalde, mod-toges han af den Efterretning, at Perufi ved et Udfald var bleven fkudt, hvorefter Besætningen havde overgivet Sta-den. Hersra drog han til Meklenburg, som nu for Størftedelen var renset for fiendtlige Tropper, og Gustav Adolf ltavde dett Glæde at kunne føre de fordrevne Fyrster tilbage til deres Land, hvor de med stor Højtidelighed atter blev indsatte i sin forrige Værdighed. Et Aar var nu forløbet siden Gustav Adolfs Aukomst til Tyskland, og med Glæde kuude han og hans Venner se til-bage paa de i Mellemtiden gjorte Fremskridt. Aar 1636 den 25de Juni indehavde hait kun den lille ø Usedom, nu

i 1631 var han Herre over alle Havne fra rügettwalde til

ribnitz, dertil Pommern, Brandenburg og Meklenburg med de flefte dertil hørende Fæstninger. Dett første Skræk over167

Magdeburgs Fald havde begyudt at lægge fig, og da Tilly ligesom af Frygt drog fig tilbage for Svenskerne, voksede Modet hos disse. Med saadanne Følelser seiredes Midsom-merfeften og nted det samme Aarsdageit for Guftav Adolfs

Landgang faavel i nordtyskland fotn i Sverige. Guftav Adolf havde til Stockholm hjemfendt 46 østerrigske Faner.

Midsommerdagen 1631 blev disse udhængte sra Kirketaar-iiette, og i Kirkerne asholdtes under den glade Menigheds talrige Tilstrømning Taksigelsessester sor de vundne Seire, ledsagede af hjertelige Bønner for Kongens og Sandhedens retfærdige Sag.

femogtyvende Kapitel.

Tillys og Gustav Adolfs audet Møde.

Efter Magdeburgs Ødelæggelse troede mati, at Tilly skulde kaste sig over Gustav Adolf, ifær da denne havde et titindre Troppeantal og derhos led betydelig af Pesten^ men i hele Tillys Færd ligeoverfor Guftav Adolf viser der sig ett Tvilraadighed, sor ikke at sige Frygtsomhed, som i man-ges Øine var et Varsel oiit hans forestaaende Ulykke. Og-saa denne Gang undveg han et afgjørende Slag^ hatt efter-lod Pappenheim tited en Del af Hæren til at forsvare Mag-debtirg og drog selv til Hessen for at tugte den gjenstridige Landgreve. Hans Soldater, efter Blodbadet i Magdeburg om muligt endnu vildere end før, gik tinder Marfchen gjett-ttem Thüringen frem med Jld og Sverd. Ved Grættfett af Hessen tilsendte han Landgreven ett skriftlig Befaling at træde tilbage fra Leipzigerforbnndet og modtage keiferlige Befætninger. Landgreven vægrede fig, og Tilly beredte fig alt paa at gjøre et ødelæggende Judfald, da han fra Pap-168

penheim modtog det ette Btid efter det andet med Anmod-ning om Hjælp, da Svenskerne var gaaede over Elben. Tilly besluttede at vende om. Medens Hessertte sang Lov-sange i sin Glæde over at være undslupne deii truende Fare, blev Folket i Thürütgeti, som iiti for anden Gang skulde modtage de frygtede Gjester, aldeles fortvilet og famlede sig i Skovene, hvor de nedsablede flere Hobe af plyndrende Østerrigere, inden Tilly kntide naa tilbage til Magdeburg.

Aarsagen til dette Tillys Tilbagetog var som sagt Gti-stav Adolfs Overgang over Elben. Efterat denne nemlig havde overværet de meklenburgske Hertugers Jndtog i Gü-strow, efterlod han til deres Beskyttelse Aake Tott med nogle

regimenter og ilede selv tilbage til deti svenske Hær i Bran-denburg. Han beskuttede at benytte Tillys Fraværelse og

brød straks efter Midsommerdagen op imod Elben. Over-alt flygtede de keiferlige uden Sverdslag, og Pappenheim selv trak sig tilbage indenfor Magdeburgs Mure. Den fid-fte Juni 1631 gik Svenskerne over Elben og indtog Staden Tangermünde, hvorved en Del østerrigere blev tagne til-fange. Disfe kaftede fig paa Knæ for Kongen og bad for fit Liv. „Staar op," sagde Gustav Adolf, „jeg er ingen Gud^ tilbeder derimod den almægtige Gud og takker ham, fordi eders Liv bliver skaanet! thi J fortjente visselig ikke bedre Lod end selv at bkive behandlede, som J har behandlet an-dre."

For Kongen stod der nu to Veie aabne. Den ene var at søge at fordrive Pappenheim fra Magdeburg^ men dertil

ansaa ban fig for svag, da Gustav Horn med eit betydekig Del af Hæren laa ved Grænsen af Schlesien, og Tilly des-tiden snart kunde komme Pappenheim til Hjælp. Den an-den var at bemægtige fig den nedre Del af Elben og intid-lertid afvente faavek nye Forfterkninger for fig fekv fom lld-brudet af den hemmelige Uvilje mellem Keiferen og Kur-173

fyrsten af Sachsen. Dette fidfte blev hans Beslutuing, og Stadeii Werben blev Middelpuuktet for Hærens nye Stil-ling. Dette Valg er af alle kyndige blevet rost font et Me-fterftykke af Krigskuuft. Werben er nemlig beliggende paa deti veftre Strand af Elben netop ligeoverfor det Sted, hvor Havel fra Ostsid eit salder tid i samme. Fra dette Sted knude deit svenske Hær beskytte de tre venskabelige Lande, Meklen-burg, Pommern og Brandenburg, medens deit Fiende, som skulde angribe ham, først maatte ntarschere igjennem alde-les udplyndrede Egne.

Werben erobredes ester ett kort, ttiett tapper Modstand og ligesaa de faa Punkter, font de keiserlige endnu havde til-bage paa østsiden af Elben. Sterke Forskansninger anlag-des i et betydeligt Omfang,^ og 156 Kanoner trtiede en an-gribende Fiende med Død og ødelæggelfe. Ogfaa ved denne Anledning vifte fig Kongens ufædvanlige Lykke. Pe-fteit, fom havde rafet slemt blandt hans Folk i Branden-burg, var ophørt, idetsamme Kongen kom tilbage tra Mek-lenburg og førte Tropperne mod Elben. J Leiren ved Wer-bett, hvor ftore Troppemasser paa dett hedeste Tid om Som-

tueren var sammentrængte paa et forholdsvis trangt dum, var Sundhedstilstanden ikkedestomindre tidinerkek god. For

eit Del var dette vistnok ett Følge af Kongens gode Foran-staltninger og den overflødige Tilførfel^ tttett Soldaterne føgte Aarsagen ligefaa meget om ikke mere i Kongens Lykke og i Gttds befkyttettde Haand over deres elskede Helt.

J Midten af Juli, da Guftav Adolf havde faaet fitte Fæftningsverker i ftild Stand, kom Efterretningen om, at Tilly nærmede fig og alt var naaet srem til Magdeburg. Da besluttede Kongen ved ett rask Handling at søge at over-rumple ett Del af hans ved Marschen ndmattede Tropper. Saa hemmelig som muligt sendte han 3666 Mand, sor stør-174

ste Delen ryttere, til Arenburg, ett liden Stad syd for Werben. Den 16de Juli om Aftenen red hatt felv did, fatte

fig i Spidsen for Mandskabet og drog i rattens Mørke vi-dere til Beldingeu. Dett 17de Jtili var ett Søndag. Kon-

gen laa hele Dagen ubevægelig, mett sendte en liden Afde-

littg af gula regementet for at faa Underretning om Fi-endens Stilling. De var heldige nok til at opsnappe nogle

østerrigske ryttere, as hvem man fik vide, at Tillys For-tropper stod blot to Mil borte. De bestod nemlig af fire

regimenter rytteri. Længst mod Vest i Burgskalk laa re-gimentet Monkecuculi, mod øst i Angexn Holk og Koronini,

i Midten i rbeindorf Bernstein. Derpaa ordnede Kongen Angrebet ^ Bandts mod Montecuculi, Gustav Adolf felv mod

Bernftein, rhingreven mod Holk og Koronini. Jttdbyg-gerne i Egnene, som hadede de keiserlige, havde ikke givet

dem den mindste Underretning om Svenskernes Bevægelser^ Soldaterne, trætte af de forriges Dages Befværligheder, udførte sin Vagttjeneste mindre opmerksomk, og Obersterne selv kunde ikke tænke sig Muligheden af, at Guftav Adolf skulde gaa angrebsvis tilverks. Saaledes blev de da ogsaa aldeles overraskede. Baudis, som havde kortest Vei, kom førft frem og fandt Fienden i Søvnens Arme, deres Ehef desuden fraværende. Som en Storm brød han ind i Byen. Den ftørfte Del af Fienderne blev nedhuggene kun nogle faa reddede fig ved Flugten. Allarmen herfra vækkede de kei-

ferlige i rheindorf og Angertt, faa baade Kongen og rhin-greven fandt fine Modstandere paa Benene og i god Orden.

Her blev da en kort, men heftig Kamp, hvormuder Kvugeu selv henreven af Jver ftyrtede sig ind mellem Fiendertte og var nær ved at hugges ned, da Harald Stake kom til Hjælp. Den tapre Bernstein faldt, østerrigerne veg ud af Byen, Svenfkerne efter og Guftav Adolf lod Byeu antænde, for at ikke dens Plyndring skulde volde Uorden blandt Trop-171

pextte. Ogsaa Holk og Koronini maatte tilfidst tage FUig-ten, og Svenskerne dxog sig med betydeligt Bytte tilbage til W ex ben.

J sitt Leir ved Wolmirstedt hørte Tilly Skuddene sra sine Fortropper, iiieti kunde ikke itide komme dent til Hjælp. Ved Underretningen om Udfaldet af Kampen blev han yderlig opbragt baade over Tabet af fire blandt fine bedste regimenter og over Skattinten i et saadant nederlag ligeover-for ett svagere Fiende. Han sendte Tropper for at forfølge Svenskerne paa deres Tilbagemarsch, mett ktittde ikke ttaa dem. Da brød han selv op med hele sin Hær og marsche-rede langsomt og truende mod Werbett. Hele Europas øine rettedes mod denne Plads, mod de to Helte, den gamle og den nye Læres Forfægtere ^ man ventede nu endelig at se dett store Strid afgjort.

Stillingen faa betænkelig ud for Svenskerne. De var omtrent 12,666 Mand, østerrigerne 25,666. Gustav Adolf sammenkaldte sit Krigsraad og forelagde Spørgsmaalet, om man skulde drage sig tilbage over Floden eller modtage Fi-endens Angreb i dett sorskansede Leir. Høvdingerne henskjød Sagen til Kongens egen Asgjørelse, og han bestemte sig for det sidste. Han kjendte Styrken og Fordelen af fin Stilling og var overtydet om, at Tilly hverken skulde kunne gien-nembryde den ei heller af Mangel paa Levnetsmidler kunne blive staaende og foretage nogen regelmæssig Beleiring. Guftav Adolf var fin Tids største Mester i at anlægge og forfvare Fæftningsverker, og han brugte ofte den Krigslist at lade fine Høvdinger med mindre Troppeafdelinger fverme ont i Landet, medens han felv med ett vel ringere, tiieit vel forskanset Styrke opholdt og drillede deii samlede fiendtlige Hær. Medens hatt titi oppebiede Fienden, fik han Under-retning om, at nogle Forrædere havde lovet Tilly ved hans Ankomst at stikke Werbett i Brand og fornagle de SvenskesKanoner. Efter dette tog han sine Forholdsregler. Han opstillede Vagter for at hindre Forrædernes Platter^ Ka-nonerne ladedes med Kartescher, og store Vedstabler sam-ledes hist og her bag Staden. Kongen vilde sattge Fienden i hans egne Snarer. Den 27de Juli Kl. 2 om Eftermiddagen faa man Tilly med hele fin Hær rykke op paa Bakkerne vest for Werben. To og tredive Stykker grovt Skyts aabnede ett heftig Jld. Svenskerne svarede ester Kongens Befaling kun ttted enkelte Skud, og Vedstablerne antændtes. Da Tilly saa røgen heraf og merkede Svenskernes svage Kanonade, troede han, at Forræderiet var lykkes, og besluttede at angribe Leiren. Hertug Adolf af Holften ledede Angrebet. Da de keiferlige regimenter marfcherede mod Voldette, hørtes fra Svettfker-nes Side ikke et eneste Kanonskud, men blot ett mat og afbrudt Musketild. Trygge og glade sprang østerrigerne frem ^ men neppe kom de paa rigtigt Karteschhold, før de modtoges af en faa ødelæggettde Kugleregn, at hele Geleder kastedes til Jorden, og refteu flygtede. Baudis med ryttetnet gjorde Udfald og anrettede et stort rederlag mellem de flygtende. Større var det blevet, hvis ikke den forfigtige Tilly bavde holdt ett betydelig reserve i Beredskab, som tttt-derstøttede de flygtende og stansede Svenskerne. Det blev tin en skarp Strid, som endte tned, at Svenskerne i bedste Orden drog sig tilbage indenfor Voldene. Den følgende Morgen begyndte vel atter ett Kamp mel-lem Forpofterne, fom antog større og større Omfang^ men da Tilly rykkede frem med hele Hæren, drog Svenskerne sig paany indenfor sine Skanser. Tilly opfordrede Kongen til at møde ham i aaben Mark^ men Kongen gav et afslaaende Svar^ han ventede om faa Dage baade Horn og Tott med Forsterkninger og havde fuldt op af Levnetsmidler, medens Tillys Tropper led ett frygtelig Hungersnød. Fuld af173

Harme maatte deitiie beslntte sig til at trække sig tilbage. Først blev han dog staaende i Tangermünde en hel Uge. men ogsaa der blev Mangelen saa stor, at Soldaterne i to Dage ikke fik Brød, og felv Vandet i Elben kjøbtes for høi Pris. Jmidlertid ankom Forfterkningertte til Guftav Adolf, saa hatt blev Tilly fuldkommen voksen^ men ikke destomin-dre be^lnttede hait ikke at angribe ham, men overlod ham at kjæmpe mod Hungeren^ hait veiitede derhos snart at se Fi-eiidskabet ittelleitt Østerrige og Sachsen bryde tid i stild Flamme. — Den 11te August maatte Tilly ogsaa sorlade Tangermünde og drage sig tilbage til Magdeburg. Man regnede, at hait paa dette Tog havde tabt over 6666 Mand. Men vigtigere end dette Tab var Tabet as baade hans egen og hans Soldaters Selvtillid. De hensigtsløse og dog saa dyrekjøbte Tog mod Schwedt, Hessen og Werbeit viste nok-som, at Tilly ikke var enig tiied sig selv oiit, hvad han sktilde gribe til mod deit tinge Konge og hans nye Krigskuust. Matt forbausedes ved ttti anden Gang at se deit svagere Konge med sit Talent og sin Krigskunst uovervunden at trodse sin erfarne og langt sterkere Modftander, og man hentede heraf ulykkelige Varsler for det tredie Møde.

syvogtyvende Kapitel.

Gustav Adolfo Forbuud iited Kurfyrsteu af Sachsen.

Jmidlertid havde Keiseren kaldt sine Tropper tilbage fra Jtalien, og 15,666 Mand tinder Fürftenbergs Befaling fik Ordre til at forene sig med Tilly, hvis Styrke saaledes sor-øgedes til henved 46,666 Mand. Stolt over disse sine tapre Skarer og over deit Fremgang, hait havde havt i Sydtysk-174

land, mente Keiseren nu ikke længere at behøve at finde fig i Kur-Sachsens tvetydige Færd, men befalede Tilly, dersom mildere Midler ikke lykkedes, da med Vold at tvinge Johan Georg til Underkastelse. J Krast as denne Befaling gjorde Tilly Kurfyrften de Forslag, at han sktilde overlade Keiseren sine Tropper for at fordrive Svenskerne, deres fælles Fiende, udtræde af Leipzigerforbuudet osv. Efter megen Betænke-lighed bestemte Kttrfyrften, som med al sitt Vankelmodighed dog af Hjertet var den lutherske Kirke hengiven, sig til at afflaa at indlade fig paa de gjorte Forflag. Da Tilly fant-

tidig med Modtagelfen af dette Svar fik nys otti, at Kur-fyrften havde begyndt Underhandlinger med Gustav Adolf,

gjorde hatt endnu et Forsøg, idet han den 1ste September affendte en ny Opfordring til at vise Keiseren den skyldige Lydigbed og ikke indlade sig paa Vidtløftigheder m. m.^ men iiden at afvente Svar, ja endog en bel Uge før deit sidste Opfordring afsendtes, rykkede Tilly ind over Kursachseus

Grænse. Merseburg, Jena og flere Stæder plyndredes, og

man saa paa en Gang nøgen af 266 brændende Landsbyer. Henimod Meissen sendtes Holk med sine vilde Skarer, som

der huserede paa det forfærdeligske. Det rige og hidtil for

Krigens ødelæggelser skaanede Land gav overflødig næring for Soldaternes Plyndrelyst. Man klagede hos Ttlly over

disse Voldsomheder. „Mine Wolloner," sagde ham ^er in-gen Ftigle, som kan leve af bare Luften." Den 2den Sep-tember rykkede han for Leipzig,^ hvilken rige Handelsflad efter faa Dages Modftand aabnede fine Porte for Seierherren. Kurfyrften af Bayern misbilligede i høiefte Grad dette Jttdfald i Sachsen. „Det var," sagde ham ^et swxt Mis-

greb, matt ktinde godt endnu i nogen Tid sned smukke Ord taaet Johan Georg til at holde sig rolig. nu derimod er

der Fare for, at han tvungen af nøden kafter fig i den svenske Konges Arme." Denne Spaadom slog ind. Det

Johan175

Georg sik høre, at Tilly nærmede sig, førte han sine Trop-per til Torgati, hvor hau bag Elben indtog ett Stilling, saa at ban ikke kunde asskjæres fra Svenskerne. Her tras ham det ene Bud efter det andet, som meldte oiii Tillys Jndfald, om hans Stæders Erobring, om deres og Landets Ødelæg-gelfe, indtil han tilsidst, dreven til det yderste, besluttede at henvende sig til Gustav Adolf. Denne, som tydelig havde forridfeet, at dette før eller senere maatte indtræffe, havde nærmet fig Sachfens Grænse sor at være ved Haanden, naar Underhandlingerne begyndte. Arnheim, som var Johan Georgs Sendebud til Kongen, traf denne i Alt-Brandenburg og fremstillede for ham Kurfyrstens store rød og Begjæring om Hjælp. Kongen svarede koldt, „at han beklagede Ulykken^ men Kurfyrfteu havde felv

forvoldt deit. Havde han fulgt Kongens raad, faa laa ikke Magdeburg nu i Aske, ei heller Kurfyrstens egne Stæder.

r ti," tillagde Kongen, „nu i rødens Stund føger han mit Venskab^ men om Keiferen blot lader font han misbilliger

Tillys Fremfærd, faa er Kurfyrften færdig til atter at for-lade mig. Jeg kan derfor ikke for hans Skyld udsætte min Hær og hele den protestantiske Sag, og det imod Tillys ny-lig forøgede Troppestyrke." Arnheim svarede, „at hatt til alt dette ikke bavde noget at sige, tiden at hvad der var skeet iiti ikke mere kunde afhjælpes, men blot glemmes. Kungens Forfigtighed var prisværdig og stemmede med hans bekjendte Visdom^ dog var Kongens Hjælpsomhed niod de ulykkelige ligefaa bekjendt, ligesaa prisværdig og burde ikke fornegte fig heller denne Gang. Han bad derfor om at faa høre Kon-gens Fordringer, fuldkommen overtydet om, at Kurfyrfteu gjertte vilde bifalde alt, hvad der med Grund kunde begjæ-res." — „Velan!" svarede Gustav Adolf, „jeg fordrer først

Wittenbergs Fæstning som et ryggestød i Tilfælde af et ulyk-keligt Udfald^ dernæst Kurfyrstens ældste Søn som Pant paa176

Faderens Troskab ^ dertil tre Maaneders Sold for mine egne Tropper, og tilsidst Udleveringen af alle Forrædere indenfor

det sachsiske raad, font jeg selv vil dømme og straffe." — Arnheim ilede tilbage til Kurfyrsten, som omgiven as tilykkelige Flygtninger utaalmodig ventede hans Tilbagekomst. Han hørte Kongens Fordringer og udraabte. „Jkke blot Wittenberg, men hele Sachsen skal staa ham aabent ikke blot min Søtt, men min hele Familie, ja min egen Person skal som Pant gives i^ hans Vold. Skynd eder tilbage og bed Kongen for Guds Skyld at ile hid. Jeg er færdig til at udlevere baaden Forræderne og den krævede Sold, at ofre alt, hvad jeg eier, ja Livet selv for den fælles Sag." Atm-beint ilede atter affted og gjentog for Kongen disfe Kurfyr-ftens Ord. „Man maa ikke uudres," svarede Gustav Adolf, „over min Forsigtighed^ men naar jeg nn finder et saa op-rigtigt Tænkesæt hos Knrfyrften, saa afftaar jeg fra alle mine Fordringer, undtagen at Kurfyrften tidbetaler en Maa-ned Sold til mine Tropper, og jeg haaber snart at skaffe ham fuld Erstatning ogsaa for dette lille Tab." Forbundet blev afsluttet paa de Vilkaar, at skulde hele den sachsiske Hær forenes med deit svenske og stilles under Guftav Adolfs umiddelbare Befaling^ 2^ alle faste Pladse ved Elben fkulde ftaa aabne for Kongen^ 3^ saalænge den svenske Hær op-holdt sig indenfor Sachsens Grænser, skulde deu tinderhol-des af Landet med alle Fornødenheder. Paa sin Side lovede Gustav Adolf ikke at nedlægge Vaabnene, før Fienden var jaget ud af Sachsen. Allerede fortid havde Kongen begyndt

at trække sin Hær op langs Elven. ru efterlod hau Baudis med nogle Tropper for at forsvare Leiren ved Werben og

marscherede med bele deii øvrige Hær mod Wittenberg. En Skare Studenter mødte Toget, nysgjerrige efter at fe Kongen. Han modtog dem venligt og kaldte dem „Luthers Sønner". Ogsaa nogle teologiske Prosessorer ftilgte

Skaren, og Gustav Ado^f bød dem ind i fit Telt. ^a eder," fagde han, „har vi Svensker faaet Evangeliets Lys. Til Bevis paa vor Taknemmelighed kommer vi nu til eder for at beskytte det mod Mørkets Fyrfte og hans Tilhæug.^ — Dett 3die Sept. gik Svenskerne ved Wittenberg over El-ben, og Dagen ester stødte begge Hære sammen ved Dübett. Kongen blev førft indbnden til at mønstre Kursyrstens Hær og red derhen, ledfaget af fine bedfte Officerer. Sachsexne var omtrent 26,666 Mand, hvis smukke Klæder, friske og blomstrende Kinder samt trivelige Heste vidnede om, at de var vante til et sredeligt Liv. „Jeg beundrer," skrev ett rei-sende Englænder, „Pragten og Skjønheden hos dette unge Mandskabs men jeg beklager dent tillige, naar jeg tænker paa, at de skal stride med Tillys krigsvante Soldater." Ester Mønstringen red Kongen tilbage, fulgt af begge Kurfyr-skertte, for at lade dem tage den svenske Hær i øiesytt. Deniie, som om natten havde ligget paa oppløide Marker, srem-bød et Syn, ganske modsat den sachsiske. Allerede i sig selv var den lidek glimrende, Dragterne skidte, Mandskabet ma-gert og Hestene ligesaa s og dog var d^t disse Folk^ som havd^ drevet nussen langt ind imod Sarmatiens ødemarker, tug-tet Polakkerne og nti baade i Preussen, Pommern og Brandenburg jaget de glimrende østerrigere paa Flugt. „naar jeg," siger deu førnævnte Englænder, „sammenlignede Gnstav Adolfs Mandskab med Tillys, saa kunde jeg ikke negte, at de sidste forekom mig større, sterkere og bedre udrustede baade med Vaaben og Heste. J øvelse var de lige og vidnede begge ont sine Feltherrers Dygtigheds meit uaar jeg saa Svenskernes tilbageholdne og stille Væsen og dermed sammenlignede Tillyanernes Laster og Overmod, tyktes det mig, at de første maatte af Gud være bestemte til et Tugtens nis for de sidste." Gustav Adolfs Hær bestod af 13.666478 Mand Fodfolk og ^,666 ryttere eller i Foretting med Sacb-ferne 42,666 Mand.

Kongen, begge Kurfyrfterue og deres Høvdinger traadte fammen til et Krigsraad. Spørgsmaalet var, enten man skulde angribe Tilly i hans Forskansning ved Leipzig eller ved mindre Træfninger og ved at afskjære ham Tilførsel ud-matte ham og drive ham ud af Landet. Kongen ønskede vel det førfte^ men han fordulgte fit Ønske, for tkke, hvis det skulde gaa galt, at beskyldes for at have voldt fine For-bundsfæller Ulykke. Men da han fremstillede det betænke-lige i at angribe Fienden i hans sterke Stilling, udbrød Kur-fyrsten af Sachsen. „Lad os helst gaa de keiserlige lige^ paa Livets Landet kan umulig længere underholde de store Trop-pemasser, især da Tilly alt har den bedste Del inde osv." Gustav Adolf advarede ham endnu engang om ikke at sætte alt paa Spil. „Det faar gaa, som det vil," sagde Kurfyr-ften, „om end Kongen vil holde fig tilbage, faa agter jeg alene med mine Folk at vove alt for mit ulykkelige Land."

„rei," udbrød Kongen, „alene skal J ikke gaa^ jeg er glad over at se eder tage en Beslutning, som er eders høie Kald værdig, og jeg og mine skal ikke i Farens Stund forlade vor Forbundsfælle. Velan, mine Kamerater," fagde han, idet han vendte fig til de fvenske Høvdinger, „nu skal vi da en-delig træffe den gamle Korporal. Jkke alene ^Eren af et vundet Slag, men alle hans og hans Herres Erobringer bæ- . rer vi paa Spidfen af vore Sverd."

Den 6te September brød de forenede Hære op, Sachferne paa venftre, Svenskerne paa høire Fløi^ i retning mod Leipzig og naaede i Skumringen hen imod Breitenfeld. Folket gjorde Holdt omtrent i famme Orden, som var bestemt for den følgende Dag, og som ingen tinder Livsstras maatte forlade. Kongen red henad Linjen og talte venligt og op-muutreude med euhver Afdeling. Straks efter hørtes Af-183

tenbønnen og Salmesangen sra de opstillede regimenter. Men snart tabte alt sig i Mørke og Taushed, kutt hist og her

afbrudt af Vagtblussene og Udpostermes fjerne raab.

Men i den tause rat kaldke Gustav Adolf til sig sitte fornemste Høvdinger, sine gainle, prøvede Venner. Han

fremfatte i Korthed Planen for det forestaaende Slag og slut-tede med disse Ord. „Mine brave Brødre og Venner! Hvis jeg ttti havde at gjøre, ikke nted eder, ttteu nted andre Mænd, hvis Sind og Hjertelag var mig mindre bekjendk, mindre prøvet,^ da skulde ^eg kanske holde det nødvendigt at opmuntre dem med Ord. Men jeg ser paa eders glade Blik, at dette

denne Gattg er overflødigt. Saa er det ogfaa e vor Sag kræver Sverd, ikke Ord. Og Sverd behøves. Thi jeg vil

ikke^og bør ikke ringeagte vor^ Modstandere og sremstille Sa-gen lettere, end den i Virkeligheden er. Ek saadant Bedra-geri vilde være uretfærdigt mod eder, som jeg endnu aldrig bar seet vige sor ttogen Fare, hvor stor den end har været. Jeg siger derfor og bekjender dek aabent, at vi her har mod os eit Fiende, sterk og mægtig, næsten daglig øvet i denne blo-dige Leg, og desuden saa vant ved at seire, at han under langvarige Krige næsten aldrig har erfaret nogen andet. Men jo ærerigere Fienden er, des rigere ^Ere er der ved at befeire ham og med et eneste Slag at overflytte til os alle hans forud vundne Laurbær. Dermed følger ogfaa alle hans Erobringer, alt hans Bytte, taget i faa mange heldige Felttog. Jeg ved, at J og eders Soldater ofte siger sor Spøg, at man i min Tjeneste visselig kan blive salig, men ikke rig^

og saa har det værete thi i ødelagte Lande og blandt uuder-trykke Forbundsfæller havde dek været blodig Uret at tænke

paa at fan ile rigdom. Men nti skuer J foran eder førft eit Leir, opfyldt iiied kostbart Bytte, og siden en seierrig Marscb

gjennem Katolikernes prægtige Stæder og frugtbare Lande. Alt dette vindes i en enefte Seier, og detiiie Seier katt og184

fkal vindes, jeg haaber det med Guds Hjælpe Vor Fiende er os ikke ukjendt. Mange af disfe Tropper har før ved Gaxtz, Demmin, Framfurt og Werben prøvet vore Sverd, og vi ved, at vi kan komme tilrette med dem, hvor ftoragtige de end gjør sig. Jeg er fuldkommen overbevist om, at J som ærlige Svensker vil opfylde eders Pligt. Sachfertte, haaber jeg, fkal vel ogfaa med mandigt Mod forsvare sit Fædreland, hvis Velfærd det først og fremft gjælder. Mett mere end paa Hære og forbuttdue forlader jeg mig paa vor hellige og retfærdige Sag. Thi vi strider ikke blot for Men-nester og menneskelige Ting, men for Guds ^Ere og for dett fande evangeliske Tro, som Papisterne saa haardt har uuder-trykket, ja næsten udryddet. Deu algode Gud, som saa vid-uuderlig har ført os hidtil, hau skal ogsaa give os Kraft til at feire over denne mægtige Modftander. Tænk paa det arme Pasewalks Skjæbne, det er just idag et Aar siden! Tænk paa Magdeburg, hvis blodige og rygende Grushobe raaber om Hevn! Tænk paa de mange tusinde uskyldige Mennesker, som der og andre Steder er myrdede, og hvis Blod raaber Ak og Ve over Tyrannerne! Ja tvil ikke der-paa, Guds retsærdige Haaud skal straffe deres afskyelige Mordgjerninger, deres grove Lafter og uhyggelige Forbry-delfer! Derfor lad os augribe dem med freidigt Mod! Gud er med os! jeg føler det i mit Hjerte. „Gud med os" — disfe Ord være vort Løsen, vort Feltraab, og med

Guds Hjælp skal Seiren ogsaa blive vox!" — Efter gjensidige tro-safte Haandslag gik Høvdingerne hver til sin anviste Plads. Kongen benyttede ikke noget Telt, men satte sig i ett Vogn om

natten. Horn, Baner og Teusfel var haus Selskab.181

otteogtyvende Kapitel^

Slaget ved Breiteufeld.

Straks ester Forettingen med Svenskerne havde Johan Georg assendt et Bud til Leipzig med Befaling at forsvare Byen, indtil de forenede Hære kom til Undfætning. Budet faldt i Tillys Hænder, som derved sik Underretning oiit Hærenes Forening og Anmarsch^ dette bekræftedes fra alle

Kanter af udfendte Speidere. Tilly stod i nord sor Leip-zig i en vel forskanset Leir, og der opftod nu Spørgsmaal,

om man etiken her skulde afveuke Fieudens Angreb eller møde ham i aaben Mark. For at overlægge herom fant-menkaldkes de fornemfte Høvdinger, før det gryede ad Dag den 7de September, i et af de faa Hufe, font ftod tilbage i Leipzigs afbrændte Forstæder. Ett høi Grad as Klogskab og Forsigtighed var egentlig deu sterke Side ved Tillys Felt-herredygtighed, paa hvilkeu hau ogsaa selv satte mest Pris. „Eu Feltherre," sagde han, „maa ikke gaa længere tid i Vandet, ettd han ser Btiud." Ogsaa ttti holdt hatt sast paa, at „matt burde gaa sorsvarsvis tilverks og holde sig ittden-for den befæftede Leir^ matt havde ett i alle Henfeettder for-delagtig Stilling, rig Tilførfel fra Landene bag, medens Svenskerne og Sachsertte for det første vilde finde det noget nær umuligt at angribe Leiren, og uaar de saa maatte trække

sig tilbage, vilde de snart komme til at lide nød i de mere udsugede Lattde ved Elbett og Havel." De flefte Lemmer af

Krigsraadet, navulig de ældre, delte dettue M etting. Mett Pappenheim paaftod det modsatte^ „matt burde rykke frem og søge Fiettdett i aaben Mark. Udfaldet," mente han, „knude ikke være tvilfomt, uaar man kjendte de keiserliges Mod og ^Ere. Længe nok havde Kongen indenfor fine for-

fkanfede Leire drevek Gjæk med de keiserliges Tapperhed. nu182

endelig vovede han sig frem og tilbød aabent Slag. Det kunde i^ke længer lade fig forfvare, hvis man af Forsigtig-hed, for ikke at fige af Feighed nu lod ett saa gunstig Leilig-hed slippe sig af Hænderne til med et Slag at knuse den fæl^

les Fiende." Denne Mening understøttedes af Fürstenberg

eg af mange, især de yngre Medlemmer af naadet, som tem-melig høirøftet udtalte fig for den driftigere Plan. Tilly,

fom vidfte, at hans med Aarene tiltagende Forsigtighed baade af Hæren og af Høvdingerne betragtedes som Alderdoms-

feighed og saaledes fremstilledes af hans Misundere baade i München og Wien, bestemte fig i Harme over denne Mis-kjendelse til at give efter, og Beslutningen blev tagen, at matt skulde rykke ttd imod Fienden. Feltraabet skulde være „Jesus Maria" og Tegnet et hvidt Vaattd om Hatten. — Morgenen begyndte at gry, da Krigsraadet sluttede. Ved Udgangen as det lille Hus fik Høvdingerne i Forstuen Øie paa en Mængde Hjerneskaller, Ligkister og deslige, som var malet paa Væggene. Det var en Graverbolig, der var ble-ven brtigt til Krigsraadeks Overveielser. Ett mørk Auelse for gjettttem flere af dem^ inden Sol gik ned, var maaske og-saa deres Lykke død og begraven. Tidligt om Morgenen brød Hæren op, anført af den 76-aarige Tilly paa sin lille Graaskimmel, og rettede sin

Marsch mod nord imod den ventede Fiende. — Landet nor-denfor Leipzig danner en eneste Slette, oversaaet med Agre

og Landsbyer og knn hist og her afbrudt af nogle Høide-drag, mett ogfaa disfe faa lave, at de overalt er opdyrkede. Mellem Landsbyerne Breitenfeld og Seehaufett ftrækker der fig ret fra Veft mod øst ett saadan Aas, svagt skraanende

nedad mod nord, hvor Landsbyerne Podelwitz og Schelkan ligger ved de sumpige Bredder af den lille Loberbæk. Hid

ankom Tilly Kl. 8 om Morgenen og valgte fin Plads langs denne Aas. Hæren opftilledes i ett enefte Linje nedenfor183

Aasen, Artilleriet bagenfor paa Toppen, faa at Kuglerne skulde gaa over Øfterrigernes Hoved for at træffe Svenskerne, naar de rykkede sretn. Stillingen var saaledes valgt, at Østerrigerne havde baade Soleti og den sterke Sydvestvind i

ryggen, Svenskerne derimod midt i Ansigtet. Selve Hæ-

ren, baade Fodfolket og rytternet, var ester gammel Skik op-stillet i store Tertier. Fodsolket, bestaaende as 17 saadanne,

dannede Midten, rytteriet Fløiene, 7 regimenter paa venstre og 16 paa høire Fløi. Den sidste sørtes as Fürstenberg,

blandt hvis Tropper tidmerkede sig de saakaldte Uoverviu-

delige eller Kronbergerne, et bayersk regiment, som havde sorte Heste og sorte Dragter og Hjerneskaller sæstede paa

sine Hjelme. Foran deiitte Fløi stod endel Hobe med Kroater under Jsolani. Eentrum ^anførtes as Tilly selv og under bant af Schaumburg. Dett venstre Fløi havde Pappenheim beholdt sor sig i Haab om derved at komme i Kamp med Gustav Adolf selv, der gjerne valgte sin Plads paa høire Fløi.

Tidligt om Morgenen den samme Dag brød de forenede sachsiske og svenske Tropper op og marscherede mod Breiten-seld, hvor de alt paa langt Hold saa Fienden opstillet paa Høiderne. Omtrent i to Kationskuds Afstand fra disfe flød Loberbækkeit, som de forenede Hære maatte over. Sachserne rettede sitt Marsch mod en liden Bro ved Schelkan, Sven-

skerne mod Podelwitz. rogle af de keiferlige Høvdinger mente, at man burde angribe Fienden, inden han efter Over-

gangen var kommen i Orden igjen ^ men Tilly var ikke at bevæge til at forlade fin fordelagtige Stilling^ dog lod han for at hindre Svenskerne stikke Podelwitz i Brand. Men Guftav Adolf iverkfatte ikke deftomindre Overgangen. Førft

kom tre skotske regimenter og stansede ved Sidett for at be-skytte de øvriges Overgang. Derpaa marscherede disfe i en

beundringsværdig Orden frem og indtog hver fitt beftenite184

Plads, hvor trangt end rummet var mellem Lobexbækken og de østerrigske Kanoners Skudvidde. Tilly, omgiven as

sine Generaler, betragtede fra Høidett denne Svenskernes Be-vægelse. Det siges, at han ved Synet af deres fortrinlige Orden blegnede og glemte at fvare paa de omftaaendes Spørgsmaal. Gjettttem hans Sjæl for en mørk Anelse, ofte Forbud om den kommende Ulykke. Saasnart de forenede Hære var komne over Bækken, ordnedes de saaledes, som Guftav Adolf og Arnheim før var komne overems om. De opstilledes hver for fig, Sachfexne mod Fürstenberg, Svenskexne mod Tilly og Pappenheim. De førfte, dannende en Hær ganske for fig, havde Fodfolket i

Midten, rytteriet paa Siderne, alt paa to Linjer og fordelt i Tertier. Svenskerne derimod ordnede ester Gustav Adolss nye Opfindelfer, Fodfolket i Brigader, rytteriet i mindre Eskadroner med mellemstaaende Musketterer, alt paa to Littjer. Paa første Linje og ligeoverfor Pappenheim førte Guftav Adolf selv høire Flot, beftaaende af fem regimenter rytteri, yderst Staalhandske med Finnerne, derpaa Aake Totts regiment, saa Vestgøterne under Erik Soop, Smaa-lænningerne tinder Skenbok og nærmest ved Hærens Eentrum øskgøterne, alle med mellemstaaende Musketterer af Johan Baners regiment. Bag denne Fløi ftod rhittgrevens rytteri i reserve. Eeutrum, bestaaeude af fveuske Bri-gaden, gula, blaa og røda Brigaderne, kommanderedes af Teuffel. Foran Eentrtim stod ett Mængde dels mindre dels større Kanoner tinder Torstensson, bagved som reserve Liv-regimentet til Hest og endel skotske Fodsolk. Venstre Fløi anførtes af Guftav Horn og bestod blandt andre af rytter-regimenterne Horn, Kallenbach og Baudis. Alt dette var den førfte Linje. J den anden Linje anførte Johan Batter høire Fløi, Hepburn Eentrtim og Hall venstre Fløi. Dek var Kongen selv, font havde opstillet Hæren saale-185 des, og det ikke blot paa Papiret, men paa selve Slagmar-kett. Han red omkring, ordnede det hele og tiltalte og op-mnntrede hver enkelt. „Skyd ikke, Gutter," sagde hau, „sør J ser det hvide i Øiitene paa Fienden," og rytterne raadede han til „ikke at hantre sine Sverd sløve paa de staalklædte Østerrigere, tttett støde ned Heften, faa vilde den tungvindte rytter let lade fig fælde."

Jmidlertid var Sachferne ogfaa komne over Bækken og havde ordnet fig til Slaget, og en højtidelig Stilhed ind-traadte. Da red Kongen midt frem foran Slagordenen, holdt ftille der, aftog ttted den ene Haand fin Hat og fæn-kede med dett anden sit Sverd mod Jorden, og uvilkaarligt fulgtes denne Bevægelse as alle omstaaende. Og Kongen opløftede sin sterke røst, saa den hørtes næsten over hele Hæ-ren, og bad saaledes. „Algode Gtid, som bærer Seier og rederlag i din Haand. Vend dit naadige Aasyn til os, dine Tjenere, som sra fjerne Lande og fredelige Boliger er komne bid for at kjæmpe for Frihed, for Sandhed, for dit Evangelium. Giv os Seier for dit hellige ravns Skyld! Amen!" — En ophøiet Følelfe af Mod og Fortrøftning syldte ved disse Ord ethvert Bryft. Enhver var beredt paa at seire eller dø for den hellige Sag, og med disfe Følelser kunde Seiren ikke være tvilsom.

ru begyudte den sorenede Hær at sætte sig i Bevægelse. Klokken var omtrent 12, da Tropperne kom indenfor de keiferlige Kanotters Skudvidde. Straks drønede der tre Skud fra Hviden, og Kuglerne fløi fufende gjennem Svenskernes Geleder, dog tideu at gjøre nogen Skade. Gustav Adols fva-rede nted tre Skttd, af hvilke det første kastede den keiserlige

Oberst Baumgarkett død til Jorden. ru fulgte eit voldsom ^ Jld fra begge Sider. Guftav Adolf var overlegen med Hensyn til Kanonernes Antal, da han havde henved 166 Styk-ter, og Torstensson gjorde alt, hvad der stod i hans Magt.486 Men Tillys 36 Kanoner var større og havde ett sordelagti-gere Stilling, saa deres Kugler virkede mere ødelæggende. To Timer varede denne Skydning. Gustav Adolf vilde ikke rykke frem og augribe Tillys sterke Stilliug, fom denne igjen ikke vilde forlade. De tykke Støvskyer fra saamange tusinde Mennesker og den svære Krudtrøg drev imidlertid i Ansigtet paa Svenskerne, saa at de, indhyllede ligesom i eu fuldkommen nat, ikke kunde lempe fine Bevægelser efter Fiendetts. For at raade Bod herpaa lod Kongen hele Hæren trække fig mere til høire, idet han vilde ved en Svingning skaffe fig Vinden fra Siden iftedetfor i Ansigtet. Tilly og Pappenheim saa denne Bevægelse og forftod dens Henfigt. Den sidste fremftilte ivrig nødvendigheden af at hindre famme og fik til-sidst Tilladelse til med venstre Fløi at drive Svenskerne tilbage. Som et Lyn sprængte han til sine Skarer og rykkede frem. Men da han alt ved tidligere Lejligheder havde er-faret Virkningerne af de svenske Fodfolks Jld og nu paa nærmere Hold opdagede de mellem rytterne staaende øst-gøtiske Musketterer, vovede han ikke at gjøre noget Angreb, men trak stg endnu mere mod Vest, red omkring Svenskernes høire Fløi, faldt den i Flanken og tænkte paa denne Maade ligefom at rulle op hele Hæren. Men Kongen, fom merkede Hensigten, lod øieblikkelig rhingrevens reserve og Baner med den anden Linjes rytteri gjøre en Svingning til høire og stille fig i ret Vinkel mod den øvrige svenske Hær, men med Fronten lige mod de angribende. Pappenheim stødte først mod rhingreven, siden mod Finner, Liflænninger og Kurlættuinger. En morderisk Fægtning begyndte. Wallonerne styrtede den ene Gang efter den anden med blindt ra-seri mod Svenskerne^ men disse modtog dem med urokkeligt Mod. Kongen og Baner red opmuntrende og ordnende rundt omkring og sendte desuden til de angrebnes Hjælp ad-187 skillige Skarer af Mufketterer, hvis Musketild anrettede et forfærdeligt nederlag blandt Angriberne. Pappenheim opmuntrede fine paa alle Maader, ftyrtede fig selv ind i Kam-pen, hvor den var hedest, og fik font sædvanlig det ene Saar efter det andet. Syv Gange gjorde han Angreb, og alle syv Gange blev hatt kastet tilbage, og den ottende Gang kunde selv ikke han faa fine Folk frem. De kaftede fig i vild Flugt tid paa Veiene, som førte til Bxeitenfeld, og intet kunde mere holde dem tilbage. Hertugen af Holfteiu nted sit regiment Fodfolk havde ved denne Leilighed fulgt Pappenheim og var saaledes kommen kil ak skille sig fra det øvrige Fodfolk. Med ftørfte Tapperhed tilbageslag han i Begyndelsen

det svenske

rytteris Angreb e mett da resten as denne Fløi havde røm-tuet Marken, blev dette regiment omringet as østgøter og

Finnere det sorsvarede fig til sidste Mand og indtog, udstrakt paa Jorden, den samme Orden, det havde havt tinder Kam-

pen. ru fandtes der ingen Fiende mere paa denne Side af Slaget.

Omtrent samtidig nted Pappenheims Angreb begyndte paa den østre Side en livlig Kattip mellem Sachsere og Kxoa-ter, hvorved de førfte straks begyndte at vakle. Tilly saa, at den afgjørende Kamp ikke længer kunde undgaaes, og vilde derfor ikke lade fine Fløie alene i Jlden. Han mar-scherede frem nted fine seksten store Tertier. Men jo mere de nærmede sig Svenskernes Eentrum, desto mere ødelæggende blev ogsaa den Jld, hvoraf de modtoges. Torftensfon havde alt i udmerket Stand. Læderkanonerne skjød Skud paa Skud med en sor de keiserlige aldeles forbausende Hurtig-

bede de større Kattoner i Forhold dertil. Bag disse truende Jldsvælg ventede de velbekjendte blaa, gtile og fvenfke Bri-

gader. Tilly vovede ikke dek farlige Angreb, nien drog til høire mod Horn og Sachferite. Den dengang endnu tap-pert kjæntpende Pappenheim blev herved aldeles forladt.188

Mau har gjættet paa forsjellige Aarsager, dels Tillys Mis-tindelfe, dels en hemmelig Lyst hos ham til i det længfte at uudgaa Strideu med den frygtede Guftav Adolf, dels, og det er vel det rimeligfte, Haabet om fnart at faa jaget Sach-ferne paa Flugt og fidett saameget lettere at overvælde Sven-skerne, uaar de stod alene. Det syntes i Begyndelsen ogsaa, som om denne Plan skttlde lykkes. Tilly og Fürstenberg angreb i Foretttng deit

sachsiske Hær, regimenterne Kronberg og Schønberg i Spid-sen. Ved Schønbergs Anfald kastede den sachsiske Hestgarde

sig straks paa Flugt. Kronberg styrtede mod et andet re-gimenk, uedfkjød med egen Haand deks Oberft og jagede med

fine Uovervindelige hele rytterhoben paa Flugt. Dett sach-fifke Fodgarde og Arnheims Hob var de eneste, som gjorde

Modstand^ med de øvrige Sachsere gik dek, som Tilly alt forud havde ytret. „De fløi fom Avner over Marken", dog i Flugten plyndrende baade sit eget og Svenskernes Tros. Blandt de forrefte paa Flugten var Kurfyrsten felv, fom anfaa Slaget for uigjenkaldelig tabt. Førft i Eulenburg, to Mil derfra, vovede han at ftanfe og forfriske sig med et Krus øl, medetts han oppebiede yderligere Efterretninger fra Slagmarken.

Da flere af de keiserlige regimenter gav sig til dels at plyndre Trosset, dels at forfølge Sachserme, lod Tilly dem

strengt besale at ile tilbage kil Kampen. „Lad Sachserne løbe," sagde han, „og lad os vende os mod Svenskerne^ ellers er intet vundet," og nu kastede hele Hærett sig mod Sveu-skernes venstre Fløi. For ikke at omringes drog Horn sig noget bagover, men under ihærdig Modstand^ han var dog nær ved at fortvile ved Synet af den mangedobbelt sterkere

Fiende, hvis Mod derhos var oplivet ved Sachsernes ned er-lag. Desudeu tog Tilly Sachsernes Kanoner og vendte dem

mod Svenskerne, medens Kroaterne holdt paa ak omgaa

Flanken og angribe i Siden og ryggen. Desuagtet tabte Horn ikke Mod og Samling^ med største Klogskab ordnede

han sit ringe Trappetal, og ikke en eneste blandt disse tapre Krigere tog Flugten. Det var Horns Klogskab og Standhastighed, som reddede Svenskerne fra det truende reder-lag.

Da nemlig Sachserite var drevne paa Flugt, ilede Arnheim til Kongen med denne slemme nyhed, og næsten i fam-tite Øieblik kom Tetiffel tited Underretning om, at hele den

keiferlige Hær vendte fig ttiod Horn. Kongen, fom juft havde jaget Pappenheim paa Flugt, overlod høire Fløi til Batter og ilede selv til den venstre. Her holdt hele den svage As-deling paa at svigte under Tyngden af det overlegne Angreb.

Oberst Hall laa skudt og tned ham næsten hele hans regiment. regimenterne Horn, Baudis og Eourville led for-færdeligt og drog fig lidt efter lidt tilbage. Ettdnu ftod Kallenbach tilbage i referve. „For Guds Skyld hug ind, Kal-lenbach, hug ind!" raabte Kongen og pegede paa en Aabning, hvor Fienden holdt paa at trænge ittd. regimentet ftyrtede frem. Allerede ved førfte Sammenstød saldt Kallettbach gjennemboret til Jorden^ mett hans ryttere sort-fatte Angrebet med fantnte Orden, tited samme Mod. „Forsvar eder, Gutter," raabte Kongen, „jeg skal straks sende

eder Hjælp," og han befalede Teuffel at hente frem nogle re-gimenter Fodfolk af attden Linje. Men i fantnte øieblik

kom en Kugle og kastede Teuffel knust til Jorden. Da ilede Kongen selv til Eeiitrum as anden Linje og sendte derfra Brigaderne Hepburn og Witzthum og fiden fra høire Fløi Soop med Vestgøterne til Hjælp for Guftav Horn. Disfe

regimenter sluttede op paa Siden af venstre Fløi og kont just i rette Tid for at møde Fienden, da han søgte at omgaa Fløiett. Kroaterne ftyrtede mod Hepburn. Han havde iited fig nogle Læderkanoner, skjulte inde i Brigaden. Paa1^6

hatts Kommando aabnede Gelederne sig, og ett ødelæggende

negtt af Kugler kastede Angriberne tilbage. Andre Tropper søgte at træuge frem, men mødtes af ett Musketsalve sra alle

tre Geleder paa en Gang med en saa rædsom Virkning, at hele Geleder af Angriberne styrtede til Jorden som Græsset for Liaaen. Men Tillys Krigere veg ikke faa let tilbage. Det blev ett Kamp paa Liv og Død, Mand mod Mand, og regimenterne blandedes i en gruelig Forvirriug. Krottbergerne og Bandits nyttere brød hver fra sitr Side herjende frem over Marken, medens Fodfolket overøste hverandre med

ødelæggende Kugleregn. nøgen og Støvet fra hele deu øv-rige Krigshær dreves af Vinden hen over venstre Fløi og

svøbte tilsidst alt ind i saa tykke Skyer, at man neppe knude skille Ven fra Fiende. Hepburu maatte lade fine Tromme-slagere slaa Skottemarschen, for at hans Tropper ikke skulde fare vild i Mørket og komme fra hverandre. Da Gustav Adolf kom tilbage til høire Fløi, var Pap-penheim ganske forfvunden. Kongen lod derfor straks hele Fløien rykke frem og gjorde nu uhindret dett Svingning til venstre, hvormed han alt i Begyndelsen havde søgt at uttd-gaa Krudtrøgen. Først stod begge Hærene opstillede ret

sra Ost mod Vest. nu var Gustav Adolfs høire Fløi gaaet fretta dett venstre derimod tilbage, saa at netningen as begge

Hære titt var fra nordost titod Sydvest med lige Fordel af Vittdett, især da den tid paa Aftenen drog fig endnu mere veftlig. Ved detiue Bevægelse var Gustav Adolf kommen op paa Aasen, hvor Tilly havde efterladt fine Kanoner uden

tilstrækkelig Bedækning. Kongen i Spidfen for sit nyttern, Finnerne forreft, fprængte frem og erobrede efter en kort

Kamp Kanonerne, fom han derpaa rettede mod Tillys ne-

denfor paa Sletten staaende Skarer. nu kom Pappenheim tilbage med nogle Tropper, han havde faaet famlet, og søgte

at tage Kanonerne tilbage^ men han fandt fnart, at dette161

var umuligt, og ilede saa ued i Kamptummelen paa Sven-skernes venstre Fløi. Endnu havde Wallonerne vedligeholdt Kampen ttted urokkeligt Mod og Tapperhed^ tuen Svensker-ttes ligesaa tavre Modstand lod dem merke, at de her havde fundet atidre Fiender end dem, de før havde beseiret. Ett

Mængde hidsendte Læder- og andre Kanoner spredte ræd-sel og Ødelæggelse i de keiserliges tætte Skarer. Da nu des-

tiden Tillys egne Kanoner begyndte at spille mod de kei-serlige, da Kongen selv med den seierrige høire Fløi saldt dem i Siden, da tabte de med Haabet om Seier ogsaa Modet og opløste sig i den vildeste Flugt. Forgjæves søgte Høvdingerne at stanse dem. Pappenheim rasede^ sjorten Svensker havde ban nied egen Haand nedhugget^ selv var han sra øverst til nederst bedækket nted Saar. Den seier-vante Tilly var ude as sig selv as Harme, as Fortvilelse. Hans gamle Graaskimntel blev skudte han sprang op paa ett ny Hest og vilde atter føre fine Tropper i Jlden. Men de lyftrede ikke mere. Han bad, han bønfaldt, han truede, han græd af Harme — forgjæves. Opløft var al Orden, al Ly-dighed. Soldaterne flygtede udover Marken, og Tilly maatte følge dent. Hatt var nær ved at blive fangen. Eit

ritmester ved rhingrevens regiment, sor sin kjænipestore Vekst almindelig kaldet lange Fritze saa og gjenkjende den

flygtende. Han sprængte efter ham, greb Gubben i Klæ-derite og befalede ham at overgive fig. Tilly sporede sin Hest og søgte at rive sig løs^ men lange Fritz fulgte efter og gav ham med Pistolkolben Slag paa Slag over Hoved, Sktil-dre og Arme. Den gamle var nær ved at tabe Samlingen,

da Hertug rtidols af Laucnburg fik se dette Optrin. Hastig red han til, jog en Kugle i Hovedet paa laitge Fritz og be-

friede Tilly. De befandt fig tru laugt mod øst, skilt fra de flygtende Tropper^ men h^r mødte Kronbergerne dem, foiii

optog Tilly i fine rækker og, da hele den øvrige Hær var1^6

paa Flugten, ogsaa, skjønt u gjerne, tiltraadte sit Tilbagetog J god Orden og ligesom ved en Mønstring red de langs ester hele den svenske Fløi, hilste Skotterne med en Salve og fort-fatte derpaa sin Marsch paa Veien til Leipzig. Svenskerne lod dem uhindret ride^ ingen vilde eller vovede at angribe de Uovervindelige. Men beskyttede af Støvet og Krudtrøgen var nogle af Tillys ældste og bedste Fodregimenter komne nogenlunde i Behold ud as Striden. Bag Slagordenen ved Kanten as

Skoven traf de nogle andre Tropper af reserven. Slaget var tabt^ men disse gamle, seiervante Kjæmper vilde ikke

tabe sin dyrt erhvervede ^Ere. De sluttede sig sammen og holdt Stand mod de forfølgende Svensker. Gustav Adolf

med høire Fløi, Aake Totts ryttere og Smaalænningerne i Spidsen, kastede fig over dem. Striden førtes med den

yderfte Forbitrelse. Pardon hverken begjæredes eller gaves. Wallonerne forsvarede sig i Dødeu. Mau saa dem med af-skudte Ben søge at reise sig paa Stumperne og affyre sine Skud. Andre ,liggende halvdøde paa Marken, løftede af-mægtigt sine Sverd for at gjennembore de over dem ridende

Svenskers Heste. rattens Mørke srelste den tapre Levning, som selv havde frelft de gamle Walloners ^Ere. De drog fig

tilbage paa Veien til Leipzig, og Slaget var endt. Det havde varet i fulde fem Timer. Guftav Adolf, som frygtede ved Overilelse at tabe deu vundne Seier, forbød enhver yderligere Forfølgelfe af Fieu-den. Kl. 7 om Aftenen lod han trods Mørkets Frembrud hele Hæren atter opftilles i Slagorden, red felv gjennem Gelederne, takkede alle og enhver, mett meft Horn og hans Fløi famt Hepbnrn med Skotterne. Han befalede Hæren

at tilbringe ratten i famnte Orden, som de alt indehavde, gik saa med nogle fortrolige til en Marketenter, hvor han

forfriskede sig iiied lidt Mad og Drikke samt med i Hast at1^6

overtænke, hvilke Fordele Protestanternes Sag ved denne Seier havde vnndet. „Jeg tror neppe," sagde han tilsidst, „at der findes en større Tilfredsstillelse paa Jorden, end den en General føler efter et vundet Slag." Derpaa lod han til de forreste Geleder trække sretn ett Vogn, i hvilken

han tilbragte denne ligesom den forrige rat. Morgenen der-efter, da han havde faaet tilforladelige Efterretninger om,

at de keiserlige var helt og holdent adsplittede, tillod Gustav Adolf fine Tropper at rykke frem for at plyndre Leiren og forfølge Fienden. Men for at bevare faa titegett Orden som muligt, iuddelte han deu fieudtlige Leir i visse Lodder til

Plvndring sor hvert regiment. Her saudtes et umaadeligt Bytte i Guld, Sølv og allehaande Kostbarheder, Heste, Telte

o. a. m. Jngen blev lodløs ^ mange fandt faa meget, som de siden tiltrængte for fin Livstid. Paa Valpladsen laa omtrent ^666 døde^ deraf 6366 keiferlige, 2666 Sachfere og 766 Svensker, blandt de sidste Teuffel, Kallenbach, Hall og Damitz. Syvogtyve Kanoner og over 166 Faner og Standarter blev Seierherrens Bytte. Først Efterverdenen har fuldkommen kunnet forftaa Føl-gertre af denne Seier. Samtiden aitede den, og ubeskrivelig var dett Henrykkelse, som Efterretningen medførte. Eng-land, Holland, Danmark jublede høit, Frankrig mere hem-meligt. Svenskerne, berusede as ^Ere og Stolthed, sølte sig sor førfte Gang fom de, der havde Sæde og Stemme blandt de europæifke Folkeslag. Mett mest af alle glædede fig de tyfke Protestanter, som saa længe, saa haardt og uretfærdigt

havde været uudertrykte. ru eudelig, efterat saa mange aii-dre Forhaabninger var blevne stussede, syntes dett rette Be-

frier at være kommen. Deii almindelige Henrykkelfe gav fig Lnft paa tufiiide Maader. Gustav Adolfs Billede præ-gedes overalt paa Skuemynter, Kobberstik, ja paa selve Ta-peterite ^ det sandtes i hvert Hus, hvert Hjerte, elsket^ æret.164

tilbedt fom paa ett Gang Sandhedens, Mildhedens og Kraf-tens Helt. Vers og Skrifter i hundredevis udgaves til hans Pris. Paa forskjellige Maader ytrede matt sin Henrykkelse

og kaldte ham. Dcu uye Gidcon^ Hclteu sra norden^ deu

nordiske Løve^ nordstjernen osv.

Dagen efter Slaget kom Kurfyrsten af Sachsen tilbage,

hjertelig glad over den uveutede Seier, meu ikke mindre sor-legeu og skamfuld over sin og sine Troppers Feighed. Han srygkede for Guftav Adolfs Bebreidelser og begyudte at srem-stamme nogle Undskyldninger. Kongen afbrød ham og sag-de. „Lad os ikke tale vin det! Eders Durchl. har alt titdder vore Overveielser i Düben mere end tilstrækkeligt lagt eders uforfærdede Mod for Dagen og netop ved den Bestemthed, J der viste, skasfet mine Tropper Anledning til at vinde vor Seier igaar." Kurfyrfteu blev ude af fig felv af Hen-rykkelfe over denne

Skaausel, dette ^Edeltnod. „Aldrig i Verden sknlde han glemme hverken Kongens frelfende Hjælp eller hans venskabelige Opførfel. — Stol paa mig," fagde han tilfidft, „ftol fuldt og fast paa mig, paa min og mitte Vettuers Stemmer til Keiserkrotteu, hvis eders Majestæt skulde attraa samme." Gustav Adolf lo og takkede for Løftet.

Efter Slaget blev de fachfifke Stæder befriede, og der-under flere adspredte Hobe af Tillys forrige Hær dels ned-huggede, dels gjorte til Fanger^ her fom overalt gik den ftør-fte Del af de sidste over og tog Tjeneste hos Gustav Adolf, saa at denne 6 Dage ester Slaget havde 5666 Mand mere i sin Hær end sør samme. Tilly derimod, som^ d^ han var kommen til Sans og Samling igjen efter fine mange Saar og Fortvilelsen over det tabte Slag, forgjæves ventede at se sine spredte Tropper samle fig om fin gamle Feltherre^ forenede fig i Begyndelfen af Oktober med Fugger og Altritt-ger, hvorpaa hau marfcherede op og ued i deu nederrhinske165

Kreds, forgjæves føgende en Anledning til nted Fordel at angribe Kongen og udslette Skammen af det lidte nederlag.

niogtyvende Kapitel.

Gustav Adolfs Tog til Fraukeu.

Da Sachsen var renset sor de keiserlige, samlede de pro-testantiske Fyrster sig om Gustav Adols for at overlægge oiii Maaden, hvorpaa Krigen skulde sortsættes. To Forslag

bragtes paa Batte e det eue, gjennem Sachsen, Bøhmen og Østerrige at marschere lige paa Wien, paa hvilken Vei man

liden eller ingen Modstand^ ventede e det andet, at forsølge Tilly og hindre ham sra at samle nogen ny Hær. Begge

Dele havde sine Fordele og sine M anglere begge var lige nødvendige. Det bestemtes dersor, at den sachsiske og den

svenske Hær skulde skilles og gaa hver sin Vei. Kurfyrsten foreslog, at Gustav Adolf sktilde angribe Bøhmen og Øster-rige, medens Sachserne forfulgte Tilly. Mange har baade dengang og fenere dadlet Guftav Adolf, fordi han ikke antog dette Forslag, og man har paastaaet, at han i saa Fald let havde kunnet trænge gjennem de værgeløse østerrigske Arve-lande, erobre Wien og der foreskrive Keiseren Fredens Vil-kaar. Gustav Adolfs Modgrtiude var følgende. første, at naar man kjendte lidt til Keifer Ferdinands ihærdige Ka-rakker, maatte man have al Grund til at tro, at hau ikke en-gang ved Tabet af Wien skulde lade sig skræmme til eit tifor-

delagtig Frede han vilde blot drage fig tilbage, famle nye Hære og stænge Tilbageveien for Kongen. Ligefaa var der

al Grund til at frygte, at Tilly snart vilde drage Forsterk-ninger til sig og nted dent kanske altfor let overvælde Sach-

ferne og tage Svenskerne i ryggen. Endelig var det Kon-1^6

gen meget magtpaaliggende at befri de pxoteftantifke Fyrster og Folk i det sydvestlige Tyskland og med deres Magt sor-øge sin egen samt berøve Keiseren de rige Hjælpekilder, sont tilflød ham, faalænge han spilte Mester i disse Egne. Det blev derfor besluttet, at Kurfyrften skulde trænge ind i Bøh-men, Gustav Adolf derimod maxfchere efter Tilly. „Jeg skal forfølge," sagde han, „den gamle Korporal lige til Verdens Ende."

J Overensstemmelse med denne Beslutning ordnede Kon-gen sitte Anliggender og Tropper. J Meklenbnrg skulde Aake Tokt føre Befalingen og trænge frem mod Hamburg og Bremen, i Brandenburg Lefslie og Hamilton. Thurtt skulde følge Kurfyrften til Bøhmen for der at opføge sine gamle Venner. Der sendtes Bud til Axel Oxenskjerma, at han sra Preusseu skulde begive sig til Vesttyskland for at understøtte Kongen ved Ledelsen af det hele.

Dett 17de September satte Gustav Adolf fig i Bevægelse

ttted Hæren, dog saaledes at han ikke fulgte Tilly mod nord-veft, for ikke at føre Krigens Byrder over de derværende proteftantifke Lande, men iftedct derfor besluttede at drage ttedad Franken og besøge de rige, af Krigen endnu skaanede katolske Bispedømmer Bamberg, Würtzburg og Mainz. Han mar-fcherede derfor gjennem Erfurt over de skovrige Bjergegne, fom adskilte Thüringeu fra Franken. Da han var kommen ned paa det rige Sletteland henimod Mainfloden, mødte han kun fvag Modstand af enkelte Hobe kakolfke Bønder, indtil han rykkede frem til den rige og mægtige Stad Würzbnrg, Hovedstaden i den frankiske Kreds og Sædet for ett kakolfk Erkebiskop, der tillige var regjerende Fyrste over den omliggende Egn. Ved rygtet om Gustav Adolfs Ankomst var ban selv flygtet, men havde efterladt en Besætning af 1566

Mand til Skadens og Slottets Forsvar. Den førfte var der ikke tale om at forsvares men Slottet var faft^ og Be-167

sætningen værgede sig med største Tapperhed. Da imidler-tid Efterretningen kom, at Tilly tned fin nye Hær nærmede sig til Undsætning, var Gustav Adols bestemt paa at erobre Slottet, det koste, hvad det vilde, sor ogsaa i disse Egne at have et fast Støttepunkt, og nu ktittde intet modstaa Sveit-skernes voldsomme Angreb. Besætningen blev sor største Delen ttedhtiggett, og et uhyre Bytte blev Seierherrerne til Del. Blandt andet bemægtigede Kongen sig her ett ualmin-delig stor og værdifuld Bogsamling, som han skjænkede til Upsala Universitet.

Den as Tilly imidlertid samlede Krigshær var næsten eit halv Gang større end Gustav Adolfs. Deu gamle Feltherre havde ført deu over Mainfloden ttedad det fydlige Franken,

hvor han truede deit protestantiske Stad nüriiberg med Mag-debttrgs Skjæbtte. Mett ved Underretningen om Kongens

Angreb paa Würzbtirg ilede han til deniie Stads Undsæt-ning. Hait kom for sent ^ thi baade Staden og Slottet var alt erobret. Dog var hans Fremrykning en betænkelig Sag for Kongen, der var altfor svag til at staa ham imod, efterat han havde sendt Horn tned 16,666 Mand østover mod Bam-berg. Han samlede imidlertid alle de Tropper, han ihast ktittde saa sat paa, og ilede til Ochsenfurt, hvor hait ventede, at Tilly skulde gaa over Floden. Denne koiit ogsaa og be-gyndte eit Skjærmydsel. Gjerne havde hait villet angribe Kongen og saaledes slukke sin Harme over alle sine settere Tab^ men Kursyrsteu as Bayern, som begyndte at tvile paa Tillys Lykke eller Dygtighed, havde forbudt ham at vove fig i Slag, hvis han ikke var fuldkommen fikker paa Seiren.

Han ktirde saaledes ikke vove det farlige Forføg i Fiendens

Paasyn at gaa over Floden, mett maatte trække fig tilbage. „Er jeg da dømt til," sagde han stikkende, „at bære Skjætidseleit af dette nederlag tned mig lige i Graven?"

Efter Würzburgs Erobring og Tillys Tilbagetog faldt168

hele den frankiske Kreds i Kongens Vold og maatte sverge

ham Troskab og Lydighed. Katolikerne sik beholde fri re-ligionsøvelse. „Jeg er kommett," sagde Kongeti, „for at

befri mine Medmennesker, ikke for at lægge dent i nye Baattd eller tvinge deres Overbevisning. Ett ny Sko, om den end er bedre, klemmer dog i Begyndelsen." Katolikerne ligesom alle de andre Jndbyggere af Kredsen beskyttedes mod al Voldsomhed fra Soldaternes Stde^ dette vandt ham alles Hjerter, og snart herskede den bedste Forstaaelse ntellent Jiid-vaanertte og den fremmede Hær. Medens Tilly lagde sine Tropper i Vinterkvarter, saa-ledes at han dannede en Vagt for de bayerske Arvelande, tiltraadte Gustav Adolf i egen Perfon Toget ned imod rhin, hvor de tre geistlige Kurfyrster af Mainz, Trier og Køln titt

var uden al Underftøktelfe. Torftensson førte det grove Ar-tillern paa store Pramme ned ad Main^ Kongen selv med Hæren fnlgte Stranden. Toget skred frem uden Modstand, overalt modtaget med Høitideltgheder og almindelig Glæde.

Det overvættes pragtfulde Slot Aschaffettburg, refidentfen for Erkebifkoppen af Mainz, aabnede sine Porte uden Modstand. Omgiven af fine Høvdinger ftod Guftav Adolf lættge og befaa den skjønne Bygning. Tilsidst udbrød hau. „Jeg har dog en væsentlig Anmerkning at gjøre mod hele Slottet, nemlig at det ikke er bygget paa Trinser, saa det kuttde rtil-les til Stockholm." Fra Aschaffettburg marscherede han lige til Frankfurt am Main. Borgerskabet i denne Stad bad sig fritaget for det tiltænkte Besøg, beraabende sig paa den Troskabsed, de havde svoret Keiseren og Erkebifkoppen

af Mainz. Jdetmindfte bad de om neutralitet, font var al-deles uundværlig for dett Handel, hvorpaa Stadens Velfærd beroede. Kongen svarede, „at Keiseren ved at bryde sine egne Løster sorlængst havde løst dent fra deres Ed. Gu-ftav Adolf, font Befidder af Aschaffenburg, var nu i Virke-ligheden Erkebiskop as Mainz og kunde saaledes løse dent

fra den andett Ed. neutralitet." tilføiede han, „er et Ord, jeg flet ikke liker, allermindst i Kainpen mellem Lys og

Mørke, inellent Frihed og Trældom, og det sorbanser mig, at Frankfurts protestantiske Borgerskab taler om særskilte Fordele, hvor det gjælder det almindelige Vel, — at de endog blot katt tænke paa Markeder og Handel, hvor Spørgs-maalet er om deres Trosbekjendelse og evige Salighed." Toget fortsattes^ men stiart mødte han nye Sendebud med samme Erinde. Høiligen opbragt svarede Kongen. „Hils Borgerne, at jeg agter at holde, hvad jeg har lovet, nemlig at beskytte deres personlige og tidligere Privilegier, men kntt paa den Betingelse, at de øieblikket^ aabner sine Porten thi

jeg har ikke Tid til at vente. Jeg har saaet ret paa nøg-lerne til alle Stæder ligefra Østersøen og hid, og det skal

vel ogsaa lykkes mig med Staden Frankfurt." Hau fulgte lige i Hælene paa Settdebtideite og ftod, længe før Borgerne ventede det, med hele fin Hær udenfor Staden og fordrede tiden Ophold at blive indladt. Forfærdet sendte Magistraten straks de foklangte nøgler, og omgiven af Fyrfter, Høv^ dinger og Hær holdt Kongen fit høitidelige Jndtog i Staden.

Hans Middag anrettedes paa Slottet Bratinfels og det i den samme Sal, hvor Keiseren ester Kroningen pleiede at holde Maaltid. Flere Fyrster sluttede sig her til ham, og tilsidst kom Landgreven as Hessen med 8666 Mand. Saaledes sorverket drog han videre mod rhin og beslnttede ved deit lille Stad Oppenheim at soretage Overgangen over denne Flod.

Det var den 6te December 1631, at Svenskerne ankom til dette Sked. Det saa i Begyndelsen helt betænkeligt ud. Kuglerne sra Oppenheim paa den aitdett Side bestrøg hele Strandbredden, og alle Egnens Baade og Fartøier var dels nedsæiikte, dels bragte over til den anden Bred og henlagte tiiider Oppenheims Kanoner. Kongen tabte dog ikke Mo^204

det. Ett Fisker angav Stedet, hvor der var nedsænket to større Fartøier, som straks blev optagne og satte i brugbar Stand. J ett liden Eke, som man fik fat paa, roede Kongen i Mørkningen selvfjerde over Strømmen, undersøgte deit modsatte Side og var heldig nok til at komme uskadt tilbage.

ratten tilbragtes paa den aabne Strandbred i Blæst og Sne, tiden Ly mod Vinden ligesaalidt som mod de fiendtlige Ktigler . Kl. 6 følgende Morgen overførtes rils Brahe med 366 Mand af gula regementet. reppe havde de faaet Tid

til at gjøre en Forhugning, før det spattske rytteri styrtede frem. Striden blev haardnakket^ Spanierne var overlegne i Antal og Bevæbning^ men Brahe med fitte gula Gosfar forsvarede sig som Løver og tilbageslag to Angreb, dog ikke tiden Tab og Frygt for tilfidft at maatte bukke tinder for Mængden. Tilfidft kom dog ogsaa de blaa og grønne re-gimenter over^ Spanierne tug Flugten, og de øvrige Tropper iverksatte tiden Hindringer den farlige Overgang. At ett Hær midt tinder Fiendens øine gaar over rhiufloden, er ett til alle Tider og titider alle Forhold ganske ualmindelig Ting^ endnu ualmindeligere, naar man erindrer, at de stri-dende hex var Svensker og Spaniere, begge Folk fra de yderfte Ender af Europa, som mødtes her i Midtpnnktet af samme. Gustav vilde forevige Miudet om dette mtndevær-dige Optrin og lod paa det Sted, hvorfra Overgangen skede, opføre en høi, firkantet Søile. Paa Toppen anbragtes deit gøtiske Løve med Sverd i Haand og Hjelm paa Hovedet, Blik-ket og Sverdet rettet mod den ligeoverfor liggende Flodbred. Fra Oppenheim marfcherede Gustav Adolf uden Ophold mod Mainz. Erkebifkoppen forlod vel felv Staden, men ef-terlod til dens Forsvar 2666 Mand under Spanieren De Silva. Han havde forud spurgt, ont denne Styrke ogsaa var tilstrækkelig. „Det høres paa Spørgsmaalet," fvarede Spanieren, „at eders Durchlaut. er ett aandelig Mand, men261 ingen Krigsmand. Med disse 2666 Mand paatager jeg mig at forsvare Stadeti, otti det saa var mod tre Konger as Sve-rige." Kong Gustav Adolf af Sverige rykkede frem, og ef-ter tre Dages Forløb maatte De Silva overgive Staden i hans Vold.

Den 6de December 1631, paa sin 37te Fødselsdag, sei-rede Kongen sit højtidelige Jndtog. Byttet var stortå 86 Kanoner, 666 Eentner Krudt og 76,666 rdlr. i Brandskat. Svenskerne havde ved Erobringen ikkun havt lidet Tab. Men som sædvanlig havde Kongen blotstillet sig selv som dett simpleste Soldat. En Kanonkugle borttog hans Hofsvend ved hans Side. Den hollandske Gesandt, der tilfældigvis var tilftede, mindede Kongen om nødvendigheden af „at være mere varfom om fit eget kofkbare Liv^ han burde blot udkafte Planen og overlade Udførelsen til sine Høvdinger". „Min Hr. Ambassadør," svarede Kongen, „man erobrer ikke Stæder med at tegne Eirkler paa Bordet i sit Kammer. Er Skolemesteren borte, saa lægger ogsaa Skolegutterue Bogen bort." — Ester Erobringen af Mainz lagde Kongen fine Tropper i Vinterkvarter og valgte for fin egen Perfon fit Ophold i Frankfurt am Main.

Tredivte Kapitel.

Gustav Adolf i Frankfurt.

Det var nti ved Jul 1631 halvandet Aar siden Gustav Adolf fteg i Laud i Tyskland, og i dette Tidsrum havde han kjæmpet og seierrig gjennemvandrek Pommern, Brandeuburg, Sachsen, Franken og Landene ved rhin. Hatts seier-rige Vaabeti var udbredte over den største Del af Tyskland.262

J Bøhmen var Sachserne trængte ind og havde erobret Prag. Mod Schlesien stod Alexander Lesslie paa Vagt. J Meklenburg herskede Tott. J nedre-Sachfen kjæmpede Baner mod Pappenheim. Horn i Franken og Hertug Bernhard af Weimar i Elsas erobrede deit ene Fæstning efter den an-den. J Frankfurt, Midtpunktet i det veftlige Tysklaud, sad Kongen selv sysselsættende sig med vigtige Underhandlinger og Ledelsen af det hele. J det forløbne Aar havde Kongen uophørlig jaget fra den ene Seier, fra den ene Erobring til den anden. nu fik han for første Gang staa en Stund stille og nyde de rige Frugter af sine Bedrifter. Omkring ham dannede fig fnart et glimrende Hof. Her faaes, fortiden hans egne berømmelige Krigere og Venner, fem selvstændige tyske Fyrster, ett stor Skare rigsgrever og Herrer og ikke mindre end tolt eller tretten Sendebud fra fremmede Magter, alle udruftede paa det prægtigste e tilsidst Axel Oxenstjerna fra Preussen, Kong Frederik af Bøhmen og Dronning Maria Eleonora fra Sverige. Hver Dag ankom Jlbud faa fra den ene faa fra den anden af Kongens Underhøvdinger, næsten altid med glade Budskaber om vundne Seire og erobrede Fæstninger. Midt i denne glimrende Verdett stod Kongen som det Eentrüm, hvorom alt bevægede sig, betindret og elsket af alle. Jfær forstod han ved sit venlige og nedladende Væsett at vinde de lavere Klassers Kjærlighed. Franksurts Bor-gere gik hjem, aldeles henrykt as Glæde, naar deit store, af hele Europa beundrede Helt havde stanset paa Gaden og med løftet Hat og mildt Aasyn sagt dem nogle venlige Ord. Hans strenge Krigstugt forøgede end mere deres Beuudring og Hengivenhed især i Sammenligning med Tillyanernes Grusomhed og Vold. To Soldater, som havde forbrudt fig, blev hængte, og de øvrige forholdt fig ordentlig. Selv Je-suiterne talte med rosende Ord fra Prædikestolene om denne263 beundringsværdige Hær. Den ved nogle indtrufne Omstæn-digheder fremkaldte Mistanke om hemmelige Anslag mod den elskede Fyrstes Liv sorøgede, som naturligt var, ettd mere deit almindelige Hengivenhed. Man stk nemlig vide, at seks Jesuiter i Augsburg havde forpligtet sig med Ed til at myrde Kougett. Desuagtet vilde han ikke anvende nogen Forsigtig-hedsregel^ den kongelige Bolig stod sremdeles som før aaben for hvemsomhelst. Men ett Aften fandt Vagten ett ukjendt Person gjemt i Kongens Sengkammer. Han blev greben, undersøgt og befunden at være ett katolsk Prest sra Antwer-pen, som havde ett Dolk gjemt utider sine Klæder. Sageit vakte baade Opsigt og megen ^Engstelse, og man forestillede Kongen nødvendigheden af at sørge bedre for fin personlige Sikkerhed. „nei," svarede^ Gustav Adols, „ett Konge kan ikke leve indesluttet i ett ^Eske. De Onde har ei heller Magt som Vilje, og Tillid til Gud ex bedre end den bedste Liv-vagt. Derfor holder jeg ikke Faren for saa stor, ei heller Tabet, om Anslaget endog skulde lykkes. Deu Alvise ved uok, hvorlæuge hatt vil benytte min svage Arm, og falder jeg, faa vil han opxeife et andet mægtigere og værdigere nedskab. Hans store Verk ex ikke ashængigk as et soxgjæn-geligt Menneskeliv."

Kongens næsten vidunderlige Lykke, hans glimrende An-seelse og den sjeldne Forening af Fyrsternes og Folkenes lige oprigtige og levende Hengivenhed fremkaldte snart Gisninger og nygter om hemmelige og høiere Hensigter. „Kon-gen," sagde man, „tragter efter Keisertronen, enten over hele Tyskland eller idetmindste over den protestantiske Del." Man tænkte sig, at Muligheden skulde fostre Attraaen ligesaavel hos Gustav Adolf fom hos Mængden af Mennesker. Hans Uvenner xaabke høit om saadanne egennyttige Planer^ hans Venner hviskede derom med Frygt eller Haab efter enhvers forskjellige Anskuelser. Smigrere lod Ord falde, fom pegte264 i dett retning, i Haab om derved at gjøre fig behagelig. Man opfriskede et gammelt Ordsprog, at „den som et helt Aar tilende har Frankfurt am Main i sin Magt, han er ogsaa Jndehaver af hele det romerske rige." Ett anden bemerkede, at „Kongen havde i sin Magt baade nürnberg, hvor Keiserkronen opbevares, og Frankfurt, hvor deit paasættes." En tredie lignede ham med Alexander, „i Henseende til hans mange og hurtige Seiervindingers jeg haa-ber," tilføiede han, „ogsaa i Henseende til Udstrækntngen as dek nye Herredømme." Kongen trak paa Smilet og sagde. „Saa ærelysten er jeg dog ikke. Jeg tænker at lade mig nøie med det Stykke Lattd, sont ligger mellem Østersøen og rhinfloden". Jttgen kunde skjønne, om denne string var Spøg eller Alvor. Sine fremtidige Planer holdt Kongen dybt skjulte i sit eg^t Bryst. Trods det sluttede Forbund nærede Gustav Adolf en heftig Uvilje mod Frankrige, dets Hof og regjering, og navnlig mod richelieu, jo mere hans Blik trængte ind i detttte Ministers troløse, jesuitiske Statskunst. Franskmanden nuderhandlede nemlig samtidig baade med Sverige og med dets Fiende Bayern^ med Keiseren fluktede han Fred i Jtalien, men forpligtede fig famtidig til at nnderftøtte Sveriges Augreb paa den samme Fyrstes han forfnlgte Protestanterne i Frankrige, men beskyttede dem i Tyskland, stedse søgende sin egen Fordel i Staternes Uenigheder. Denne salske og nædle Færd kunde ikke andet end vække Foragt og Afsky især hos en Mand af Gnftav Adolfs Karakter. Det fyntes ham ofte, fom om et Forbund med en saa underfundig Mand fom richelieu maatte være en Forbrydelfe mod det hellige Hverv, han havde paataget fig. naar han nu eudog merkede, hvorledes deu samme richelien søgte at lede den svenske Hær es-ter fine særlige Platter og Fordele, blev hau end rnere fortørnet. Alene den tvingende nødvendighed, Trangen til de265 franske Dukater, kuttde formaa Kongen til at fortsætte Forbundet. Ogsaa richelieu paa sin Side havde tuugt nok sor at bevare sin Plads og den engang indslaaede retning. Til hans Konge Ludvig den 13de kom der nemlig fra de katolske Fyrfter den etie Budfkikning efter den anden tited høi og bitter Klage over den Understøttelse, han ydede den kjæk-terske Gustav Adolf. De forsikrede ham, at denne Fyrfte omgikkes ined ikke ringere Platter eitd aldeles at udrydde Katolicismen^ hans nærmelse mod rhinen viste jo noksom hans Hensigt at nnderstøtte de franske Protestanter eller Hugenotternen de bad og besvor derfor Kong Ludvig at afstaa fra ett saa fordærvelig Politik. Ludvig vaklede, og det var ikke

tiden stor Vanskelighed, at richelieu ktittde formaa ham til at tidføre siu engang fattede Beslutning. Men da Gustav

Adolf nu virkelig gik over rhinfloden og erobrede Mainz,

begyndte richelieu selv at blive urolig. Han fandt, at Sven-skerne nu rykkede ham for nær ind paa Livet, og frygtede

snart hos Gustav Adolf eii lige saa farlig Overvægt som før hos Keiser Ferdinand. Han begyndte derfor at lægge Kon-gett den ene Hindring iveien ester den aitdett, og Pengefor-fendelserne indløb mere og mere ujevnt. Gustav Adolf mer-kede haus Mistillid og foreslog at hæve denne ved ett Sam-menkomft mellem begge Kongerne. Ludvig vovede ikke at tid-sætte fig for Sammenligningen ined eit Herre af Guftav Adolfs Egenskaber^ han undskyldte sig med sin daarlige Helbred,

men tilbød at sende richelieu i sit Sted til Mødet. „Velan," svarede Gustav Adolf, „saa skal jeg ogfaa fettde ett

af mine Ministre." Og der blev intet Møde af. richelieu tilbød fig at udruste eii Hær til Gustav Adolfs Hjælp og

ined deitiie at besætte Elsas. Hensigten var tydelig nok at bemægtige sig dette Landskab og om muligt høste endnu større Frugter af Svenskernes allerede vundne Seire. Gu-stav Adols afslog Forslaget. „Tyskland," sagde han, „kan266

ikke føde to faa store Hære^ desuden er de franske Tropper der overflødige^ jeg paatager mig ntt alene at beskytte dette

rige. Vil Kong Ludvig understøtte den fælles Sag, saa maa han angribe Spanien og sysselsætte dets Hære ved Pyrenæertte. — Jeg er," tillagde han i Harme, ikke Tysklands „proditor" lForræder^, men dets „protector" tBeskytter^." Spændingen blev større og større. Den franske Gesandt fremvifte engang ligesom truende en lang Liste over Frank-riges Hære tilligemed ett Beregning over, hvor snart de knude være i Tyskland. „Det er et unødigt Besvær at føre dem til Tyskland," sagde Kongen^ „jeg kan møde dem ved Paris ^ jeg kjender ligesaa godt Veien did sont til Wien."

richelieu fortsatte sine hemmelige rænker, og man fik vide, at han havde givet Bayern Løfte om Befkyttelfe endog mod

Gustav Adolf felv. Forbitret tidbrød denne. „Jeg skal med mine Svensker gaa til Parts og jage væk den tinderfundige Munk." — „Det er unødigt Besvær at gaa til Paris," svarede den franske Gesandt^ „Munken skal ganske vist have deii ^Ere at møde eders Majestæt paa Grænsen i Spidsen sor 166,666 Mand." Det var ikke langt fra, at Uvenskabet var gaaet over til aabenbar Krig. Fælles Frygt og Fordel hindrede Udbrudet. Allerede straks ester Slaget ved Breiteuseld havde Gti-ftav Adolf kaldt Axel Oxenstjerna til Tyskland. Denne be-gav sig straks paa Veien, men naaede ikke frem til Hæren før i Frankfnrt. Da han nærmede fig, fendte Gustav Adolf ham fin egen Vogn imøde og modtog med hjertelig Glæde

fin prøvede Ven. ræsten hele den førfte Dag og ett god Del af de følgende tilbragte han i hans Selskab titider Samtaler,

hvortil ingen anden blev Vidne. Men da Oxenstjerna i det førfte Møde lykønfkede Kongen med hans vtindne Seire, skede det med det betydningsfulde Tillæg, at „han hellere havde baaret frem denne Lykønskning i Wien eiid i Frank-267

surt". Oxenstjerna mente nemlig, at Kongen ester Slaget ved Breitenfeld burde have marscheret lige mod Wien istedet-for at vende fig mod Vest. Gustav Adolf anførte sine Gruii-de, og Oxenstjerna tatig^ thi Sagen var ttti engang gjorte titeit endnu længe ester Kongens Død ytrede han slexe Gange samme Overbevisning. Forøvrigt vedblev der at herske det samme fortrolige og venskabelige Forhold mellem begge de store Mænd ttti som før.

Gustav Adolf skjænkede Oxett-stjerna den betydelige Bogsamling, som han havde erobret fra Erkebifkoppen af Mainz, og Oxenftjerna bestemte deii font Gave til det nyoprettede Gyntnafium i Wefteraas. Men Fartøiet, som førte det over Østersøen, led Skibbrud, og hele den kostbare Samling gik tabt.

Atten Maaneder var nu forløbne, siden Gustav Adols forlod Sverige, og for hver Maaned forøgedes font fædvaitlig hans Dronnings Længsel. Allerede om Sommeren 1631 reiste hun over til Pommern i Følge tiied betydelige Forsterkninger. Hertug Bogislaus vilde feire hendes Att-keinft med Baller og glade Fefter. Mett Maria Eleonora frabad fig alle faadanne Tilstelninger. „Disse sørgelige Ti-der," sagde huii, „kræver hellere Bods- og Bededage eitd Skuefpil og Fefter. Hvor kan jeg desuden tiyde nogen For-nøielfe, tiaar jeg hvert øieblik tænker paa de Farer, for hvilke min høie Gemal er udsat." Hendes levende ønske om at komme til Kongen kunde dog for det førfte af let be-gribelige Grunde ikke tilfredstilles, og først da Guftav Adolf var gaaet i Viuterkvarter, lod han sin Gemalinde kalde til sig. Overalt paa Veien mødte hun Gjenlyd af Folkets Be-undring og Kjærlighed til hendes elskede Helt. Kongen red hende imøde til Hanau. Maria Eleonora kastede sig til

hans Bryst og omfavnede den elskede med det Udraab. „nu er ettdelig deit store Gustav Adols sangen." J Forening

holdt de Jndtog i Frankfurt, hvorefter flere Dage tilbragtes268

med festlige Glæder, og Kongen fæstede om fin skjønne Ge-malindes Lokker et glimrende Diadem af umaadeligt Værd.

^nogtredivte Kapitel.

Gustav Adolfs Tog til Donau og Træfningen ved Lech.

Tillys Død.

Under dette Gustav Adolfs Ophold i Frankfurt var der ofte blevet iudledet Fredsuuderhandlinger, men uden Frugt. Frankrige, fom havde naaet fin Henfigt, Keiserens ^dmy-gelfe, og som nu frygtede en ny og farligere Medbeiler i Guftav Adolf, var maaske deu enefte, som oprigtig ønskede

Fred. Keiseren haabede gjennem sine tiye rustninger snart at gjenvinde sin tabte Overvægt, og Gustav Adolf vilde ikke

børe Tale om Fred, førend Katolikerne var faa svækkede, at de ingen Skade mere kunde gjøre. Matt rustede fig saale-des til et nyt Felttog^ begge Partier meute, at dette skulde blive afgjørende, og anftrengte fig derfor af alle Kræfter. Guftav Adolf med fine Forbundsfæller havde omtrent 166,-

666 Mand Fodfolk og 46.666 Mand ryttere. Keiserens og

Katolikerues rustninger var endnu større.

Allerede i Midten as Februar 1632 begyndte Kongen at

sætte sig i Bevægelse og fuldendte Erobringen af de fafte Pladse i Trakterne om Mainz. Da dette Sted saaledes kunde ansees temmelig sikret, efterlod han der fin Dronning tilligemed Axel Oxenftjexna, hvem hau overdrog Bestyrelsen

as rhinlandene og de Tropper, som der blev forlagte. Selv marfcherede han med Hovedstyrken tilbage til Franken, for

at møde Tilly, som nu var brudt op fra fit Vinterkvarter og havde vendt fig mod Bamberg. Her var Gustav Horn ble-ven overrasket og havde lidt et ikke ubetydeligt Tab. Dette213

vakte Gustav Adolf Harme, og han besluttede at straffe Tillys Dristighed og muligens ttted det samme saa Leilighed til at trænge ind i selve Bayern. Han sorenede sig dersor med Gustav Horn og Johan Baner, og i Spidsen sor 46,666 Mand skyndte han sig at naa Tilly, som af Kurfyrsten as Bayern havde faaet Befaling til at trække fig tilbage og indtage fin Stilling bag Floderne Donau og Lech, der som brede Grave omgav og beskyttede Bayern. Tilly maatte adlyde, gik over Doitau og asbrød alle Broerne over denne Flod med Undtagelse as Broen ved Donauwørth, t hvilken Stad han indlagde ett sterk Besætning under Hertug ludolf af Lauenburg. Paa dette Tog kont Guftav Adolf til rürnberg, ett as Tysklands fornemste Stæder. Jndbyggerne var her, ligefont i de fleste frie rigsstæder, ivrige Lutheranere^ men med stigende Angst havde de nu i flere Aar feet, hvorledes den lutherske Lære hos raboettte var bleven udryddet. Hidtil var rürnberg sluppen srü. men Jndbyggerne ventede hvert Aar det truende Slag. Da Gustav Adolf optraadte paa Tysklauds Jord, opgik ogfaa for dem en ny Morgenrøde, hvis Løfte om bedre Tider med hvert nyt Seiersbudfkab mere og mere bekræftedes, og eftersom Befrieren nærmede sig, blev deres Glæde stedse mere levende. ru kom han i egen Person til deres Stad, og det ikke i Spidfen for en trueude Hær, thi deitiie lod hau drage forbi, men alene, ligefom paa et Beføg, omgiven af fine Høvdinger og Tysklands besriede Fyrster. raadet og de fornemfte af Jndbyggerne gik ham imøde for at bringe ham Stadens røgler, Gaderne vrimlede af jublende Skarer, Viuduerue af Tilsktiere med viftende Tørklæder og klappende i Hænderne. Alles Blik var fæftet paa dett seirende Helt, sont venlig hilsende red sretn gjennem Folkeskaren. rn endelig, da han stod midt iblandt dem, ansaa de sig sikre. Klokkernes og214 Kanonernes Lyd samt Mængdens Glædesskrig hilste Kongen ved hans Jndtog, medens mangt et Øie under tause Taarer takkede Kongernes Konge for den vundne Frelse. Da Gustav Adolf var stegen af i det ham anvifte Palads, indtraadte raadet og frembar kostbare Gaver, bestaa-ende i betydelige Pengesummer og rige Forraad til Hæren, desudeu to af Sølv færdeles smukt arbeidede Himmel- og Jordglober til „Forsvareren as Jordens Frihed og Himlens Lys". De gamle raadsherrer var rørte og ikke mindre Kongen selv. „Jeg takker eder," sagde han, „eder og hele eders Stad for disse rige Gaver. De skal altid blive mig kjære ikke blot som kostbare og sjeldne Mesterstykker, men endnu mere som Minder om eders Kjærlighed. Dog kan J ikke give eller love mig noget bedre end Troskab mod vor retfærdige Sag og Standhaftighed i vox hellige Lære. Lad eder aldrig ledes bort derfra hverken ved Trudsler eller Løs-ter! J har skjænket mig Billeder as Himlett og Jorden^ maatte Jorden med dens rigdomme og Herlighed ikke lokke os bort fra Himlens endnu herligere Gaver! — Gud har fat eder, gode Herrer, til Styrere af denne Stad, hvis Mage i rigdom og Størrelfe jeg neppe har feet. Eders Kald er vigtigt, og mange tusinde Menneskers Ve og Vel ligger i eders Haand. Fra værdige Forfædre har J arvet ikke blot denne deres Værdighed, men ogsaa, som jeg haaber, deres Tænkesæt, saa ak J er baade gode Patricier og gode Patrio-ter og engang for Guds høieste Domstol srimodig kan gjøre regnskab for eders vigtige Kald. — Vidnnderlig har Gtid hidtil midt under Farer og ødelæggelser beskjærmet og bevaret eders Stad. Vidunderlig har han ogsaa til eders Frelse skikket mig til disse Egne, da jeg dog snarere skulde veutet mig at faa fe den yderste Dag end at komme til eders Stad. Men ved Siden heraf har han ogfaa i den

Skjæbne, fom er overgaaet mange af eders Trosfæller, vidnet for eder211

om sin straffende Vrede til Advarsel og Vækkelse sor eder. ^ Jkke hver Dag sender Gud eder en saadau Prædikant som idag, ett, der ikke alene kan trøste med Ord, men ogsaa hjælpe med Gjerning. Derfor hører mine Ord, og læggen dem paa Hjerte. Langt fra min kolde, men rolige Fædre-bygd er jeg kommen hid til eders urolige Lattde og det for eders Skyld og for vor fælles hellige Lære. For deu har

jeg ofret min egen rolighed, mine fattige Undersaatters Gods, deres Blod, deres Liv, ja mit eget Liv, om saa skulde

være Guds Vilje. Saavidt det beror paa mig, skal jeg med Guds Hjælp stride og lide. Men saa besverger jeg og eder ved Guds Barmhjertighed, gjører, hvad eder tilkommer, sor deii store Gjerning! Værer standhaftige, udholdende! Stri-der deit gode Strid og bevarer Troen, saa skal ogsaa Gttds Haand opholde og beskytte eders Stad, eder til udødelig ^Ere baade i Livet og efter Døden og endelig skjættke eder salig-hedens nforvisnelige Krans." Efter Middagen forlod Kongen Staden^ men hans ædle Skikkelse, hans hele Optræden, hans varme Ord havde vtindet alles Hjerter. Hans Tale til raadsherrerue blev straks optegnet efter Hukommelsen og kæftes snart i tusiude Asskrifter med Henrykkelse og Taarer. rundtomkring i Ska-dens mangfoldige Verkfteder maltes, trykkes, pressedes, støbtes, indvævedes hans Brystbillede paa tusiude forskjellige Maader, men altid med Udtryk af fantnte Beundring, fant-tue Kjærlighed, og ett af Skadens Lærde havde fnart færdig eit lang og vidtløftig Stamtavle, hvorigjennem hait vilde

bevife ,at Guftav Adolf nedstammede fra ett af rürttbergs gamle Borggrever.

Fra nürnberg vendte Kongeit fig mod Donanwørth.

Hertug rudolf havde begyndt at udbedre Stadens Fæst-nittgsverker^ men Kongen kom sor hurtig over ham. Ester

to Dages Beleiring maatte Hertugen tage Flugten. Kott-212

gen bemægtigede fig Skaden og gik derpaa over den dervæ-rende Bro ind i den schwabiske Kreds, hvor han udett Mod-stand udbredte sitte feirrnge Vaaben. Jmidlertid havde Tilly forenet fig med Kurfyrft Maxi-milian og forlagt fine Tropper i det Hjørne af Bayern, font dannes af Floderne Lech og Donau. J denne fterke Skilling og med ett Hær af 22,666 Maud haabede Kurfyrften ak kunne ftænge Fienden ude ialfald fra de bayerske Arvelattde. Gustav Adolf fammeukaldte fiue Høvdinger til et Krigsraad og forelagde dem det Spørgsmaal, om man trods Tillys fordelagtige Stilling skulde forføge at trænge frem over Floden eller vælge ett anden Vei. Meningerne var delte. Guftav Horn holdt paa, at „Kongen burde forlade baade Tilly og Bayeru, men derimod drage til Bøhmen for at ad-fplitte de Tropper, fom Wallenstein der havde famlet til Kei-ferens Tjeneste, og derpaa gjennem Mæhren trænge ind i

Østerriges dette vilde være det sikreste Middel til at tvinge Keiseren til at give efter. Derimod at gaa over den dybe

og ftride Lech og det lige for Øinene af en sterk og dygtig Fiende vilde altid kofte meget Folk, felv om det lykkedes." — Denne Mening tiltraadtes af de ældste og flefte af Høv-din g er ne, titen ikke af Kongen. Han paaftod derimod, „at man burde benytte fig af den Forskrækkelse, font havde gre-bek hele den bayerske Hær, men ikke selv lade sig sorskrække af dens ftore Antal, faameget mere font denne Hær meften-dels beftod af Bønder, tagne lige fra Plogen. Dottauwørkh

var et godt Støttepunkt, om Overgangen fknlde mislykkes s

dog haabede han, at dette ikke skulde behøves s Lykken staar den djærve bi." Horn vedblev at forfvare sin Mening.

„Hvad!" raabte Kotigen, „vi, som har passeret Oderen, Elbett og rhin ett, ja selve Østersøen, sknlde vi staa forfagte her ved Lech! Hnfk paa," tillagde hati, „at ofte lykkes de

vanskeligste Foretagender, just fordi Modftaudereu holder213

dem for timulige." Hortt taug, de øvrige ligesaa, og Over-gangett blev besluttet.

Fulgt af ett liden ryttertrop red Kongen tid for at vælge Stedet for Overgangen. Hait sulgte Bredden, dog i tiogeti

Afftand, da Tillys Kanoner fra den anden Side ofte tvers-over Strømmen skikkede Kugler ester de Svensker, som viste sig. Længe red Kongen forgjæves^ thi Floden, fom fIød lige frem mellem fumpige Bredder, frembrød iugeu gunftig Lei-lighed til Overgangen. Endelig kom han til et Sted, hvor Strømmen gjorde en Bøinittg, saa der paa den modsatte Side dannedes en Odde eller Halvø, tttedeus den vestlige Flodbred var omtrent 11 Fod høiere eud deu østlige. Disse Fordele vilde Kougeu beuytte, mett faudt fuart, at Tilly, som havde fortidseet dettes allerede havde besat deu lige-overfor liggettde Bred. Dette ærgrede Guftav Adolf, ttteit afskrækkede ham ikke. „Hør her, Gutter," raabte hatt til

ttogle af fiue ryttere, „femti rigsdaler for deu, fom skaffer mig fikker Underretning om, hvor dyb Floden er der borte

ved Bøjningen!" rytterne red derhen, men ktittde ikke kom-tne Stranden nær for Fiendens Jld. Da traadte en Dragott frem og bad om Lov til forklædt fom Bottde at gaa der-hen og undersøge Sagen. Kongen samtykkede, red bort og

skjulte siue ryttere og stillede sig selv paa en affides Bakke for i Kikkerten at iagttage, hvad der vilde ske. Om ett Stund

kom Dragonen ud sra en Gaard i rærhedett, klædt soiit Boitde og med ett lang Stang paa Skulderen. Han gik lige

frem til det omtalte Sted og raabte over til de bayerske Sol-dater og bad dem at hjælpe ham over. Da de ikke ktittde op-fylde hans ønske, forsøgte han selv at vade over og gik ud i Strømmen, indtil Vandet stod ham til midt paa Livet, titi og da prøvende Dybden soratt sig med Stangen. Da til-sidst Strømmen blev sor dyb, stansede han, rystede betænke-lig paa Hovedek og gik tilbage igjen. De bayerske Soldater214

lo ad hans Forsøg, og en af dem spurgte hatm ^om hav

kunde svømme." „nei, Landsmand," svarede Bonden. — „Men er du da bmdegal, som kan tænke paa at gaa over?"

sagde Bayreren^ „Floden er 22 Fod dyb." — „Hvoraf v^d du det saa vist?" spurgte Bonden. — „Jo," svarede den an-den, „for vore Officerer maatte den jtist igaar." — „Ak," sagde Bonden, „kan ikke nogen as Jer, Landsmænd, gaa imod mig ud i Strømmen og sidett med Stangen drage mig over Dybets jeg skulde gjerne give ham ett halv Dukat for Bryderiet." Ett Soldat raftede Klæderne og vadede tid i Vandet, og Bonden ligesaa, saa at man deraf let knude se, hvormeget Bunden skraanede paa begge Siderne. Men da Bonden af forstilt Frygt og Uvet bar fig rent dumt ad,

svømmede Bayreren over for at hjælpe ham. nu begyndte Bonden at ramse op lange Historier om sine Ulykker, om

hvorledes de slemme Svensker havde ødelagt alle hans Mar-ker osv. Men da hin ikke vovede for anden Gang at begive fig tid paa Dybet, og den nøgne Bayrer begyndte at fryfe, svømmede den sidste tilbage igjen og overlod Bonden til fin Skjæbne. Denne vendte tilbage, fom det lod til, ganske fortvilet^ men snart efter opsøgte han Kongen og gav ham de modtagne fnldstændige Underretninger. Gustav Adolf

gjorde ham paa Stedet til Kvartermester ved rytternet og skjænkede ham desuden 166 rdlr. til sit Udstyr som saadan.

nu begyndte man straks paa de forberedende Arbeider. Flere omliggende Bondehufe blev nedrevne, og af Tømmerek sammensattes en Mængde sterke Bukke med Benenes Høide lempet efter Vandets Dybde. Meningen var at sætte dem ned i Floden, belægge detn ined Planker og saaledes danne en Bro. Jnde ved Stranden var paa den bayerske Side en lav Sandbanke. Kongen lod afpasfe Høidett af Bukkene saaledes, ak de netop naaede til Overfladen af Van-det, hvorved hele Broen vilde komme til at ligge faa lavt,215 at Sandbanken beskyttede den mod Kuglerne sra Tillys læn-gere borte liggende Kanotter. Disse Tømmerarbeider sore-toges i nogen Afstand fra Floden for ikke forud at vække Fiendens Opmerksomhed.

Da alle Tilberedelser var færdige, førte Guftav Adolf hele fin Hær til det bestemte Sted, og Tilly, som nøie fulgte alle haus Bevægelser, indfandt fig ogsaa paa den modsatte Side. nede ved Floden bag Sandbanken var den bayerske Strand med Undtagelse af en smal Landtunge meget dyb og sumpig, længere borte høinede den sig lidt ester lidt. J denne Skraatting opkastede Tilly først en lang Grav, som opsyldtes af Musketerer^ bag samme høiere oppe fik Artille-riet Plads, og øverst paa Høiden i ett tæt Skov stod hele den bayerske Hær.

Lige mod Jlden sra alle disse Forskansninger rykkede Svenskerne frem, dog noget beskyttede af Stranden, der paa deres Side var noget høiere. Her opkastedes Jordvolde med Jndfkjæringer for fire Batterier med tilfammen 72 Ka-noner, og mellem dem opstilledes Musketerer i Løbegrave langs hele Stranden. Fra disse Verker begyndte snart ett saa ødelæggende Krydsild over den ligeoverfor liggende Halvø, at ikke ett eneste Bayrer vovede der at vise sig. Alt dette blev færdigt den 3die April, og straks derpaa begyndte Arbeidet med Broen. For saalænge som muligt at dølge sit Forehavende lod Kongen ved Stranden opstable og an-tænde en Mængde raa Ved, Beg og sugtig Halm, saa at nøgen deraf og Krudtrøgen indhyllede Stedet i et næften uigennemtrængeligt Mørke. Desuagtet opdagede Tilly snart Kongens Hensigt og rettede sit Skyts derimod^ men den føromtalte Sattdbaitk og Broens vel beregnede Lavhed hindrede Kuglerne fra at gjøre nogen ^kade. Ttlly an^ lagde derfor paa Siderne nærmere Floden to Batterier for derfra at kunne ramme Broarbeidet og arbeidede desudeii216 paa at forsterke sitte andre Forskansninger, sor saameget sik-rere at kunne drive Fieudeu tilbage, om det skulde lykkes ham at komme over. Alt dette medtog hele deit følgende Dag.

Endelig den 5te April blev Broen færdig. Trehundrede Finner var de første, fom sendtes overe d^ skulde paa den modsatte Side opkaste en Forskansning til Broens Forsvar, og hver enkelt as dent lovedes ett Belønning as 16 rdlr. Jkknn forsynede med Hakker og Spader sprang de over Broen, i samme Øieblik som deit var færdig, og gav fig straks ifærd med Arbeidet. Tilly, som i det længste vilde undgaa at sende sine Folk ned i den ødelæggende Kugleregn, fordoblede Jlden fra Kanonerne og besvaredes paa samme Vis af Svenskerne, som dog i det hele skjød baade hurtigere og bedre. Gustav Adolf gik felv til Kanonerne, rettede og afskjød med egen Haand over 66 Skud. Drønet af denne forfærdelige Skydning var saa sterkt, at hele Jorden skjalv og Kanontordenen hørtes mattge Mil ind i Bayern. Sven-skerne rettede sine Skud ikke blot mod Fiendens Forskans-ninger, men ogsaa mod den føromtalte Skov, og det ikke tiden Frugt. Grene, Toppe, ja endog tykke Stammer ftyr-tede hvert Øieblik ned og afstedkom stor Forvirring og Skade blandt de derstaaende Tropper. Jmidlertid havde Finnerne faaet sin Skanse færdig og fik nu Forsterkning af 366 Landsmænd under Karl Gustav Wrangel, som her udførte fin første Vaabendaad. Paa samme Tid havde ogsaa Her-tug Bernhard af Weimar lidt høiere oppe fundet et Vadested, hvor han, fulgt af eit Skare finske ryttere, sprængte over og angreb Fienden fra Siden, medens Fodfolket begyndte at marschere over Broen. ru sendte Tilly Altritt-ger ned for at drive Fienden tilbage. Men saasnart Bayrerne nærmede sig Stranden og Jlden fra Kongens Kattoner og Wrangels Fittner, stansede de og trak sig tilbage. Altritt-217

ger sprang frem og førte dem atter mod Fienden^ men i samme Øieblik for ett Kanonkugle saa tæt forbi hans Ho-ved, at han ved Lufttrykket sanseløs styrtede til Jorden, og

Bayrerne veg atter tilbage. ru traadte Tilly selv ud fra Skanserne, fulgt as sine gamle Walloner. Men selv disse

studsede og drog sig tilbage for den ødelæggende Kugleregtt. Da ftyrtede Tilly frem, greb selv ett af Fanerne og gik lige mod Fienden. Wallonerne fulgte^ men faa Minutter efter rammedes den gamle Feltherre af ett Kugle, som knuste hans ene Ben og kastede ham til Jorden. Wallonerne drog sig tilbage, men bar dog sin elskede Anfører med fig ud af Jl-dett. Dentte Begivenhed fremkaldte fuldstændig Forvirring i hele Hæren. Tilly og Altringer laa saarede og udeit Samling, og ingen, ikke engang Kurfyrsten vidste, hvad der nu var at gjøre. Til Lykke sor dem var det snart blevet mørkt, og begunstiget heraf drog Kurfyrsten sig bort med hele Hæren, efterladende henved 2666 døde paa Slagiitar-ten.

Svenskerne forblev hele ratten ubevægelige hver paa sin

Pladse men tidligt næste Morgen fendtes rils Brahe med de gule for at undersøge Fiendens Stilling. Han sandt

Leiren tom. Kongen fkyndte fig derhen og udraabte ved Sy-net af Tillys faste Forskansninger og sordelagtige Stilling. „Havde jeg været Hertug af Bayertt, aldrig havde jeg for-ladt en saadan Stilling og aabnet mit Latid sor Fienden, nei ikke engang om en Kanonkugle havde taget væk Skjægget og Halvdelen as Hagen med."

Dette var deu ganile Tillys sidste Kamp. Fra Slag-marken sørtes han i Kurfyrstens egett Vogn tinder ubeskrivelige Smerter til Jngolstadt, hvor han ester semten Døgns aandelige og legemlige Lidelser endte sine Dage.

Denne Gustav Adolss nye og uventede Lykke og hans eneste værdige Modstanders Død vakte hele Etirøpas For-
218

bauselse og blandt Kutolikerne almindelig Forsærdelse. Kur-fyrst Maximilian betragtede sin Stilling næsten som sortvilet, trak sine Tropper ester dett døende Tillys raad til Jngolstadt og Regensburg, men nødtes derved til at lade

Land og Hovedstad aabne for Seierherren. Selv Keiseren begyndte nu at frygte for, at den ødelæggende Strøm og-saa sktilde naa frem til hans Arvelande. Frankrige, allerede før avindsygt, blev det end mere. Dets Forhold til Bayern var yderst kildent. For at lokke dets Fyrste sra Østerrige

havde richelieu lovet at forsvare ham imod hvemsomhelst.

ru i rødens Stund vilde Maximilian, at richelieu skulde opfylde sit Løfter uten denne frygtede for at bryde med deit

feierrige Gustav Adolf og lod Kurfyrsten i Stikken. Den franske Gesandt i München vilde dog gjøre sit bedste, reiste

til Kongen og begjærede for Kurfyrften fuldkommett reu-tralitet, idet han fremførte alskens Grunde, som f. Eks. „at

Tillys Angreb paa Bamberg var bleven foretaget mod Kur-syrftens Befaling, at denne altid havde talt om Kongen med største Agtelse" osv. Men Gustav Adolf fvarede. „Jeg kjender nok Kurfyrften og hans Preftekneb. Han har en dobbelt Trøie og vender snart dett blaa, snart den røde Side ud^ men han faar nu blande Farverne som han vil,

Kongen af Sverige skal han ikke bedrage." ru begyndte Gesandten i en temmelig djærv Tone at tale om, „med hvilken Misfornøiede Kongen af Frankrige vilde fe fin Ven, Kurfyrsten af Bayern, ilde behandlet og det af en Konge, som stod i Forbindelse med hans franske Majestæt, og af hvem man kunde vente større Eftergivenhed." — „Herre," afbrød Gustav Adolf ham, „J gaar alt for vidt i eders fran-fke Fritalenhed, og jeg agter i Sandhed ikke at høre paa flige Bemerkninger. Hvad Kongen af Frankrige angaar, saa vil jeg bære over med eders Ukyndighed. Jeg kjender hans Tænkemaade i denne Sag bedre end J og tror ikkn1^6 at det er ham, som har seudk eder hid, især da J ittgen Fuldmagt har sremvist. Jeg betragter eder derfor fom afsendt fra Kurfyrften af Bayern. Velan! saa bring ham til Svar, at han skal tilbagegive alt, hvad han har taget fra mine Forbundsfællers 2^ afskedige sin Hær og forbyde Folkene at tage Tjeneste hos Keiserens 3^ ikke yde nogen as tnine Fiender nogensomhelst Bistands 4^ ikke paa tre Aar foretage noget fiendtlig Skridt mod Sverige, og 5^ ftille Borgen for Opfyldelsen af sine Løster. Paa disse Betingelser skal han faa være neutral s tuen om 24 Timer maa jeg have et afgjørende Svars ellers bryder jeg font Fiende ind i hans Land og det uden mindste Ophold." Med denne Besked maatte Gesandten drage assted. — Straks ester lod richelieu spørge, „hvor langt Kongen agtede at udstrække sine Erobringer". — „Saa langt som min Fordel kræver," blev det korte Svar. Frankrige tang og trak sig tilbage, i Stilhed asventende den sorestaaettde afgjørende Strid mel-kent Kongen og Wallensteins nysamlede Hær.

Toogtredivte Kapitel.

Gustav Adolf i Bahcru.

Augsburg var ett af de største og rigeste Stæder i Tyskland. Det havde destidett faaet ett egen navnkundighed gjennem deii Omstændighed, at det var her, de protestantiske Stænder i Aaret 1536 til Keiser Karl deii 5te overleverede den saakaldte „Atigsburgske Bekjendelse". Den største Del as Jndbyggerne var ogsaa Protestanter og havde skaffet sig flere Kirker og store Privilegier. Men da Katolikerne i Lø-bet as Trediveaarskrigen havde faaet Magten, var de prote-stantiske Kirker blevne ltikkede, Privilegierne asskassede og224 katolsk Styrelse samt bayersk Besætning indført, og det til ftørfte Harme ikke blot for Jndbyggertte, men for hele det protestantiske Tyskland, som med Uvilje saa deit nye Lære undertrykt ogsaa her i deus Fædrene Skad. At besri dette vigtige Sted ansaa Gustav Adols som baade Pligt, ^Ere og Fordel^ det kunde tilligemed Donau-wørth kjette ham til Støttepunkt i det sydlige Tyskland. Straks efter Træfningen ved Lech førte han derfor Hæren for Augsburgs Mure. Besætningen var ikke stor, men Kommandanten gav dvg et stolt og negtende Svar, da hatt opfordredes til at overgive Staden. Borgerskabet derimod bad Kongen for Guds Barmhjertigheds Skyld ikke at be-skyde Staden og saaledes straffe den uskyldige med deit skyl-dige^ den bayerske Besætning var indkommen mod deres Vilje, ja næsten mod deres Vidende. De bad derfor Kon-gen bevilge Bayrerne gode Vilkaar og derved redde Skaden. — Af Medlidenhed havde Guftav Adolf ettdnu ikke affyret et eneste Skud, uagtet de bayerske Kanoner stadig foruroli-gede deu fvenske Leir. Han gav Horn Fuldmagt til uye Underhandlinger, og faa Dage efter drog Bayrerne ud og overlod Svenskerne Stadett. nu blev deu katolske Styrelse afskaffet og ett protestantisk indfat, som med Ed maatte forpligte fig til Troskab uiod Gustav Adolf og Sveriges Krone. Den 14de April holdt Kongen fit høitidelige Jndtog og drog ftraks til en af de protestantiske Kirker, der ligesom alle de

øvrige samme Dag uuder høikidelig ringning aabnedes for evangelisk Gudstjeneste. Kongens Hofprædikant Fabricius

prædikede over Salme 12^ det 6te Vers. „Efterdi de elett-dige bliver fortrykte og de fattige fukker, vil je^ nu reife mig, siger Herren." Derpaa affang matt hele den 163die

Davids Salme, og tned dyb rørelse, med Tattkeu paa fig felv og fine Befriere fang de befriede Jttdvaanere. ^Min

Sjæl, lov Herren, og glem ikke alle hatts Velgjerninger!" —221

Fra Kirken gik Forsamlingen til Torvet, hvor Kongen steg as i det Fuggerske Palads og traadte tid paa Altanen. Hele

Borgerskabet traadte srem og aflagde Troskabseden. „Vi lover og sverger at bevife den stormægtigste Fyrste og Herre, Gustav Adols, Sveriges Konge, de Gøters og Veitders m. tit., vor allernaadigste Fyrste og Herre samt Sveriges Krone al Huldskab og Troskab, Lydighed og Tjeneste, hans bedste at befordre, hans Skade efter yderfte Evne at afværge, og i alle Ting faa gjøre og lade, som tro Underfaatter mod deres naturlige Herre bør fig forholde, saa saudt hjælpe os Gud til Liv og Sjæl!" Siden blev der Gjestebud og alle-haande Festligheder. Gtistav Adolss lette og elskværdige Maade at omgaaes alle og enhver paa vandt ham alle Hjer-ter, især Kvindernes. Paa Drottningholms Slot bevarer titan endnu eii kostbar Krave, som ett skjøtt Augsburgersrø-keu sorærede hattt til Erindring om deit besriede Stad og dens taknemlige Jndvaattere.

Begivenhederne i Augsburg gav ny næring til de ryg-ter, som allerede længe havde udbredt sig om Gtistav Adolss

herskesyge Planer, at opkaste sig selv kil Keiser i det saa-

kaldte romerske rige, eller ialfald at beholde eit ftørre Del

af Tyskland for egen regning og gjøre fig felv og Sveriges Krone til dett herskende i det protestantiske Samsund. At

noget saadant har været Gustav Adolfs Henfigt, er vel mere end sandsynligt, og man har villet sremstille dette fom et Bevis paa, at Erobringslyft og Herskesyge var Bevæggrtttt-deit til haus store Foretagende. Men Sagen kan vel be-tragtes fra ett anden Side. Guftav Adolf ofrede Sveriges Gods og Blod for Tysklands Vel og var saaledes baade be-rettiget og forpligtet til at forfkaffe fit eget Folk Fordele,

fom fvarede til disfe Opofrelser, iiieii dette ifær, tiaar hans Planer ved nærmere Prøvelfe i lige Grad var beregnede paa

Tysklands Bedfte. Guftav Adolf havde nemlig upaatvile-222

lig ret, naar han sagde, at enhver Fred var unyttig, saa-længe man ikke fik oprettet en Magt, fterk nok til at holde

Østerrige Stangen. Ellers vilde de tyske Smaastater falde

tilbage i en Afmagt som værgeløse rov for ett ny østerrigsk eller en fremmed Erobrer. Den fettere Historie har ttokfom

bevift Sandheden i denne Opfattelfe.

Det er saaledes uimodsigeligt, at Gustav Adols har havt til Hensigt at danne en sterk Stat i det nordlige Europa til den borgerlige og religiøse Friheds Forsvar mod østerrige og Katolicismen. Hvorvidt han derimod virkelig har tænkt paa at sætte Keiserkronen paa sit eget Hoved eller med saa-danne Planer blot har villet sætte Keiser Ferdinand i Skræk, er vanskeligt for ikke at fige umuligt at afgjøre. Det er ofte svært nok for den handlende Perfon selv, ved Begyndelfett af et Foretagende at beftemme Grænserne for samme. Gaar det heldigt, da opstaar gjerne nye Planer famtidigt med Midlerne til at udføre dem, og jo livligere Aanden er, defto rigere er den paa

Anelser om nye Former i Statens som i Aandens Verden, desto mere brændende er Jverett sor at tidføre dem i Virkeligheden. Merkværdigt er det at høre Gustav Adolfs egne Udtalelser i disse Sager. Man talte om Keiserens fordærvelige Planer, om hvorledes de nu gjeu-nem Kongen var tilintetgjorte, hvorledes denne sidste i saa-dank øiemed særligen af Forsynet var udrustet^ hans over-ordentlige Mod, hans levettde Attraa efter at tage fig af de undertrykkes Sag var ett Gave af Gud til Menneskehedens

redning, et Bevis paa Guds overvættes Godhed. „Sig hel-lere," udbrød Kongen, „at det er et Bevis paa Guds Vreden

thi han forlader aldrig Middelveien og griber til yderlig-heder udeu for dermed at straffe. Derimod er det et Tegn paa hans Kjærlighed, naar hatt skjættker et Folk Konger med almindelige Sjælsegenskaber. Saadanne Konger tid-kaster ikke andre Planer, end som kan udføres. ^Ergjerrig-223

heden faar ikke regjere over deiit og deres Folk. naar ett

saadan Konge med fast. og redelig Vilje nøie følger regje-ringens Gang og vaager over sine Undersaatters bedste, saa

lykkes det ham gjerne at berede hele sit rige Trivsel og Lykke. Om ban da endogsaa kaster sig i Armene paa en

yndling, saa er det værste, som kan hænde, at denne paa det almindeliges Bekostning beriger sig selv og sine Venner og vækker andres Misundelse og Harme. Mett hvor ringe er ikke disse Ulemper mod, hvad ^Ergjerrighedeu medsører!

Deu berøver baade Kougeu og hans Folk al ro og Fred. Deii fører fine Vaaben lige saa langt font fine Forhaabnin-

ger og ligtter en Flod, der svulmer op over sine Bredder,

ødelægger alt i sin rærhed og fylder Verden iiied Forvir-ring, Elendighed og Forfærdelse." — Saavidt Gustav Adolf.

Mangen spørger, om hatt ikke felv var paa Veiett til at bukke tinder for faadanne Fristelser^ som sør og efter ham har fældet saa mangen Erobrer. Historien lægger Fingeren paa Munden og tier, men retter Spørgerens Blik tilbage til den store Konges henrundne Liv og tæller heller med Tak sin Helts virkelige Velgjerninger, end den mistænkelig snuser hans mulige Feil. Fra Augsburg gjorde Gustav Adolf et Forsøg paa at bemægtige sig den sterke Fæstning Jngolstadt, hvorhen Maxi-milian med sin Hær havde trukket sig tilbage. Men det mis-lykkedes, og tiden noget betydeligt Tab vendte hatt atter til-bage til Bayern. Under Angrebet paa Jngolstadt var haii atter Døden nær. Medetis han nemlig fulgt af flere Geue-raler red omkring for at tage Fæstningen i øiesyn, sik eii Artillerist paa Muren øie paa ham og raabte. „Se der rider sikkert ett fornem Herred titeii jeg skul nok gjøre eii

Ende paa hans reise," og derpaa affkjød han ett gammel, be-rømt Katton, hvis Skudvidde var meget længere eiid almin-

delig. Kuglen rammede Hesten og kastede den med Kongen224

til Jorden, begge bedækkede med Jord og Blod. Svenskerne styrtede til med Skræk i hver Mitten men Kongen var lyk-keligvis uskadt. „Endnu er ^Eblet ikke modent," udbrød han, idet han kom løs sra den knuste Hest. Mindre heldig var en ung Markgreve af Baden i hans Følge, som straks efter blev dræbt af en Kanonkugle. Da tttt Kongen kom til-bage til Leiren, famledes om ham mange af hans Gene-raler og bad ham indstændig ikke saaledes at udsætte sit for den almene Sag faa koftbare Liv. Gustav Adolf svarede. „Baade den unge Markgreves sørgelige Død og den Kugle, som idag var saa nær ved at ende mit Liv, og ligesaa dens mange endnu mere itærgaaeitde Forgjængere — alt minder mig om, at jeg som enhver af mine Soldater er underkastet den gamle Lov. Menneske, du maa dø! fra hvilken Lod

hverken mitt høie Byrd, mitt kongelige Krone eller mine seierrige Vaaben kan befri tttig. Jeg overlader mig ganske og aldeles i Gtids Haand, som, hvis det behager ham at bortkalde mig. visselig skal oprense ett anden og værdigere Forsvarer for fin retfærdige Sag. Disse mine mange Livs-farer maa derimod tjene til at gjendrive de fiendtlige Tum ger, som siger, at Maalet for min Krig er egeit ^Ergjerrig-hed og Herskesyge og ikke Tysklands Frihed. Men jeg tager i denne Sag til Vidner først Gtid og min egen Samvittig-hed, dernæst de fordrevne Fyrster, som jeg atter har indsat, og de mange og store Pengesummer, som jeg dels af mit

eget riges fattige Skatkammer maa forfkyde, dels af Tysk-lands rige Borgere maa tage i Laan — alt dette maa be-

vise, at ikke egen Fordel, men de protestantiske Folks almene bedste er Formaalet sor alle mine Bestræbelser."

J Begyndelsen af Mai nærmede Gustav Adolf fig Bayerns Hovedstad München. Allerede sor en god Stund siden havde man her forberedt fig paa hans mulige Komme, og de store Skatte, her fandtes, var dels blevne nedgravede,225

dels bortførte til de tyrolske Bjerge. Hoffet saavelsom de mere formuende blandt Jiidvaanerne havde ogsaa taget sin Tilslugt til de sydlige Bjerge, og deit tilbageblivende Del blev efterladt tiden Ledning, uden Beskyttelse. J Freysingen mødte Udsendinger sra Hovedstaden den sremrykkende Konge og bønfaldt om fkaanfom Behandling.

Han lovede det, tuen mod eit Brandskak af 466,666 rdlr. Efter adskillige Jndvendinger maatte de ud med Summen,

og nu lovede Kongen dem ogsaa, at Hæren skulde blive hen-lagt tidenfor Skaden, og den udbetalte Sunt tiddeltes for største Delen til Soldaterne soiit Erstatning sor den ventede Plyndring. Den 7de Mai holdt Kongen sit Jndtog i Sta-den, fulgt af en ftor Skare tyske Fyrster og svenske Generaler

samt trende til hans Livvagt udvalgte regimenter. lldeit-for Porten fremmødte Stadens øvrighed og overrakte knæ-

lende Stadens røgler. Omgiven af deii tindrende Hob be-gav Kongen fig op paa den kurfyrftelige Borg.

Flere af de tyfke Fyrster, soiit her ledsagede Kongen, og hvem Kursyrsten af Bayern tidligere med Ubarmhjertighed havde forfulgt, kunde nu ikke overvinde fin Hevnlyft, men gav Kongen fin Mening tilkjende, at til Straf for Magde-btirgs ødelæggelse burde München plyndres og brændes, idetmindste Slottet, og man fortæller, at ^de i denne Hen-figt allerede havde ladet grave Miner tinder Murene af fant-me. Men Gtiftav Adolf optog disfe ytringer iited megen Misnøie og bad dem betænke, hvor lavt det var for Til-fredsftillelfen af eit ussel Hevngjerrighed at opofre et faa skjønt og herligt Kunstverk som dette Slot. „Vil J," sagde han, „at jeg skal følge de gamle Gøters Eksempel og gjøre

mit ravn ligesaa srygtet og forhadt font deres? rei, i Sandhed, — jeg forbyder paa det strengeste hver og ett i

denne Borg at gjøre endog deit mindste Skade." Dette vir-kede. Jkke en eneste as de mange kostbare Sager, sont sand-226

tes i Slottet, blev xøxt, trods den store Skare, som strøm-mede gjennem Væxelsexne. Saaledes ogsaa andetsteds i Staden. Hepburn, som selv var Katolik, blev indsat til Kommandant i den katolske By, og han opretholdt den stren-geste Orden.

Dagen efter gik Kongen ned for at bese Tøihuset, der var berømt som det rigeste i hele Tyskland, opsyldt med alt det Bytte, Tilly nu i saa mange Felttog havde vuudet. Alt, bvad her fandtes, beholdt Kongen for fig selv, og det var ikke lidet. Men en Omstændighed vakte ftor Formudring. Man saa nemlig en stor Mængde Kanonlavetter, men ikke en eneste Kanon. Da forraadte ett as de Arbeidere, som havde hjulpet til at negrave dem, hele Hemmeligheden. Gulvet blev opbrudt, og nu optoges efterhaanden 146 Ka-noner fyldte med Krudt, Kugler og andre Krigsfornødenhe-der, og i den fidfte fandtes 36,666 blanke Dukater.

Treogtredivte Kapitel.

Gustav Adolf og Wallenstein ved riirnberg. Kongens

Straffetale.

J den Tid, da Guftav Adolf var sysselsat med Erobringen af rhinlattdette, Schwaben og Bayern, havde man

over hele Tyskland hørt rygtet om en betydelig rustning, som i de østerrigske Arvelande foretoges tinder Anførsel af

den berømte Wallenstein. Tid ester anden havde man ven-tet at se denne frygtelige Fiende fremtræde paa Skueplad-fen og maale fig med Guftav Adolfo men hidtil havde hait ligget ubevægelig, ikkun fysfelfak med at fætte fin Heer i faa

god Stand som muligt. Det saaes as hans rustnmger, at han ikke foragtede fin Modstander. Endelig ved denne Tid227

var hau færdig og begyndte at sætte sig i Bevægelse, tru-ende, men langsomt. Gustav Adols nødtes til med Asbry-delse af sin seierrige Batte at samle sine spredte Tropper og møde den nye Fiende. Det var mod Slutningen as April 1632, ester næsten et halvt Aars Underhandlinger, at Overenskomsten mellem Keiseren og Wallenstein kønt istand. Straks ester vendte denne sig mod den sachsiske Hær, som havde sit Hovedkvarter i Bøhmens Hovedstad Prag, og inden tre Uger sandtes ikke eii sachsisk Soldat mere indenfor Bøhmens Grænser. Der-paa aftaltes en Forening mellem Wallensteins og den bay-erske Hær. Kurfyrsten efterlod Besætninger i Jngolstadt og

Regensburg og ilede selv med den øvrige Hær mod rord. J Begyndelsen af Juni 1632 fandt Foreningen Sted i Staden Eger paa Grænfen af Bøhmen, og Wallenstein overtog uden nogensomhelst Jndfkrænkning Kommandoen over den samlede Krigsmagt, der nu udgjorde henved 66,666 Mand. „Om saa Dage," ytrede han ved Mønstringen af detttte væl^ dige Hærstyrke, „skal det vise sig, om det er Gustav Adols eller mig, som skal beherske Verden." Jmidlertid havde Gustav Adols fra München med eit betydelig Del af de svenske Tropper draget sig tilbage til Schwaben for at underkrykke adskillige der udbrudte Urolig-heder. Her sik han vide, at Wallenstein holdt paa at vende tilbage sra deit sachsiske Grænse, for først at forene fig med Maximilian af Bayern og siden drage mod Franken og

navnlig mod rürnberg. Fra denne Stad kom der Jlbnd til Kongen iited indstændig Bøn om Hjælp mod deit truende

Fare ^ thi de paastod at have bestemte Underretninger om, at det just var deres Stad, som Wallenstein agtede at an-gribe. Gustav holdt det heller ikke urimeligt. Den rige Stad var alt i og for fig en lokkende Gjenstand for deit rov-begjærlige Soldat^ hertil kom nu, at deit daitiiede Fore-228

ningsbaandet mellem de svenske Hære i Schwaben, rhinlandet og det nordlige Franken. Ved nürttbergs Erobring vilde Kongen ni ed sin Hær i Schwaben være afskaaren sra

sine øvrige Tropper. Derfor var det af høiefte Vigtighed at redde denne Stad . Guftav Adolf var desuden meget vel-villig stemt mod Stadeu sor deu Hettgivetthed, den havde vist haim og anfaa det for eit uudslettelig Skam at lade en saa trofaft Forbundsfælle dele Magdeburgs sørgelige Skjæbne. „Vend tilbage," sagde han til Sendebudene, „og

hils nürnsberg Styrelse og Folk og bed dent være ved godt Mod. Saalænge jeg lever, skal med Guds Hjælp Wallettstein aldrig se Jndsiden as deres Mure." Straks derester gav hau Befaling angaaende Troppernes Fordeling. Bayern blev rømmet. Bernhard af Weimar fik Kommandoen i det sydlige Schwaben, Johan Batter ved Donauwørth og Gustav Horn i Elsas. Selv ilede han nted desten — henved 26,666 Mand — til nürnberg, hvor hatt modtoges som ett frelfettde Engel med al Slags Høitideligheder. Førft havde han haabet at komme tidsnok til at hindre Kurfyrftens Hær fra at forette fig tned Wallenfteins og til at staa hver af dent særskilk, og i den Hensigt tlede han sra nürnberg opad Øvre Pfalz. Men han kom ett Dag for feiit, og langfomt og misforuøiet drog Kongen fig tilbage til nürttberg. Selv ilede han forud til Stadeu, red omkring Forstædertte og udkaftede Platter til iiye Fæftningsverker. nürii-berg havde vistuok allerede sør baade Volde og Gravel men Kongen holdt dem ikke for fterke tiok. Desuden vilde Kott-gen aldrig indkvartere sine Tropper i de større Stæder, for ikke at give Anledning til Voldsomheder og Udsvævelser sra Soldaternes Side og ikke gjennem Folketrængsel sremkalde smitsomme Sygdomme. Saaledes ogsaa denne Gang. Ste-det for de nye Fæftningsverker besketnkes til ett vid Kreds, fom omfattede baade Forslæderne og de nærmeste Lands-233 byer. J Midten laa nüriiberg selv. „Det er min øiesten," sagde Kongen, „fom jeg efter yderfte Evne vil beskytte."

Mellem Staden og disse Fæstningsverker sktilde dett svenske Hær forlægges. Saasnart Kongen havde udstukket Linjerne sor Voldene, overdroges Udførelsen til flere tufinde Bor-gere og Bønder, og inden to Døgn var alt det grovefte Arbeide tidført. nu kom Hæren, ved hvis Hjælp Volde og Grave fnart blev fuldendte og forsynede med alt Tilbehør, saa at Leireu udgjorde en fuldftændig Fæftning. Trehun-drede Kanoner, opkjørte paa Voldene, trtiede enhver angri-bende Fiende med Død og Fordærvelse. Borgerskabet udførte med Glæde alt, hvad der ftod i de-res Magt. De havde forfynet Stadeu med rige Forraad ifær af Korn, hvoraf der var mere ettd tilstrækkeligt for et helt Aar, og det baade for Stadens Jndvaanere og for Hæ-ren. Svenskerne havde vistnok sin Leirplads udeusor Sta-den^ tnett hver Gang Besalingsmænd eller Soldater skikke-des derind, blev de altid med Gjeftfrihed modtagne af Bor-gerskabet. Desuden satttmettskjødes betydelige Summer til Hærens Sold, og ved Udskrivning as alle vaabendygtige Mænd tinder 46 Aar oprettedes en sterk Borgervæbning, tjenlig baade til at holde Orden indensor Stadens Mure og til at bistaa med Leirens Forsvar mod Fienden. Da Wallenstein og Maximilian havde forenet fine Tropper, marscherede de ind i Franken, men med retning mod nord, som om de agtede sig til Sachsen, dog alene sor derved at lokke Gustav Adols fra ntirttbergs Mure og faa Lei-lighed til at angribe og tilintetgjøre hans fvagere Hærstyrke.

Men da Kongen ikke lod sig skuffe af deiitie Bevægelse, gik Wallenstein atter sydover og nærmede sig nürtiberg. Op-merksomt iagttog han de nye Forskansninger og tilkjendegav kilsidst sin Beskntning ikke at angribe dem. Ktirsyrsten gjorde vel Modforeftillinger, men tiden at Wallenstein lod fig be-234 væge^ Hæren marfcherede forbi Staden og gik over regnitz. Paa Vestsiden af denne Flod, straks i r o rd sor Stein, hvor Overgangen skede, laa en Høide, som efter den derværende Landsby kaldtes Aspachs-Høiden, straks nordenfor denne en endnu høiere ved ravn Altenberg, og endelig langt mod rord den høieste og bratteste, som førte ravn af Burg-stall eller Alte Veste ester en gammel, forfalden Borg paa

samme. Alle tre Høider var temmelig bratte og nedentil

omgivne af Skov. Langs østsiden af dem flød regnitz-Floden med mndret Buttd og uden noget Vadested ^ paa de

øvrige Sider var Landet omkring sumpigt og gjennemskuet af Bækkedrag. Høiderne selv var ogsaa skilt fra hverandre ved Smaabække. Disse tre Høider bestemte Wallenstein til Plads for fin Leir. Maximilian med Bayrerne fik Plads paa Alte Vefte. Selv indtog han med Hovedftyrken Alten-berg, og ett mindre Afdeling opstilledes som Forpost ved Aspach. Omkring enhver as Høiderne lod han opføre svære Volde, besatte med Kanotter og Soldater, og nedenfor fæld-tes Skoven til tredobbelte Forhuguinger. Saaledes ftod Wallenftein fnart ligefaa uangribelig ved Altenberg fom Gu-

ftav Adolf ved rüruberg, og der var neppe ett halv Mils Afftand mellem begge Hære. Mil ^ 7 engelske Mil^.

Gustav Adolfs Plan syntes at have været den, førft at

beskytte rürnberg, dernæst her, ligesom ved Schwedt og Werben, indenfor fin vel forfkanfede Leir at opholde og tid-

matte hele den fiendtlige Styrke, imedens hans Høvdinger paa de forskjellige Steder frit kunde udbrede de fvenfke Vaa-ben. ^ Wallenstein paa sin Side tænkte med sin overlegne

Styrke at afskjære al Tilførfel til rürnberg, hvorfor han ogsaa besatte alle de omliggende fafte Punkter. Paa denne

Maade vilde ban enten tilintetgjøre den fvenfke Hær ved Hunger eller tvinge deu til at rykke ud i aaben Mark og der ttted fin næften tredobbelte Styrke tilføie dett et afgjø-231

rende nederlag. — Hele Tyskland, hele Europa vendte sine

Blik mod niirnberg, afventende med Frygt eller Haab Ud-faldet af denne vigtige Komp.

Wallensteins Fremfærd var ved denne Leilighed ligesaa usædvaulig, som den pleiede at være. Han tilkjendegav nent-lig, at han for at forebygge videre Blodsudgydelse ønskede at faa iftand ett alntindelig Fred og søgte ved alskens Artighe-der at vinde Gustav Adolf for det fatnme øiemed. Straks

efter Ankomsten til Egnen om nürnberg havde Kroaterne taget Oberst Tatipadel tilfange. Wallenstein betalte dem af

fin egen Kasse Løsesummen for hattt og fendte ham tilbage til Guftov Adolf for derved at forberede videre Underhand-linger. Ett Tid efter faldt atter en anden fvettfk Officer i Kroaternes Hænder. Ogsaa denne blev behandlet paa det venskabeligste og tilsidst tilbagesendt udeti Løsepenge med den Hilsen, at „Hertugeu ansaa Gustav Adolf for den tap-refte Mand og ftørfte Hærfører i Verden". Det er ikke op-tegnet, hvad Gustav Adolf svarede^ men kort efter kom endnu en fornem svensk Officer paa famme Maade tilbage og med samme Forsikringer „om Wallensteins Agtelse sor Gustav Adolf, om hans levettde Attraa efter at fe ett faa tapper Konge ved en rimelig Fred forligt med Keiseren." — Men Gustav Adolf laante ikke øre til alt dette, og der blev ingen

Fred, ikke engang nogen Underhandling af. rimeligst er det vel og, at Wallenftein ingen anden Henfigt havde end

herved at gjøre Kongen tryg og siden overraske ham med sit Angreb, det skalde da være, at hatt havde tæiikt at forene fig med Kon g ett mod Keiferett, ett Formodning, hvortil hans senere Færd jo nok giver Anledning. Svenskerne havde vel tilstrækkelige Forraad af de flefte Fornødenheder^ dog savnedes adskilligt, navnlig godt Foder for Hestene. As den Aarsag nødtes titan ofte til at foretage mindre Streiftog omkring i Egnen. Jhvorvel Wallenftein232

havde itu Tilførsel fra alle Sider, kom han dog ogsaa snart i ligesaa stor Forlegenhed som Gustav Adols, da Omegnen, som heller ikke i sig selv er meget frugtbar, fortid var tømt

af rürnbergerne og Svenskerne. Wallenstein var derfor ogsaa nødt til at gjøre længere Streiftog, og saaledes hændte

det næsten daglig, at mindre Sammenstød saiidt Sted. Ved disse Tilfælder udmerkede fig blandt Wallensteins Tropper ifær Kroaterne tinder Jfolani, blandt Svenskerne Staalhandske med de finske ryttere og Taupadel med sitte Dra-gotter.

Ogsaa ved disse Tilfælder ligesom ellers føgte Guftav Adolf faavidt muligt at opretholde Ordeu og Krigstugt. Han vaagede selv utrættelig over Lovenes Jagttagelfe og

aftakkede ikke mindre end fire regimenter, fom havde vift fig gjenstridige i dette Stykke. Denne Advarsel virkede vel,

men kun for en Tid. Endel tyske regimenter, fom for stør-ste Delen bestod af Tillys forrige Soldater, beholdt fin

gamle Lyft til Plyndringer, og selv Svenskerne begyndte at smittes deraf, saa at under disse Streiftog ikke sjelden Kon-gens Tropper opførte fig kitu lidet bedre end Kroaterne. Disse Uordener kom stiart Kongen for øre og vakte hos ham baade Smerte og Harme. Haii sammenkaldte alle de tyske Fyrster i Hæren samt alle Officerer, baade de høiere og de lavere. Derpaa vendte han fig til de tyske Herrer og begyiidte følgende Tale, under hvilken hatts røft, hans Blik og Mitter røbede en Harme, fom man aldrig hverken før

eller senere sporede hos ham. Saa talte Kongen. „J Fyr-ster, Grever og Herrer af Tyskland! til mine øren er der kommet mange og svare Klrigemaal over, at vore Tropper blandt sine egne Forbundsfæller farer frem med Mord og Brand og Plyndring^ at Folket klager over, at deres Veii, den svenske Konge, gjør dem mere ondt end deres Fiende, Wallenstein selv^ at Svenskerne begynder at føre Krigen paa233

faiitme Vis fom Kroaterne osv. Disse Bebreidelser skiærer mig i Hjertet, især da jeg ved, at de ikke er ugrundede. Men jeg har streugeljgeu sorbudt eder saadan Færd, og jeg er fuld-kommen uskyldig deri. J, tyske Herrer, alle og enhver, fra deit høiefte til deii laveste Officer, eder er det just, font her-jer og ødelægger eders Fædreland, font bestjæler og plytt-drer eders Landsmænd, ja endog eders Trosfæller, de fant-ttte, som J har paataget eder at beskytte. Gud være mit Vidtte, at jeg væmmes ved eder, at Hjertet vettder sig i mit Bryst, hvergang jeg ser eder sor mine øine og derved kont-tuer tjl at tænke paa, hvorledes J nedkalder Forbandelse istedetfor Velsignelse over vore Vaaben. — Hvis J var sande Kristne, saa burde J have betænkt eders Pligter mod Fæ-dreland og Trosfæller, b^tænkk, hvad jeg felv for eders Skyld har gjort. For eders Frihed, for eders timelige og

evige Vel vover jeg mit eget Liv, ofrer dets rolighed og mit

arvede riges Gods og Blod. Jeg har af hele det tyske rige ikke faaek faa meget font et eneste Plag, og jeg vil heller

ride nøgen herfra end klæde mig med Bytte fra eder. Alt hvad jeg har vundet, har jeg enten givet tilbage til dets retntæssige Herrer eller ogsaa tænkt at tiddele det blandt eders thi selv har jeg Laud ttok at styre. Meu derimod ventede

jeg Lydighed ntod mine Befalinger og en Færd, font egnede fig for kristelige Krigsmænd. Saadatt har eders Færd ikke været! Dersom J knurrer, dersom J i dett Grad glemmer, hvad J skylder Gud og eders ^Ere, faa at J nu vil forlade mig, ja kanhænde endog gjøre Oprør ntod mig, — velan! saa skal jeg samle otit mig mine Svensker og Finner og for-svare mig til sidste Blodsdraabe, og hele Verden skal se, hvorledes jeg fom ett kristelig Konge heller vil opofre mit Liv ettd ved Lafter og Forbrydelfer befmitte Udførelsen af det hellige Hverv, Herren har paalagt mig.

„Jeg beder eder ttti for Gtids Barmhjertigheds Skyld,234

gaar i eder felv og ransager eders Hjerter! Jkke dadler

jeg eders Forhold i Kampene det har altid været, som det anstaar ærlige og retskafne Krigsmænd, og i dette

Stykke

ftaar jeg i ett Gjæld til eder, som jeg aldrig skal fornegte. Velan, ved denne eders vundne ^Ere, ved eders Hjerte, Samvittighed og Fædreland befverger jeg eder at forbedre ogfaa eders øvrige Opførfel og betænke, at J engang derfor

skal aflægge regnskab for den alvidende Dommers Aasyn." Hele Forsamlingen stod der i stum Forbauselse, ikke faa

med Taarer i øinene. J samme øieblik traadte en Bonde frem og klagede over, at Soldaterne havde røvet hatts Ko.

Guftav Adolf spurgte, hvem Voldsmanden var e Bonden førte ham gjennem Leiren og vifte ham tilsidst det Telt, hvor den

røvede Ko endnu stod bunden. Gjerningsmandett, en Kor-poral, kaldtes frem. Efter et kort Forhør fandt Kongen An-klagen gruudet. Hait greb den skjælvende Forbryder ved

Hovedet og fagde. „Kom, min Søne det er bedre, at jeg ftraffer dig, end at Gud for diu Skyld skal straffe ikke blot

dig, men ogsaa alle os andre" e hvorpaa han overgav ham til Profossen for ftraks at føres til Galgen.

Jmidlertid havde Wallenstein med sin overlegne Hær efterhaanden erobret næsten alle faste Punkter omkring

rütmberg, og Svenskerne var tilsidst indestængte indenfor Staden og dens nærmeste Omgivelser. J denne Anledning

udspredtes der mange foruroligende rygter rundt om i

Tyskland og Europa. Mau antog Kongens Hær tiden red-ning fortabt og mente, at Wallenstein blot af deit Grund

ikke vilde foretage ett Storm, fordi han var sikker paa at faa

sin Fiende tilintetgjort ved Hunger. Ja, rygtet gik endog.

at Kongen snart var fangen, fnart forsvunden, stiart død.

De svenske Krigshøvdinger og raadet var høist bekymrede, og selv Frankrige begyndte at frygte for, at Keiseren skulde

gjenvinde sin forrige Overmagt. Underrettet om disfe235

^Engstelser skrev Kongen til alle Kanter beroligende Breve med Forsikring om, at hans Stilling var idetmindste ligesaa fordelagtig font Wallensteins, saa det var uvist, hvem af dent der havde meft at frygte. ^ Jmidlertid ønskede Kongen nok at faa en Ende paa denite ødelæggende, mett ikke afgjø-rende Krig og befalede derfor Oxenstjerna at samle den stør^ ste Del as de spredte Tropper og rykke frem med dem til For-sterkning. Dog maatte han ikke i unødvendig Jlsærdighed ftille fig selv blot ^ thi Hovedhæren var ingenlunde i nogen Fare, men kunde meget godt vente adskillige Uger enditti. Tilsidst formanede han Oxenstjerna paa alle mulige Sæt og Vis at affkjære Wallenstein Tilførsel. „Denne Modstan-der," skrev han, „er en as de onde Aander, font kun kan for-drives ved Faste."

Jsølge disse Befalinger famledes der nu i Franken større og mindre Krigerskarer fra alle Hold. Kurfyrften af

Sachsen sendte flere regimenter, som i Thüringen forenede fig med Hertug Wilhelm af Weimar og drog til Kitzingen,

der var beftemt til Mødeplads. Hid kom ogsaa Lattdgrev Wilhelm af Hesfett, Axel Oxenftjerna fra Mainz samt Kri-stian af Birkenseld fra Pfaltz, hver med fine Tropper. Oxen-stjerna tog Overbefalingen over den famlede Styrke, og førte samme til Windsheint, hvor ogsaa Johan Baner fra Donau-wørth og Hertug Bernhard fra Syd-Schwabeti stødte til. Disse Tropper udgjorde hettved 36,666 Mand, og Kongen srygtede sterkt for, at Wallenstein sktilde angribe og oprive denne Styrke, inden Foreningen kunde sinde Sted. Med den største Opmerksomhed stilgte hatt derfor alle Fiendens Skridt, færdig til ved den mindste Bevægelfe fra hans Side at bryde op og tage ham i ryggen. Men Wallenstein laa aldeles ubevægelig og lod Oxenstjerna tideit mindste Hindring drage forbi Alte Vefte og forene fig med Kongen. Ved Ftirth mødte denne fine Landsmænd og hilste ttted glade236 Haandtag hver enkelt blandt Høvdingerne. Alle Tropperne i Nürnberg var gaaede de ankommende Kammexatex imøde ^ begge Hære hilste hinanden i Slagorden og rykkede derpaa samlede ind i Leiren, hvor en Takkefeft seiredes i Anledning af den lykkelige Forening.

Ved de første rygter om de svenske Forsterkninger havde ogsaa Wallenstein søgt at drage lignende til sig for at bevare sin forrige Overlegenhed^ men det lykkedes ham ktitt tildels^ navnlig var Pappenheim ikke at bevæge til at høre bverken paa Wallenfteins Befalinger eller paa Maxim ilians Bønner, men drog til Nederlandene for at biftaa Spanierne der i Beleiringen af Maastricht.

Allerede før Ankomsten af disfe Forsterkninger havde Sygdomme og Mangel begyndt at anrette ødelæggelser i begge Hære. Værft var det i Begyndelsen blandt de keiserlige^ men snart blev det ikke bedre i Nürnberg. Af Mattgel paa tjenligt Foder døde Heftene i hundredevis, og deres stimkende ikke dybt nok nedgravede Aadsler forpestede Lufteu. Og^ saa var der Mangel paa friske Kilder, saa man nødtes til at benytte en stor Brønd paa Veien til Furth, uagtet Vatt-det deraf baade lugtede og fmagte ilde. Brønden blev snart tømt, og da fandtes paa Butidett ett hel Del døde Heste, som de keiserlige havde kastet ned i den sor at forgifte Vandet. Henfigteu opuaaedes, og af disse forskjellige Aarfager ud-brød der ett peftagtig Feber i Stadeu og Leirett, saa at der daglig begravedes over huttdrede Lig. De nyankomne Trop-per truede med at forøge Mangelen og faaledes ogfaa Elen-digheden^ men Wallenstein gjorde alligevel ikke det mindste Skridt til at forlade sin Sttlling, hvad man da heller ikke kunde vente af hans ttokfom bekjendte Stivsiudighed^ hau skulde gjerne lade sin hele Hær omkomme i Elendighed, saa-sremt han dermed ogsaa kunde ødelægge Fienden.

Gustav Adolf derimod havde ikke Hjerte til længere atudsætte sine egne Folk og rürnbergs Jndbyggere for Hungerens og Peftens forenede Ødelæggelser. Da han ved de erholdte Forsterkninger ^var bleven jevnsterk ttted sin Fiende, kanske endog lidk overlegen, besluttede hatt at gjøre Emde paa dettne uhyggelige Sultekrig. Allerede deu femte Dag efter Oxenstjernas Ankomst førte han fine Tropper tid af Leiren og opftillede dem paa Bredden af regnitz ligeover-sor Aspach og Alteuberg, hvilke Høider han begyndte fterkt at beskyde, tideti dog at knutte lokke Wallenstein srem sra sine Forskansninger, og Gustav Adolf maatte drage fig tilbage til rürnberg. Men Synet af den almindelige Elendighed drev ham til at gjøre et endnu djærvere Forsøg, nemlig ttted Storm at drive Fienden tid af siite Forskansninger. Sagen syntes vanskelig, ja noget nær ugjørlig^ Høvdingerne sra-raadede^ Soldaterne mistvilede^ men Kongens Beslutning var urokkelig. Han havde ogsaa andre, hemmelige Grunde. To Soldater var efter Overenskomst rømte over i Wallett-steins Leir, forklædte, den erie fom Marketenter, deit anden som Sadelmager. Disse havde paataget sig titider Sveit-skernes Angreb at sætte Jld paa Wallensteins Leir og der-ved tidbrede Uro og Forvirring. Eu af de keiserlige Høv-dingers Kammertjener var ogsaa bleveti fangen af Svett-skerne, hvem han indbildte, at eii Bevægelse, som man havde merket paa Altenberg, sremkaldtes ved Wallensteins Af-ntarsch, som alt var begyndt. Jfølge disfe Omstændigheder

tog Gustav Adolf fin Beslutning og gik ratten mellem deit 23de og 24de August 1632 med hele sin Hær over Furth lige mod Fienden. Wallenstein paa sin Side savnede heller ikke Kundskab om Svenskernes Foretagender, da ogsaa han havde sine Spioner, sont gav ham nøiagtige Underretninger. Disse blev vel grebne og hængte^ men Lykken begunstigede ham paa en anden Maade. Gustav Adolss ene Spion blev gre-238 ben i Gjerningen som Tyv, og sor at redde Livet bekjendte han sit og sin Kainerats Forehavende, som saaledes blev for-styrret. Wallenstein fik rigtignok ikke vide, hvad Dag Kon-gen tænkte at storme^ men han blev dog advaret og tog sitte Forholdsregler derefter. navnlig befalede han sine Trop-per paa det strengeste kun at slaa Fiendens Angreb tilbage, men ikke under nogen Betingelse selv vove sig ud paa sri Mark.

Jmidlertid ordnede Gustav Adolf fine Tropper. Han felv og næst under ham Hertug Wilhelm af Weimar havde Overbefalingen ^ Bernhard af Weimar førte nytteriet og niks Brahe Fodfolket, og her opholdt Kotigett fig for det me-ste. Angrebet rettedes mod den nordvestre Side af Alte Vester Oberst Burth med hvita Brigaden skulde gaa i Spid-sen, derpaa Erik Hand med svenska Brigaden og saa de andre negimenter. Torstensson med Artilleriet understøttede Anfaldet.

Med en kort Tale opfordrede Kongen Høvdingerne til at gjøre sin Pligt og gav derpaa Tegnet til Angreb, endnu længe før Daggry. Paa ett Gang aabnedes Jlden fra Tor-stenssons Kanoner og Burths Musketter og vækkede de slum-rende Fiender til den blodige Dag. En skrækkelig Forvir-ring opstod^ de søvndrukne Soldater løb hid og did, Offi-cererne raabte, Kvinder og Børn skreg høit, medens Svenskernes Kugler slog Folk og Telte overende og i nattens Mørke hindrede al Orden. Bayrerne dannede Besætningen paa Alte Veste, og de var ikke istand til at stanse Svenskernes voldsomme Angreb. Hvita Brigaden besteg Volden og trængte ittd i Leiren^ mett Fiendens Forsterkninger ilede kil, og Svenskerne maatte vige tilbage. Ved det førfte Kanonskud sprang Wallenstein op af fin Seng og kastede sig paa Hesten. „Alke Veste er indtaget," skreg de forfærdede Soldater. „Det er ikke sandt," raabte243 han. „Gud selv kan ikke tage Alte Veste fra mig," og med disse Ord ilede han til Kampen. Hatt sandt Svenskerne paa det nærmeste tilbagedrevne og vendte dersor tilbage for at ordne og opmuntre de øvrige Tropper faint lod Kvinderne og Trosset søre ned i den dybe Dal mellem Høiderne, hvor de var beskyttede mod Kuglerne ^ derpaa sprængte han atter til det angrebne Punkt af Leiren. Gustav Adolf havde imidlertid af Stridens Gang merket, at rygtet om Wallensteins paabegyndte Asntarsch var aldeles udeit Grund. og tillige anet, at Planen med Leirens Antændelse var sorstyrret. Mett allerede indkommen i Stri-dens Hede kunde han ikke bestemme sig til at afbryde samme. Maaske haabede han at lokke Wallenstein til ett eller anden uforfigtig Bevægelse og sid^n benytte sig deraf. Han gav Befaling til at fornye Stormen. Begge de førnævnte Brigader gik atter frem, og den gryende Dag kunde med rød gjennemtrænge de tykke røgskyer, som Wallensteins og Tor-stenssons Batterier tidbredte over Etigett. Svenskerne stormede frem med fortvilet rasere men imod dem ftod Wal-lenstem, Altringer og Gallas, hvis Tropper, dækkede af

Volde og Forhngninger, udsendte en dræbende regn af Ktig-ler. Svenskerne, fom favnede enhver Dækning, faldt i hobevis og maatte snart vige tilbage. ru styrtede eit Del as Bayrerne tid af Skanfertie for at forfølge de flygtende Sveitsker . men fra Skoven nedenfor modtoges de af det øvrige svenske Fodfolk med ett faa ødelæggende Jld, at ogsaa de paa sin Side maatte vige tilbage. Saaledes varede og vekslede Striden under uophørlige Ansald frem og tilbage ttted ustanset Forbitrelse og dertil svarende Tab paa begge Sider. De keiserlige mistede slere blandt sine tapreste Ehefer ^ Alt-ringer kom helt ind imelletn Svenskerne^ men han drog frem et Brev og lod, som han var eit af Kongens Adjutanter^ paa denne Maade slap han ud og kom tilbage til sine egne244

Tropper. Wallenstein selv mistede sin Hest sor Torstens-sons Kugler. Endnu mere led Svenskerne. Hertug Bernhards Hest blev skudt, og Kongen, som hele Tiden var der, hvor Kampen rasede heftigst, rammedes af et Skud, som borttog Saaleu as hans ene Støvle, men dog lod ham selv

uskadt. Torstensson blev fangens Erik Hand faldt og tned

ham en betydelig Del af svenska Brigadens Btirkh mistede det ette Ben, og hvita Brigaden blev saagodtsom tilintetgjort.

Under alt dette tordnede Kanonerne fra begge Sider Skud

i Skud, og hele Bjerget var indhyllet i tætte røgskyer, som skjulte baade Angriberen og den Angrebne.

Ved Flodbredden begyndte imidlertid ogsaa Træfningen

at blive heftig, og et hesfifk regiment, som her stod i Spid-sen, blev af Kronberg tned „de uovervindelige" med stort Tab

drevet tilbage. Landgreven af Hessen gjorde den Bemerk-ning, at paa den ene Side Hesserne, paa den aiideit Pom-meranerne var stillede i førfte Linje, medens Svenskerne sparedes. „Jeg skal sende frem mine Finner," sagde Kongen, „og jeg haaber, der skal gaa bedre." ru sendtes Staal-bandske med Finnerne mod Kronberg og de Uovervindelige.

Mellem disse Kjermetropper af ryttere fra begge Sider op-ftod der nu ett lang og fortvilet Kamp. Tilfidft faldt Kronberg, og de Uovervindelige maatte med ftort Tab trække fig

bagom Skanfernes men ett ny Styrke brød frem og kaftede Finnerne tilbage til Skovett nedenfor, og Striden vedblev

siden ogsaa paa denne Kant at kastes frem og tilbage mel-lem Skoven og Skanserne, begge uindtagelige, den førfte for de keiferlige, de sidste for Svenskerne.

Saaledes forløb hele Dagen tinder idelige Attfald. ræ-sten ethvert af de svenske regimenter havde alt været slere

Gange i Jldens Marken var bedækket tned saldtte Krigere, slibrig af deres Blod. Aftenen brød frem, mørk og tned stadigt tiltagende regn. Da kom Underretning om, al Hertug241

Bernhard havde bemægtiget sig to Høider, hvorfra man kunde beskyde hele Alte Vefte. Kongen lod tiiidersøge deii nye Stilling^ men Høiderite besandtes baade for trange til at rumme tilstrækkeligt Artilleri og for bratte og flibrige til

at Kanoner kunde bringes op paa dem. Den tiltagende nedbør gjorde desuden Skydegeværerite ubrugelige, og natten nærmede fig mere og niere. Kongen vilde ikke opofre flere

Folk paa dette ulykkelige Foretagende, meu besluttede at trække sig tilbage. Tilsældigvis saa han ingen anden as de bøiere Officerer ved sin Side etid Skotten Hepbnrn. Denne. font var misfornøiet over, at Kongen nylig ved en Leilighed havde forbigaaet ham, havde alt taget fin Afsked med eii dyr Ed „aldrig mere at drage Sverdet for Guftav Adolf", og var nu ktin tilftede font en ledig Tilskuer. „Min tapre Hepbruu," sagde Kongen, „katt vel endnu denne ene Gang gjøre mig den Tjeneste at ride frem og føre de stormende Tropper tilbage." — „Det er et farligt Hverv," sagde Hep-btirtt, „og af den Grtiitd og ingen anden fkal jeg tidføre det." Han sprængte frem midt i Kugleregnen og sørte Trop-pertie tilbage i god Orden og tideit at forfølges. Straks efter forlod han den svenske Leir for bestandig. Gustav Adolf var høist tnissorniøet iited sig selv og hele sit Foretagende. „Det var," sagde hatt, „sor meget til at være en Guttestreg og sor lidet til at være stildt Alvor". As Frvgt sor at blive sorfulgt maatte han lade Tropperne trætte font de var efter Dagens Strid, blive ftaaende paa

Valpladfen hele den regnfulde nat. Dagett ester, da Wal-leustein endnu ikke viste Tegn til deit mindste Bevægelse,

besluttede Kottgen at trække sig helt tilbage. Femhundrede Mand stod endnti som Forposter tinder Forskansningerne, og Oberst Monroe sik Besaling at føre dem tilbage. Paa Did-veien mødte han Kongen, som saa Obersten bløde as svære Saar fra Gaarsdagen, der endnu var uforbundne. Gustav242

Adolf befalede ham at gaa tilbage til Feltfkjæreren, tog selv som Oberst Kommandoen over Tropperne og førte dem til-bage. Svenskerne havde tabt over 2666 Mand, de keiserlige noget mindre, men paa begge Sider et uforholdsmæssigt Autal af de høiere Befalingsmænd.

nu begyudte igjen den forrige Sultekure Mangel og Sygdomme herskede i begge Leire, og Elendigheden forøgedes ved den store Mængde saarede efter den fidfte Kamp.

Flere hundrede Mennesker døde daglig, og deu største Del af Hestene var forfvunden. Foruden disse fælles Ulykker led

Wallensteins Leir mere og mere af den stedse voksende Mængde af Utøi. Et Slags ftnaa Græshopper bedækkede Teltene, Fluer ødelagde Maden, Bremser og Stingfluer og Klæg plagede baade Hefte og Folk. Det var forgjæves at vente, at Wallenftein skulde tæuke

paa Opbrud e Gustav Adolf derimod kunde ikke holde tid længere. Fjorten Dage efter Kampen tog han Afsked fra nürtt-bergerne, efterlod Axel Oxenftjerna og Kniephausen med et

Par tusinde Mand kil deres Forsvar og drog med nesten af Tropperne bort fra disfe ulykkelige Egne. Dog først stillede han sig i fuld Slagorden udenfor Wallensteins Leir og holdt stille der i fire Timer, tilbydende fin Fiende aabeti Kamp. Men da denne fremdeles laa ubevægelig, ja endog

krak ind sine Forposter, drog Gustav Adolf kil neuftadt, hvor han ftanfede for at fe, hvor Wallenftein agtede fig hett.

Endnu fem Dage laa denne stillee derpaa brød han pludse-lig op, sakke Jld paa sin Leir og drog i hastige Marscher

opad det nordlige Franken. Henved 66,666 Mand havde enhver as Feltherrerne ført

til nürnberg. Ved Afmarschen havde Wallenstein 36,666,

Kongen 36,666 tilbage. nesten havde Sverd og Sygdom bortrevet.243

Fireogtredivte Kapitel.

Walleusteiu og Gustav Adols i Sachsen.

Da Gustav Adols sik Underretning om Wallensteins As-ntarsch, besluttede han at dele sine Tropper. Bernhard as Weimar med 8,666 Mand esterlodes til at beskytte Franken^

med resten as Hæren drog Kongen selv ned til Bayern sor at trække Krigen til disse siendtlige og rige Lattde, fuldende

deres Erobring og tilsidt trænge ind i Østerrige.

Esterat Wallenstein og Maximilian havde forladt Alte

Vefte, holdt de et Par Ugers raft ved Forchheim for at lade Tropperne komme lidt til Kræfter. Derfra begav de

fig til Koburg. Her modtog de Efterretningen om Kongens Tog til Bayern. Kurfyrsten vilde naturligvis ile sit Land til Hjælp og bad Wallenstein oin at staa ham bi heri. Det samme ønske ytrede ogsaa Keiseren, som desuden frygtede, at Gustav Adolf gjennem Bayern skulde trænge ind i øster-rige og skasfe derværende talrige Proteftanter Ltift. Meit Wallenstein var ubevægelig. Kurfyrsten beslnttede dersor at skille sig sra ham og selv ttted sine egne Tropper sorsvare sit Land. Afskeden faiidt Sted under hyklede Venskabsforsik-ringer^ men Kurfyrften var opfyldt af Bitterhed i Hjertet, og Wallenftein havde faaet Anledning til baade at hevne fig for tidligere Krænkelser og derhos at vise Keiseren og Ver-den, at han alene ttti var den, som havde at raade. Haus Plan var at erobre Franken, trænge ind i Thüringen, sor-ene sig med Pappenheim, tugte de med Sverige sorbundne Fyrster as Weimar, Kursachsen og Brandenburg og saale-des enten lokke Kongen til nordtyskland eller ogsaa ganske afstænge ham sra Østersøen. Men denne Plan forstyrredes allerede i Begyndelsen as Hertug Bernhard, som as Gustav Adolf havde faaet Løfte paa Franken og nti anvendte alle244

sine Kræfter for at beskytte og bevare dette Lattd. Dette tid-førte han ogfaa med faa ftor Dygtighed og Fremgang, at Wallenftein faa fig nødt til at opgive alle Tanker paa Thii-ringen og Franken. Forbitret drog han da gjennem Erzge-birge og kastede fig over Kur-Sachsen. Dette Laud blev oversvømmet as de keiserlige Tropper, som udeu Barmhjer-tighed skjæudke og bræudte helt til Elbens alle Stæderne, ja Leipzig selv, aabnede skjælvende sine Porte sor den frygtede Fiende.

Med Smerte saa Johan Georg sit herlige Lattd ikke blot

truet, meu lide under Krigens rædsler. Hans egne Trop-per uuder Arnheim var i Forening med Svensker og Bran-

denburgere trængt dybt ind i Schlesien. Kursyrsteu befalede dem vel at skynde fig tilbage til haus eget Lauds Forsvar^ men dette gik saa paatagelig langsomt, at man har næret Mistanke om, at Arnheim efter hemmelig Overenskomft tned Wallenftein med Flid lod Kurfyrsten i Stikken for at tvinge ham til at forlade Kongens Parti. Men oiit Arit-heim end med hele Hæren havde indfundet fig, havde hatt dog været altfor svag til at stanse den overlegne Fiende. Kurfyrsten skikkede derfor Bud paa Bud til Guftav Adolf med de indstændigste Bønner om at komme sin ulykkelige Forbundsfælle til Hjælp.

Kurfyrstens Jlbud traf Guftav Adolf, juft som han paa sitt Mars ned langs Donau havde begyndt Beleiringen as Jngokstadt. Hans Agt var efter Erobringen af denne Stad gjennem Bayern at bryde ind i østerrige. Alt syntes at begunstige denne Platt. Maximilian var for svag til at gjøre Modstand. J østerrige fandtes faa Tropper, men derimod en talrig Skare af misfornøiede Jndvaanere, font blot ventede Svenskernes Komme for at reise Oprørssanen, og inden Wallenstein fra det fjerne Sachfen kunde komme til Undsætning, havde Kongen allerede kunnet erobre Wien.245

Saadanne var Kongens Forhaabninger, og de syntes rime-lige nok. Han opgav dem alle for at ile fin Forbundsfælle til Hjælp.

J Schwaben efterlod hait en betydelig Styrke utider Jo-

ban Batter^ med de øvrige Tropper ilede hau til Nürnberg, forenede fig der med Kniephattsen og drog saa gjennem

Thüringer-Wald op imod Ersnrt, just den santine Vei, sont ban for lidt over et Aar fiden havde marfcheret i modsat

retning. J Thüringen forenede han fig med Bernhard af Weimar og havde nu 26,666 Mand, alle gamle og prøvede

Krigsmænd, med hvilken Styrke han naaede Erfurt, hvor haus Dronning ventede ham. Kun faa Timer kunde hait dog tilbringe i hendes Selskab ^ thi Wallenstein stod blot

nogle Mil borte, og dette farlige Naboskab overvældede ham med faa mange Bekymringer og saa megek Arbeide, at al

Glæde maatte forftyrres. Han besluttede at esterlade Drøn-ttingeu her i Erftirt nted tilstrækkelig Bedækning tinder den paalidelige Taupadel. Matt merkede hele Tiden eit hos ham

aldeles usædvanlig Nedstemthed, som da meddelte sig til alle de andre og opsyldte dem med mørke Anelser, navnlig Dronttingen, hvis ved saadanne Tilsælde sædvanlige Sorg endnu mere sorøgedes ved Kongens. Hait sammenkaldte Stadens

Naadsherrer og tiltalte dem saaledes. „Jeg overgiver her til eders Varetægt det dyrebareste, jeg eier paa Jorden, mitt

elskede Dronning. J ved, gode Herrer, ak alle Ting er titt-derkastede Omskiftelser, fremfor alt Krigen, dette Straffe-ris, fom Gud har skikket over Menneskene sor deres Ond-skab. Snart nok kan ogsaa jeg rammes as Ulykken, maaske as Døden. Hvis dette skulde være Herrens Vilje, saa be-viser min elskede Hustru samme Troskab og Hengivenhed, som J altid har lagt sor Dagen mod mig." Derpaa vendte

ban sig med dyb rørelse til den grædende Dronning, slut-tede hende i sine Arme og bad „Gud stedse tage hende i sitt246

naadige Varetægt. De skulde se hinanden igjen, om end aldrig mere i dette forgjængekige Liv, faa dog engang før eller fenexe i den evige Salighed". Efter disse Ord rev han sig løs as hendes Arme, kastede sig paa Hesten og ilede efter de bortdragende Tropper. Som før fortalt var det Wallenfteins Henfigt med sine talrige Hære at oversvømme Sachsen og derved tvinge Kur-fyrsten til at opgive Forbundet med Sverige. Gallas ined

betydelige Tropper laa ved den bøhmiske Grænses fra Bayern hidkaldtes Altringer, fra neder-Sachfen Pappettheim. Selv havde Wallenstein herjet den vestlige Del af Kurfachsen, hvorpaa han ved Leipzig forenede fig med Pappenheim og drog mod den nordøstlige Del. Men juft uu fik hatt høre, at Kongen alt var ankommen til Thürmgen, og at store Forsterkninger under Hertugen af Lünebnrg ilede ham

imøde fra neder-Sachfen. Wallenstein vilde hindre Kongen i at forene fig tned disse Tropper, og han skyndte sig derfor

tilbage for at bemægtige fig alle Broer over Floden Saale.

Men han kom for sents Svenskerne havde alt besat rannt-burg. Han blev derfor staaende ved Weissenfels for at fe,

hvad Kongen videre agtede at gjøre.

J raumburg modtoges Guftav Adolf med overstrøm-mende Glæde af Jndbyggerne, fom ved hans Komme befriedes for et Beføg af den keiferlige Hærsører Holk med sine

berygtede røverskarer. Ved Jndtoget trængte Folket sig omkring hans Hest og kappedes om at komme til at røre ved og kysse den elskede Fyrstes Klæder. Han modtog al denne Hyldest med nedladende Mildhed og Erkjendtlighed, denne Gang dog blandet med sørgeligere Følelser. Hatt vendte sig til Hofpreften Fabricius og sagde. „Det er en foud Glæde at fe fig faaledes omfattet af Folkets inderlige Kjærligheds men mangen Gang vækker det mørke ^Engstelser i min Sjæl. De fætter jo Lid til et fvagt Menneske og ikke247

til Himmelens almægtige Herred ja de betragter mig noget nær, som oin jeg var den, der aleiie formaar at hjælpe. Ak, kanske vil Gud snart nok strasfe baade deres afgttdifke Daar-skab og mig, som er Gjenstanden derfor, og vife, at jeg ikkun er et svagt og dødeligt Menneske." Da Gustav Adolf fik vide, at den keiferlige Hær var

kommen til Weisfenfels, besluttede hau at stanse i natitn-burg og oppebie de Forsterkninger, Hertugen as Lünebnrg

skttlde bringe ham. Denne fulgte imidlertid ikke Kongens Besalittg, men gik til Wittenberg sor først at forene fig med Arnheim. Herved blev han selv afskaaren sra Kongen og denne med 26,666 Mand ladt alene mod Wallenfteins 46,666. For at beskytte sig maatte Gustav Adolf dersor i

al Haft forskanse fig i naumburg omtrent font før i nürnberg. Allerede den førfte november var alt i Ordene men Kulden indtraadte saa uventet hastig, at Soldaterne ikke længer kunde bjerge sig tinder Telt, og den 3die november sør-tes Hæren ind i Staden selv. Det lod til, at Felttoget for

denne Gang var fluttet. J Weisfenfels, en Mil derfra, laa den keiferlige Hær. Der blev Spørgsmaal om at angribe Svenskerne^ men Veien

til naumbtirg var høist besværlig, Kottgeus Leir som sæd-vanlig næsten uindtagelig og endelig Kulden saa sterk, at

Soldaterne ikke kunde særdes i aaben Mark. Af disfe Aar-fager var det rigsraadets enftemmige Mening, at al Tanke om at angribe Fienden maatte opgives. Derimod fik Pap-penheim drevet igjennem, at han med 12,666 Mand skulde

sorlade Hovedhæren for at vende tilbage til neder-Sachfen og operere paa egen Haand, siden man nu anfaa fig tryg

paa, at Kongen vilde gaa i Vinterkvarter. Wallenstein selv ttted hele Hæren rykkede op sra Weisfenfels for at følge Pappenheim paa hans Vei til Halle. Ved Lützen fkiltes de ad, og Wallenftein agtede fig til Leipzig for at tage Vinter-248

kvarter der. J Weisfettfels efterlodes uogle hundrede Mand for med vaagent Øie at følge Kungens Bevægelfer, og man kom overens om, at hvis Svenskerne sktilde vise sig paa no-gen Kant, skulde tre Kanonskud fra Weisfettfels give de øv-rige Tropper Efkerrekning derom.

Det var den 4de november 1632, at Wallenstein og Pappenheim drog ud fra Weisfettfels, og endnu samme Dag

fik Gustav Adolf derom Underretning. Han besluttede straks at bryde op for om muligt over Pegau at forene fig med

Hertugeu af Lüneburg, og dett 5te november, et Par Timer før Daggry, forlod han naumburg. Kolloredo, fom førte Befalingen i Weisfettfels, lod, straks han fik høre, at

Svenskerne satte fig i Bevægelse, de tre Kanonskud affyre og stræbte derpaa at trække fig tilbage til Lützen. Svenskerne fulgte efter og tog flere af hans Folk tilfange. Førft af disse fik Kongen bestemt Underretning om, at Pappenheim var marscheret af til Halle, og som et Lyn for nu deit Tattke gjennem ham at overraske og tilintetgjøre Wallensteins Trop-per, førend deitne knude træffe Forholdsregler til Forsvar, og inden Pappenheim knude komme tilbage til Undfætning. Fra Bakkerne, hvor han var, havde han fri Udfigt over den

nedenfor mod nord liggende Slette, hvor Taarnene af Lützen vifte fig, fom det fyntes, ikke langt borte. Bønderne

i Egnen paaftod, at Afstanden blot var en Mil ^fyv engelske^, og at de keiserlige, trætte efter Marfchen, laa der sorgløse og vidt omspredte i Landsbyerne. Alle Omstændigheder syntes at indbyde til et djervt Angreb. Kongen tog øieblik-kelig sin Beslutning. Jstedetfor at fortsætte Toget øftover

mod Pegau vendte han fig mod nord og gik lige mod Liitzeit. Han haabede endnu samme Dag at naa frem og overraske

Wallenstein.

Men allerede straks i Begyndelsen mødte denne Plan en uventet Hindring i den brede og snmpige Bæk nippach.253

Ved Lyden af de tre Signalskud havde Jsolani nted sine Kroater skyndt sig til dette vigtige Punkt, og det var ikke uden baade Folke- og Tidsspilde, at Svenskerne sormaaede

at drive ham af Veien og trænge frem over Passet. nu stod blot Sletten tilbage. Men istedetfor eit Mil var den halv-

anden og beftod nteft af høstpløiede Agre, hvis Jord klæbede sig fast ved Fødderne og sorsinkede baade Heste og Folk. Først sent paa Aftenen kom Tropperne srent mod Lützeii, og Høfttaagen og Mørket forbød at begynde Angrebet endnti samme Aften.

Fen^ogtredivte Kapitel.

Slaget ved Liitzen og Gustav Adolfs Død^ 6te novbr.

Ved Kolloredos Kanonskud vilde Wallenftein eudiiu ikke

tro, at Kongen virkelig tætikte paa at angribe ham, iiten mente, som ogsaa Tilfældet i Begyndelsen var, at Bevægel-sen kun tilsigtede en Forening med de ventede Forsterkn in-ger. Men snart kom der bestemtere Underretninger sørst gjennem Kolloredo selv, siden sra Jsolani. Høiligen over-rasket lod Wallenstein straks ogsaa ved Hovedkvarteret affyre de tre Kanonskud som Tegn for Tropperne til at famle fig. J samme Hensigt udsendtes ogsaa til alle Underbefalings-mænd, ifær til Pappenheim, flere Jlbud til Heft iited Un-derretning ont Kongens Fremrykning og streng Befaling til saa hurtigt som muligt at ile til Hjælp. Først sent paa Af-

tenen og i Løbet af natten begyndte Tropperne at famles. Havde Kongen, fom han havde tænkt, endnu fatniite Dag

kunnet begynde Striden, vilde rimeligvis hele Wallenfteins ^ær være bleven splittet og ødelagt. Jmidlertid tras denne alle de Anstalter til Forsvar, som i Hast var mulige. Fra254

Lützen gaar mod Øst Storveien til Leipzig. Denne er alle-rede i og for fig selv noget høiere ettd de omliggende Mar-ker og har desuden paa begge Sider temmelig dybe Grøs-ter. Bag denne Vei besluttede Wallenstein at tage sin Plads.

Grøsterue blev om natten gjort dybere, og den opkastede

Jord dannede Brystværn. nede i disse Grøfter stilledes paa begge Sider af Veien Musketerer, saaledes at de bagerste

kunde skyde over Hovederne paa de sorreste, og der bag atter ett Linje Karabinerer, saa at de fremrykkende Svensker skul-de mødes af en tredobbelt Jld. Et Stykke længere tilbage var felve Hæren opstillet^ paa høire Fløi nærmest Lützen

det bedste nytkeri under Koloredo, i Midten Fodfolket i fire usædvanlig store Tertier, anførte af Wallenftein felv famt underftøttede af Piccolominis nytter i ^ paa venstre Fløi Jfolanis Kroater, Gøtz med nogle negimenter nytteri samt til-sidst ett stor Hob Trosknegte til Hest for at fylde Hullerne.

Det var nemlig bestemt, at Pappenheim, som hver Time ven-tedes, ved sin Ankomst skulde danne den egentlige Kjerne af denne Fløi. Hærens Styrke udgjorde omtrent 28,666 Mand. Enogtyve grove Kanoner var opftilte bag den for-skansede Vei, nemlig syv i Eentrum og fjorten ved nogle Veirmøller foran dett høire Fløi. Alt dette ordnedes faa

godt fom muligt under nattens Mørke, hvorefter Folket i Stilhed oppebiede Dagen og deu foregaaende Kamp.

Guftav Adolf var hel misfornøiet, da den tidlige Skum-ring hindrede ham fra eudnu famme Dag at begynde Angrebet. En keiserlig nitmefter, som var opsnappet, forfik-rede, at Pappenheim atter havde forenet fig med Wallettstem. Dette Udsagu var ikke stemmende med Sandheden, men havde til Hensigt at skræmme Kongen og redde de kei-serlige. Man kom vel snart under Veir med det rette Forhold^ men efter al nimelighed vilde Pappenheim fenest føl-geude Morgett komme tikbage og derved skaffe Fienden eit251

afgjort Overvægt. Kongen fammenkaldte fine Høvdinger til Krigsraad. Den forsigtige Kniephansen fraraadede Angre-bek, Hertug Bernhard derimod raadede dertil. Kongen selv var af dennes Mening. „Det er bedst," sagde han, „at vaske sig rigtig rett, naar man sørst er kommen i Badet. J ett Krig er det desuden det gunstige øieblik, som afgjør alt." Det blev altsaa beslnttet at angribe Fienden, og det allerede en Stund før Daggry, for at den afgjørettde Kamp kunde være endt, inden Pappenheim naaede frem til Slagittarkeit. Jfølge denne Beslutning uddeltes Befalinger om Hærens Opftilling^ Feltraabet var det gamle, feierrige. ^Gud med os.^ Høvdingerne bad tilfidft Guftav Adolf at tage en Stund Hvile. „Hvor katt jeg vel," fvarede han, „nyde Be-kvemmeligheder, uaar jeg ser saa mange rundt oitt mig savne

dem." Han tilbragte ratken i ett gammel Vogtt satttmeu med Kniephausen og Hertug Bernhard.

lld paa Morgenstunden ordnedes Hæren efter fantme Grundsætninger font tidligere ved Breitenfeld. Paa høire

Fløi ftod i førfte Linje det svenske rytteri, yderst Staal-handske nied Finnerne, dernæst Soop nted Vestgøterne, Sack

ttted Sødermannlænningerne, derpaa Upplænninger, øftgø-ter og uærmest Midteu Stenbok nted Smaalænningerne^ dentte Fløi sktilde anføres af Kongen felv. Eentrum danne-des af de nokfoiit bekjendte svenske, gtile, blaa og grønne Brigader, alle uuder rils Brahes Befaling^ venstre Fløi as tysk

rytteri tinder Hertug Bernhard. Den anden Linje, som næsten udelukkende bestod af tyske Tropper, var ordnet paa

samme Vis og ansørtes af Kniephausen. Seks og tyve gro-vere Kanoner opstilledes foran Eentrum, tyve foran hver af Fløiene, og destiden medførtes eit hel Del mindre Skyts. Hele Hæren tidgjorde omtrent 26,666 Mand.

ratken var usædvanlig mørk, og den sene Dæmring sor-mørkedes as tætte Taager. Det var aldeles umuligt under

saadanne Omstændigheder at tænke paa nogen Kamp, og252

hvor nødigt han end vilde, var Kongen fremdeles nødt til at opsætte med Angrebet. Jmidlextid red han ud for at fe, om alt var i tilbørlig Orden. Han var klædt i ett Kølkert

af Elghud med graa Overkjole. Man forestillede ham Nød-veudigheden as ialfald paa eit saadan Dag at benytte Har-

nisk. Meu Kougett indvendte som før, at Smerten af det gamle Saar i Halfen gjorde hatit Harnisket blot til ett Plage.

Man vilde endnu ikke give sig^ da raabte han. „Nei, Gud er mit Harnisk." Ei heller vilde han tage Føde til sig^ men saftende, som naar han skulde til Guds Bord, besteg han sin hvide Ganger og red frem foran Slaglinjen. Kongens Følge paa denne merkværdige Dag beftod as Hertug Frans Albert af Laueuburg, de tyske Herrer Molch, Ereilsheim og Truchsess samt den 18-aarige Page Leubelfingen fra Nürnberg.

Ved Daggry holdt samtlige regimenter Bøn og assattg Salmen. „Vor Gud hau er saa fast ett Borg." Derpaa red Kongen gjennem Gelederne for at opmuntre Folket. Førft talte han til Svenskerne. „Elskede Brødre og Landsmænd! Nu er den Dag kommen, da J for Verdens Øine skal vise, hvad J har lært i saa mange foregaaende Træfninger og Felttog. Den Fiende, fom vi saa længe har søgt, staar nu lige foran os, ikke leiret paa høie, utilgjæugelige Bjerge eller gjemt bag sterke Forskattsuittger, mett paa slette Marken og ikke med større Fordele, end vi selv indehar. J ved noksom, hvor ængstelig han hidtil har søgt at tiudgaa at møde os. Hans sorandrede Opførfel idag kommer ikke af, at han nu tænker anderledes. Han frygter os nu ligefaameget fom før, og det er blot Nøden, fom tvinger ham til at holde Stand. Derfor fremad til Kamp og Seier for Konge og Fædreland, for ^Ere og Frihed, for kimelig Lykke og evig Salighed! — Men om, hvad Gnd forbyde, J denne Gang lader eder overvinde, faa forfikrer jeg eder, at alt er253

tiden redning tabt, og at ikke ett af os skal vende tilbage til det kjære Fædreland. Men hvorfor tvile om den Tapperhed, fom jeg har havt faa mange og ftore Prøver paa? Jeg ved, at J er færdige at gaa i Døden tited mig for vor hellige Sag." Glade Bifaldsraab hørtes fra Tropperne, og Koit-gen red over til venftre Fløi, hvor han tiltalte Tyskerne saa-ledes. „Mitte redelige Brødre og Kanterater! Jeg beder og formatter eder ved eders kriftelige Samvittighed, eders egett ^Ere, eders timelige og evige Velfærd, gjører idag eders Pligt, og betænker vel, at derpaa beror Frihed, Liv og Velfærd, ja endog vor hellige Trosbekjettdelfe. For ott-trent et Aar fiden og ikke langt herfra tilkjæmpede eders Tapperhed fig ett herlig Seier over den gamle Tilly og hans prøvede Skarer. Jdag skal det gaa ligesaa. Følger blot mig! Jeg skal vise eder Veiett til Kamp og Seier og evig ^Ere, og J og eders Børn i mange Led skal nyde de herlige Frugter af denne Dag." Ogsaa her lød kraftige Glædes-raab, og Kongen vendte tilbage til høire Fløi. Da hatt red forbi det blaa regimenk, raabte han. „Jdag, Gutter, skal vi gjøre ett Ende paa alle vore Besværligheder." Soldaterite svarede med krastigt Hurra, titett lagde med tnnge Anelser Merke til, at Kongens Hest to Gange snublede, et ulykkeligk Varsel i deres øine. As den sterke ridning srem og tilbage blev imidlertid denne Hest aldeles ndmattet, og Kongen besteg i dens Sted dett samme brtine Ganger, sottt han Aaret forude havde benyttet ved Breitenseld. Klokken var ttti over otte^ men Taagett, iftedetfor at vige, blev endnu tykkere, faa at det var aldeles umuligt for Trop-pertte felv at se de nærmeststaaende, ettd sige at angribe Fienden. Blot af og til hørtes Wallenfteins Kanoner, og rytteriets Forpofter ftødte famtnett hist og her ved Veigrøs-tertte. Forøvrigt stod begge Hære ubevægelige. Da løstede Kongen sin røst og begyndte at synge deti as ham selv254

nylig forfattede Salme. „Førfæras ej, du lilla hop", og hele Hæren stemte i med ^ hver enkelt Trop hørte tid fra den tykke Taage omkring dem sine usynlige, mett trofaste Kammeraters Opfordring til Mod og Fortrøftning paa den usynlige, men trofaste himmelske Hjælper. Wallenstein paa sitt Side forsømte ikke heller, hvad der kunde fordres af en opmerksom Feltherre. Han var saa besværet af Fodgigt, at han ikke uden største Plage kuttde sidde tilhest, mett brugte dels Vogn, dels Bærebør ^ men ved

Sidett af ham førtes hans ridehest med omviklede Stigbøi-ler for at kunne benyttes, straks Kampen begyndte. Først

paa Morgenen lod hati læse Messe over hele Hæren. Der-paa tilkaldte han sine Høvdinger, holdt en Opmuntrings-tale til dem, gav de nødvendige Befalinger og udstedte det gamle keiserlige Feltraab. „Jesus Maria." Derpaa kjørte han gjennem Gelederne og hilste Soldaterne med glade og opmuntrende Blik, dog ikke med Ord, da han selv godt kjendte det ubehagelige i sin Stemme. Derpaa befalede han at stikke Jld paa Lutzen, for ikke at blive angreben fra den Kant, og begav fig tilsidst til Eentrum af Hæren for at op-pebie Svenskernes Angreb. Først Kl. 11 begyndte Solens matte Straaler at trænge sig frem gjennem Taagen, fom en let Vind efterhaanden drev

bort, og begge Hære blev synlige for hverandre. „ru frcmad

i Herreus ravu!^ raabte Kongen, foldede fine Hæitder om Sverdgrebet og tilføiede. ^efus^ Jesus^ ^esus! hjælp mig

idag at stride til dit hellige ravns ^Ere!^ Derpaa drog han Sverdet, svingede det over Hovedet og kommanderede.

„Fremad!" og red saa frem til Kampen. Artilleriet paa begge Sider aabnede Jlden, og de svenske Tropper satte sig i Bevægelse. Under Fremrykningen led de betydeligt, dels af Wallensteins Kanoner, dels as hans Musketerer, som, dækkede i Grøfterne, rettede en ødelæggende255

Jld ntod de tiden Dækning paa Marken frentgaaende Sven-sker. Kongen befalede derfor at paafkynde Farten. Meit

rytteriet havde svært for at faa Heftene frem tiiod Musket-ilden og siden endnu fværere for at kontiite over Grøfterite,

hvorhos den venstre Fløi led betydeligt Tab af Fiendens ved Veirmøllerne opftillede Kanoner. Fodfolket derimod gik det bedxe. Først trængte svenske Brigaden, siden den gtile og deit blaa srent over Veiett, erobrede Fiendens der staaende syv Kanoner og kastede fig tned forfærdelig Styrke over hans første Brigade. Anføreren faldt og Mandskabet nedsabledes

eller joges paa Flugt. Ligesaa gik det dett anden Brigades men ved den tredie stansedes Angrebet, og Svenskerne blev

af det fiendtlige rytteri angrebne i Flanken. Af sine Kam-merater fik de ktitt liden Bjstand. Paa venftre Side havde

den grønne Brigade paa Grtittd af deii morderiske Jld fra Kanonerne ved Vejrmøllerne ikke knniiet bolde Trop med de øvrige, men derimod draget sig undaf bag Møllerens Huse,

og paa høire Side havde det svenske rytteri endnu ikke i tto-get betydeligt Antal kunnet komme over de baade brede og

dybe Grøfter. Kongeti, fom indfaa øieblikkeks Vigtighed,

ilede derhen og ftillede fig i Spidfen for Smaalættningernes Stenbok laa alt saaret paa Marken. „Følger mig, mine

tapre Gutter!" raabte Kongen og sprængte over Grøfterne.

Jkktin hans egettklige Følge og nogle faa blaitdk rytterne havde faa gode Hefte, at de kunde følge ham. Kongen merkede det ikke. „Der ftaar vor farligfte Fiende," sagde han og pegte paa Piccolomittis regiment. Ett østerrigsk Korpo-ral saa, at Svenskerne ærbødig gjorde Plads sor deit ridende.

Han greb eu Musketer i Armen, pegte paa Kongen og sagde. „Han der maa være ett fornem Herre, skyd paa ham!" Sol-daten lagde an, og Kuglen knuste Kongens venstre Arm, saa at Blodet strømmede, og Benpiben blev synlig udenpaa Klæ-derne. „Kongen bløder," raabte Svenskerne. „Det er intet,256 mine Børn! kun rask fremad!" svarede Gustav Adolf og søgte ved ek muntert Aasyn at berolige dem. Men overvæl-det af Smerte og Boldtab bøiede han fig ned mod Hertugeu af Lauenburg og bad ham paa Frattsk at føre ham i Stilhed bort fra Kampen. De trak fig til Siden for at skjule sin Bortgang fra Smaalænningerne. Men neppe var de komne nogle Skridt, før Gøtz^s Kyrasserregiment styrtede ester dem og fremst blandt alle dets Oberstløitnant Moritz v. Falken-berg, som, gjenkjendende Kongen, skjød ham gjennem Livet med det Udraab. „Dig har jeg længe søgt." Selv faldt Falkenberg i samme øieblik for en hevnende Kugle. Kon-gen vaklede, men holdt fig dog endnu paa Hesten og sagde, dog med inat Stemme. „Broder, søg at redde dit Liv! jeg har faaet, hvad jeg behøver." Hertugen derimod red nær ind til Siden af Kongen, greb ham om Livet og søgte paa denne Maade at holde ham oppe i Sadlen, til de kom tid af Kampen. Men nu styrtede hele deu keiserlige rytterskare over dem. Kongens Hest fik en Kugle i Halsen, saa deit steilede. Jdetsamme affkjødes en Pistol mod Hertugeus Ho-ved og det faa nær, at uagtet han med Haanden fik flaaet Pistolen tilside, sviede Krudtilden hatts Haar og Ansigt. J denne Trængsel og Forvirring slap han Kongen og slygtede. Gustav Adolf fauk straks ued af den ustyrlige Heft, slæbtes et Stykke affted ved Stigbøjlen, men kom løs og blev lig-gettde. Af hans Følge var de flefte i Kampens Vrimmel blevne nedhuggede eller adspredte. Kuu den uuge Leubel-fingen var tilbage, uagtet da allerede faaret. Straks fpraug han af Heften og bød Kongen den. Guftav Adolf rakte op fin Haand, og ynglingen søgte at hjælpe ham paa Benene, men forgjæves. Leubelsingen var for fvag, og Kongen, afmægtig af Saar, kunde ikke selv hjælpe til. rogle keiser-lige ryttere saa dette Optrin, ilede til og spurgte, hvem deit saarede var. Kongen tange Leubelfiugeu taug. ^Jfølgeeii anden Beretning har Kongen dog svaret. „Jeg har været Kongett at Sverige." Udg.s Annt.^ Den ene ryt-ter jog sit Sverd gjennem Pagens deit anden skjød Kongen gjennem Hovedet, hvorpaa de og deres Kammerater gav dem endnu flere Skud, trak Klæderne af dem og lod de nøgne Legemer ligge efter paa Marken. Leubelfingen levede endnu nogle Dage efter, og gjennem ham har matt faaet Underretning om disse deu store Gustav Adolfs sidste Øie-blikke.

Trtichsess, ett anden af Kongens Følge, som selv ind-viklet i Striden havde seet ham salde, var heldig nok til at undkomme og meldte Ulykken for Kniephaufen og Hertug Bernhard. Det svenske Fodfolk havde allerede seet fig nød-saget til at vige tilbage over Veien, og Hærene indehavde den samme Stilling som sør Slaget. Kniephausen raadede ttu til at trække sig tilbage^ tueii Hertug Bernhard, som ester Gustav Adolfs Befaliug skulde føre Kommandoen næftefter ham felv, besluttede det modsatte. Kongens Død var alle-rede almindelig bekjendt^ idetmindste anede man den^ thi man saa hans saarede Hest springe omkring mellem Trop-verne iited Sadlen tom og overstænket med Blod. Synet beras vakte i ethvert Bryst deit dybeste Sorg, Fortvilelse og Begjærlighed ester Hevn. Hertug Bernhard benyttede Stem-ningeti, red gjennem Geledertte og raabte. „J Svensker, Finner og Tyskere! Eders, vor og Frihedens Forsvarer er død. For mig er Livet intet Liv mere, hvis jeg ikke faar taget blodig Hevn. Velaii, hver og en, som vil vise, at han bar havt Kongen kjær, fremad for at hevne hans Død!" og fremad ftyrtede hele den svenske Hær. Staalhandske i Spid-sen sor deit høire Fløi sprængte med Fortvilelsens Krast over Grøfterne, og det ene fiendtlige regiment efter det andet maatte tage Flugten. Paa samme Vis førte rils Brahe alle de fire Brigader af Een tru in over Grøfterne, tog for258

anden Gang de syv Kanoner og jagede Fienden foran fig. Paa venstre Fløi fik Hertug Bernhard ett Kugle gjennem

Armen, men førte sitte nyttere uimodstaaelig frem og erob-rede Batteriet ved Veirmøklertte. Jsolani, hvis Kroater

straks i Begyndelsen var blevne adsplittede as Finnerne, havde vel igjen faaet dem famlede og angreb ad ett Omvei det svenske Tros bag Staalhandske ^ men hati blev uden Vatt-skelighed jaget paa Flugt as Svenskernes anden Linje og viste sig ikke mere paa Slagmarken. Hele dett keiserlige Hær var paa Veien til at opløses. Forgjæves anstrengte Høvditt-gerne al sin Evne. Abbeden af Fulda gik med prestelige For-maninger gjennem Gelederne, men faldt felv til Jorden rammet af en Kugle. Piccolomini, bedækket af Saar, be-fteg dett ene Heft efter den anden og styrtede mod Fienden. Wallenstein selv red omkring med Kappen gjennemboret as Kugler, skjønt selv, ligesom ved et Under, uskadt. Dog selv hatt formaaede ikke at bringe Soldaterne til at holde Stand mod Svenskernes rasende Angreb. For at gjøre Ulykken fuldkommen sprang nogle af de keiferliges Krudtvogne i Luften og anrettede endnu mere Forvirring. Wallenftein kunde betragte Slaget for saagodtsom tabt.

J dette øieblik lød raabet. „ Pappenheim er kommen!" og disse Ord stansede de keiserliges Flugt og Svenskernes

Angreb. J Spidsen sor fire regimenter rytteri sprængte den velkjendte Anfører frem over Marken. „Hvor ftaar

Kongen af Sverige?" raabte han. Man pegte paa Staal-handskes Fløi, og Pappenheim for affted med flappe Tøiler.

Hans Komme og Undfætning, hans blotte navn oplivede Modet hos de keiserlige, og betydelig overlegne begyndte de

atter at gaa angrebsvis tilverks. Men Svenskerne værgede sig som Løver, og nu opstod den hedeste Strid paa hele Da-gen, især i Eentrum. Gula Brigaden var i Spidfen for alle de andre trængt frem blandt Fienderne. Den blev fra263

tre Sider angreben af Gøtz, Piccolomini og Terzky. Men ikke ett Mand veg et Skridt tilbage. Brahe faldt med det ene Ben knuft til Jorden. Hans gule Gosfar værgede fig

til sidste Maud, liggende i skrittet række enhver paa sitt Pladse Livregimentet vilde ikke overleve sin Konge. Der-

næst styrtede Piccolomini mod deit blaa Brigade. Winckel blev skudt, og de Blaa faldt paa samme Vis og med samme ^Ere som de Gule. Deit svenske og dett grønne Brigade trak sig tilbage over Veien, og Piccolomini tog sor anden Gang de syv Kanoner tilbage. Allerede ved sit søxste Angreb mod Staalhandskes Fløi fik Pappenheim ett Kugle igjennem Hofteit, faa at han uden

Haab out redning maatte føres tid af Slaget. Jdetsamme fik hatt Underretning oim Kongens Død. „Skyitd dig,"

sagde bau til siu Adjutaut, „skynd dig til Wallenstein og sig bant, at jeg er dødelig saaret, men at jeg dør tilfreds, siden jeg ved, at deit uforsonlige Fiende af vor hellige Tro er fal-dett samtidig med mig." Den høit skattede Høvdings Fald kunde ikke blive skjult.

Jiiden kort Tid hørtes raabet. „Pappenheim er død, alt er tabt." Ordene fløi fra Mund til Mund, fra Trop til

Trop, overalt tidbredetide Skræk og Forfærdelfe, ifær paa

hans egen Fløt. Dett største Del af rytteriet greb Flugteu og ftanfede ikke før i Leipzig. De gjenblivettde kom i en

fuldftændig Forvirring, og det var Wallenfteins Lykke, at en Taage lagde fig over Slagmarken og skjulte Uordenen for Staalhandfke, indtil den sor en Del atter var afhjulpen. Kniephaufett havde imidlertid holdt Svenskernes anden Linje i fortrinlig Orden, og fra dens Geleder faaes ikke eit eneste Flygtning. Ved slere Leiligheder var derimod enkelte regimenter fra denne Linje rykket frem til den førstes Bistand. Efter Overlæg tned Hertug Bernhard lod han nti

hele den anden Linje slutte op i Hullerne ved Siden af deit264

første. Denne Bevægelse udførtes med en beundringsværdig

nøiagtighed, og da den nedgaaende Sol endnu engang for nogle Øjeblikke brød frem gjennem Taagerne, faa Wallettstein atter foran sig hele dett svenske Slagorden ttted sluttede Geleder, fremrykkende til tty Strid. Hans egne Folk var derimod i fuldkommen Forvirring, Kolloredos Fløi tilbage-dreven, Pappeuheims saagodtsom opløst^ kun Eentrum bibe-holdt ettduu Orden og Plads. Meu dette bestod blot as de to tilbageværende Brigader Fodfolk og med dem Piccolo-minis Kyrasserer. Men disse Kjernetropper forblev ogsaa urokkelige. Svenskerne gik for tredie Gang over Veigrøf-terne, tog for tredie Gang Wallensteins Kanoner, anfaldt fot tredie Gang Brigaderne og nu med betydelig Overlegenhed^ men Modstanden var ogfaa for tredie Gang lige urokkelig. Wallenstein gjorde alt for at forsvare Pladsen^ Piccolomiui med seks Saar besteg den syvende Hest i Spidseu sor sit Re-gimeut, ved hvilket næsten alle Officerer og ett stor Del af Mandskabet var faldet. De tilbageblevne forlod ikke fin Oberft. Disfe heltemodige Anstrengelser, uuderstøttede af Taagett, holdt Kampen staaende, indtil Aftenens Mørke gjorde Ende derpaa. Men ikke før var Fægtningen af denne Aarsag ophørt, før Wallenstein gav Befaling til Afmarsch, og denne tiltraadte i saadan Hast, at Artilleriet efterlodes paa Pladsen. Straks efter ankom Pappenheim^ Fodfolk fra Halle. J Mangel af bestemt Ordre fulgte de deit flygtende Hær til Leipzig.

Svenskerne blev natten over staaende paa Slagmarken og beviste derved uigjeudrivelig. at Seiren var deres. Om

Morgenen kom nogle Kroater for at hente de Wallensteins^ Kanoner. De blev selv jagne væk af Svenskerne, som havde gjort sig til Herrer over østerrigernes baade Artilleri og Tros.

Den egentlige Kamp havde varet saagodtsom uafbrudt i261

seks Timer og var ført iited dett største Forbitrelse. Val-pladsen laa bedækket med døde. Man regnede deraf 6666, uvift hvor ntattge paa hver Side. De keiserlige tabte alt sit Artilleri, ett Mængde Faner samt Pappenheim og ikke min dre end ni Oberster^ Svenskerne tabte ogsaa endel Faiter, desforuden Høvdingerne Brahe, Winckel o. fl. faiiit endelig sin store Konge. Wallenftein følte fig efter Slaget faa svækket, at hait fuldftændig opgav Tanken om at holde fig i det fiendtlige Sachsen og det trods det endttti større Tab, som Svenskerne samtidig havde friftet i fin Konges Død. Han drog sig til-bage til Bøhmen med 16,666 Maud, Levningerne as hans engang saa sterke Hær. Alle, som havde udmerket sig ved Tapperhed, blev rigelig belønnede^ Piccolomini aleiie fik en

Gave af 16,666 rigsdaler, Pappenheim et prægtigt Grav-minde, hans Enke ett betydelig Petifion. Paa den anden

Side anftilledes eu alvorlig Uudersøgelse as deres Forhold, som ikke havde gjort sin Pligt, og flere endog meget høit-ftaaende Mænd blev trods alle Forbøntier henrettede. Ved dette Tilbagetog overlod Wallenstein hele det øvrige Tyskland i Svenskernes Magt og erkjendte i og tned det

samme sit nederlag. Og dog regnedes Slaget ved Lutzen i alle katolske Lande sor ett minden Seier, saa stor Vægt

lagdes paa Gtistav Adolss Person. J Wien, Brüssel og Madrid fang matt Tedeum. J sidstnævnte Stad opførtes i

tolv Dage i rad glimrende Skuespil tned Gustav Adolfs Død baade til Anledning og Jndhold. Mere pasfende var

Keiserens Adfærd. Han ytrede ingen høirøftet Glæde. Det figes endog, at han fældte Taarer ved Synet af Kongens blodstænkte Køllert. Dabere var den Sorg, bitrere de Taarer, fom hele det protestantiske Europa sældte over deit store Konges Død.

Sverige forskummede as Sorg og Smerte. raadet vidste262

ikke, hvad de skulde raade, de befaletide ikke, hvad de skulde

befale, og Axel Oxenftjerna havde fin førfte søvnløse nat. Mange kunde ikke bære dett knusende Esterretning, og gamle

Magnus Brahe og flere døde af Sorg. Ligedan og niere høirøstet ytrede sig Tysklands Klage. Paa Tryk udkom mange hundrede Skrtfter, Vers og Prosa, paa Tysk og Latin, somme bedre, somme slettere, men alle vidnende oiti der dybe, tæreude Sorg, som herskede i alles Hjerter.

^el^ogtredivte Kapitel.

Gustav Adolfs Begravelse.

Om Aftenen efter Slaget ved Liitzen udsendte Hertug Bertthard en talrig Skare Soldater for at lede efter Kongens Lig. Tilsidst fandtes det, nøgent, vanziret af Saar og neppe til at gjenkjende^ mere end en Gang havde svenske og

keiserlige rytterskarer uden at vide det redet derover. Tvæt-tet og svøbt blev det baaret til Weisfenfels og der balsameret.

Her indfandt fig straks den ulykkelige Maria Eleonora, man kan tænke sig med hvilke Følelser. Hun var aldeles utrøste-lig, vædede Liget med uophørlige Taarer, vilde aldrig skil-les fra det og bar hos fig det udtague Hjerte forvaret i eii

liden Gtilddaase. For paa raadets Vegne at ytre fin Del-tagelfe i hendes Tab ankom kort efter Per Brahe fra Sverige, og denne, selv gjennemtrængt af Smerte over den elskede Konges Død, lykkedes det ialfald for en Del at stille hendes voldsomme Sorg.

ræste Sommer førtes Liget fra Sachfen ned til Kysten af Østersøen. Det var et Sorgens Triumftog. Fra alle

Kirker hørtes Klokkernes Klagelyd, og fra de omliggende263

Egne faaes kalrige Skarer at ftrømine sammen for ved den faldne Befriers Baare med Taarer og tusinde Velsignelser at udtrykke sin Kjærlighed og sitt Sorg. Fra Wolgast sknlde Liget føres over til Fædrelandet, og i Havnen laa til den Ende Gyllenhjelm med Flaaden. Her forfamledes ett Mængde baade Fyrster og Folk, blandt andre Maria Eleo-nora ttted Broder, Søster og slere Slegtninger, de svenske

rigsraaden Herman Wrangel, Aake Tott, Johan Baner, Gabriel Oxenstjerna m. sl. og med dem eu utallig Mettneskeskare. Dett 15de Juli førtes Liget i høitideligt Optog tid af Staden for at bringes ombord paa Flaaden. Ved Stran-den holdt Steu Bjelke ett Tale til dett ftore Forsamling. Han mindede om, hvorledes Kongen for tre Aar fiden var stegen i Land vaa samme Strand, selv fuld af Mod og glade Forhaabninger, fulgt af Fædrelandets og mødt af Tysklands

ventende og velsignende Blik. nu saaes samme Flaade ved samme Strand og omtrent paa samme Tid, men denne Gang

for at føre de jordiske Levninger af den faldtte Helt fra det sørgende Tyskland til det sørgende Fædreland. Dog fuld-

eudt var det ftore Verks Mørkets og Tyranniets Lænker laa fønderbrndte, og det befriede Europas Tak og Velsignelser

fulgte Lyfets Helt paa Tilbagereifen til hans og Frihedetts Fædreland.

reisen gik heldigt, og den 8de August ankom Flaaden

til rykøping. Da deii nærmede sig til Lattd, blev Himme-len overtrnkken med ntørke Skyer, som snart tidgjød sig i

voldsomme regnskyl. Det var, som om Svea i Sørgedragt og Taarer vilde modtage Støvet af fin ftørfte og mest elskede

Søn.

Ligek blev nedsat i rykøping og sknlde forblive der, ind-til den høitidelige Begravelfe kunde finde Sted. Gustav

Adolf havde allerede i levende Live udvalgt fit Hvilested t ridderholmskirken. Man havde derfor om Vaaren 16331^6

begyndt at opføre et Gravkor paa det anvifte Sted. Maria Eleonora drev imidlertid Kjærlighedeu til sin afdøde Gemal

til fuldkomment Afguderi. Paa hele reisen var htitt ikke at formaa til at fjerne fig fra Liget, lod som ostest aftage Kiftelaaget for at nyde deit bitre Trøst at betragte de kjære Levninger. Forgjæves forestillede man hende alt, hvad Guds Ord og Fornuften kunde indvende mod ett saadan Ad-færd. Hun forlangte endog, at man skulde opsætte Begra-velsett, indtil hun selv var død, for at hun i de Dage, htiit havde tilbage, beftandig kuttde glæde fig ved Betragtningen

af fin falige Herre og Husboud. raadet afslog naturligvis hendes Begjæring, men for at ftille hende tilfreds opfatte

man Begravelsen lige til Juni 1634. J Mellemtiden havde hun mange foruuderlige Planer fore med Liget, som det kostede utxolig Møie at faa hende fra. Den 21de Juni 1634 ankom det kongelige Lig til Brünn-kyrka, hvorfra Jndtoget den følgende Dag fkulde finde Sted med al mulig Pragt. Paa Brtiukeberg ftod otte ved Lützeu tague Kanoner, omgivne af Seiersfanerne fra Breitenfeld^. J Toget faaes blandt andet Blodfanen, baaren af Frederik

Stenbok, rigsbanneret, af Lennart Torftensfon, det paa Slagmarken sundne Sverd, af Karl Horn ofv. J Kirken

holdtes Ligprædiken af Biskop Johannes Bothwidi, font

havde fulgt Kougen paa haus flefte Krigstog. Til Tekft havde Maria Eleouora selv valgt 1 Makkab. 6, 26. 21.

„Og al Jsrael begræd Judas Makkabæus med stor Veklage, og de sørgede lang Tid og sagde. Ak, at den Helt er faldem som har befriet Jsrael." Faa Mennesker har i Verdenshiftorien efterladt et saadant ravn som Gustav Adolf, et ravn, fom fremkalder Mindet ei blot om den private Mands Dyder, men ogfaa

om Geniets, Statsmandens og Heltens ikke altid dermed forenede Egenskaber. Allerede denne ligesaa fjeldne som elsk-værdige Personlighed vilde gjøre ham kjær sor ethvert Hjerte^ men endnu mere er hatt bleveii dette ved deit Maade, hvorpaa disse Egenskaber anveudtes, ved den Stordaad, som blev den endelige Gjenstand sor hans Livs Virksomhed, nem-lig Europas Befrielse sra aandelig og verdslig Trældom. Det herlige Lys as Samfundsorden og Dannelse, som i de sidste Aarhundreder har tidbredt sig over og fra det nord-lige Europa, har Guftav Adolfs Mod og Gustav Adolss Sverd at takke for fitt Tilværelse. Han var den, sont i sit eget Bryst følte Kaldet øg Kraften til at fremstaa font Ly-fets og Frihedens Forsvarer, og han suldbyrdede dette hel-lige Hverv og beseglede det med fit eget Blod. Hvad stort, ædelt og skjønt disse Landes senere Helte og store Aander har udsørt, laa allerede sont Frø i denne ene Heltetanke, sor Lysets Seier at vove baade sig selv og sit Folk, og dette Frø har efter hans Død udviklet fig i herlige Bedrifter, hvis skjønneste Blomster bør knyttes til ett Krans til Befrierens Minde, ett Kratts vædet af hele det protestantiske Europas taknemlige Taarer, men mest af det Folks, fom agtedes vær^ digt til i fit Skjød at opfostre denne Helt, til med ham at osre sit Blod i den hellige Kamp, til med ham at leve i vel-signet Erindring til de seneste Tider.

^Her ender A. Fryxells „Gustav Adolfs Historie."

^yvogtredivte Kapitel.

Trediveaarskrigen Slutning og Frugter.

Da Guftav Adolf var falden ^6te nov. 1632^, forestod der Svenskerne endnu seksten Aars uasbrudt Kamp iiied det

katolske Parti. Krigen, der begyndte i Bøhmen 1648, endte266

nemlig først ved Freden til Westfalen 1648. Det faa over-titaade mørkt ud for Proteftanternes Sag nu, da deres ftore Leder var borte. Til al Lykke fik dog Sveriges ftore rigskansler — nordens største Statsmand — Axel Oxenstjerna tKap. overleve Krigen. Som fuldt fortrolig med fitt ftore Konge og enig i hans Hensigter og Planer og i ual-mindelig Grad udrustet til at gjennemføre hans sidste Vilje, ogfaa udseet dertil as Gustav Adols selv, tog uu Axel Oxett-stjerna dett saldne Konges Plads som Leder as det sortsatte Forsvar for Frihed og Proteftantisme. Om Enkelthederne i den følgende sekstenaarige Kamp henvises til en Verdenshistorie, f. Eks. den af Ernst Wallis, paa norsk ved Daae^ og Drolsum, fjerde Biud.

Tilkrods sor de mest uhyre Vanskeligheder lykkedes det dog Axel Oxenstjerna ved dett endelige Fredsslutning i West-falen 1648 at opnaa det, som havde været Gustav Adolss Hovedmaal med Sveriges Deltagelse i Trediveaarskrigen. Den katolske Magt var under Krigen dreven tilbage og knæk-ket. Paa Sveriges Forlangende blev der nu af Magterue luudtagen Pavens tilsikret Protestanterne, nu ogsaa de ne-formerte faavelfom Lutheranertre, religionsfrihed og samme net i Tyskland som Katolikerne. Dermed var Proteftautis-mens fremtidige Bestaaen sikret og dermed ogfaa Samvittighedens og Tankens Frihed i Verden — fikret, forudsat, at dett seirende Part ogsaa derefter vilde vaagent forsvare og passe paa, hvad dett titt havde opnaaet. Dette resultat af Guftav Adolfs og det svenske Folks uhyre Opofrelfe, Arbeide og Kamp har baaret fom Frugt de protestantiske Fol-teslags paasølgende Oplysning^ Frigjørelse og Udvikling i sand Knltnr til denne Dag, ikke blot i Europa, mett ogsaa i Amerika og hele Verdett udover.267

^tteogtredivte Kapitel.

Om den katolske Fare.

Selvfølgelig har Pavekirken itted Jesuiterne i Spidsen det hele Ansvar sor Trediveaarskrigen med alle dens næds^ ler og Ulykker. De drev jo denite Krig netop sorat saa ødelagt Protestantismen og Friheden og tvinge Folkene tilbage igjen tinder Pavedømmet.

Hvad Pavekirken er og bærer i sig, og hvad den ettdnti truer ogsaa os og dette Land med, kan vi se i Trediveaarskrigen. Deit Hjerteløshed og Grusomhed, som de Katolske da lagde for Dagen, ex et sandt Udtryk sor, hvad Pavekirken er og vil, ogsaa den Dag idag, og hvad den fremdeles er færdig til at paaføre Metinefkeflegten naarsomhelst, hvor den har faaet spille Ledelsen over i sine Hæitder, saa den vover at bruge Magten. „Vi kommer ind som Laitt, men regjerer i om Ulve," er eii Jesuitgenerals Valgsprog.

Pavekirkeu skulde ttti helst kaldes Jesuitkirken, idet det vel i navnet er Paven, men i Virkeligheden er Jesuitgeueralen i nom og haus Kollegium, som styrer hele Samsutt-det, først og fremst Paven felv og derfra nedover hele deit katolske Kirkes Maskineri, og dette — hvad man bør merke sig godt — ester deii bekjendte umoralske og farlige Grtiitd-sætning. „Hensigten helliger Midlet," det vil sige tned an-dre Ord, at matt uden Skrupler katt bruge umoralske Mid-ler, som salsk Ed, Løgn, Mord, Snigmord osv., tiaar det ansees tjenligt til at hjælpe Paven eller Jesuiterne til at saa Magten over Folkeiie.

Hvad der maa dømmes om Jesuiterne, kan tned nette siges ogsaa om Pavekirkeu i det Hele^ s. Eks. hvad den førfte eller ftore napoleon træsseitde udtrykker saaledes. „Je-suiterne udgjør eit militær Organisation, ikke et religiøst268 Selskab.... Organisationens Maal er at erholde Magt, ett despotisk Magt, Magt til at kontrollere hele Verdett ved ett Menneskes Vilje. Jesuiterues General vil være Hersker over alle andre Herskere. Hvorsomhelst Jesuiterne saar Jndgang, søger de at gjøre sig til Herrer, det koste, hvad det vil. Deres Selskab er af naturen en fvoren Fiende af al Folkefrihed. En hvilkeusomhest Handling, ett hvilkensomhelst Forbrydelse, hvor oprørende den end kan være, er ^sor Jesuiterne^ en fortjeuftfuld Handling, naar den kutt be-gaaes til Jefuiterttes Bedste eller paa Befaling af deres Ge-tteral." — Lignende er ogfaa tidtalt af Mænd fom Abra-ham Liueolu og Gustav Adolf. Lincoln kalder Jefuiterne „Djævle i Menneskeskikkelse" ^fe „56 ^ears" as Ehiniauy^. Og Gustav Adolf sagde til Jesuiterne bl. a.. „J skal eit-gang staa til Ansvar for Gud for den Ufred og Blodsudgy-delfe, fom J har bevirket. Jeg ved mer om eder, eud J tror. Eders Heusigter og Lære er onde, eders Handlinger er forbryderske." — Englands største Mand i sidste Aar-hundrede, Gladstone, dømmer ^i Brev til Lord Aberdeen^ om den ntiværettde Jefuitisme, fom hatt kalder „romanis-men", at „aldrig er et lifligere Komplot blet udtænkt mod Menneskehedens Oplysning, Frihed, Lykke og Moral." Disse Domme om Pavekirkens egentlige Væsen vil man finde bekræftede, naar matt læfer, hvad kyndige Mænd mere tidførlig skriver derom, f. Eksempel. „Die Jefuiteu" vott Theodor Griefinger lvgsaa oversat til Engelsk^ „Die Jesuiten" von Otto Henne ain rhyns „Das Papsthnm" von Gras von Hoetisbroech forhenværende Jefnit^l s „Das Papst-thum" vott Professor Døllittger s Pascals „Provittsialbreve" s Jesuiterues egne Skrifter ^ „Trial and Sels-Eonviction os Pope Lev ^lll", by A. L. Graebtter, famt Kirkehiftorier as Heinrich Schmid, Kurtz, rudols Sohm og Heggtveit273 lden sidste gjennemseet af Biskop Bang, Kristiania^, Pater Dr. Ehiniauy^s Skrifker iii. ni. Ligeoverfor deit herskende Uvidenhed og Sløvhed med Henfyn til „Deit katolske Fare" i dette Land maa der sterkt fremhæves, hvad der er Faktum, at deu nuværende Kato-licisme, om dett eitd tæller mange ærlige Medlemmer, især blandt det skammelig narrede og vildledte Lægsolk, samt brammer med bedaarende Skiu as religiøsitet og Moral, dog i sit Væsen er saa farlig, at den i Lighed med Mormonismen ikke bør betragtes som ett saadan religion, der i et frit Land kan taales font uskadelig sor Frihed, Moral og almindelig Velfærd, mett at dett er og bør betragtes og be-handles font ett uuderorduet og tieucude Del i ett politisk Maskine, der drives af Jesuiterne med det Maal at øde-lægge politisk og religiøs Frihed og at lægge Folkene uttder Kontrol af Jesuiterne og deres „ufeilbare" Pave fottt øverste Magt, baade politisk og religiøst. J saadait Aatid og tned saadan Hensigt arbeider Jesuiterne og deres Prester og Hjælpere og Munke og Nonner og deres mange og mange Slags Anstalter vistnok ivrigere her i De sorenede Stater eiid i noget andet Land, og med en sterk, samlet og orgaiti-seret Magt og ett Fremgang, saaat det levende mindex om Stillingen foran Trediveaarskrigen, ifær da ogfaa itu som dengang Pavekirkens Modstandere er splittet og den store Mængde i Uvidenhed oitt Stillingen eller i selvgod Sløv-hed ikke kan se eller ikke vil se Faren.

Jesuiterites Aand — sorresten et konsekvent og sandt Udtryk sor deit ledende Aand i Middelalderens Katolicisme — kan og vil og maa ogsaa sørge sor, at Katolikkirken herester ikke blir andet eller

bedre, end deii er nti, nemlig Jesuiterne lydige redskab. Ett forbedret eller mere liberal Katolicisme s. Eks. her i

det stue Amerika er kutt eit salsk Foreftilling, fom flue Je-suitfolk søger at uarre og bedaare Massen med. Kakoli-
274

cismett er og blir i fit Væsen uforandret, den samme som den var baade før Luther og hele Tiden siden. Den var „Den katolske Fare" fra Luthers Tid fremover, og den er det ikke mindre ogsaa nu, og mere her i Amerika eiid i an-dre Lande. Som ett liden Hjælp til, at man kan begynde at faa Øie paa denne Fare, leveres her nogle Uddrag af Udtalelfer af en Del Vidner. Paven selv skriver allerede sør 1836 om sine „lyse For-haabninger" i De forenede Stater saaledes. „Det Over^

maal af Frihed, som nordens republikanere i denne Ver-densdel nyder, og font ogsaa kommer nævnte Jesuiterordeu

tilgode. vil maaske inden 56 Aar gjøre denne Ordens Med-

lemmer til Herrer over Valget af repræsentanter til na-tionalkongressen og af de ledende Senatorer i de flefte Sta-

ter. J Syden er Jesuitermes og vort Presteskabs Jttdfly-delfe destiden endnu niere befæstet, og disse to er det, som

uafladelig kan forstyrre Beboerne der i nydelsen af deres skjændig forhvervede Frihed og vække Sammensvergelser og

Borgerkrige indbyrdes." ^Se Guenters Symbolik paa

norsk, Side 18^.

De katolske Prester tidtalte paa en katolsk Kongres i

Buffalo 1852 blandt andet følgende. „Vi har foresat os at tage De forenede Stater i Befiddelfe. .... .Vi maa gaa hemmelig og forsigtig tilverks^ thi blir vore Planer be-kjendte, vil man modarbeide dem. Taalmodig og lidt efter lidt maa vi prøve at famle de katolske Skarer i alle De for-eitede Staters ftørre Byer, idet vi maa pege paa, at Arbei-derens Stemme. .. .har ligesaa megen Vægt som Millio-nærens. .... .Den Dag vil komme, da vi udelukker Ame-xikanerue fra alle ærefulde Stillinger og indbringende Em-beder, da ikke en Dommer, ikke ett Lærer, ikke ett Politi-mand kan bli ansat, med mindre han er Katolik. . . ., naar der ikke kommer til at vælges en eneste Senator eller et271

Kongresmedlem, uden at han underkaster sig Pavens Vilje. Det blir os, der kommer til at vælge Præsidenter, os, der blir Herrer over Armeen og Flaaden, og Statskassen kom-iiter i vore Hænder ...... Dci skal vi regjere De sorenede

Stater og lægge dem sor Pavens Fødder, sorat han kan gjøre ende paa deres gudlose Skolesystem og sætte eit Stop-per for alle disfe Love om Samvittighedsfrihed, foiit er en Skjændsel for Menneskeheden." — Den ærlige Pater Dr. Ebinigny. Lincolns Fortrolige, font i sin Bog „56 ^ears" meddeler dette, tilføier. „Det amerikanske Folk maa ikke være titeget klartseende, naar det ikke skjønner, at hvis intet gjøres forat ftanfe deres lKatolikernes^ Fremgang, faa er den Dag ikke fjern, da Jesuiterne vil regjere Landet og be-sætte alle Embeder lige fra det Hvide Hus i Washiugtou

og ned til de laveste Militærembeder i den store republik."

Erkebiskop Ouigley as Ehicago udtalte i 1l63 ^se Ev.

l. Ktd. S. ^18, 1663^, følgende. „Om 56 Aar, hvis det gaar, fom jeg fer det ttti, vil den katolske Kirke i Virkelig-heden eie Vesten. .... .Ved Hjælp af de katolske Menigheds-

skoler vil det næste Slegtled bli udelukkende katolsk. naar De forenede Stater faar Herredømme over Verden, saa vil

ogsaa den katolske Kirke beherske Verden."

Erkebiskop ^ohu Jrelaud i St. Paul udtalte i 18^6 til ett katolsk Kongres i Baltimore blandt andet. „Vor Op-gave er at gjøre Amerika katolsk^ vort Kantpraab skal være ^Korsfarernes^. Gud vil det! Og høit fkal vore Hierter slaa af Begeistring ligesom de gamle Korsfareres. .. .Som religiøft Syftem er Protestantismen i De forenede Stater haabløft splittet og ikke længer at agte font ett Modftan-der, som vi behøver at tage Hensyn til. Dent katolske Kirke er den eneste, fom altid beftaar og er uforgjængelig. Dett har Myndigbed til at tale. Den har en Organisation, ved hvilken, om det blir nødvendigt, Lydighed mod dens Love kan fremtvinges." ^ ^272

Med den nævnte Plan for Øie og i Hjerte og med Pa-vekirkens Jndflydelfe, Organisation og uhyre Pengemagt i sine Hænder arbeider Jesuiterne, ofte listigt skjult titider

andre navne og Titler, her i Amerika selvsagt^ med dett høieste Grad af jesuitisk Sluhed, Ettergi og Kraft forat faa

Kontrol over alt, fom kan forhjælpe dem til Magt over Lan-det, saasom over Skolen og Opdragelsen, Rigdommen, Ar-beiderne, de Stemmeberettigede, Eaucus^eue og Valgene, Embedskandidaterne, Kvinderne, Aviserne og Literaturen, Byerne, Transportmidlerne, Kapitalisterne, Korporationer-ne, Lovgivningen, Regjeringen, Præsidenterne, Politiet, Domstolene, Statens Pengevæsen, Hær og Flaade osv.

Urbaiu Go hi en Franskmand, ett skarp Jagttager, skrev i 1663 ^se i „Literary Digest^ blandt andet. „Det katolske Spørgsmaal i De forenede Stater er et Spørgsmaal af yderske Vigtigbed. Jnden faa Aar vil det være dett katolske Fare. . . .Den katolske Kirkes Magt og Fremgang er aaben-bar for alle seende øine t enhver Del af Amerika. . . .Den offentlige Presse ^Aviferne^ for Eksempel lemper omhyggelig sine nyheder efter fine katolske Læseres Behag. J de fleste af de større Byer er den katolske Ungdom ikke alene

forenet i særskilte Foreninger og Klubber, men endog i mi-litære Organisationer. .. .Katolikerne er vistnok i Mino-ritet" ^dog titi omkring 22 Millioner, nemlig omkring tolv paa Fastlandet og ti i de nye Kolonier^ „titen de er ett Minoritet, som er ensartet, organiseret og indekserseret. De danner en saft Masse midt i en Hob af fammettfaldende

protestantiske Fragmenter. . . . . naar der blir ett Hob as 15 eller 26 Millioner Katoliker, saft forenede ved eit tyrannisk

Tro, optugtede ved Skrifteftoleu og styrede af nogle bøie Je-suiters Kløgt, saa skal vi se, hvad Udsigterne vil bli for den amerikanske Frihed." ^American Eitizeu^ Bostoti, Mass., et anset Blad, re-273

digeret af eit forhenværende Katolik, har i no. 46, 1666, en længere Artikel om Amerikanernes Blindhed overfor

„den katolske Fare", hvoraf her meddeles nogle Tanker. — Faren ligger ikke i Forøgelsen. Men her er Faren. 1. Pavekirken er ett Enhed, der kan ledes ubetinget af en enkelt Mand — en Udlænding. 2. Den kontrollerer

vore ftore Byer, vor nations Hovedfæstninger. 3. Den er mere et politisk end et religiøst Samfund, og den nøder sine

Medlemmer til at gribe ind i Politiken. 4. Den har en

ubegrænset rigdom og føier hver Uge Millioner til fit Krigsfond. 5. Den er paagaaende, sover aldrig, stræber

uafbrudt efter Magten. 6. Ved disse Ting kontrollerer den

Landets Politikere, som holder republikens Fremtid i sitte Hænder. Det amerikatiske Folk er sorbrydersk ligegyldige

i denne Sag. De indbilder sig, at der kan ikke være ttogeit Fare, sordi Katolikerne er blot 11 ^ elleve^ Millioner mod 74 ^fire og fytti^ Millioner Jkke-Katoliker. De mener, at et stort uenigt Antal kan mer end veie op mod Organisation, Enhed og Aarvaagenhede just som om vi vilde sige. En tom Tønde er meget større end en Dynamitbombe e vi har vaa vor Side Tønden e derfor er der ingen Fare for os fra Bomben. — Europas Folk er klogere. Deres Hiftorie belærer dem om deres bitre og sørgelige Kantpe med Pavekirken. Bladet „Kølnische ^eitung" i Tyskland leve-rede nylig ett betydningssuld Artikel ^optrykt i „Literary Digest"^, hvori bl. a. følgende Tanker udtales. — Lafayette, ett Forkjæmper for den personlige Frihed og Georg Wafh-ingtons Krigskamerat, udtalte. „Om nogen Gang Ameri-kas Frihed blir ødelagt, faa vil det ske ved det katolske Pre-fteskab." Dette Presteskab negter naturligvis, at det vil gribe ittd i Laudets Styrelse. Mett det er ett vel kjendt Sag, at Pavekirken lige sra sin Begyndelse altid har stræbt efter at faa Overmagten over regjeringen. Pavemagten vil274 ikke dele Magteu over Folkene med nogen anden Magt. Og Katolikerne er overalt paalagt, at de maa lyde Pavetts Befalinger fremfor sit Lands Love. J De sorenede Stater gjøres ingen Undtagelse herfra, tvertimod. Ett katolsk Lov, som blev offentliggjort i Baltimore 1886, udtaler. „Matt behøver ikke at holde en Ed, som gaar imod Pavekirkens Jnteresser. Det maa ikke betragtes sont en Ed." Biskopen i Eleveland skrev i Marts 1873. „nationerne maa lære sig til at underordne sig under Pavekirken. Vi maa lære at være Katoliker først og Borgere bagefter." Pave Pius den 6de erklærer i sin Syllabus af 8de Dec. 1864. „Det er urigtigt at tro, at i en Strid mellem Kirken og Staten skal Sagen afgjøres efter Statens Love." Pave Leo til-taler i fit Hyrdebrev af 16de Januar 1866 Katolikerne i Amerika saaledes. „Det er urigtigt at overtræde Kirkens Love forat lyde Statens Love. Hvis Statens Love er i Strid med Kirkens Love, hvis Kirken blir skadet eller Pa-vens Autoritet fom øverste Hersker krænket, da er det Pligt at sætte sig op mod saadanne Love, og det er Synd at ad-lyde dem." Pave Leo befaler i et Hyrdebrev af 7de nov. 1885 Amerikas Katoliker at gjøre alt, fom staar i deres Magt, forat faa Landets Love forandrede faaledes, at de ftemmer med Pavekirkens Love og negler. — J Spidsen for den mægtige Pavekirke i De foretrede Stater er ftillet en Stedfortræder for Paven, med nang af Kardinal, hvis Magt er faftfat af Paven fom følger. „Vi befaler alle vedkommende at anerkjende dig, vor Stedfortræder, som den høieste Magt. Vi befaler dem at yde dig Hjælp, Biftand og Lydighed i alle Ting og at modtage dine Befalinger med ærbødig Lydighed. Hvilkeusomhelst Dom du dømmer, hvil-kensomhelst Straf du paalægger dem, som modsætter sig din Autoritet, vil bli bekræftet af os ifølge deu Magt, Gud har givet Paveu, og vi vil bruge vor Autoritet forat opiiaa Ly-275 dighed og „Satisfaction" osv. — Protestanterne, opsplittet i titallige Partier, staar magtesløse overfor hin katolske vel-ordnede og godt difciplinerede Hær. Og dog kau deu ame-rikaufke jkke-Katolik ikke fe dette! Han drømmer om, at deit amerikanske Konstitution ikke kan rokkes, og tættker, at hans Lattd skal kunne danne eii Undtagelse sra den altttindelige regel, at religiøs Frihed og et eneraadigt Presteskab ikke kan bestaa ved Siden as hinanden. — Tiden er ikke langt borte, da Pavekirken vil gjøre lignende Fordringer i Amerika, som den har gjort i Transvaal i Asrika. — Pavekirkens rigdom i Amerika var et Tusind Millioner Dol-lars i 1872. Hvad maa dett vel være tut?! — De katolske redaktører maa lyde Biskopperne. — Pavekirken sordøm-mer Statens Skoler og paastaar, at Pavekirken alene har rek til at opdrage Børnette t Skolen. — Katolikerne asgjør Valgene i mange af de store Byer allerede. — Ett katolsk

Profesfor i Paris, Elandio Jannet, erklærer, at de ameri-kanfke Politikere har faaet føle, at Pavekirken fidder inde med „the balance of power". Hatt forudsiger, at i dette Aarhtittdrede vil Pavekirken ved Folkets Stemmer bli kaldt

til at lede Laudets regjering. roget lignende er allerede sked i Staten Eolombia i Syd Amerika. Firhedsventtertte

der kjæmpede for Friheden i 4 Aar, men laa titider for den katolfke Magt, der støttedes af Præsidenten og hatts katolske Hustru. — De sorenede Stater kommer ogsaa til at iiiaatte asgjøre, om Friheden eller Pavekirken skal herske. Saa nte-get er sikkert, at Kampen vil koste forfærdelige Ofre og tid-fætte De forenede Stater for den største Fare. — ^Saa langt ester „American Eitizen"^. ^ Abraham Liueolu har ogsaa iidtalt sig oiti deii katolske Fare. Den før nævnte Pater Dr. Ehiniguy fortæller det i

fin merkelige Bog. „56 ^ears in the Ehtirch of rome." Der er ingensomhelst Grtind til at tvile paa Sandheden af276

Dr. Ehiniguys Meddelelfer. Ehiniguy fortæller, at Litt-coln fortalte ham, at han under Krigen mod Sydstatsoprøret 1861—65 havde lært at se^ at det egentlig var det katolske Preftefkab og Jefuiterne, fom inspirerede og drev det katolske Sydeit til Krigen mod det protestantiske og frusindede norden. Lincoln udtalte ogsaa, at hau ettdda ikke turde aabenbare dette for Folkets Masse, da det dengang let

knude ophidse til en fortsat Krig, ttemlig en blodig Udryd-delseskrig mod Katolikerne, og han syntes, at for dengang havde man havt mer etid nok af Blodsndgydelfe. Men Litt-coln tidtalte et „Ve" over det katolfke Presteskab den Dag, da Folket klart faar fe, at hin blodige og kostbare Oprørs-krig har Amerika Pavekirken eller dens Presteskab og Je-suiter at takke sor. Liucoln omtalte ogsaa sin Anelse om, at han sandsynligt vilde falde som Offer for nogen jesuitisk Snigmorder ligesom flere i Europa i ligueude Stilling før. Endelig omtaler Lincoln, at han saa i Aanden ett ny Krig i Amerika mod hin paatrængende Magt, og Lincoln udtrykte dette saaledes. „Jeg ser ett sort Sky trække op over vort

Laud, og den kommer fra nont. Den er fyldt med Blods-taarer, den vokfer og stiger^ tilsidst sønderrives den as et

Lyn, og en frygtelig Tordenkile staar ned. Derefter vil ett Eyclon, saadan som Verden aldrig har set Magen til, fare frem over dette Land, udbredende ødelæggelse og Død." Dr. Pater Ehiniguy tilraaber os i sin nævnte Bog. , Amerikanere ! J nærer ved eders Bryst en Slange, som vil dræbe eder med sit Bid! J sover paa en Vulkan!"

Jngen kan paa langt nær forestille sig alt det rædsels-fnlde, som Trediveaarskrigen førte med fig. De enkelte Beskrivelser deraf er matte mod Virkeligheden. Og dog er de saa rædsomme, at man ønsker at kunne tie derom. Det er277

dog gavnligt at gjøre dem bekjendte, ogsaa nm forat Hver-mand kan forftaa, hvad Pavekirken virkelig er efter fit Væ-fen og hvad den fremdeles truer med at paaføre ogfaa os og dette Land for at naa fit Maal, Enevælde. Læseren henvises her først ifær til Kapitel 26 og 25 foran, om de katolskes Færd mod Pasemalk og Magdeburg. Fra Kappels Verdenshistorie nieddeles sølgettde Skil-dring af, hvorledes Katolikerne bar fig ad ved Jndtagelfen as en By i Bayern 1634. „Man pressede ind i Folk koldt eller hedt Vand, Eddike eller Gjødselvand, i Mænd og Kvittder tiden Forskjel, eller de blev, med Lænker og reb otit Halsen, rystede tildøde, nogle klemte man med Tommeskruer, paa andre sagede matt over Læggene med Sager, gnuggede med Snorer ind i Kjødet ind til Benene, knuste Fødderne og slog dem, til de saldt as Kroppen, bandt Armene paa ryggen paa Folk og derpaa hængte deiii. Mange blev, nøgne og btindne med Taug, ledede omkring i Byen,

slaaede, sønderslængede og saarede med økser og Hammere, saaat Lemmerne blev sorte og røde af Blod. Kort, man be-handlede enhver, enten han var af høi eller lav Stilling, faa grufomt og skrækkeligt, faaat mangfoldige

bad om at bli fkudk ihjel, forat de kunde flippe for værre Pinsler." Kappe giver følgettde Beskrivelse as Tyskland tinder Tre-diveaarskrigen. „Matt kan ikke læse noget mere oprørende end om hin ulykkelige Tids Eleudighed. Jttgen dyrkede Jorden, as Mangel paa Sædekorn, Arbeidsdyr og Menne-skehænder. Landsbyerne stod tomme, sordi alle dels slyg-tede til de større Steder,^ dels tog Tjeneste som Soldater,

det eneste, som endnu gav Sikkerhed og næring. Al Til-sørsel stansede, sordi der i mangen liden By ikke fandtes eti

enefte Hest. Aasler, selvdødt Kvæg, rotter og Mus spistes som lækker Mad. Mattge saitdt man som Lig paa Gjødseldynger, hvor de as Hunger havde rodet efter næring. Ved278

Magdeburg skal Hungeren endog have frembragt Menneske-ædere. ...Paa mange Steder var der saa mange døde, at Ligene som paa en Slagplads maatte kastes i Haugevis i eett Grav. Den svenske General Baner skrev 1638 sra Pommern, at mellem Floderite Oder og Elben var alting ødelagt, saaat hverken Hund eller Kat, eitd sige Mennesker og Heste kunde finde Ophold der."

Fra Wallins Verdeushiftorie, Bind 4, meddeles føl-gende Uddrag. „Tyskland var saagodtsom tilintetgjort. Man tænke sig, hvad ett trediveaarig Krig paa den Tid maatte koste det Land, der var dens Skueplads! Hærene skulde for deu største Del leve af Kontributioner, Brandskat og andre Udpresninger paa det ulykkelige Lauds Bekost-tiing. Hertil kom de værste Plyndringer. Og Anførerne be-tænkte fig ikke paa at give det værfte Eksempel." l^Dette gjælder de katolske. Gtistav Adolf skaffede Soldaterne Sold og holdt ftreng Mandstugt^. Videre skriver Wallis. „Ett utallig Skare af Kviuder, Børn og Lundftrygere fulgte Hæ-reu i Hælene. Soldaterne drev Krigsgjerningen fotn Haandverk og førte fttindom Kotte og Børm med fig, og de Krigere, som ikke havde Hustruer, og hertil hørte uaturlig-vis Flerhedett, ledsagedes af ett Masse løse Kviuder, der op-fyldte Leireu. Hele deu tøilesløse Skare skulde Laudet søde. Ulykkeligt var det Land, hvor denne Skare kom hen, dett var som ett alt fortærende Græshoppesværm, som ikke drog videre, før alt var opfpift. Hvad der ikke kuttde fortæres, blev bortkastet, ødelagt eller opbræudt. Saaledes var der i flere Aar i flere Dele af Tysklattd eu Huugersnød, som medførte den forfærdeligfte Elendighed og de frygteligere

rædsler. . . .Jkke faa døde af Hunger, og det fortælles, at Forældre dræbte sine Børn, da de ikke var istand til at føde

dem. J mange Egne var Hungersnøden faa ftor, at man ikke forsmaaede de væmmeligste Fødemidler, ja endog tog283

Lig sra retterstederne og grov dem op paa Kirkegaardene til Føde, saaat matt ved Vagter maatte sørge sor, at de døde

fik hvile i Frede det fkal være hændt, at Broder fortærede fin afdøde Søster, Datteren sitt Moder, at Forældre myrdede sine Børn og derpaa i Vanvid dræbte sig selv. Bander sammenrottede sig og gjorde Jagt paa Mennesker som paa

vilde Dyr, og da man engang i nærheden af Vorms jagede en Hob af saadanne elendige bort, da dett sad omkring ett

kogende Kjedel, sandt matt Arme, Hænder og Ben as Men-itefker tilberedte til Føde. Haand i Haand med Hungers-ttødeu gik frygtelige, smitsomme Sygdomme, og Soldaterne, som for ett stor Del sørte med fig al denne Elendighed, btik-kede tilsidst selv under derfor, faaat det endog heder, at hele Hære, fom ikke havde seet. ett Fiende, blev ligesom bortfeiede og forsvandt fra Jorden. Ved Siden af alt dette tiltog blandt Hærene stedse mere den Vildskab og Grusomhed, der udmerkede hele denne Krig. Allerede 1618 fortælles om de keiserliges l^de katolskes^ Frem-særd i Bøhmen saadanite Ting, som at de havde stegt en Prest levende, skjændet Koner og Jomfruer og tilsidst btin-det dem fast til Hestehalerne og saaledes slæbt dem bort. . . . Hvorledes Tillys Folk bar sig ad i Magdeburg er allerede fortalt. t^Se Kap. 25 soran^. Endnu vildere var Wallen-

steins Tropper e man gyser, naar man hører Beskrivelsen as deres Færd.

Fra al denne sorsærdelige Vildhed dannede Svenskerne paa Guftav Adolfs Tid ett hæderlig Undtagelfe. Folkek saa med Forundring, hvorledes Hæren samlede sig til Morgen-og Aftenbøn, og en samtidig katolsk Forfatter ytrer om dem. „Det er et arbeidsomt Folk. De lader sig nøie med Brød og Vand, Befolkningen havde intet Befvær og følte intet Tryk af dem. De, fom havde Penge, kjøbte hvad de be-bøvede, og de, fom ingen havde, nøiede fig med, hvad de fik,284

hvorfor Befolkningen elskede dent og glædede sig til deres Ankomst, medens de hadede de keiserlige og ødelagde dem, hvor de kunde." — J samme Grad som de kyske Tropper, der var vante til det sædvanlige frue Soldaterliv, optoges ttnder de svenske Faner, begyndte dog Krigstugtens Baand at løsne, og det allerede i Gustav Adolfs egen Livstid. Matt kan forstaa det af haus bekjendte Tale til Officererne i Lei-

ren ved rürmberg. l^Se foran Kap. 33^.. . . .

J de fenere Aar af Krigen blev Klagemaalette over

Franskmændene især høirøstede. En Forsatter siger. „J Aaret 1642 opløste dett franfk-weimarske Hær sig i enkelte Skarer, røvede, plyndrede, brændte og dræbte, hvor og hvad de knude, saaat der overalt opstod megen Jammer, som det

pleier at gaa, uaar rædsel og Forskrækkelse er i Laudet og der iugen Hjælp findes derimod."

De nu auførte Eksempler vilde med Lethed kunne for-øges til det mangedobbelte. . . .Man kan ane, hvorledes Tysk-land maatte se ud efter en faadan Krig, fortsat gjennem ett Menneskealder. En Forsatter siger. „Tyskland lignede, især i Syden og Vesten, en ødemark med utallige Brand-tomter^ hvor der før havde været Stæder med blomftrende Velftand, udbredte der fig nu Vildmarker, i hvilke Ulve og

ræve endnu huserede i Aartiere."

rogle Tal maa vidne om ødelæggelsen. J Würtem-berg regnede man, at k6 Aar eftex Krigens Slutning laa

endda 8 Byer, 45 Landsbyer, 65 Kirker og over 36,666 Huse i Aske. As Laudets 466,666 Jndbyggere var kun 48,666 kilbage. Byen Augsburg havde af 86,666 Jttdbyg-gere blok 18,666 tilbage^ Frankenthal havde af 1,866 blot 324 tilbage. J Bøhmen var der igjen blot — ett Fjer-

dedel — af Befolkningen, og i rhinphals blot ett af hver femti — en Femtiendedel!

Tyskland var af Trediveaarskrigen forvandlet til ett281

Vildmark og ruinhob. Og 16 — ti — Millioner Men-tiefker eller to Trediedele af Tysklands Befolkning var dræbt

i Krigen.

Dette var Frugten af Jesuiternes og Pavekirkens Mod-reformation blot i Tyskland. J Sandhed rædselsfuldt! Men hvor uendelig rædselsfuldt blir ikke Synet, naar vi ogfaa tar i Betragtning de aiidre Forfølgelser og Udryd-delser af Protestanter, som Pavekarken under Jesuiternes Ledelse har udført efter Luthers Tid, især i Polen, Ungarm, Jtalien, Spanien, Frankrig, Holland, England! Aleue i Blodbrylluppet i Paris 1572 dræbte Katolikerne 46,666 Portestanter. Og saa dertil Katolikernes Forsølgelser sør Lnthers Tid! Der er beregnet, og vistnok med god Gruttd, at Pavekirken har dræbt ^mindst 56 — semti — Millioner Mennesker!!!

Pavekirken er dog ogsaa ansvarlig for mangfoldige af de .Krige, der ofte fremstilles som blot politiske, men som i Virkeligheden har været antændt og næret as Katoliker for derved at svække og knække protestantisk Frihed og Tro og at styrke de katolske Magter. Til saadanne Krige maa reg-nes, blandt andre, det meste as den franske Kotig Ludvig deu Fjortendes Krige, Frankrigs Anfald paa Preusfett i 1876, Sydstaternes Oprørskrig mod De foreuede Stater

1861—1865, samt at den franske Keiser napoleon klk un-der Ledelse af fin kakolfke Huftru og hendes Jefuiter dettgang oprettede et katolsk Keiserdømme paa Amerikas Gtmitd li Mexico^, aabenbark for i beleilig Tid at hjælpe Sydstaterne til at knuse det protestantiske og frisindede norden. ^Se. f. Eks. „Political History of recent tintes" by Wilhelm Müller, samt Lord robert Montagne og Dr. Ehini-atiy^s Verker^. Snigmordet paa Abraham Lincoln i Lighed med slere lignettde i Etiropa var klarlig ogsaa Katoli-kernes Verk.282

Paven og Jesuiterne har ikke udtalt Anger over de rædsler, som de paasørte Menneskeheden efter Luthers Tid forat underkue Friheden og Pxoteftantismen. Tvertimod.

De vilde klarlig have fortsat den forfærdelige Trediveaars-krig, om de havde kunnet. Og de har fortsat den ved siden-efter at arbeide til Krig mod de protestantiske Folk, hvor-somhelst de blot har kunnet. Saaledes var — som soran nævnt — uden Tvil ogsaa Sydens Krig mod rordstaterne i Lincolns Tid deres Verk. Og naar det ikke lykkedes Pavekirken dergattg at kue Frihedetts og Protestantismens Aand i De forenede Stater, vil den konsekvent, fordi den altid drives af samme Aand, i en beleilig Tid forføge det samme igjen. Der vil — hvad mange klartseende Mænd ligesom Lincoln ser — her i Amerika bli en ny Trediveaars-krig, maaske kortere i Tid, men rædselsfuld font hin, ett Hovedkamp for og mod Pavekirken og dens Jesuiter og Hjælpere. Hvor laugvarig og med hvilket Udfald, det ved blot En. Udfaldet vil dog sikkerlig mest afhænge af, hvor-vidt Martin Luthers, Guftav Adolfs og Abraham Lincolns Aand faar besjæle det amerikanske Folk. Pavekirken staar i hvert Fald med Hensyn til Hensigt, Maal og Moral paa samme Standpunkt som ved Trediveaarskrigen. Da de verdslige Magter ved Freden til Westfalen 1648 havde ind-rømmet Proteftauterne, hvad disfe havde kjæmpet for, nemlig religions- og Samvittighedsfrihed, udftedte Pavett og Jesuiterne en høitidekig Protest derimod, hvori de siger, at nævnte Fred skal betragtes som ^ugyldig^ død og magtesløs^ kraftesløs^ uretfærdige ubillig^ fordømt^ forbauden iutetsigeude og udeu al indflydelse paa Fortid^ rutid og Fremtid.^

l^Se i Kurz^s store Kirkehistorie^.

Paa dette Grundlag staar og arbeider Jesuiterne eller Pavekirken fremdeles, ogsaa her i Amerika.Staar Skaudinaverue her i Amerika ret paa sin Post mod den truende katolske Farc? Søger de, som de skulde, at være værdige Arvtagere og Efterfølgere af hine Fædre, der ofrede Velfærd og Liv og Blod forat bevare Frihed og Protestantisme for sine Efterkommere og for Menneskeslegten?

Indhold.

Kæp. Side.

Forord af Udgiveren 5

Indledning af Prof. Dr. H. G. Stub 11

1. Om Gustav Adolfs Ungdom 31

2. Gustav Adolf bliver Konge 34

3. Krigen med Danmark 37

4. Freden med Ruskand 40

5. Gustav Adolf og Ebba^ Brahe 41

6. Gustav Adolfs Giftermaal 48

7. Krigen med Polen 53

8. Om Gustav Adolf 57

9. Om Axel Oxenstjerna 65

10. Gustav Adolf og Adelen 87

11. Gustav Adolf og Presterne. 96

12. Gustav Adolf og Undervisningsvæsen^ 98

13. Gustav Adolfs Forbedringer i Krigskunsten 100

r 4. Guftav Adolfs Hærførere og Tropper 105

15. Gustav Adolf og Trediveaarskrigen 110

t 6. Gustav Adolfs Afreise 116

17. Gustav Adolfs Landgang i Tyskland 122

18. Erobringen af Stettin 126

19. Snigmorderiske Angreb mod Gustav Adols 132

20. Paseinalks ødelæggelse 135

21. Erobringen af Greiffenhagen og Gart^ 139

22. Gustav Adolfs Forbund med Frankrige 145

23. Gustav Adolfs og Tillys første Møde 146

24. Frankfurts Erobring 151

25. Forbundet med Brandenburg og Magdeburgs ødelæggelse ... . ^ 155

26. Tillys og Gustav Adolfs andet Møde .... 16^

27. Gustav Adolfs Forbund med Kurfyrsten af Sachsen. ... 173286

Kap. Side.

28. Slaget ved Breitenfeld 181

29. Gustav Adolfs Tog tit Franken 195

30. Gustav Adolf i Frankfurt 201

31. Gustav Adolfs Tog til Donau og Træfningen ved Lech. Tillys Død 208

32. Guftav Adolf i Bayern 219

33. Gustav Adolf og Wallenstein ved Nürnberg. Kongens Straffetale 226

34. Wallenstein og Gustav Adolf i Sachsen 243

35. Slaget ved Lutzen og Gustav Adolss Død, 6te Novbr.

1632 249

36. Gustav Adolfs Begravelse 262

37. Trediveaarskrigen Slutning og Frugter 265

38. Om den katolske Fare 267

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på
http://runeberg.org/gaog30aar/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/runeberg-gaog30aar.

Filen skapad 2018-12-17 12:27:53.977400